



VAASAN YLIOPISTO

NIINA NISSILÄ

# Begrepp och termer inom området balansräkning

*Teoretisk utveckling och empirisk förankring*

ACTA WASAENSIA NO 189

---

SPRÅKVETENSKAP 36

UNIVERSITAS WASAENSIS 2008

Förhandsgranskare Prof.em. fil.dr.h.c. Heribert Picht  
Am Tannenkamp 16  
D-27432 Bremervörde  
Tyskland

Universitetslektor fil.dr. Asbjørg Westum  
Institutionen för språkstudier  
Umeå universitet  
SE-90187 Umeå  
Sverige

<b>Julkaisija</b> Vaasan yliopisto	<b>Julkaisuajankohta</b> Huhtikuu 2008	
<b>Tekijä(t)</b> Niina Nissilä	<b>Julkaisun tyyppi</b> Monografia	
	<b>Julkaisusarjan nimi, osan numero</b> Acta Wasaensia, 189	
<b>Yhteystiedot</b> Vaasan yliopisto Pohjoismaisten kielten laitos PL 700 65101 VAASA s-posti nini@uwasa.fi	<b>ISBN</b> 978-952-476-221-2	
	<b>ISSN</b> 0355-2667, 1235-791X	
	<b>Sivumäärä</b> 263	<b>Kieli</b> ruotsi
<b>Julkaisun nimike</b> Taseen käsitteet ja termit – teoreettista kehittelyä käytännön pohjalta		
<b>Tiivistelmä</b> <p>Työn päätavoite on luoda menetelmäpohja talouden erikoisalan aineettomiin tarkoitteisiin viittaavien käsitteiden analysointiin. Lähestyn aihetta taseen käsitteitä ja termejä käsittelevän tapaustutkimuksen kautta. Työn toinen tavoite on kuvailla taseen termejä kielen yksiköinä ja pohtia er yhtiöiden taseissa esiintyvien terminologisten erojen syitä. Kuvailen taseen termejä ja käsitteitä laskentatoimen, kielen suunnittelun ja terminologian näkökulmista.</p> <p>Aineistona on yhteensä 10 ruotsinkielistä tasetta kolmelta tilikaudelta, vuosilta 1997, 1999 ja 2004. Tutkimuksen perusteella vaihtelua esiintyy paitsi suomalaisten ja ruotsalaisten yhtiöiden taseiden käsitteistöissä ja termistöissä myös eri vuosilta olevissa taseissa ja jopa yhteistä kansainvälistä tilinpäätösstandardia IAS/IFRS:ää (International Financial Reporting Standard) seuraavissa taseissa. Analyysi valottaa myös taseen termien erityispiirteitä.</p> <p>Laskentatoimen alaan kuuluvat aineistoni käsitteet ovat asiantuntijoiden luomia ajatustyökaluja, jotka on kehitetty konkreettisten ja abstraktien esineiden ja asioiden rahallisen arvon mittausta varten. Ne ovat olemassa ja niitä voidaan käsitellä vain kielen kautta. Työni tuloksena on syntynyt malli, jota voidaan hyödyntää aineettomien käsitteiden analyysimenetelmien kehittämisessä. Mallin keskeiset osa-alueet ovat ammattialan ja sitä ympäröivän yhteiskunnan kuvaus, ammattialan omien tiedonrakenteiden kuvaus sekä asiantuntijan ja ammattialan hiljaisen tiedon roolien kuvaus. Näitä osa-alueita tarkastellaan mallissa kolmesta näkökulmasta: 1. ammattialan tarkoitteiden ja käsitteiden välisten suhteiden näkökulmasta, 2. alan käsitteitä koskeva tiedon näkökulmasta, eli missä muodossa ja millä keinoin tätä tietoa välitetään edelleen ja 3. mahdollisen ammattialalla tehtävän kielen suunnittelun ja sen eri muotojen näkökulmasta.</p>		
<b>Asiasanat</b> terminologia, käsitteet, aineettomat tarkoitteet, erikoiskielet, tase, kielen suunnittelu		



<b>Utgivare</b> Vaasan yliopisto	<b>Utgivningstid</b> April 2008	
<b>Författare</b> Niina Nissilä	<b>Typ av publikation</b> Monografi	
	<b>Publikationsserie, -nummer</b> Acta Wasaensia, 189	
<b>Kontaktuppgifter</b> Vasa universitet Institutionen för nordiska språk PB 700 65101 VASA, FINLAND e-post nini@uwasa.fi	<b>ISBN</b> 978-952-476-221-2	
	<b>ISSN</b> 0355-2667, 1235-791X	
	<b>Sidoantal</b> 263	<b>Språk</b> svenska
<b>Publikationens titel</b> Begrepp och termer inom området balansräkning – teoretisk utveckling och empirisk förankring		
<b>Sammandrag</b> Huvudsyftet med min undersökning är att skapa en bas för utveckling av metoder som kan tillämpas vid analys av ekonomiska begrepp som syftar på immateriella referenter. Jag närmar mig ämnet genom att studera balansräkningens termer och begrepp i ljuset av en fallstudie. Ett andra syfte är att beskriva balansräkningens termer som språkliga element och diskutera orsaker till terminologiska skillnader mellan balansräkningar. Jag beskriver balansräkningens termer och begrepp ur redovisningens, ur språkplaneringens och ur terminologins synvinkel.  Som material har jag sammanlagt 10 balansräkningar på svenska från tre olika räkenskapsperioder: 1997, 1999 och 2004. Resultaten visar den terminologiska variationen mellan balansräkningar från Sverige och Finland, den variation som finns mellan balansräkningar som är från olika tidpunkter och även den variation som finns bland balansräkningar som alla följer samma internationella norm, IAS/IFRS (International Financial Reporting Standard). Analysen visar även termernas speciella särdrag i balansräkningar.  Områdets begrepp fungerar som tankemässiga verktyg som människan har skapat för att reglera värdemätning av konkreta och abstrakta föremål, och som både existerar och blir kommunicerbara via språket. Resultatet har blivit en modell som kan användas för en vidareutveckling av analysen av immateriella begrepp. De centrala elementen i modellen är beskrivning av samhället i förhållande till fackområdet, beskrivning av fackområdets egna kunskapsstrukturer och beskrivning av expertens och den tysta kunskapens roll inom områdets fackliga vetande. Dessa relateras till fackområdet och dess referenter i förhållande till områdets begrepp, med hänsyn till å ena sidan vilken form och med vilka medel information om begreppen lagras och vidarebefordras inom området och å andra sidan den eventuella språkplaneringen och dess former inom fackområdet.		
<b>Nyckelord</b> terminologi, begrepp, immateriella objekt, fackspråk, balansräkning, språkplanering		



<b>Publisher</b> Vaasan yliopisto	<b>Date of publication</b> April 2008	
<b>Author(s)</b> Niina Nissilä	<b>Type of publication</b> Monograph	
	<b>Name and number of series</b> Acta Wasaensia, 189	
<b>Contact information</b> University of Vaasa Department of Scandinavian Languages P.O.Box 700 FI-65101 VAASA, FINLAND e-mail nini@uwasa.fi	<b>ISBN</b> 978-952-476-221-2	
	<b>ISSN</b> 0355-2667, 1235-791X	
	<b>Number of pages</b> 263	<b>Language</b> Swedish
<b>Title of publication</b> The concepts and terms in the balance sheet – theoretical development and empirical anchorage		
<b>Abstract</b> <p>The main purpose of my study is to discuss the phenomenon of immaterial concepts in light of a case study of balance sheets. I describe and compare the different types of concepts and suggest how the concepts referring to abstract objects can be studied, defined and categorized. My secondary aim is to describe the terms of balance sheets as linguistic units and to show and discuss the reasons for terminological variation in balance sheets. I describe the terms and concepts of balance sheet from several viewpoints, that is, from the point of view of terminology, from the point of view of sociolinguistics and from the point of view of language planning.</p> <p>My data consists of concepts and terms from the special field of financial accounting. I have chosen 10 balance sheets from the years 1997, 1999 and 2004. All the balance sheets are in Swedish. The results of the study show the terminological variation between the Swedish balance sheets in Sweden and Finland, the variation between the balance sheets from the three different years and also the variation among the balance sheets that are drawn up according to the International Financial Accounting Standards (IAS/IFRS). The analysis also shows the special features of the Swedish terms in the balance sheets.</p> <p>The study indicates that language plays a major role not only as a medium of interaction in the special field of financial accounting, but also as an elementary condition of the existence of the concepts of the special field. Finding the financial accounting ways of thinking by researching the context and the cultural perspectives of the balance sheet creates a model for analysing immaterial concepts. The model describes the elements which are found from three points of view: in the different contexts for the specific field, i.e. society in relation to the special field, in the concept and term variation of the special field, and in the actual nature of concepts, objects and terms and the role of the expert and the tacit knowledge on the special field. These three perspectives are studied by considering the relationship between concepts and objects, the way knowledge is stored and communicated in the special field and the possible actions of language planning at different levels.</p>		
<b>Keywords</b> terminology, concepts, immaterial objects, LSP, balance sheet, language planning		





## FÖRORD

Våren 1998 skrev jag min första seminarieuppsats på svenska. Den handlade om skillnader mellan termer och begrepp i finlandssvenska och sverigesvenska resultat- och balansräkningar. Ämnet kändes då mycket intressant men samtidigt alltför utmanande. Min fokusering på temat har sedan dess blivit mer exakt och förståelsen djupare, den utmanande aspekten är dock fortfarande där. Jag vill tacka prof. Merja Koskela som då handledde mina första försök i forskningens värld och övertygade mig om att det lönar sig att fortsätta forska i temat.

Jag vill varmt tacka mina handledare, professorerna Christer Laurén, Nina Pilke och Marianne Nordman för värdefulla kommentarer och djupgående diskussioner under arbetet. Ett tack vill jag ytterligare framföra till Raimo Wiklund som vänligen ville dela sin tysta kunskap med mig och bjöd på en erfaren revisors synvinkel på manuskriptet. Forskare och kolleger vid Institutionen för nordiska språk och i VAKKI tackar jag för deras uppmuntran i forskarens stunder av glädje och ångest. Vidare tackar jag förhandsgranskarna prof.em. fil.dr.h.c. Heribert Picht och fil.dr Asbjørg Westum för deras kommentarer till mitt manuskript. Dr.art. Marita Kristiansen tackar jag för språkgranskningen av abstract och summary.

För ekonomiskt stöd tackar jag forskarskolan Langnet, Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse samt Kulturfonden för Sverige och Finland. Langnet har gett mig lön och dessutom finansierat ett flertal av mina kurs- och konferensresor i Finland och utomlands samt bidragit med en trevlig gemenskap bland forskarstuderande och längre hunna forskare vid de andra universiteten i Finland.

Till sist vill jag tacka min släkt och mina vänner för att de alltid har orkat fråga hur det går med forskningen, trots att svaret ibland har varit ganska obegripligt. Min man Seppo har tagit hand om barnen och hemmet när jag har varit bortrest eller har hållit på och skrivit något som egentligen borde ha varit färdigt redan för ett par dagar sedan. Seppo, tack för din kärlek, ditt tålamod och din trygga närvaro. Våra två kära söner har sett till att det blir goda skapande pauser i arbetet, och har fyllt vårt liv med lek, lycka och glädje.

Vasa i mars 2008

*Niina Nissilä*



## INNEHÅLL

FÖRORD .....	9
FIGURER, TABELLER OCH TABLÅER .....	13
1 INLEDNING.....	17
1.1 Material .....	21
1.2 Undersökningens syfte.....	26
1.3 Metod .....	30
2 ANALYSMETOD FÖR FACKBEGREPP .....	39
2.1 Terminologi som vetenskapsområde .....	39
2.2 Begrepps nivå.....	43
2.2.1 Referent och begrepp .....	43
2.2.2 Begreppsrelationer och begreppssystem.....	51
2.3 Språklig nivå .....	55
2.3.1 Term och termbildning .....	55
2.3.2 Definition .....	60
2.4 Diskussionsfrågor .....	61
3 SPRÅKPLANERING AV EKONOMINS SPRÅK .....	62
3.1 Redovisningens och ekonomins fackspråk .....	64
3.2 Språkplanering och språkpolitik .....	68
3.2.1 Haugens modell för språkplanering .....	70
3.2.2 Medveten och omedveten språkplanering .....	71
3.2.3 Språkplanering i Sverige och Finland.....	73
3.2.4 Språkplanering i företag: en enkätundersökning .....	76
3.3 Fackområdesmässiga faktorer som påverkar språket i mitt material.....	78
3.3.1 Redovisning .....	80
3.3.2 International Accounting Standard IAS och International Financial Reporting Standard IFRS .....	87
3.4 Diskussion.....	90
4 BALANSRÄKNING SOM BEGREPP OCH SOM BEGREPPSSYSTEM .....	93
4.1 Begreppen 'årsberättelse', 'årsredovisning', 'årsbokslut' och 'bokslut' .....	93
4.2 Balansräkningarnas utveckling 1997 – 1999 – 2004 .....	98
4.2.1 Materialet från Finland .....	102
4.2.1.1 Begreppet: omfång och innehåll .....	103
4.2.1.2 Systemet: termer och systemkonstruktion .....	107
4.2.1.3 Exempel på förändringar.....	119
4.2.2 Materialet från Sverige .....	127
4.2.2.1 Begreppet: omfång och innehåll .....	128
4.2.2.2 Systemet: termer och systemkonstruktion .....	131
4.2.2.3 Exempel på förändringar.....	138
4.2.3 Sammanfattning .....	139
4.3 Jämförelse: Finland – Sverige – IAS/IFRS.....	140
4.3.1 Begreppet: omfång och innehåll .....	141
4.3.2 Systemet: termer och systemkonstruktion .....	146
4.3.3 Valda begrepp under närmare granskning .....	152

4.3.4 Sammanfattning .....	168
4.4 Diskussion.....	168
5 TERMER I BALANSRÄKNINGAR .....	171
5.1 Termstruktur och termlängd i antal ord .....	174
5.1.1 Ettordstermer.....	175
5.1.2 Flerordstermer .....	176
5.2 Termlängd i antal tecken.....	179
5.3 Termstruktur och termlängd i jämförelse .....	181
5.3.1 Kronologisk jämförelse.....	182
5.3.2 Jämförelse mellan termer från Sverige och Finland .....	185
5.4 Det gemensamma termförrådet.....	190
5.4.1 Gemensamma termer i SB och FB.....	190
5.4.2 De vanligaste lexemen .....	191
5.5 Synonymi i balansräkningar .....	193
5.6 Sammanfattning och diskussion .....	197
6 SÄRDRAG HOS BALANSRÄKNINGENS BEGREPP .....	201
6.1 Den sociala verkligheten och den tysta kunskapen.....	201
6.2 Dikotomier i balansräkning.....	206
6.3 Begreppssystemen inom balansräkning.....	214
6.4 Abstraktionsnivå hos olika typer av begrepp i balansräkningar .....	224
6.5 Diskussion.....	233
7 SLUTDISKUSSION .....	234
SUMMARY .....	241
LITTERATUR.....	251

## FIGURER, TABELLER OCH TABLÅER

### FIGURER

1. Fackspråk och terminologi i fackkommunikation (Picht 1996a: 43).....	27
2. Den jämförande metoden för materialbehandling på tidsaxeln. ....	33
3. Vetenskapsområden med hänsyn till kunskapens säkerhet (enligt Picht 1996a: 42).....	34
4. Förhållandet mellan referent, begrepp, term och definition. ....	43
5. Förhållandet och skillnaderna mellan teoretiska och praktiska fack enligt Toft (1992: 106).....	47
6. Förhållandet mellan referent och begrepp (Budin et al. 1988: 52).....	48
7. Textextern ram för balansräkning.....	62
8. Redovisningens teoristruktur (Nilsson 2002: 26). ....	81
9. Tre stegs metod för terminologisk och sociolingvistisk analys. ....	91
10. Kunskapsteoretisk förändring hos vetenskapliga begrepp (Kristiansen 2004: 92).....	98
11. "Begreppsträden" för UPM-Kymmene's balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004.....	146
12. "Begreppsträden" för Ensos balansräkning år 1997 och StoraEnsos balansräkningar åren 1999 och 2004. ....	147
13. "Begreppsträden" för SCA:s balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004.....	148
14. Termförråden i FB- och SB-balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004.....	151
15. Begreppet 'omsättningstillgångar' i Sverige.....	155
16. Omsättnings- och finansieringstillgångar i Finland. ....	156
17. Begreppet 'rörliga aktiva' i Finland enligt BokfL 1997. ....	157
18. Posterna för bundet eget kapital i ÅrL.....	160
19. Posterna för bundet eget kapital i BokfF 1992. ....	161
20. Posterna för bundet eget kapital i BokfF 1997. ....	161
21. Posterna för fritt eget kapital i Sverige. ....	161
22. Posterna för fritt eget kapital i Finland. ....	161
23. 'Reserveringar' i Finland enligt BokfF 1992. ....	166
24. Det överordnade begreppet för 'avsättningar'. ....	167
25. Faktorer som påverkar egenskaperna hos begrepp som finns i balans- räkningarna. ....	170
26. Antalet tecken per term i mitt material. ....	180
27. Förhållandet mellan termlängd i antal ord och termlängd i antal tecken.....	181
28. Ord per term i kronologisk jämförelse.....	182
29. Antal tecken per term åren 1997, 1999 och 2004. ....	184
30. Antal ord per term i FB och i SB. ....	186
31. Antal tecken per term i SB och i FB. ....	188
32. Förhållandet mellan antal ord per term och antal tecken per term i IAS/IFRS- materialet.....	189
33. Grader av terminologisk språkplanering i förhållande till fri språkutveckling (Picht 2005: 198).....	199
34. Satellitsystem baserat på begreppet 'bokslut'.....	218
35. Closing of the accounts (Alexander & Nobes 2003: 35). ....	219
36. Ett logiskt begreppssystem över balansräkningens begrepp.....	220
37. Balansräkningens begrepp som ett partitivt begreppssystem. ....	220
38. Ett begreppsligt utvecklingssystem inom begreppet 'omsättningstillgångar'. ....	221

39. Dahlbergs modell för begreppsbildning (Dahlberg 1983: 17).....	226
40. Den dubbla begreppstriangeln för begreppet 'aktier och andelar'.....	228
41. Förbindelser mellan abstraktionsnivåer hos balansräkningens begrepp.....	229
42. Två synvinklar på tillgångssumman. ....	230
43. Årsredovisning (enligt Danielsson 1983: 152). ....	232
44. Method of description and comparison (modified after Kageura 2002, The dynamics of terminology). ....	245
45. The double concept triangle of the concept 'shares and holdings' (modified after Sowa 2000). ....	248
46. The abstraction processes of the concepts of a balance sheet.....	249

## TABELLER

1. Antalet poster i balansräkningarna och antal termer i materialet. ....	22
2. Termlängden i ord i hela materialet. ....	174

## TABLÅER

1. Undersökningsmaterialet enligt hemlandet.....	22
2. Normen för årsredovisning i Finland och i Sverige åren 1997, 1999 och 2004. ....	24
3. Sammanställning av undersökningens forskningsaspekter, material och metod samt analysnivån och synvinkeln för varje forskningsaspekt.....	37
4. Haugens modell för språkplanering (Haugen 1987: 64).....	70
5. Bolag i enkätundersökningen.....	76
6. Källspråk och målspråk i bolagens årsredovisningar enligt enkätundersökningen. ....	77
7. Användningen av termerna <i>årsberättelse</i> och <i>årsredovisning</i> i undersökningsmaterialet. ....	95
8. Bokslutets extension i Finland enligt BokfF 1992 och BokfF1997.....	95
9. Årsbokslutets och årsredovisningens extension i Sverige. ....	96
10. Termer för årsrapporten och den obligatoriska delen inom den i materialet. ....	97
11. Normen för balansräkning 1997, 1999 och 2004.....	103
12. Balansräkningens omfång i Finland enligt BokfF 1992. ....	104
13. Balansräkningens omfång i Finland enligt BokfF 1997. ....	105
14. Balansräkningens omfång i Finland enligt IAS/IFRS (Räty & Virkkunen 2002: 59f.).....	106
15. Termerna på debetsidan i FB år 1997. ....	108
16. Termerna på kreditsidan i FB år 1997. ....	110
17. Termerna på debetsidan i FB år 1999. ....	111
18. Termerna på kreditsidan i FB år 1999. ....	114
19. Termerna på debetsidan i FB år 2004. ....	115
20. Termerna på kreditsidan i FB år 2004. ....	118
21. Termerna på balansräkningens debetsida i UPM-Kymmene's balansräkning åren 1997, 1999 och 2004. ....	119
22. Termerna på balansräkningens kreditsida i UPM-Kymmene's balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004. ....	121
23. Balansräkningens debetsida i Ensos balansräkning år 1997 och i StoraEnsos balansräkningar åren 1999 och 2004. ....	123

24. Balansräkningens kreditsida i Ensos balansräkning år 1997 och i StoraEnsos balansräkningar åren 1999 och 2004. ....	125
25. Samma termer åren 1997 och 1999, ny term år 2004. ....	126
26. Olika termer varje år. ....	127
27. Normen för de svenska balansräkningarna 1997, 1999 och 2004. ....	127
28. Balansräkningens omfång i Sverige 1997 och 1999. ....	128
29. Balansräkningens omfång i Sverige enligt IAS ( <i>IFRS/IAS 2006</i> : 183). ....	130
30. Termerna på debetsidan i SB från 1997 och 1999. ....	132
31. Termerna på kreditsidan i SB från 1997 och 1999. ....	132
32. Termerna på debetsidan i SCA:s balansräkningar från 1997, 1999 och 2004. ....	136
33. Termerna på kreditsidan i SCA:s balansräkningar från 1997, 1999 och 2004. ...	137
34. Termerna på debetsidan i SCA:s ÅrL-balansräkning och i IAS/IFRS-balansräkning år 2004. ....	138
35. Termerna på kreditsidan i SCA:s ÅrL-balansräkning och i IAS/IFRS-balansräkning år 2004. ....	139
36. Långfristiga och kortfristiga skulder enligt BokfF 1992. ....	145
37. Termerna på debetsidan av balansräkningen i hela materialet år 2004. ....	149
38. Termerna på kreditsidan av balansräkningen i hela materialet år 2004. ....	150
39. Redovisning av eget kapital i StoraEnsos balansräkning åren 1999 och 2004. ....	162
40. Redovisning av eget kapital i UPM-Kymmene's balansräkning åren 1999 och 2004. ....	163
41. De tio vanligaste lexemen i FB. ....	192
42. De elva vanligaste lexemen i SB. ....	193
43. Blacklers (1995) kunskapskategorier. ....	205
44. Två dikotomier som syftar på en egenskap hos referenten. ....	210
45. Dikotomier med en aspekt på ägande som indelningskriterium. ....	210
46. Dikotomier med de ägda objektens funktion som indelningskriterium. ....	211
47. Dikotomier med mål vs. säkerhet som indelningskriterium. ....	211
48. Dikotomier med tiden som indelningskriterium. ....	211
49. Dikotomier med en fackområdesspecifik regel som indelningskriterium. ....	212
50. Exempel på poster där källa eller läge är väsentligt kännetecken. ....	222
51. Exempel på poster där form är väsentligt kännetecken. ....	223
52. Dahlbergs kategorier för begreppsreferenter (1978: 19, 32). ....	231





## 1 INLEDNING

Bland all information som vi bjuds på idag har andelen ekonomiska nyheter och mängden ekonomisk information i allmänhet ökat avsevärt under de allra senaste åren. Sammanslagningar av finska och svenska företag har medfört att problematiken kring de två varieteterna av det svenska språket, finlandssvenskan och sverigesvenskan, är aktuell. Den ekonomiska informationen har blivit en del av människornas vardag, när både TV, radio och andra medier dagligen skickar ut nyheter om bland annat börskurser, företagsaffärer och rörelseresultat. Inte heller de som läser ett företags olika rapporter är idag bara fackkunniga investerare och andra intressenter i företagets hemland, utan företaget måste tänka på en heterogen grupp läsare. Läsekretsen kan bestå av allt ifrån utländska intressenter till dem som är intresserade men kanske inte så vana vid att läsa årsredovisningar. Det är alltså inte sagt att läsarna alltid har rätt uppfattning om vad de olika termerna betyder och vad som är innehållet i olika begrepp. Förutom att betydelsen av de olika termerna kan vara svävande och begreppen obekanta för läsaren kan informationen komma på flera språk eller flera varianter av samma språk. Allt detta vållar förståelseproblem.

Ett företags ekonomiska rapport kan liknas vid ett s.k. *design language* i arkitektur (se Kukkonen 1984). Utgångspunkten för ett design language är att det finns ett kommunikationsbehov mellan en facklig planerare och planerare som ska bo i den planerade lägenheten. Det är omöjligt och onödigt för en lekman att tillägna sig alla de fackbegrepp som experten använder. En lekman har ofta också svårt att föreställa sig hur en tvådimensionell ritning ser ut i verkligheten. Därför har man åstadkommit ett s.k. språk som syftar till att det är lekmannens uttryck som används i planeringen, så att han kan få sitt budskap uttryckt och förstått hos fackmannen. De tvådimensionella ritningarna har bytts ut mot tredimensionella modeller, som de flesta av oss har lätt att uppfatta. Man kan tänka sig att företagsekonomi är en bransch där en fackman ska göra sig förstådd. En expert i ekonomi kan inte heller vänta sig att en lekman känner till fackområdets (i mitt fall både redovisning och företagssektorn) hela begreppsapparatur. Därför har man med tiden utvecklat ett eget "språk" för en årsredovisning. Det språket följer en vedertagen grammatik, d.v.s. har ett strikt formaliserat mönster och använder sig av en begränsad vokabulär som förekommer i alla ekonomiska rapporter. Skillnaden mellan arkitektens design language och årsredovisningens språk är kommunikationens riktning. I arkitekturen sker kommunikationen åt båda hållen från fackman till lekman och från lekman till fackman (tvåvägskommunikation), medan årsredovisningarna går i en riktning från fackman till fackman och från fackman till lekman (envägskommunikation).

Olika typer av ekonomiska texter har intresserat en mängd olika forskare och fått dem att ta itu med en mängd olika forskningsaspekter (se Puskala 2003: 65, 75f.). Bland alla de texter som den ekonomiska diskursgemenskapen producerar är årsredovisningens funktion primärt att ge information (till åtskillnad från t.ex. att profilera som PR-brev eller att stöda basfunktionerna som broschyrer) (Puskala 2003: 80). Årsredovisningens sekundära funktion är även att skapa företagets ansikte utåt, bidra till profileringen och stöda basfunktionerna (se Bhatia 1999: 25). Stockholmsbörsen, nuvarande OMX, har sedan 1965 ordnat en tävling för årsredovisningar i syfte att stimulera börsnoterade företag till att förbättra och utveckla sin externa information (se t.ex. *Bästa redovisningen 2006*). En bra gjord årsredovisning med klart formulerad affärsidé, marknadsanalys och redovisat intresse för hållbar utveckling fungerar inte enbart som källa för information, utan är lyckad marknadsföring. Problematiken kring att skriva och översätta årsredovisningar har undersökts livligt ur t.ex. ordförandets, översättningsvetenskapens och textlingvistikens synvinklar (se t.ex. Andersson 1997; Mourier 1998; Schmatzer 1995).

I min undersökning studerar jag företagsekonomin begrepp och termer ur ett kronologiskt perspektiv. Min avhandling är ett bidrag till att redogöra för en del av den ekonomiska informationsfloden som vi utsätts för. Mitt material består av balansräkningar på svenska från Sverige och Finland. Balansräkningens uppgift är både i Finland och i Sverige att visa företagets ekonomiska ställning vid räkenskapsperiodens slut. Den ekonomiska ställningen definieras framför allt med information om var bolagets medel är placerade (kapitalanvändningen) och varifrån de har kommit (kapitalanskaffningen) (Wallentin & Estevall 1997: 45; *Taloustiedon taloussanasto* 1995: 296). I princip har balansräkningen både i Finland och i Sverige likadan uppställningsform. Balansräkningen består av två delar, debetsida och creditsida. Den första, *debetsidan*, visar i viss ordning hurdana tillgångar och vilken egendom bolaget har. Den andra, *creditsidan*, visar varifrån man har fått medel till tillgångarna, dvs. eget och främmande kapital. (Ihantola & Leppänen 1997: 35; Thomasson, Arvidson, Lindquist, Larson & Rohlin 1997a: 47.)

Jag redogör i min undersökning för hur begreppet 'balansräkning' definieras i de två länderna och hur begreppen skiljer sig från varandra. Dessutom redovisar jag för hurdana termer det finns i balansräkningar i Finland och Sverige och analyserar och förklarar vilka sociolingvistiska faktorer som påverkar valen av termer och begrepp. På det här sättet hoppas jag kunna underlätta förståelsen av de svenskspråkiga balansräkningarna för både fackmän och lekmän i båda länderna. Min studie är dock i främsta rummet en undersökning av ett mer allmänt fenomen – den är en fallstudie i

immateriella begrepp. Balansräkningens begrepp är en typ av immateriella sådana: kunskapen inom balansräkningens begrepp omfattar definitioner av redovisningens begrepp och hypoteser om sammanhang i och lagenligheter om referentvärlden sett ur redovisningens fackspecifika synvinkel. I min avhandling diskuterar jag egenskaper hos balansräkningens begrepp i förhållande till referentvärlden och i förhållande till den fackinterna kunskapen.

### *Skillnader mellan Sverige och Finland*

Både Bokföringsförordningen i Finland och Årsredovisningslagen (i fortsättningen ÅrL) i Sverige ger detaljerade scheman för hur en balansräkning ska uppställas (se bilagorna 1, 2 och 3) (Thomasson, Arvidson, Lindquist, Larson & Rohlin 1997b: 21; *Bokföringslag och -förordning* 1995: 30, *Bokföringslag och -förordning* 1998: 76f.). Dessutom påpekar lagarna att man får använda en annan uppställningsform bara av särskilda skäl (ibid.). Enligt Bokföringsförordningen (i fortsättningen BokfF) ska man använda benämningar som motsvarar verksamhetens speciella natur i de underordnade posterna. Detta betyder att man samtidigt som man bevarar schemats struktur och principer, använder benämningar som är aktuella för företagets verksamhetsområde, rättsliga natur eller annan omständighet när detta kan motiveras. (Järvinen, Prepula, Riistama & Tuokko 1998: 204.) BokfF 1997 ger företagen möjlighet till en mera detaljerad uppställning "om detta är nödvändigt för att de faktorer som inverkat på räkenskapsperiodens resultatbildning eller balansräkningsposterna ska kunna klargöras" eller till sammanslagning av poster då "deras upptagande separat har ringa betydelse när det gäller att ge en rättvisande bild" (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 82).

Även i IAS/IFRS finns det listor över de poster som ska finnas med i de olika delarna i bokslutet (Räty & Virkkunen 2002: 58f.) IAS/IFRS påpekar dock uttryckligen att "standarderna föreskriver vare sig ordningsföljd eller format för redovisningen av posterna" (*IFRS/IAS 2006*: 184). En annan skillnad jämfört med de nationella lagarna är att IAS/IFRS är mycket detaljerad (se t.ex. Axelman, Phillips & Wahlqvist 2004). Både i Finland och i Sverige fungerar lagarna om redovisning som ramlagar, vars tolkning och tillämpning sköts av åtskilliga instanser (se mer i kap. 3). Mot denna bakgrund är det intressant att se hur normen påverkar bolagens termval i balansräkningar.

Redovisningssystemen i olika länder kan ha skillnader av en mängd olika skäl. Länderna har olika sociala, ekonomiska och kulturella förhållanden, redovisnings-

systemen påverkas av olika institutionella instanser i olika länder och regelverken utvecklas i olika takt. (Fagerstöm 2002: 2.) Redovisningstraditionerna i Sverige och Finland är till största delen lika. Båda sägs följa den kontinentala redovisningstraditionen (Fagerström & Lundh 2006: 86). Detta innebär att redovisningen har i båda länderna gått starkt hand i hand med taxeringen och haft detaljerade lagstadgade regler för hur man ska gå tillväga (Fagerström & Lundh 2006: 85f.) Likaså har 'försiktighetsprincipen' varit ett av de viktigaste grundantagandena för redovisningen, speciellt i Finland (ibid: 153f.) Skillnader förekommer delvis av historiska skäl, redovisningen utvecklades länge långsammare i Finland än i Sverige på grund av den ryska makten i Finland och på grund av att Finland deltog i kriget och Sverige inte. I vår tid har de två länderna börjat implementera t.ex. EU:s direktiv om redovisning i olika takt (Fagerström & Lundh 2006: 154). Att utvecklingen har skett i olika takt har bidragit till att de svenska redovisningsterminologierna sedan gammalt avviker på några punkter från varandra i Sverige och i Finland.

De svenska balansräkningarna från Finland är ofta översättningar från finska eller engelska till svenska, medan balansräkningarna i Sverige är skrivna på landets majoritetsspråk och antagligen på skribenternas modersmål (se avsnitt 3.2.4). Fastän mitt mål inte är att studera hur den finskspråkiga lagen har översatts till svenska, är ett av mina antaganden att den nyare finlandssvenska lagen är språkligt självständigare än den äldre. Man har haft intresse för språkplanering och fäst uppmärksamhet vid korpusplanering och traditionell språkvård vid utformningen av den nyare lagen (Karsten & Reuter 1990/1998).

*Åren, varför dessa år?*

Jag har valt balansräkningar från tre olika redovisningsperioder, 1997, 1999 och 2004. Normerna för redovisning förnyas och uppdateras med några års mellanrum. Finland har fått en ny Bokföringslag och -förordning i slutet av år 1997 och från och med år 2005 är börsbolagen både i Finland och i Sverige förpliktade att upprätta sina årsredovisningar enligt en internationell redovisningspraxis (IAS/IFRS) (se *Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006: 27*). Flera börsbolag har tillämpat IAS/IFRS redan år 2004, eftersom de redan då har haft behov av att börja producera sina ekonomiska siffror så att informationen från de olika åren blir jämförbar. Jag vill få fram vilken påverkan ändringarna har på begrepp och termer i balansräkningar. Jag har valt storföretags balansräkningar som forskningsmaterial eftersom de största företagen i Finland publicerar sina finansiella rapporter förutom på

finska, också på engelska och på svenska. Det sverigesvenska materialet är från stora bolag för att jämförelsen ska vara så balanserad som möjligt.

Det som gör jämförelsen av balansräkningar från olika räkenskapsperioder intressant, är att man i mitt finländska material följer olika normer i varje årgång jag har med, d.v.s. *Bokföringslag 655/1973* och *-förordning 1575/1992* år 1997, *Bokföringslag 1336/1997* och *-förordning 1339/1997* år 1999 (båda åren även *Lag om Aktiebolag 734/1978*) samt IAS (*International Accounting Standard*) och IFRS (*International Financial Reporting Standard*) år 2004 (se en närmare beskrivning av dessa i kapitel 3). Mitt sverigesvenska material följer två olika normer, de nationella lagarna (*Årsredovisningslag 1995:1554* och *Aktiebolagslag 1975:1385*) åren 1997 och 1999 samt de internationella redovisningsprinciperna (IAS/IFRS) år 2004. Varje norm har lett till några förändringar, och detta ger möjlighet att studera hur termer och begrepp har utvecklats och hur utvecklingen har påverkat termbruket i balansräkningarna från år 1997 fram till åren 1999 och 2004. De nationella lagarna om redovisning i Finland och Sverige påverkas av International Accounting Standard (IAS) redan åren 1997 och 1999. Numera kräver EU att börsbolagen följer samma principer, d.v.s. IAS/IFRS vid upprättande av sina årsredovisningar. Detta torde betyda att skillnaderna mellan de sverigesvenska och finländska balansräkningarna har försvunnit år 2004. De nationella normerna (och därmed olikheterna) lever dock kvar i de mindre företagens ekonomiska rapporter.

Sedan jag begränsade mitt material har situationen levt vidare. I Finland har Bokföringslagen uppdaterats på nytt vid slutet av år 2004, detsamma har hänt med Sveriges Bokföringslag år 1999 (*Bokföringslag 1999:1078*). Även IAS/IFRS-standarderna utvecklas vidare. Min undersökning slutar vid en bestämd tidpunkt, och mina forskningsresultat är på det sättet redan historia.

### 1.1 Material

Som material har jag sammanlagt 10 balansräkningar från tre olika räkenskapsperioder. (Se tablå 1 nedan.) Materialet är ur ett sverigesvenskt bolags (SCA) och ett finländskt bolags (UPM-Kymmene) svenskspråkiga balansräkningar från åren 1997, 1999 och 2004. Förutom de här två bolagens balansräkningar (6 st) ingår i mitt material också ett specialfall, StoraEnso, d.v.s. ett finskt-svenskt storbolag som blev till år 1998. I mitt material ingår Storas och Ensos balansräkningar från år 1997 (före fusionen) och StoraEnsos balansräkningar från åren 1999 och 2004 (sammanlagt 4 st).

Koncernen StoraEnso har bildats enligt finsk lag. I min text kallar jag balansräkningar som är från Finland för FB och materialet som är från Sverige för SB.

**Tablå 1.** Undersökningsmaterialet enligt hemlandet.

	Balansräkningar från Finland (FB)	Balansräkningar från Sverige (SB)
1997	Enso UPM-Kymmene	Stora SCA
1999	StoraEnso UPM-Kymmene	SCA
2004	StoraEnso UPM-Kymmene	SCA

I tablå 1 kategoriserar jag således StoraEnsos balansräkningar från åren 1999 och 2004 som FB. Enligt GICS (*Global Industry Classification Standard*) representerar alla bolagen materialindustri, med olika typer av skogs- och pappersprodukter och förpackningar (se GICS 2005a och GICS 2005b).

Tabell 1 visar två olika faktorer: antalet poster i de olika bolagens balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004, samt för varje år de sammanlagda antalen termer som har använts för att redovisa för dessa poster. Materialet omfattar 199 olika termer (se tabell 1). Jag har både horisontellt och vertikalt plockat bort termer som förekommer flera gånger i mitt material. Därför är antalet termer inte detsamma som summan för antalet poster för varje år (eftersom bolagen har använt sig delvis av samma termer). Av samma orsak utgörs inte ”antalet termer sammanlagt” av den sammanlagda summan av termer för varje år.

**Tabell 1.** Antalet poster i balansräkningarna och antal termer i materialet.

	Antal poster per bolag	1997	1999	2004	
FB:	Enso	61			
	Stora Enso		35	39	
	UPM-Kymmene	61	27	37	
SB:	SCA	37	37	36	
	Stora	37			
	<b>Antal termer</b>	128	83	85	sammanlagt 199 olika termer

Såsom man kan konstatera i tabellen, utgör mitt material kvantitativt sett en liten korpus. För reliabla kvantitativa analyser skulle det krävas ett större antal balansräkningar, redovisade poster och termer. Mitt forskningsgrepp är dock kvalitativ, och de kvantitativa analysernas roll är främst att stöda de kvalitativa delarna. För detta ändamål är materialet således alldeles tillräckligt. Det som man närmast kan se i tabellen är tendenser. För det första är antalet poster i SCA:s balansräkning ungefär detsamma

alla åren. I UPM-Kymmene balansräkning minskar antalet poster kraftigt från 1997 till 1999 och ökar något till 2004. Stora och Enso är mycket olika i fråga om antalet poster, medan StoraEnsos tal liknar SCA:s. År 1997 redovisar de fyra bolagen för sammanlagt 196 poster med hjälp av 128 olika termer (antalet poster är ca 35 % större än antalet termer). År 1999 redovisar de tre bolagen för sammanlagt 99 poster och använder 83 termer för detta (antalet poster ca 16 % större än antalet termer). År 2004 redovisar bolagen för sammanlagt 112 poster med hjälp av 85 olika termer (antalet poster är ca 24 % större än antalet termer).

För mitt FB-material från år 1997 har grunden för bokföringen i Finland varit *Bokföringslag* från 1973 och *Bokföringsförordning* från 1992. (Leppiniemi, Tallberg, Turpiainen, Ali-Torppa, Koskinen, Savtschenko & Jyrkkiö 1998: 332f.) (Se tablå 2 nedan.) År 1999 har det finska företaget UPM-Kymmene tagit hänsyn till en helt förnyad *Bokföringslag och -förordning*. Revideringarna har ersatt lagen som getts 10.8.1973 och de förändringar som gjorts i *Bokföringslagen och -förordningen* 1992. Den nya lagen har för första gången tillämpats i bokföringen den redovisningsperiod som börjar 1.1.1998. Det speciella med StoraEnsos balansräkningar från år 1999 är, att moderbolagets balansräkning har upprättats enligt Finlands lag, medan koncernens balansräkning redan år 1999 har upprättats enligt IAS (*International Accounting Standard*). Eftersom termerna i StoraEnsos båda balansräkningar från år 1999 (moderbolagets och koncernens) ändå är lika, har jag valt att inkludera StoraEnso i mitt finländska material när jag jämför materialgrupperna med varandra.

För mitt SB-material från åren 1997 och 1999 gäller Årsredovisningslag från år 1995 (se tablå 2 nedan). År 2004 har alla tre bolagen i mitt material upprättat sina balansräkningar enligt IAS/IFRS. Räkenskapsperioden 2004 har varit den första perioden då företagen har publicerat sina IAS/IFRS-bokslut.



**Tablå 2.** Normen för årsredovisning i Finland och i Sverige åren 1997, 1999 och 2004.

År	1997	1999	1997 och 1999	2004
<b>Normen för årsredovisning</b>	I Finland: Bokföringslag 655/1973 och Bokföringsförordning 1575/1992	I Finland: Bokföringslag 1336/1997 och Bokföringsförordning 1339/1997	I Sverige: Årsredovisningslag 1995:1554	I alla EU-länder: IAS/IFRS (International Financial Reporting Standard) från 2003
<b>Bolagen i mitt material som följer normen</b>				
	Enso 1997		Stora 1997	SCA 2004
	UPM-Kymmene 1997	UPM-Kymmene 1999	SCA 1997 och 1999	StoraEnso 1999 och 2004
				UPM-Kymmene 2004

En central motivering för förändringarna i Finlands Bokföringslag och -förordning från år 1997 har varit internationalisering av bokslutsinformation. Det har varit två centrala källor som har påverkat: EG:s 4:e och 7:e bolagsrättsliga bokslutsdirektiv samt IAS, som har beaktats så noga som möjligt (Leppiniemi et al. 1998: 23). Förändringarna har gjorts med tanke på att göra bokslutsinformationen internationellt så jämförbar som möjligt, så att speciellt de företag som har internationell verksamhet inte skulle behöva upprätta parallella bokslut för olika ändamål. (Järvinen et al. 1998: 47). Innan lagen trädde i kraft år 1998, har flera företag varit tvungna att förutom det officiella bokslutet upprätta ett så kallat internationellt bokslut där de följer IASB:s rekommendationer (Leppiniemi et al. 1998: 322). De europeiska direktiven och IAS/IFRS är dock inte i harmoni med varandra på alla punkter, och i sådana fall har direktiven haft företräde framför IAS/IFRS (ibid.) De allmänna stadgarna om bokföringsskyldighet, dubbel bokföring och god redovisningssed har i den nyare lagen varit lika med stadgarna i den äldre lagen (Järvinen et al. 1998: 15). För närmare beskrivningar av förändringarna se kap. 4.

Målet med övergången till IAS/IFRS i EU är framför allt att underlätta jämförelsen mellan olika företags bokslut inom EU, och på det sättet öka insynen i företagens verksamhet. Det övergripande målet är att på det här sättet stärka EU:s ekonomiska system. Den största principiella ändringen är att många poster i bokslutet värderas enligt IAS/IFRS till marknadsvärde, inte till inköpspris som hittills. I praktiken leder detta till att företagens resultat möjligen varierar mer än förut från år till år.



Kännetecknande för kommunikationen på fackspråk är att den kräver speciell fackkunskap. Enligt Laurén och Nordman (1987: 30) är 'fackspråk' i svenskan både "ett kollektivt begrepp som innesluter i sig allt specialiserat språkbruk" och "språkbruket inom ett enskilt fackområde". Fackspråkliga texter har alltid både en praktisk och en teoretisk anknytning och texternas form påverkas både av textens innehåll och av dess funktion (Saukkonen via Nordman 1992: 19).

Företagets bokslut som fackspråklig genre är speciell i fråga om kommunikation. Enligt den traditionella fackspråksforskningen används fackspråk främst i kommunikation mellan specialister inom samma fackområde. Således kan endast specialisternas kommunikation som handlar om det gemensamma ämnet anses vara fackspråk. (Laurén & Nordman 1987: 31f.). Laurén och Nordman (1987: 32) menar att om en specialist redogör för sitt arbete för en lekman, förenklar han sitt budskap så att det ur kommunikationens synvinkel inte längre är fråga om fackspråk utan om populariserat språkbruk. Ur facklig synvinkel är innehållet i ett bokslut strikt normerat, och upprättandet och tolkningen av bokslutsinformation kräver djupgående kunskaper i redovisning. Ur kommunikativ synvinkel är bokslutet problematiskt, eftersom bokslutsinformation är å ena sidan riktad till en publik med hög fackexpertis inom företags ekonomi och å andra sidan till nästan vem som helst som av något skäl är intresserad av företagets ekonomi.

En central motivering till att jag har valt mitt material från vetenskapsområdet företagsekonomi är att det är fråga om en bransch som kopplar tätt samman den teoretiska kunskapen och det praktiska arbetet. Kännetecknande för begreppen inom företags ekonomi är att de baserar sig på regler som uppställs av människor. Det är fråga om begrepp och begreppssystem som får sin uppkomst av praktiska behov.

En motivering till mitt arbete är att man traditionellt i terminologi mera sällan har varit intresserad av diakroniska studier: intresset har mera varit inriktat på synkrona, deskriptiva studier (Kageura 2002: 18, 20). Kageura (2002: 32) menar också, att om man vill göra teoretisk forskning i begrepp, ska man hellre koncentrera sig på begrepp inom ett visst område än på begrepp i allmänhet. I terminologisk forskning har man också efterlyst en anknytning till terminologiska system och deras användare. Enligt t.ex. Cabré är det viktigt att man i terminologisk forskning tar hänsyn till sociala och pragmatiska aspekter, hon menar att det utan kommunikation inte heller existerar några system (Cabré 1998: 114). Detta är den främsta motiveringen till att jag i min analys inte är intresserad enbart av begreppssystemen inom en balansräkning, utan

placerar dem i deras makrobegreppssystem och inom de kontextuella ramar som en balansräkning kan tänkas vara en produkt av.

Jag använder mitt material på två olika sätt. För det första utgör de olika balansräkningarna en liten korpus för en praktisk jämförande studie i vilka likheter och skillnader det finns mellan de olika balansräkningarna från olika tidpunkter och med något olika samhällseliga bakgrunder. För det andra får materialet fungera som underlag för principiella teoretiska frågeställningar kring de ekonomiska begreppens olika egenskaper. I den här delen av mitt arbete går jag inte mycket in i detaljerna i de autentiska balansräkningarna, utan använder begreppssystemen inom och omkring balansräkningen som underlag för en mer teoretisk diskussion.

I kapitel två finns det ett avsnitt, där jag redogör för hur termer valts för balansräkningar. Materialet för det avsnittet består av svaren på en enkätundersökning som jag gjorde våren 2003 i fem bolag. På grund av att det bara är fråga om ett stödande sidomaterial, redogör jag för enkätens frågor och svaren på dem i kapitel två. Sidomaterialet har som funktion att upplysa om språkplaneringssituationen i bolagen. Motiveringen till denna mindre delundersökning är att man inte kan på basis av balansräkningarna veta hur språkligt medvetna de fackmän är som är ansvariga för termvalen.

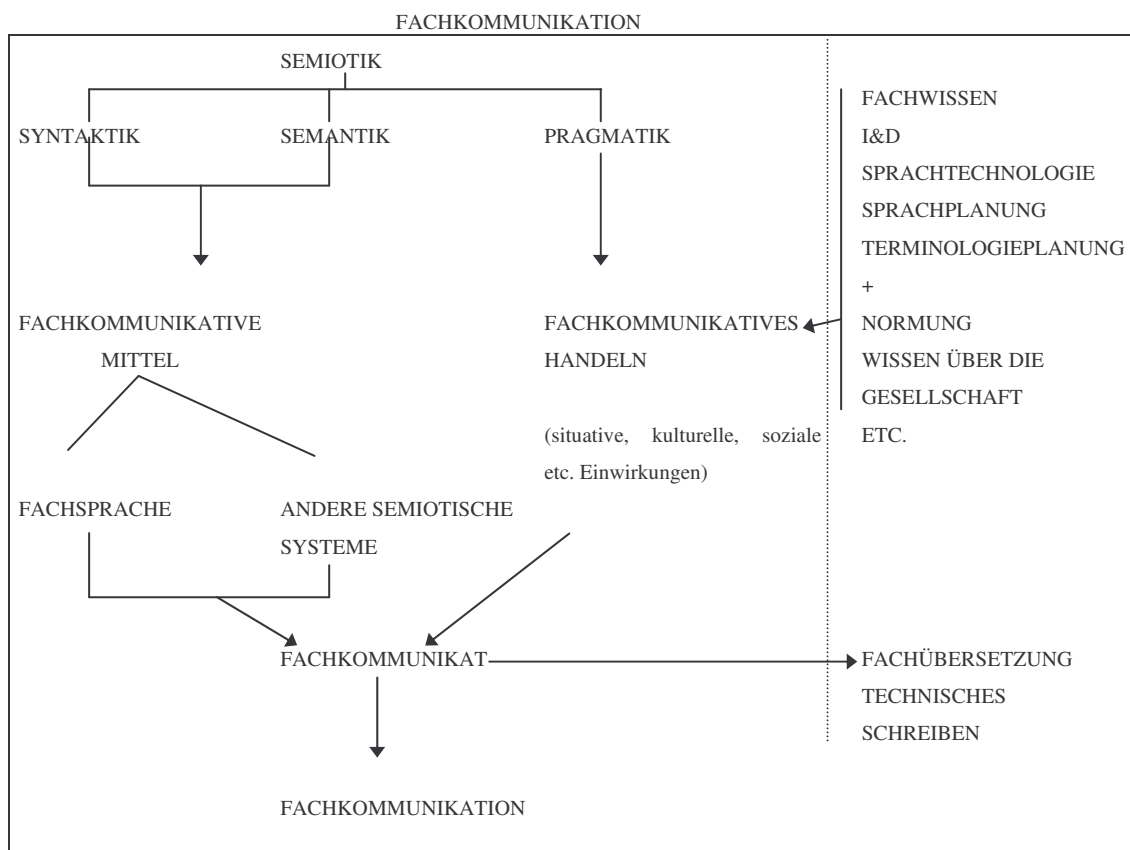
## 1.2 Undersökningens syfte

Huvudsyftet med min undersökning är att skapa en bas för utveckling av metoder som kan tillämpas vid analys av ekonomiska begrepp som syftar på immateriella referenter. Jag närmar mig ämnet genom att studera balansräkningens termer och begrepp utgående från deras plats i begreppssystemet och genom att studera kronologiskt om och hur balansräkningens begreppssystem och enstaka representativa begrepp ändras från år 1997 till 1999 och 2004 i Sverige och i Finland.

Existensen av begreppen i en balansräkning baserar sig på lagstadgade språkliga överenskommelser, och kan inte observeras med hjälp av sinnesförnimmelser. Som ett exempel på två typer av begrepp i mitt material kan nämnas begreppen 'materiella tillgångar' och 'goodwill'. Begreppet 'materiella tillgångar' omfattar värdet på *jord- och vattenområden, byggnader och konstruktioner, maskiner och inventarier* o.s.v. Kännetecknen för begreppet 'materiella tillgångar' baserar sig på överenskomna värden på exakta och påtagliga (konkreta) referenter. Uppgiften att observera kännetecknen för begreppet 'goodwill' är svårare på grund av att kännetecknen baserar sig

endast på överenskommelser och existerar således enbart som abstraktioner. Dessa abstraktioner baserar sig på skriftliga dokument som berättar om begreppen. Begreppens innehåll, omfång och tillämpning behärskas av fackexperter som har läst och tillägnat sig innehållet i dokumenten så att de kan tillämpa deras innehåll.

Picht (1996a: 43) har utarbetat en figur över de faktorer som medverkar i fackkommunikationen (se figur 1 nedan). Där kan man se både medlen för fackkommunikation (språk och andra semiotiska tecken) och fackkommunikativa handlingar, som påverkas bl.a. av situationella, kulturella och sociala faktorer. Därtill påverkas fackkommunikationen av fackkunskap, information och dokumentation, språkteknologi och -planering, terminologisk planering och normering, kunskap om samhället o.s.v. (ibid.)



**Figur 1.** Fackspråk och terminologi i fackkommunikation (Picht 1996a: 43).

Forskningsfrågorna för min undersökning baserar sig på den fackliga kommunikationssituationen som figur 1 illustrerar. Den primära forskningsfrågan är ”Hurdana begrepp och termer finns det i svenska balansräkningar?”. Att besvara denna fråga kräver i min undersökning diskussioner kring det fackliga vetandet inom redovisning, diskussioner kring språkplanering på olika nivåer och diskussioner kring

de terminologiska metoderna. Dessa diskussioner resulterar i ett behov av svar på ytterligare två forskningsfrågor: ”Är svenskspråkiga balansräkningar olika i Sverige och Finland? På vilka sätt?” och ”Ändras begrepp och termer i svenskspråkiga balansräkningar kronologiskt (från år 1997 till år 1999 och år 2004)? På vilka sätt?”. Genom att svara på de här frågorna strävar jag efter att skapa en beskrivning av områdets begrepp och termer i en av deras autentiska kontexter. Jag studerar vilka språkliga uttryck balansräkningens begrepp har. Jag kartlägger vilka fackkommunikativa handlingar som krävs för att skapa en balansräkning, studerar vilka situationella, kulturella och sociala faktorer som kan tänkas påverka processen och ger en översikt över fackkunskapen bakom en balansräkning. Jag diskuterar även språkplanering och terminologisk planering och normering inom området med kunskap om samhället som bakgrund. (Jfr figur 1.)

Nedan presenterar jag fem antaganden som berör mitt empiriska material, de terminologiska metoderna samt den fackspråkliga språkplaneringen inom redovisning. Antagandena baserar sig på preliminära kunskaper om materialet och dess bakgrundsfaktorer.

#### I Antaganden som gäller materialet

Jag antar att normen som de olika bolagen i mitt material följer de olika åren är den främsta källan även för deras termval. Termvalen för året 2004 sker dock annorlunda.

Jag antar att termerna i balansräkningar är långa.

Det första antagandet som gäller materialet har sin grund i att de nationella lagarna om redovisning ger både i Finland och i Sverige detaljerade scheman, vars användning de rekommenderar (se Thomasson et al. 1997b: 21; *Bokföringslag och -förordning* 1995: 30, *Bokföringslag och -förordning* 1998: 76f.). Att jag antar att termvalen år 2004 sker annorlunda än de två tidigare åren beror på IAS/IFRS, som påpekar att standarden inte föreskriver ordningsföljden och formatet för redovisningen av posterna (*IFRS/IAS 2006*: 184). Jag presenterar i kapitel 3 bakgrunden för hur en balansräkning blir upprättad och redogör i kapitel 4 för resultaten som handlar om termvalen i mitt material.

Det finns två orsaker till mitt andra antagande om materialet som gäller termernas längd: balansräkning är en text som inte har syntax i lingvistisk mening, och därför behöver termerna inte vara lätthanterliga välavgränsade enheter. Det är också viktigt att balansräkningen visar genomskinligt innehållet i posterna som redovisas. Jag antar

att genomskinligheten innebär att termerna är långa. I kapitel 5 presenterar jag mina resultat som gäller balansräkningens termer.

## II Antagande som gäller tillämpningen av de terminologiska metoderna

Kännedom av redovisningens kunskapsstrukturer kan fungera som utgångspunkt vid terminologisk analys. Fackrådets egna kunskapsstrukturer kan till exempel utnyttjas när balansräkningar från olika företag och olika tidpunkter jämförs med varandra.

Antagandet om balansräkningens systemstruktur och dess tillämpbarhet i den terminologiska analysen baserar sig på faktumet att det finns scheman för hur boksluten gärna ska upprättas (se Thomasson et al. 1997b: 21; *Bokföringslag och -förordning* 1995: 30, *Bokföringslag och -förordning* 1998: 76f.) och att man således kan förvänta sig att hitta vissa saker i en viss ordning i dem. Redan en mycket ytlig läsning av olika bolags balansräkningar visar att deras uppbyggnad tycks följa ett gemensamt mönster. Det kan således antas att de olika balansräkningarnas systemstruktur liknar varandra i mitt material. Det är troligt att den övergripande systemstrukturen inte ändras eller ändras bara långsamt i samband med uppdatering av normerna. Detta torde möjliggöra en jämförelse av balansräkningar som är från olika tidpunkter. Jag kommer att analysera och kommentera balansräkningens systemstrukturer på detaljnivå i kapitel 4 och på en mer allmän nivå i kapitel 6.

## III Antaganden som gäller språkplanering

SB är sinsemellan enhetligare i sin termanvändning än FB, eftersom svenska är majoritetsspråk i Sverige, men minoritetsspråk i Finland.

Det förekommer i FB termer som hör hemma i SB, men inte tvärtom (majoritetsspråk vs. minoritetsspråk).

Orsakerna till mina båda antaganden som gäller språkplanering ligger i det svenska språkets pluricentrism. Enligt Clyne (1992) tycks stora länder vara mera benägna att själva skapa sina språknormer (Clyne 1992c: 462). Kännetecknande för de övriga områdena är ytterligare att de tycks vara konservativa i sin normbildning, d.v.s. de bevarar drag som redan har försvunnit från den varietet som används på de områden där språket dominerar (ibid.). Trots detta tycks normer inte vara så strikta på de övriga områdena (Annamalai 1992: 95f., Clyne 1992c: 460). Jag antar således att SB är enhetligare än FB främst på grund av att Sverige är ett större svenskt språkområde än Finland och att svenskan har en majoritetsställning i Sverige. Man har även konstaterat att finlandssvenskan är något konservativ jämfört med sverigesvenskan

och att finlandssvenskan påverkas av finskan (Reuter 1992: 103f.). Båda är faktorer som kan tänkas skapa en viss grad av heterogenitet i mitt FB-material jämfört med mitt SB-material. Vidare antar jag att det förekommer SB-termer i FB men inte tvärtom, eftersom språkproduktionen på ett område där språket dominerar ofta inte tar hänsyn till varieteten inom de övriga områdena där språket används (se Clyne 1992c: 459). Svaren på antagandena som gäller språkplanering kommer att presenteras i kapitlen 4 och 5.

### 1.3 Metod

Min avhandling är en terminologisk undersökning med målsättning att diskutera egenskaper hos immateriella begrepp. Detta gör jag genom att beskriva och systematisera begreppen inom området balansräkning, samt genom att definiera förhållanden mellan begrepp och termer. Metoden är således jämförande och kvalitativ, och analysen baserar sig på terminologins teori med sociolingvistiska och filosofiska inslag.

Jag utför min studie i form av en fallstudie. Det undersökta fallet kan sägas vara begreppet 'balansräkning' i svenska språket, eller mer specificerat balansräkningar hos tre (eller fem, jfr tablå 1) exempelbolag på tidsaxeln 1997–1999–2004. Kärnan i undersökningen utgörs av fallet och analysen av det. I kapitlen 3 och 6 koncentrerar jag mig på fallet balansräkning på en teoretisk nivå, och i kapitlen 4 och 5 presenterar jag de empiriska studierna i de tre exempelbolagens balansräkningar.

Forskarens roll i en fallstudie är att beskriva och förklara processerna i förhållande till den kontext där de förekommer, och resultatens värde ligger således i deras tillämpbarhet och överförbarhet (Ward Schofield 2000: 92; Gomm, Hammarsley & Foster 2000: 100). Fallstudie passar in som forskningsgrepp i min studie speciellt på grund av att det är fråga om ett nutida fenomen i en verklig kontext och eftersom det kan antas att kontexten påverkar fenomenet (jfr Yin 1994: 13). Den grundläggande tanken bakom arbetsgreppet är att en individ känner sin värld genom sina erfarenheter, att förhållandet till verkligheten är indirekt och sker via processer inom en individs tänkande. Språket spelar en stor roll i dessa processer som ett medel för kommunikation och tänkande. Målet är inte att producera lagar eller modeller utan att fördjupa den teoretiska förståelsen och att väcka diskussion och nya tankar (Donmoyer 2000: 63f.). Metoden baserar sig på induktion och upptäckt, i stället för på exakt formulerade hypoteser.

Jag inleder analysen genom att avgränsa fackområdet och samla information om områdets begrepp och termer i olika källor. Jag beskriver de samhälleliga, språkliga och fackområdesmässiga förhållandena där balansräkningar i mitt material får sin uppkomst. Jag beskriver även de begreppssystem som balansräkning är en del av, m.a.o. redogör för de begrepp som hör till räkenskapsmiljöer där balansräkningarna skapas.

Nuopponen (1994) introducerar satellitsystem som en metod att illustrera hur begreppen inom ett fackområde är förbundna med varandra. Ett satellitsystem kan fungera som en inledande utgångspunkt för begreppssystematiseringen, eller i slutskedet av ett projekt som en sammanfattande illustration om områdets alla begrepp. (Nuopponen 1994: 226f.) Jag har använt mig av satellitsystem för två funktioner, för att få fram vilka begrepp och begreppssystem som är relevanta för mitt arbete och för att underlätta jämförelsen av parallella begreppssystem (de olika aspekterna inom Sveriges och Finlands redovisningsarbete åren 1997, 1999 och 2004). Tekniskt påminner satellitsystem om mind-mapping (ibid.) Satellitsystemet byggs upp runt utgångsbegreppet som placeras i centralnoden. Satellitnoderna som cirkulerar kring centralnoden anger olika synvinklar som man kan betrakta centralnoden ur, dvs. specificerar faktorer som är väsentliga för fackområdet. Fördelen med satellitsystemet är att det kan användas som hjälpmedel på vägen till en djupgående beskrivning av områdesspecifika begreppsrelationer och -system (Nuopponen 1994: 226).

I den inledande analysen använder jag sociolingvistisk teori som redskap. Sociolingvistiken passar in som infallsvinkel på grund av att huvudvikten i den sociolingvistiska forskningen ligger på att studera språket i dess sociala omgivning och att betrakta den sociala verkligheten med lingvistiken som metod (Nuolijärvi 2000b: 13). Jag beskriver de möjliga orsaksrelationerna mellan språkbruket och den samhälleliga verkligheten, och belyser frågan vad som orsakar språkets variation och förändring inom området balansräkning i de två varieteterna av det svenska språket. I den här delen av mitt arbete använder jag mig av teoretisk och praktisk kännedom om de så kallade *pluricentriska språken*. Ett språk är *pluricentriskt* när det används som standardspråk i officiella sammanhang i två eller flera stater (Kloss 1978: 67). De olika varieteterna av ett sådant språk påverkas både av politiska grundförhållanden i landet och av talspråk och användningar på sitt område (ibid.). Samhälleliga faktorer som påverkar språkbruket i de olika balansräkningarna i mitt material är bl.a. lagstiftningen både i fråga om redovisning och i fråga om de språkliga förhållandena både i Finland och i Sverige, nationsgränserna, kulturella faktorer och delvis också internationell påverkan. Dessa faktorer klargör jag genom att beskriva de tänkta

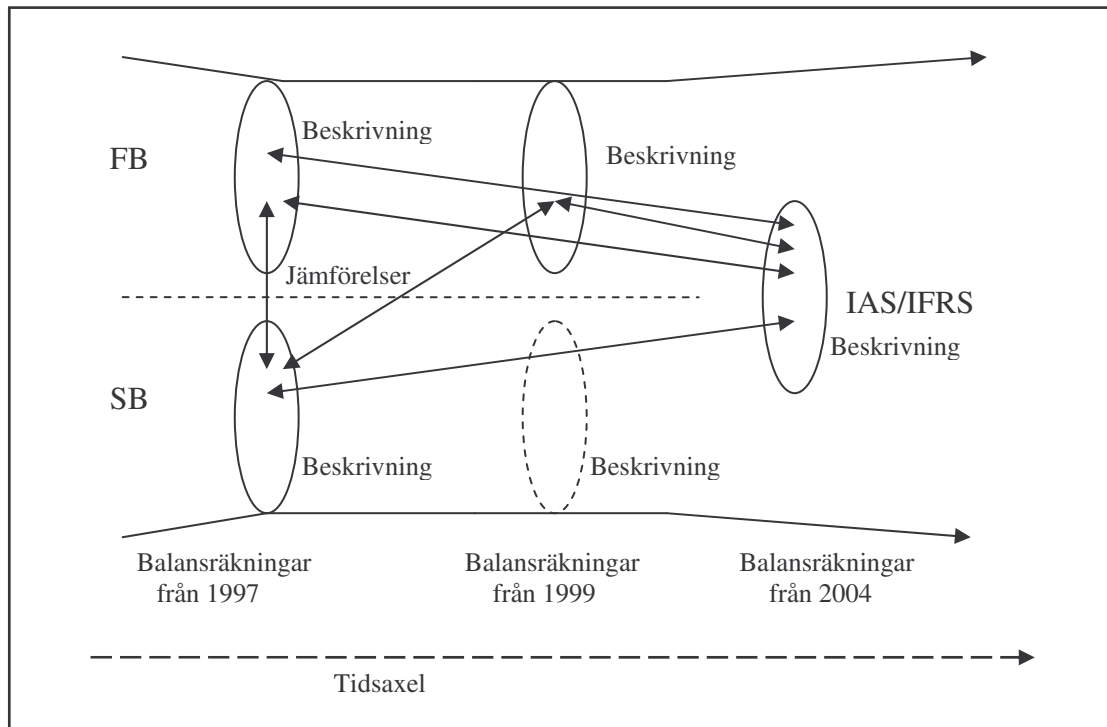


sociolingvistiska ramarna för en balansräkning (litteraturöversikt, en kort enkätundersökning).

Efter en grundlig avgränsning av forskningsobjektet undersöker jag de enstaka satelliterna för att avslöja fackområdets mikrobegreppssystem (se Nuopponen 1994: 230). Jag sorterar balansräkningens begrepp i begreppssystem och deras innehåll och omfattning utreds med hjälp av känneteckenanalys. Om ett terminologiskt projekt omfattar fler språk, ska varje språk bearbetas skilt. I mitt arbete redogör jag därför skilt för de två varieteterna av det svenska språket. Arbetet omfattar språkliga definitioner för begreppen bara i den mån som det är behövligt för jämförelsen. Jag fäster även uppmärksamhet vid termernas form genom studier i deras längd i antal ord och antal tecken samt vid deras struktur genom studier i hur termerna är uppbyggda grammatiskt.

Den praktiska materialbehandlingen för arbetet illustreras i figur 2. Den streckade pilen nederst i figuren illustrerar tiden, som löper genom åren 1997 och 1999 till år 2004. De fem ovalerna illustrerar materialet i avhandlingen: materialet från Finland ovanför den streckade linjen och materialet från Sverige under linjen, och IAS/IFRS-materialet till höger i mitten. Ovalen för SB-materialet från år 1999 är ritad med streckad linje eftersom normen för balansräkningen är densamma för åren 1997 och 1999. De övriga fyra ovalerna har heldragna linjer eftersom balansräkningarna som de representerar var och en följer olika normer (se tablå 2). Pilarna mellan ovalerna illustrerar jämförelser, som görs både mellan material från de två länderna och mellan material från de olika tidpunkterna.





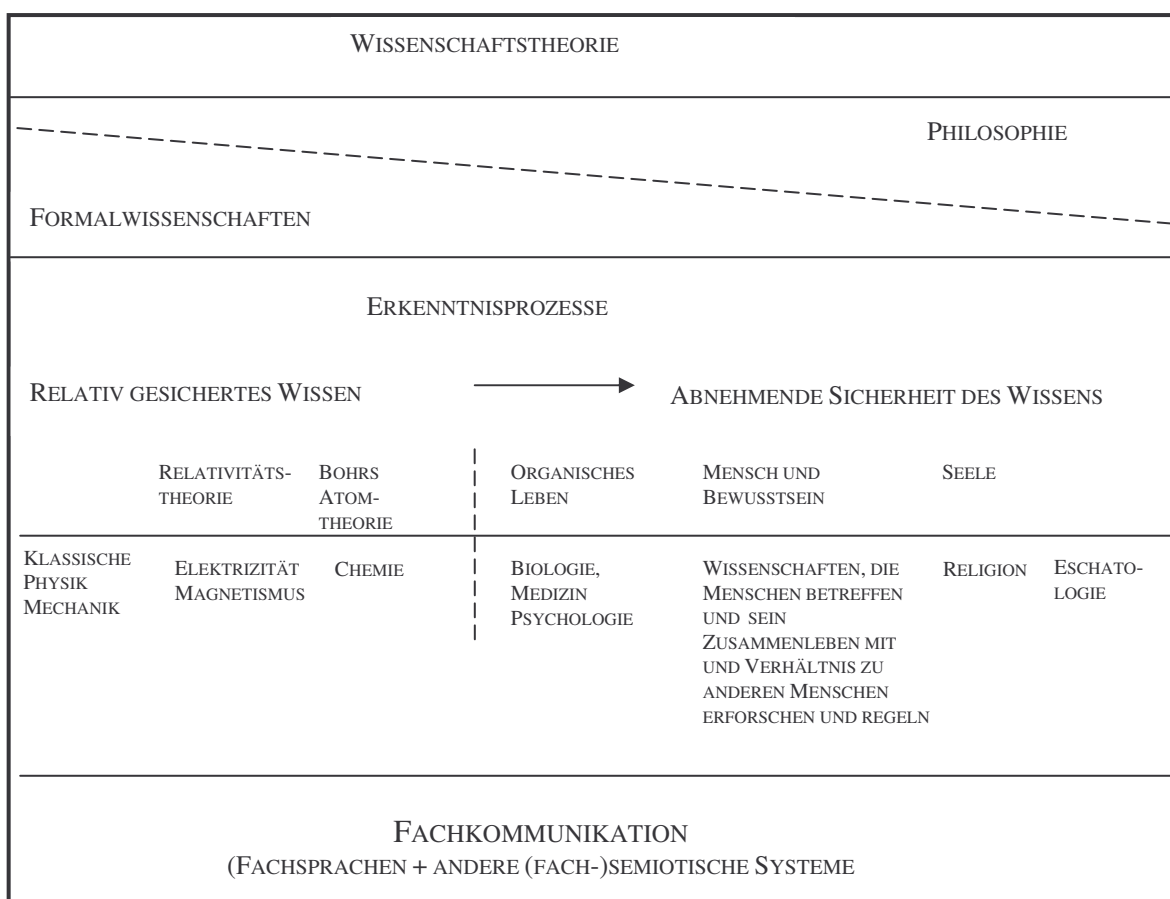
**Figur 2.** Den jämförande metoden för materialbehandling på tidsaxeln.

Enligt Pilke (2000: 47) är det viktigt att man diskuterar och utvecklar den terminologiska teorin på basis av disciplinens egen referensram, och behåller kontakten till fackkommunikation. Den empiriska analysen i min avhandling fungerar som källa för undersökningens teoretiska bidrag. Detta blir en djupdykning i redovisningens teoristruktur, begreppssystem samt begreppsbyggnad ur terminologins synvinkel. Det handlar om att beskriva hurdana makro- och mikrobegreppssystem det finns i och runtom balansräkningar samt att diskutera begrepp som baserar sig på av människan uppställda regler.

Olika fackområden har olika typer av ontologier och påverkas av olika typer av epistemologiska synsätt. Det är således troligt att begreppsbyggnaden är olika på de olika områdena (se Antia 2000: 81.) Företagsekonomi som disciplin är känd för sin tvärvetenskaplighet (Danielsson 1983: 15). Företagsekonomien använder ett brett fält av metoder från olika vetenskapsområden, från matematik och statistik till humanvetenskaper. Det särpräglade för redovisning och således för mitt material ur balansräkningarna är att begreppen baserar sig på av människan uppställda regler.

Picht (1996a: 42) har gjort en figur över de olika vetenskapsområdena utgående från Heisenberg (se figur 3 nedan). Figuren illustrerar vetenskaperna på en skala, där den ena ytterligheten utgörs av mekanik, den andra av religion. I figur 3 ökar vetenskapsområdenas komplexitet från vänster till höger, så att de objektiva observationerna och

mätningarna som dominerar till vänster viker för subjektiva föreställningar, regler som är uppställda av människan och moraluppfattningar till höger (Pilke 2000: 17). Vetenskapsteoretiskt sett är ekonomi, tillsammans med t.ex. politik och etik, en praktisk vetenskap, vars grundläggande syfte är att styra handlingar. Motpolen till de praktiska vetenskaperna utgörs av de teoretiska vetenskaperna såsom matematik och fysik, som strävar efter sanning och kunskap i sig (Niiniluoto 1997: 67).



**Figur 3.** Vetenskapsområden med hänsyn till kunskapens säkerhet (enligt Picht 1996a: 42).

De terminologiska metoderna har ursprungligen använts för deskriptivt termarbete inom teknologi. I Pichts (1996a: 42, se figur 3) kategorisering av vetenskapsområden finns terminologins ursprungliga användningsområden således mer till vänster i figuren. Begreppen som hör till mitt material (företagsekonomiska begrepp) kan tänkas höra mera till humanvetenskaper, vilket betyder att deras begreppsbildning i mitt material kan antas vara mer komplex än i det material som de terminologiska metoderna hittills har byggt på.

Enligt Picht (2007: 305) blir abstraktioner kommunicerbara med hjälp av språkliga tecken (Zeichen). Språket är därför det viktigaste verktyget då jag undersöker balansräkningens begrepp. Man kan tänka sig i Pichts (2003: 241f.) anda att ett begrepp kan ha olika språkliga representationsformer. I balansräkning kan ett begrepp tänkas ha olika representationsformer till exempel i olika källor:

- begreppet som det realiseras i balansräkning = en term (t.ex. *tillgångar*)
- begreppet som tolkning av lagen enligt god redovisningssed = en språklig formulering av begreppet, definition eller tolkning
- begreppet som det *beskrivs* i lagen, i en lärobok, i ett uppslagsverk = abstraktion

Picht (2003b: 243) menar att också ett begrepp kan ha flera möjliga icke-språkliga representationsformer (Picht kallar dessa för ”Zeichenebenen”). I mitt material betyder detta att olika delar av begreppens innehåll framhävs, så att kontexten påverkar vilka egenskaper hos begreppet som betonas. Mitt forskningsgrepp är dels semasiologiskt, d.v.s. jag utnyttjar uttrycken och den språkliga formen då jag utför en inledande begreppsanalys. Mitt grepp är dels också onomasiologiskt, d.v.s. jag utgår ifrån begreppen och begreppssystem och tar utgångspunkt i fackområdets innehållsliga sida.

Jag närmar mig mitt material ur tre olika synvinklar. Den första synvinkeln är begreppsnivån. Begreppssystemet återspeglar det som pågår i företaget, och det handlar således om både olika sorters transaktioner (dynamiska begrepp) och egendom, penningvärde som man sätter på olika typer av tillgångar (statiska begrepp). Jag redogör för begreppet ’balansräkning’ vid de tre tidpunkterna och i Sverige och Finland så som jag har beskrivit ovan. Därtill redogör jag för valda enskilda begrepp mer djupgående.

Den andra synvinkeln är balansräkningens uppställning. Flera av termerna som finns i balansräkningen är tämligen genomskinliga, vilket betyder att de kan berätta något om både begreppets innehåll och dess plats i begreppssystemet. Termens kontext, vilken funktion det språkliga uttrycket för begreppet har i uppställningen spelar en viktig roll när det gäller balansräkningar. Jag beskriver termernas funktioner genom att först beskriva balansräkningen som system på ett allmänt plan. Sedan redogör jag för mina observationer av hur termens roll kan variera i olika delar av systemet.

Den tredje ansatsen är det språkliga uttryckets synvinkel. Jag beskriver längden hos balansräkningens termer genom att räkna antalet tecken och antalet ord per term.

Strukturen studerar jag genom att beskriva hur termerna är uppbyggda grammatiskt. Jag studerar även i vilken grad bolagen i Sverige och Finland använder samma termer och ser på om och hur termförrådet byts ut med tiden (från år 1997 till 1999 och 2004). Jag diskuterar resultaten av den här analysen även i förhållande till språkplanering.

Många av begreppskännetecknen är avtalsmässiga inom ekonomi. Språket är ett medel att på sätt och vis konkretisera referenterna som begrepp. Detta gör att gränsen mellan ett begrepp och en term är rätt svävande vid min beskrivning av vad det står i balansräkningarna i praktiken. De språkliga beteckningarna på posterna har en dubbel roll i texten. De visar å ena sidan vilka termer som används i diverse lagar och balansräkningar. Å andra sidan berättar de om begreppens innehåll och omfång, ger redskap för jämförelse och analys på begrepps-nivån. De språkliga representationsformerna för begreppen spelar en väsentlig roll i mitt material. Processen att analysera begreppen utgår i min analys ifrån termerna i schemana för balansräkningar i Sveriges och Finlands lagar. Jag har granskat läro- och ordböcker, lagarna om redovisning och mitt material, och fått fram de väsentligaste kännetecknen. Sedan har jag skrivit definitioner som tjänar mina mål: att göra en jämförelse mellan termerna och begreppen.

Begreppens abstraktionsgrad sätter sin särprägel på analysen av balansräkningens begrepp. Vissa begrepp (t.ex. 'goodwill') kan tänkas ha enbart abstrakta egenskaper, de mäts alltid bara i värde, medan det för andra existerar konkreta referenter, som i ekonomisk rapportering får ett extra kännetecken för värde (t.ex. 'materiella tillgångar'). Den här indelningen har betydelse till exempel när man försöker bestämma sig för vilka uttryck i en balansräkning som egentligen är självständiga termer, och vilka som är uttryck som behövs för att återge innehållet i vissa begrepp som finns i balansräkningen. Balansräkning är ett system, där en del av begreppen tycks vara mera bestående eller självständiga än andra. Det kan vara begrepp som hör till fackområdet redovisning och som existerar utan balansräkning (t.ex. 'eget kapital'). I balansräkning finns det också begrepp som existerar enbart som poster eller uträknade värden i balansräkningen och vars innehåll är kontextbundet (t.ex. 'övriga tillgångar').

Tablå 3 nedan beskriver på vilken nivå och ur vilken synvinkel jag studerar de olika forskningsaspekterna. Vidare visar den vilket material som ger svaret på forskningsfrågorna samt den övergripande metoden som används för att besvara frågorna. Med nivå avser jag de tre realisationsformerna för balansräkningens begrepp (jfr figur 4). Jag genomför min undersökning på begrepps-nivån för balansräkningens begrepp ur olika synvinklar, redogör för begreppen ur fackområdets, sociolingvistikens och

terminologins synvinklar. Vidare ser jag även på termnivån å ena sidan ur den fackområdesmässiga användningens synvinkel och å andra sidan ur terminologins synvinkel. Sammanställningen visar således målet att besvara frågan om hurdana begrepp och termer det finns i balansräkningar både ur fackområdets och ur terminologins synvinklar.

**Tablå 3.** Sammanställning av undersökningens forskningsaspekter, material och metod samt analysnivån och synvinkeln för varje forskningsaspekt.

Nivå och synvinkel	Forskningsaspekt	Material	Metod
Begrepp <sub>sociolingvistik</sub>	Förhållandena där termer skapas	Litteratur om språkplanering i Sverige och Finland, litteratur om fackområdet redovisning, enkätundersökning	Kvalitativ
Begrepp <sub>fackområde &amp; sociolingvistik</sub>	Olikheter i Sverige och Finland i förhållandena	Litteratur om språkplanering i Sverige och Finland, litteratur om fackområdet redovisning	Jämförande
Begrepp <sub>fackområde</sub> Term <sub>fackområde</sub>	Begreppens innehåll och omfång Term användning	Litteratur om fackområdet redovisning, balansräkningarna	Kvalitativ & jämförande
Term	Termernas längd och struktur, det gemensamma termförrådet, synonymi i balansräkningar	Balansräkningarna	Kvalitativ, kvantitativ & jämförande
Begrepp <sub>fackområde</sub>	Förändring av begreppen i Sverige och i Finland	Litteratur om fackområdet redovisning, balansräkningarna	Kvalitativ & jämförande
Begrepp <sub>terminologi</sub> Referent	Begreppens särarter	Diskussioner kring begreppen 'referent' och 'begrepp' i balansräkningens kontext	Kvalitativ, beskrivande

Metoden för materialbehandlingen är illustrerande: jag har skrivit in benämningarna på de olika begreppen i matriser och upprättat olika typer av termlistor, där kategoriseringen bygger på den lagstadgade strukturen.

I terminologisk text har *kursiv stil* traditionellt stått för en term och 'enkla citattecken' för ett begrepp. I min text är termerna för tydlighetens skull markerade med kursiv stil, trots att de ofta hänvisar också till begreppen. Enkla citattecken använder jag när jag vill speciellt hänvisa till begreppet.

### *Om dispositionen*

I det första kapitlet inleder jag avhandlingen med att redogöra för arbetets syfte och antaganden, metod och material. I kapitel 2 redogör jag för terminologins teori som forskningsmetod och diskuterar de grundläggande metodiska begreppen. I kapitel 3

avgränsar jag ämnesområdet ur flera olika synvinklar. Jag redogör där för hurdant forskningsobjekt en balansräkning är ur språkplaneringens, redovisningens och språkvetenskapens synvinkel. Det är ett kapitel som handlar om både de språkexterna, samhälleliga och de fackspecifika kontexterna för den finansiella rapporteringen samt om de faktorer som kan tänkas påverka valen av begrepp och termer inom textproduktionens kontext (inom företagen). Kapitel 3 handlar om de faktorer som påverkar balansräkningens innehåll och omfång. Det börjar från de språkexterna, samhälleliga och fackspecifika kontexterna för den finansiella rapporteringen och fortsätter sedan kort med de faktorer som kan tänkas påverka valen av begrepp och termer inom textproduktionens kontext (inom företagen).

Den mer specifika begreppsanalysen inleds i kapitel 4. Jag redogör där för begreppet 'balansräkning', förklarar dess omfång och innehåll vid de tre tidpunkterna och jämför med varandra balansräkningar som har upprättats enligt olika normer (de nationella lagarna i Finland och Sverige samt IAS/IFRS). Jag ordnar balansräkningens begrepp i begreppssystem och studerar några valda begrepp på djupet. I samma kapitel ser jag även hur systemstrukturen utvecklas med tiden och studerar på vilka sätt normen påverkar balansräkningens uppställning i materialet. Därtill kommenterar jag termernas funktion i systemet (texten) balansräkning. I kapitel 5 går jag vidare till termnivån. Jag redogör där för termernas längd och uppbyggnad i mitt material, ser på utvecklingen och jämför balansräkningar från Finland och Sverige med varandra. Kapitel 5 handlar således mest om termernas språkliga form i balansräkningar

I kapitel 6 för jag den analytisk-teoretiska diskussionen om begreppens natur i balansräkning. Där lyfter jag fram de egenskaper hos balansräkningens begrepp som jag anser vara väsentliga med tanke på begreppens existens, men som dock inte diskuteras i de föregående kapitlen. Jag strävar efter att resonera kring den terminologiska begreppsanalysen och fundera på vad mitt arbete och mitt material har att ge i teoretiskt hänseende. I kapitel 7 för jag en sammanfattande diskussion och värderar resultaten både ur terminologins och ur språkplaneringens synvinkel.

## 2 ANALYSMETOD FÖR FACKBEGREPP

Forskningsmetodik består bland annat av tekniker för att samla materialet (i mitt arbete användning av litterärt material), tekniker för att beskriva materialet (i mitt arbete klassificering av det kvalitativa materialet och utformning av kvantitativa data) och tekniker för att dra slutsatser. I en rapport redogör man för de slutsatser man har dragit och ger samtidigt en bild av forskningsobjektet, av hypoteser, begrepp, metoder, analyseringssätt och resultatens pålitlighet. (Niiniluoto 1997: 28f.)

Min undersökning handlar om att disponera de omfattande och mångdimensionella strukturerna kring balansräkningens begrepp för att mina beskrivningar ska utgöra välstrukturerade och ändamålsenliga helheter. Tack vare sin allmänna logiska uppbyggnad torde den terminologiska teorin vara ett utmärkt verktyg för detta. I det här kapitlet redogör jag för terminologins teori, och diskuterar dess grundläggande begrepp samt analyserar begreppen i mitt forskningsmaterial ur den valda metodens synvinkel.

### 2.1 Terminologi som vetenskapsområde

Ordet *terminologi* har flera olika betydelser, som har olika synvinklar i terminologiskt arbete som utgångspunkt. Den första betydelsen är den som lekmän ofta kommer att tänka på när de hör ordet *terminologi*: terminologi betyder benämningar på begreppen inom ett specialområde, termförråd. För det andra kan man med terminologi avse det praktiska arbetet med termer, dvs. samlingar av termer inom olika fackområden (t.ex. ordlistor). För det tredje betyder terminologi vetenskapsgrenen terminologi, som har egna teorier om och begrepp för begrepp och deras representationer, och dessa teorier och begrepp utnyttjas i det praktiska arbetet. (Felber 1984: 1.)

Terminologi som vetenskapsgren har sitt ursprung i utvecklingen av fackspråk. De äldsta försöken att skapa terminologier är från ca 1500-talet (Picht 1996b: 12). Vetenskapsgrenens egentliga utveckling har börjat på 1900-talet i samband med industrialiseringen och den tekniska utvecklingen, som väckte större intresse för fackspråk och behov av standardisering på både internationella och nationella nivåer (Laurén, Myking & Picht 1997: 14f.). Banbrytare inom terminologins teoretiska utveckling är ingenjören Eugen Wüster, som på 1930-talet inledde utvecklingen av den allmänna terminologiläran ("die allgemeine Terminologielehre") (Laurén et al. 1997: 20).



Till de terminologiska metoderna räknas de principer som man har i termbildning, definiering av begrepp och utarbetande av begreppssystem. Terminologins utveckling har påverkats av flera andra vetenskapsområden, t.ex. logik, ontologi, filosofi, vetenskapsteori och informatik (Laurén & Picht 1992: 12f.; Leitchik & Shelov 2006: 53). Förhållandet mellan terminologi och dessa discipliner kan karakteriseras som symbiotiskt, eftersom växelverkan är ömsesidig: terminologin använder dessa områdens delar i sin teoribildning och kommer tillbaka till respektive område med både materiella och immateriella produkter, såsom t.ex. standarder och analysmetoder. (Laurén et al. 1997.) Nuopponen (1994: 18f.) menar att det på grund av denna växelverkan kan vara t.o.m. utmanande att veta exakt när man i terminologi arbetar med samma begrepp som de långivande disciplinerna och när begreppen har blivit modifierade.

De terminologiska metoderna används enligt Laurén et al. (1997: 32f.) främst för tre syften. Enligt denna indelning fungerar terminologivetenskap för det första som medel för fackspråklig språkplanering och som metod för det praktiska terminologiarbetet. Den andra uppgiften är att ge redskap för ordnande av vetande. Detta blir aktuellt i t.ex. tesaurusar, olika slags databaser och bibliotek. Det tredje användningsområdet är det som närmast berör min avhandling: att fungera som teoretiskt hjälpmedel i forskning i fackspråk. Den tredje funktionen är annorlunda än de två förstnämnda i det avseendet, att dess funktion är framför allt att analysera, eventuellt även att utvärdera, men inte att styra, normera eller planera. Detta leder till att slutresultatet inte blir till en konkret produkt i form av t.ex. en ordlista, utan man skapar i stället en analys av den ifrågavarande teknolektens egenskaper. (Ibid.) Enligt Felber och Budin (1989: 135) ger det beskrivande terminologiarbetet redskap för det normativa. Det beskrivande terminologiarbetet genomförs av enstaka fackmän eller språkexperter, medan det normativa arbetet oftast hör till språkvårdande organisationer och vetenskapliga och tekniska fackorganisationer (ibid.).

Nuopponen (1994: 19f.) har jämfört förhållandet mellan de terminologiska aktiviteterna med den arbetsfördelning som finns mellan språkvetenskapen och språkvården. Den förra beskriver och analyserar språket, medan den andra utnyttjar resultaten, d.v.s. kännedom om språkets egenskaper. Det primära målet med terminologisk forskning är att söka lösningar på fackområdenas kommunikationsproblem (Laurén & Nordman 1987: 25).

Terminologins teorier tillämpas som hjälpvetenskap i olika slags forskning eller de fungerar som metod och teoretisk utgångspunkt i forskningen (Laurén et al. 1997: 32). De terminologiska metoderna har använts mest för språkplaneringssyften (Laurén et



al. 1997: 34). De mest utvecklade metoderna inom disciplinen är de som används i arbete med terminologiska ordlistor samt principerna för standardisering och harmonisering (Nuopponen 1999: 92). Om man vill se terminologi ur språkforskningens synvinkel, så kan den karakteriseras som ett delområde inom fackspråksforskning, vilket i sin tur är ett delområde inom tillämpad språkvetenskap (Laurén 1993: 9f.; Felber 1984: 106, se även Laurén et al. 1997: 21). En del av terminologins metoder och principer har lånats från lingvistikens på grund av att forskningsobjekten inom båda vetenskapsgrenarna ligger nära varandra: båda studerar aspekter på språkbruket. Det som dock skiljer terminologin från lingvistikens är att medan man i lingvistikens har språket och dess användning som primärt forskningsobjekt, utgår man i terminologin från begrepp (Wüster 1985: 1f.). Detta medför att språket och termerna är ur terminologins synvinkel verktyg som representerar begreppen (Laurén et al. 1997: 34).

Man kan illustrera växelverkan mellan det praktiska och det teoretiska i terminologin genom att jämföra den med grundforskning och tillämpad forskning i t.ex. språkvetenskaperna (se Nuopponen 1987: 11). Grundforskningens uppgift är att utveckla allmänna vetenskapliga teorier på området, och den har två nivåer, en specifik och en allmän. I den specifika terminologiska forskningen studerar man olika fackområden inom de enskilda språken, och försöker på det sättet analysera någon aspekt inom ett visst fack på ett språk och skapa modeller för den (ibid.). På den allmänna nivån har man som mål att utveckla terminologin som vetenskapsgren och skapa teorier som är oberoende av språket eller fackområdet (Felber 1984: 97). De här två forskningstyperna är inte skilda, utan den specifika forskningen ger material åt den allmänna forskningen, som i sin tur bjuder på metoder och teoretiska begrepp som kan användas i den specifika forskningen (Nuopponen 1987: 11). Den tillämpade forskningen utnyttjar de teorier som man har lyckats skapa i den allmänna forskningen. Enligt Nuopponen (1987: 12) kan den tillämpade forskningen delas in i beskrivande, analyserande och normativ forskning. I den beskrivande forskningen studerar man term- och begreppssystem inom det valda facket i ett eller flera språk (t.ex. systematiska fackordlistor). När begreppen dessutom diskuteras i sina systemsammanhang och system i olika språk jämförs med varandra, är det fråga om analyserande forskning (ex. tidskriftsartiklar, föredrag, seminarieuppsatser). Det normativa terminologiska arbetet i sin tur reglerar facktermernas användning. (ibid.)

Wüster var en beläst man, och baserade sin teoriutveckling på ett brett vetenskapligt fält som täcker språkfilosofi, logik, ontologi, informatik och vetenskapsteori (Budin 2006: 94f., Laurén et al. 1997: 20f.). Hans sätt att utnyttja de filosofiska insatserna är

dock starkt praktiskt orienterat. Detta har lett till en viss obalans mellan teori och praktik – han har snabbt velat åstadkomma ett konkret analysredskap och har därför inte tagit sig tid att i sina texter summera de djupgående diskussionerna kring de grundläggande fenomenen (dock med vissa undantag, se t.ex. Wüster 1959/60). Det som har varit nyttigt i teorin har förts direkt över till praktiken, utan redogörelse för de teoretiska resonemangen. (Pilke 2000: 45f.) Det teoretiska och det praktiska har ett nära förhållande i terminologi även på grund av att disciplinen har sitt ursprung i produktionsteknologi. Där har de praktiska tillämpningarna och det praktiska syftet att skapa ett användbart analysredskap styrt utvecklingen så att en teoretisk diskussion inte har förts eller så att den har varit ytlig. Man har ibland även glömt terminologins egna premisser och har inte modifierat de metodologiska elementen som man har lånat från besläktade discipliner (se ovan) så att man tar hänsyn till den fackliga synvinkeln. (Pilke 2000: 45f.) Det är många forskare på olika håll som efter Wüster har strävat efter att föra vidare den teoretiska diskussionen. Exempel på ett par av dem är Budin som bl.a. har diskuterat komplexiteten och dynamiken i vetenskapliga informations- och kommunikationsprocesser ur den terminologiska ordningens synvinkel (se Budin 1996), och Cabré som har gett en översikt över terminologins språkplaneringsaspekter och de tekniska möjligheterna (se Cabré 1998).

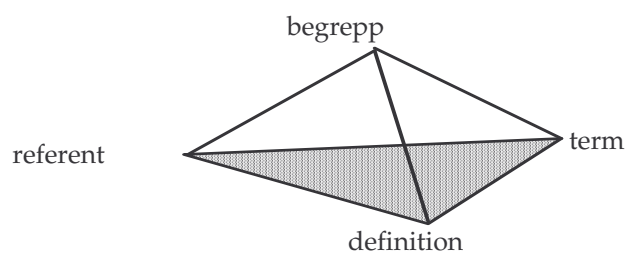
Det ovanbeskrivna är en av de faktorer som har väckt kritik mot de teoretiska resonemangen kring terminologins grundbegrepp (för en överskådlig lista över litteratur där kritik har förekommit se Antia 2001: 73). Temmerman bl.a. har kritiserat det hon kallar ”traditional terminology” (se Temmerman 2000: 1ff.) för att den inte tar hänsyn till det grundläggande förhållandet mellan språk och samhälle och för att den bortser från det täta sambandet mellan språk och kognition (Temmerman 2000: 5f.). Slutligen ser hon ”den traditionella terminologin” som en samling av stela praktiska verktyg, som bara lämpar sig för teknisk standardisering (se Laurén & Nordman 1987; Laurén 1993; Myking 2001: 49f.). Som förbättringsförslag presenteras en ny inriktning som kallas för ”descriptive sociocognitive terminology” (se Temmerman 2000: 39). Den sägs basera sig på kognitiva modeller, ”units of understanding”, som inom t.ex. vetenskapsområden såsom biologi (Temmerman 2000: 118) är av tre olika slag: helheter, aktiviteter eller paraplykategorier (se Temmerman 2000: 118ff.). Det läggs en viss vikt på den historiska informationen om förståelseenheter, likaså på informationen om deras ställning innanför och utanför det system där de finns (ibid.). Motkritiken beskyller kritiserarna för en alltför svartvit och ensidig tolkning av den existerande litteraturen (se TSR 2001) och ser förbättringsförslaget som, om än värdefullt i sig, ett svar på en samling av andra typer av frågor som ursprungligen blev föremål för kritiken (Myking 2001: 61).

## 2.2 Begreppsnivå

Analys av fackbegrepp baserar sig på de terminologiska metoderna för att fastställa begreppskännetecken och för att utreda relationerna mellan det ifrågasvarande fackområdets begrepp. I det här avsnittet redogör jag för hur begreppen 'referent', 'begrepp', 'begreppskännetecken', 'begreppsrelationer' och 'begreppssystem' definieras i terminologin.

### 2.2.1 Referent och begrepp

I terminologins teori spelar begrepp en central roll. Allra enklast baserar sig terminologins teori på en modell, som kan illustreras i form av en tetraeder (se figur 4 nedan) (se t.ex. Suonuuti 2006: 12). Modellen visar förhållandet mellan de terminologiska grundbegreppen referent, begrepp, term (benämning) och definition. Modellen baserar sig på grundtanken att begreppet är utgångspunkt i allt terminologiskt arbete (se t.ex. Wüster 1985: 1). Denna tetraedermodell och dess föregångare Ogdens och Richards semiotiska triangel har fått kritik främst för att den är alltför statisk och ger en enkel och idealistisk bild av verkligheten (se Laurén et al. 1997: 78; Temmerman 2000: 58ff.). Jag har ändå av samma orsaker, på grund av modellens överskådlighet och enkelhet, valt den som utgångspunkt för min presentation av de terminologiska grundelementen. För alternativa möjligheter att illustrera förhållandena mellan de terminologiska grundelementen se t.ex. Laurén et al. (1997: 62ff.), Myking (1997) och Wright (2006).



**Figur 4.** Förhållandet mellan referent, begrepp, term och definition.

Modellen tolkas så att begrepp är en mental föreställning om referenten. Definition är en språklig beskrivning av begreppet och term en avtalsmässig symbol för begreppet. Idealerna i terminologiskt arbete är att begreppen undersöks som självständiga enheter, oberoende av sina representationsformer (såsom till exempel termer). I praktiken tar man dock oftast utgångspunkten i språket när man inleder arbete med ett nytt kunskapsområde och börjar ta reda på hur det områdets begrepp är systematiserade.

Tyngdpunkten i arbetet blir begreppsbetonad först när man har samlat tillräckligt med kunskap (se Kristiansen 2004: 84). Nuopponen (1994: 63f.) betonar att det är ytterst viktigt att skilja mellan de olika nivåerna i terminologiskt arbete för att åstadkomma en lyckad terminologisk analys. Att dra gränsen mellan de olika nivåerna är dock inte alltid problemfritt. (För en epistemologisk diskussion kring den terminologiska synen på objekt se Budin 1994.)

Enligt *Terminologiordlista* (1986: 23f.) är 'referent' "väsande, skeende eller egenskap som betraktas". ISO (704:2000) definierar referent som "anything perceivable or conceivable", och noterar att referenterna kan vara materiella, immateriella eller tänkta. Laurén et al. (1997: 97f.) diskuterar olika definitioner för begreppet 'referent', och skapar en indelning för olika typer av referenter. Referent kan i denna indelning enligt materialitet delas in i materiella och immateriella referenter och vidare enligt "tanke" i tänkta objekt, fysiskt närvarande subjekt samt materialiserbara och icke-materialiserbara referenter (se Laurén et al. 1997: 102). I den här indelningen är tänkta objekt och subjekt materiella referenter, medan de immateriella referenterna kan delas in i materialiserbara och icke-materialiserbara referenter. En materialiserbar referent kan dock vara antingen materiell eller immateriell. Frågan om gränsen mellan en tänkt icke-materialiserbar referent och ett begrepp förblir obesvarad i de fall, där både referent och begrepp kan definieras som "mentala föreställningar" (se definitionen för begreppet 'begrepp' nedan). Referenter som själva är producerade via abstraktion skapas genom språket.

De referenter som begreppen i mitt material syftar på är speciella på det sättet att man kan tänka sig att de kan falla både under materiella och under immateriella referenter. De är alla materiella på det sättet att man i balansräkningen har satt ett materiellt värde i pengar för t.ex. både de tillgångar som kan observera med sinnen (t.ex. byggnader, varor i varulager) och för de tillgångar som existerar mer eller mindre som mentala konstruktioner (som får sitt innehåll genom överenskommelser, t.ex. goodwill, rättigheter). Alla referenter i mitt material kan dock klassificeras som immateriella av samma orsak: fastän man med 'byggnader' avser vissa påtagliga konstruktioner som är i företagets ägo, hänvisar man i balansräkningen egentligen till det värde i pengar som dessa byggnader har i balansräkningen. I Laurén et al:s (1997: 102) indelning finns referenterna i mitt material således under immateriella referenter, men alla glider mer eller mindre i riktning mot de materialiserbara (och därmed materiella) referenterna. Jag återkommer till begreppet 'pengar' i kapitel 6 i avhandlingen.

Det finns ingen direkt relation mellan referenten och dess benämning (Laurén et al. 1997: 78). Enligt Laurén et al. (1997: 79) är begrepp mentala abstraktioner som uppstår genom generalisering av egenskaper hos referenten. Begrepp uppstår således vid en abstraktionsprocess, där tid-rum-komponenten och irrelevanta egenskaper hos referenten faller bort (ibid.). Laurén et al. (1997: 106) komprimerar resonemangen till att ett begrepp är "en rent mental störrelse, som är opstået ved abstraktion eller konstruktion". De anser att begreppets funktion är att kategorisera den oändliga mängden av referenter till en förnuftig mängd av mentala enheter (ibid.). Ett begrepp kan existera också utan att det har något språkligt uttryck (*Terminologiordlista* 1986: 22).

Olika definitioner på 'begrepp' tar sin utgångspunkt i olika aspekter i begreppets väsende. Haarala definierar 'begrepp' som tankeenheter som individer bildar när de tänker, grupperar och analyserar referenterna (Haarala 1981: 24). En liknande definition finns i *Terminologiordlista* (1986: 22), där 'begrepp' definieras som en "mental föreställning om en referent". *ISO 704* (2000: 2) beskriver 'begrepp' som "mental constructs or units of thought", medan 'begrepp' i *ISO 1087-1* (2000: 2) definieras som "unit of knowledge created by a unique combination of characteristics". 'Begrepp' kan således enligt olika definitioner ses som tankeenheter, som kunskapsenheter eller som kognitiva enheter (Laurén et al. 1997: 117).

Som tankeenheter är begrepp delaktiga i tankearbetet. Begreppet får sin intension i den specifika kontexten, där individen väljer de väsentliga kännetecknen för att bygga upp begreppen som behövs för den ifrågavarande situationen (Laurén et al. 1997: 118f.). Laurén et al. konstaterar dock att det uppstår ett problem när man definierar ett begrepp på det här sättet (som tankeenheter). Det förblir nämligen oklart om ett begrepp uppstår ur en utvald mängd av karakteristiska drag eller ur alla karakteristiska drag som är med i begreppsbildningsprocessen. Som ett exempel på detta tar Laurén et al. läkemedel X, som kan ses ur läkarens, läkemedelsproducentens, apotekarens och patientens synvinkel. Vad är då egentligen 'läkemedel X'? (Laurén et al. 1997: 118f.)

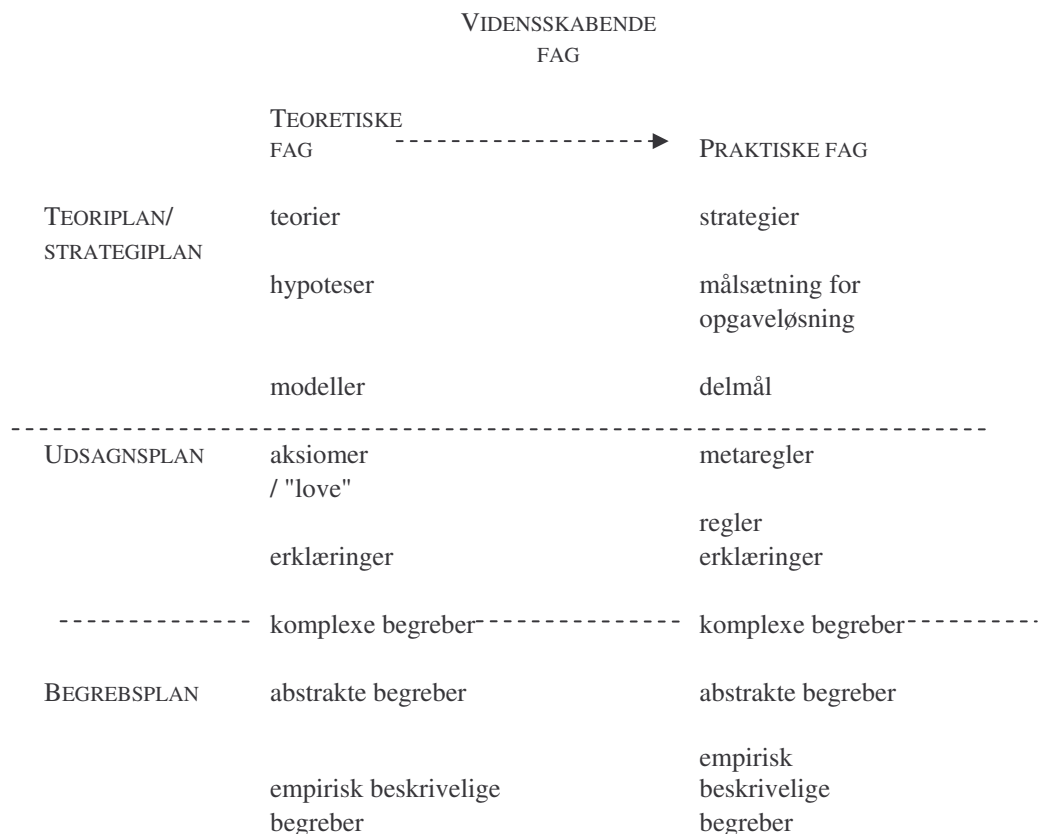
Om man definierar begrepp som en kunskapsenhet, ska man enligt Laurén et al. (1997: 119) göra en skillnad mellan den absoluta kunskapen om begreppet, som omfattar hela det mänskliga vetandet vid en viss tidpunkt, och det vetande som en individ har om ett begrepp vid en viss tidpunkt. Den individuella kunskapen om ett begrepp är i sin tur alltid beroende av tänkandet. Det är möjligt att intensionen för ett begrepp som kunskapsenhet är större än begreppets intension som tankeenheter, men inte tvärtom (ibid.). Att begreppets intension som kunskapsenhet och begreppets intension som tankeenheter i princip inte är identiska, har sina följder när det gäller att definiera

ett begrepp (Laurén et al. 1997: 120.), så att definitioner av samma begrepp lyfter fram olika aspekter hos begreppet. Detta fenomen har jag själv stött på när jag har sökt definitioner för balansräkningens begrepp i olika källor.

När man definierar begrepp som kognitiva enheter, blir man tvungen att förklara vad man menar med 'kognition'. Man kan enligt Laurén et al. (1997: 120) antingen sätta likhetstecken mellan 'kognition' och 'vetande', eller fokusera på kognitionsprocessen, då begreppet blir verktyg i en process, där man strävar efter att få mer (nyare eller säkrare) information om begreppet. Laurén et al. (1997: 120f.) konkluderar med att om man ser begrepp som kognitiva enheter, kan man egentligen definiera dem som kunskapsenheter som kan bli eller som blir modifierade i den kognitiva processen.

Såsom man kan se, är de tre synvinklarna på ett begrepp olika varandra. Laurén et al. (1997: 121) påpekar, att de tre definitionerna lämnar rum för individuell eller mål-inriktad tolkning av begreppet 'begrepp'. Man kan således tillsvidare inte påstå att det finns någon "traditionell" definition på begreppet 'begrepp'. I stället betonar man i forskningen den synvinkel man har mest användning för i situationen i fråga. Temmerman (2000: 224) anser att man i stället för begrepp borde primärt ta "units of understanding" som forskningsobjekt och kategorisera dem med hjälp av tre perspektiv: ett nominalistiskt, ett mentalt och ett realistiskt perspektiv. Det nominalistiska perspektivet innebär att förståelseenhetens betydelse är betydelsen hos det ord som hänvisar till förståelseenheten, medan betydelse enligt det mentala perspektivet syftar på den tankemässiga uppfattningen som människorna har om fenomenet. Enligt det realistiska perspektivet är förståelseenheten en yttre form som existerar i universet. (Ibid.)

Toft (1992: 106) betraktar graden av abstraktion i mikroekonomins begrepp i förhållande till teori och praktik med hjälp av en figur som hon har utarbetat efter bl.a. Galinski (se källhänvisningen i Toft 1992). Hon tar 'vidensskabende fag' som överordnat begrepp för alla teoretiska och praktiska fack, och delar in verkligheten i nivåer, som är *teoriplan/strategiplan*, *uttrycksplan* och *begreppsplan* (se figur 5).



**Figur 5.** Förhållandet och skillnaderna mellan teoretiska och praktiska fack enligt Toft (1992: 106).

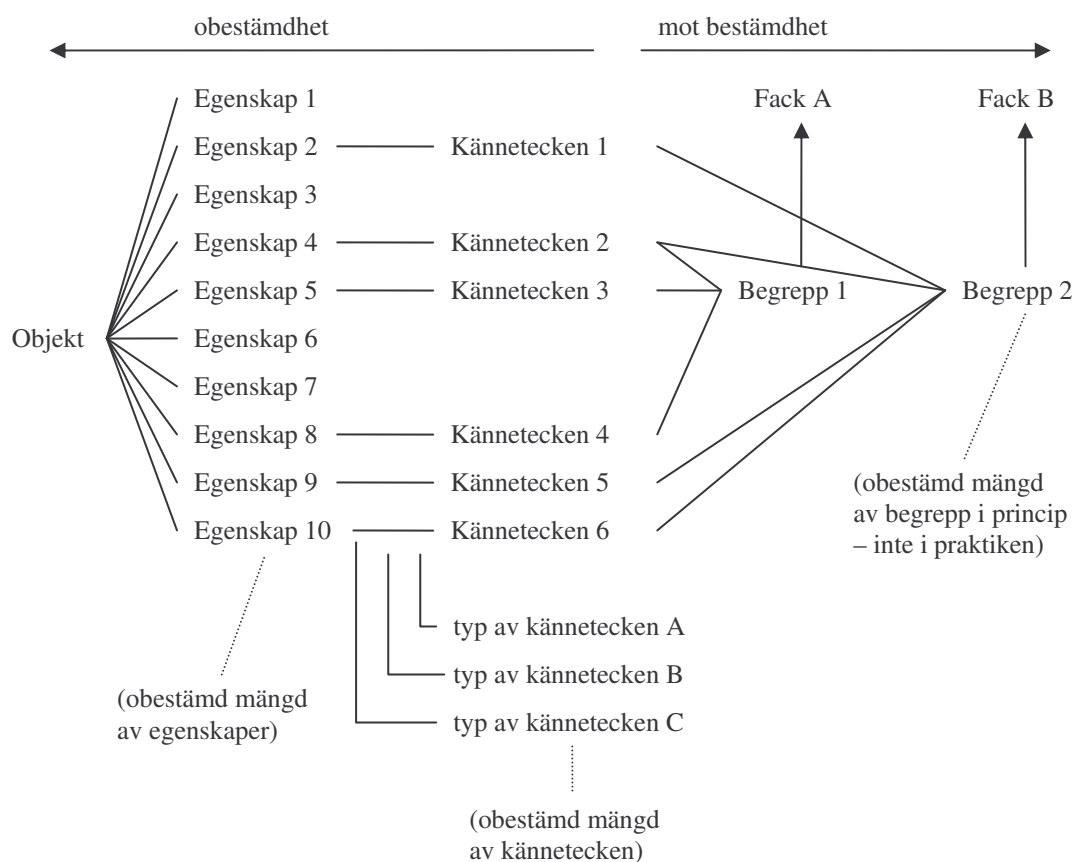
Inom många tekniska och naturvetenskapliga områden skapas den nya kunskapen främst genom att faktuellt, empiriskt vetande om konkreta referenter ("empirisk beskrivelige begreber" i figuren) ackumuleras (Toft 1992: 120). Inom ekonomi däremot består den nya kunskapen av teorier, som omfattar definitioner på områdets begrepp och hypoteser om sammanhang och lagbundenheter inom den verklighet vars referenter teorin handlar om. Med andra ord skapas det nya vetandet på det enkla begreppsplanet, på uttrycksplanet och på teoriplanet. Detta medför att fackområdet inför teoretiska begrepp som har betydelse bara inom en bestämd teori. (Toft 1992: 120.) Rent konkret betyder detta att man inte kan beskriva ekonomins självorganiserande begrepp med de teorier som har utgångspunkten i enkla mekaniska och dynamiska modeller.

Balansräkningens begrepp är konstruktioner som får sitt innehåll genom överenskommelser (s.k. allmänt godkänd praxis, redovisningsorganisationernas rekommendationer samt gällande lagstiftning). Ser man på balansräkningens begrepp ur de tre



synvinklarna som Laurén et al. (1997) presenterar, får man tre olika uppfattningar om vad det egentligen är fråga om. Den kognitiva synvinkeln har mest betydelse då till exempel en blivande fackman skapar sig en uppfattning om begreppssystemen inom sitt område, eller då en fackman skapar sig en uppfattning om hur en ny norm har ändrat begreppets innehåll och omfång. När man undersöker de olika källorna som handlar om balansräkning, kan man vara enig om att ett begrepp är en kunskapsenhet, eftersom de olika källorna ofta verkligen lyfter fram olika aspekter hos begreppet. Som tankeenhet fungerar ett begrepp först när en fackman har tillägnat sig tillräckliga kunskaper om området ifråga (genom kognitiva processer).

Begreppen utgörs av beståndsdelar, som i terminologisk analys kallas för 'kännetecken'. 'Kännetecken' definieras oftast som en egenskap som beskriver en referent. Dahlberg (1978: 15) och Nuopponen (1994: 60f.) framhäver att kännetecken egentligen baserar sig på egenskaper som man har iakttagit i företeelsen; båda gör alltså en skillnad mellan föremålets egenskaper på den ontiska nivån och begreppets abstrakta kännetecken på begrepps-nivån. Detta kan ses även i en figur som Budin, Galinski, Nedobity och Thaller (1988: 52) har utarbetat (se figur 6 nedan).



**Figur 6.** Förhållandet mellan referent och begrepp (Budin et al. 1988: 52).



Kännetecken kan vara egenskaper som man kan mäta eller percipiera, eller som allmänt godkänns höra samman med en referent (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 26). Begreppskännetecken har sitt ursprung i iakttagelser, mätresultat, allmänt godkända utsagor om de betraktade företeelserna eller i standardiserade konstateranden. Egenskaper hos referenter går igenom en kognitiv abstraktionsprocess, och blir således till begreppskännetecken. (Nuopponen 1994: 61.) Begrepp är den helhet som kännetecknen utgör tillsammans, och därför används kännetecken vid beskrivningen och begränsningen av begreppet. I det praktiska arbetet inom terminologin används kännetecken för att jämföra begrepp, för att hitta lämpliga termer för begreppen och vid definieringen av begreppen. (Felber 1984: 117.)

I ekonomi baserar sig kännetecknen oftast på av människan uppställda regler, så att man kan anse att kännetecknen inom ekonomi främst existerar som ”allmänt godkända utsagor om företeelserna eller standardiserade konstateranden” (se Nuopponen 1994: 61). Nuopponen (1994: 60f.) menar dock att utsagorna inte är kännetecken som sådana, utan de är uttryck för kännetecken och hör till uttrycksnivån på samma sätt som termer och definitioner. Kännetecknen hos begreppen i mitt material har i princip givits av rekommendationerna, den vedertagna redovisningspraxisen samt lagarna. Dessutom har begreppen i mitt material ofta företagsspecifika kännetecken, som kan vara omöjliga att få fram om man inte är insatt i vart och ett företags redovisningssystem.

Kännetecken kan delas in i klasser beroende på vilka slags egenskaper de representerar. En vanlig indelning är indelningen i *inre kännetecken* och *yttre kännetecken* (*Terminologiordlista* 1986: 26; Wüster 1985: 14f.). Inre kännetecken syftar på egenskaper som man har iakttagit hos själva referenten, såsom t.ex. form, material och färg. De yttre kännetecknen baserar sig på referentens förhållande till andra referenter, såsom t.ex. användningsändamål och ursprung. (Wüster 1985: 15.) I terminologisk litteratur talas det också om *väsentliga kännetecken*, som har grundläggande betydelse för beskrivningen av ett begrepp (Sager 1990: 24). De färdiga klassificeringssystemen för kännetecken passar ofta dåligt eller inte alls till att klassificera och beskriva abstrakta begrepp t.ex. inom lag eller ekonomi. Därför gäller det ofta att bygga upp ett eget system som tar hänsyn till de kriterier som är väsentliga för att beskriva området i fråga. (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 28.)

Pilke (2000: 57) kritiserar de existerande känneteckenklassifikationerna för att de gäller främst begrepp med materiella referenter. En annan svaghet med de existerande uppställningarna är att de inte visar relationer mellan de olika kännetecknen (ibid.).

Hon har utarbetat en ny känneteckenklassifikation för dynamiska begrepp, d.v.s. för begrepp som avser handling eller händelse (se Pilke 2000). Känneteckenkategorierna för de dynamiska begreppen är enligt Pilke (2000: 272) agent, påverkande faktor, avsikt, metod/sätt, förhållanden, plats och tid. Pilkes känneteckenkategorier är viktiga i mitt arbete främst i analysen av de förhållanden där en balansräkning upprättas, när jag beskriver vem som upprättar en balansräkning, varför, på vilket sätt, var och när. Även räknandet av de enstaka posterna innebär att en expert i redovisning (en agent) känner till hur (metod/sätt) man ska gå tillväga, att summorna räknas i enlighet med de områdesspecifika normerna. Begreppen i själva balansräkningen är dock statiska, eftersom de representerar resultatet av denna handling daterad vid en viss tidpunkt. En del av begreppen i mitt material kunde eventuellt kräva en ytterligare kategorisering för kännetecken som karakteriserar statiska begrepp med icke-konkreta referenter. Inom ramen för detta arbete har jag inte själv gått in på att systematiskt utveckla en sådan kategorisering.

*Begrepps innehåll*, begreppets *intension*, är mängden av ett visst begrepps alla kännetecken. *Begrepps omfång*, begreppets *extension*, är mängden av referenter som omfattas av ett visst begrepps innehåll. (Wüster 1985: 8f.) Ju större ett begrepps innehåll (antalet kännetecken) är, desto mindre är dess omfång. Ju större ett begrepps omfång är (antalet referenter som har vissa kännetecken) desto mindre är dess innehåll. Således är *allmänbegrepp* begrepp med ett stort omfång och *individualbegrepp* begrepp med ett omfattande innehåll.

I standarderna ligger huvudvikten på begreppsbeskrivningen på allmänbegreppen (Laurén et al. 197: 108). Individuella begrepp är problematiska i den meningen att om man tänker att ett begrepp syftar på en specifik referent, kan man tänka sig att det egentligen inte är fråga om ett begrepp och dess kännetecken, utan om en referent och dess egenskaper (se Laurén et al. 1997: 109). Jag anser dock att begreppen i mitt material kan anses representera både allmänbegrepp och individualbegrepp. Definitionerna för de olika redovisningsbegreppen i Finland och Sverige som jag har formulerat på grund av mina teoretiska källor beskriver begreppen på den allmänna nivån. Individuella begrepp i sin tur är de som finns i mitt forskningsmaterial. De syftar med hjälp av redovisningens normerade begreppsapparatur som anges i beskrivning av allmänbegreppen på de faktiska förhållandena inom bolagen. Referenterna för dessa individualbegrepp är själva de faktiska förhållandena. (För en närmare diskussion om begreppets väsen i balansräkningar se avsnitt 6.4.)

I varje balansräkning som jag har granskat kan företagen ha egna principer för att behandla begreppen. Därför har vart och ett företag sina egna interna begreppssystem, vars begrepp dock faller under det allmänbegrepp som jag har presenterat, men som också kan ha några företagsspecifika kännetecken. Allmänbegreppet 'balansräkning' och varje individuellt begrepp 'balansräkning' är också olika till naturen i fråga om begreppens dynamik. Allmänbegreppet 'balansräkning' är statiskt, dess omfång är en viss mängd underordnade begrepp som står i vissa relationer till varandra. Till varje individuellt begrepp 'balansräkning' hör det en mängd händelser som kännetecknar underbegreppen. Underbegreppen får sitt innehåll av händelser inom företaget. Tänker man på balansräkningen som en bild, så händer det ingenting i balansräkningens schema, som visar vilka poster som ska ingå men som saknar siffror. Tänker man på ett visst företags balansräkning för ett visst år, så har varje begrepp ett värde som har uppstått som resultat av händelser inom företaget. När man läser en verklig autentisk balansräkning har man faktiskt en beräkning framför sig; värden som de olika underbegreppen har fått i de olika händelserna inom företaget ackumuleras mot slutet av beräkningen. Det individuella begreppet 'balansräkning' kännetecknas av en dynamik som inte finns i allmänbegreppet 'balansräkning'.

### 2.2.2 Begreppsrelationer och begreppssystem

Begrepp är inte lösryckta fenomen, utan de står i förbindelse med andra begrepp. Liksom själva begreppen, är också begreppsrelationerna mentala föreställningar. Begreppsrelationer baserar sig på iakttagelser om anknytningar som man har konstaterat på den ontiska nivån mellan individer och grupper av individer, eller på jämförelser mellan begreppens intension och extension. (Laurén et al. 1997: 142.) På det här sättet är begreppsrelationerna en typ av begrepp (relationsbegrepp), som uppstår genom abstrahering på samma sätt som andra begrepp (Nuopponen 1994: 69).

Nuopponen (1994: 81) räknar i sin preliminära huvudindelning av begreppsrelationer med tre indelningsmöjligheter för begreppsrelationer: *kvalitativa begreppsrelationer*, *kvantitativa begreppsrelationer* och *systemrelationer*. Till kvalitativa begreppsrelationer hör de logiska och ontologiska begreppsrelationerna. De kvantitativa begreppsrelationerna utgörs av intensionella och extensionella begreppsrelationer och systemrelationerna av hierarkiska och icke-hierarkiska begreppsrelationer. (Nuopponen 1994: 81.)

Den mest använda klassificeringen av begreppsrelationer baserar sig på Eugen Wüsters indelning av begreppsrelationerna i *logiska* och *ontologiska* begreppsrelationer (Laurén et al. 1997: 144; se Wüster 1985: 10f.). Båda relationstyperna kan

delas in i flera underkategorier. Logisk begreppsrelation (även: abstraktionsrelation) är en omedelbar relation mellan två begrepp, som man kan fastställa så att man jämför begreppens intensioner och extensioner (Nuopponen 1994: 84). Ontologisk relation grundar sig på de relationer som finns mellan själva företeelserna bakom begreppen, och på det sättet är ontologiska relationer indirekta. (Wüster 1985: 10f.) Enligt Nuopponen (1994: 84) är mängden av ontologiska begreppsrelationer oändlig. Exempel på ontologiska relationer är bl.a. relationer mellan orsak och följd, material och produkt, process och instrument samt objekt och form (se mer i Nuopponen 1994: 85). De två huvudtyperna av ontologiska relationer är kontaktrelationer och begreppsliga influeringsrelationer (se Nuopponen 1994: 86). Inom ett företags produktion kan man se ontologiska relationer t.ex. mellan stadier av material.

Nuopponen (1994: 112) avser med termen *kvantitativa begreppsrelationer* först och främst relationer som baserar sig på en kvantitativ jämförelse av begreppens intension eller extension, d.v.s. det är logiska begreppsrelationer. Hon menar dock att man kan utvidga synvinkeln till att gälla även andra element än begrepp (ibid.). Till de kvantitativa begreppsrelationerna räknar Nuopponen intensionell och extensionell identitet, inklusion, disjunktion, överlappning och konjunktion (Nuopponen 1994: 113). De kvantitativa relationerna är viktiga i min analys, eftersom det är viktigt att man vid upprättande av en balansräkning vet vilka konton och saldon man får eller inte får räkna ihop för de diverse posterna (se kap. 4). De intensionella begreppsrelationerna baserar sig på jämförelser mellan begreppens känneteckeninnehåll, de extensionella på jämförelser mellan begreppens extensioner (antingen alla underbegrepp eller mängden av referenter) (Nuopponen 1994: 114ff.).

Vid intensionell identitet har de jämförda begreppen lika många, identiska kännetecken och vid intensionell disjunktion inga gemensamma kännetecken. Intensionell inklusion råder t.ex. mellan över- och underordnat begrepp, där det överordnade begreppets alla kännetecken finns med bland det underordnade begreppets större mängd kännetecken. (Nuopponen 1994: 114f.) Motsatsen till intensionell identitet är extensionell inklusion, där ett begrepp täcker alla företeelser som ingår i ett annat begrepps extension (t.ex. 'tillgångar' – 'omsättningstillgångar') (Nuopponen 1994: 116). Vid intensionell överlappning är kännetecknen dels desamma. Som ett specialfall av intensionell överlappning nämner Nuopponen (1994: 115) negation, där begreppen har element som är motsatta till varandra. Det finns några sådana här begreppspar i mitt material, t.ex. 'räntebärande skulder' – 'icke-räntebärande skulder'. Vid intensionell konjunktion förenas innehållet hos två begrepp som ett gemensamt begrepp (Nuopponen 1994: 115). I mitt material kan man undersöka intensionell konjunktion i

balansräkningens noter, där bolagen förklarar vilka poster som inkluderas i en summa i balansräkningen.

Vid extensionell identitet har två begrepp samma referenter. Detta betyder inte att begreppen skulle vara intensionellt identiska. Nuopponen (1994: 116) tar kemistens och kockens saltbegrepp som ett exempel på extensionell identitet, ett liknande fall är det tidigare i det här kapitlet diskuterade läkemedlet X. Vid extensionell överlappning har begreppen både gemensamma och egna referenter, medan vid extensionell disjunktion två begrepps extensioner utesluter varandra. (Nuopponen 1994: 116.)

Indelningen av begreppsrelationerna i hierarkiska och icke-hierarkiska relationer kallas i den terminologiska litteraturen för *dokumentalistische Zusammenfassung* (Laurén et al. 1997: 144). Vid hierarkiska relationer uppstår relationen mellan begreppen i systemsammanhanget, så att man kan t.ex. tala om över-, under- och sidoordnade begrepp på basis av begreppens placering i relation till varandra (Nuopponen 1994: 117f.). Vid *logisk underordning* och *logisk överordning* har det underordnade begreppet samma kännetecken som det överordnade plus minst ett kännetecken till, och benämningen beror på vilket begrepp man utgår ifrån. *Logisk sidoordning* råder mellan begrepp som är på samma abstraktionsnivå, har samma kännetecken och dessutom ett särskiljande kännetecken och som har samma närmast överordnade begrepp. Relationen mellan begrepp som har samma överbegrepp men som inte är sidoordnade eller underordnade begrepp kallar Wüster för *logische Diagonalbeziehung* (*logisk diagonalrelation*). (Wüster 1985: 10.)

I mitt material går det att skilja mellan direkta och indirekta relationer mellan begreppen. Detta beror på att de begrepp som jag studerar är abstrakta, och kan tänkas existera på två nivåer: på en logisk nivå och på en ontologisk nivå. Den logiska nivån representeras av balansräkningen, det system som är en del av en större helhet årsredovisning och där det går att skilja mellan olika delar. Verkligheten bakom beräkningen, de förhållanden som har förorsakat det som syns i balansräkningen kan tänkas representera den ontiska nivån i mitt material.

Med termen *begreppssystem* kan man hänvisa till flera olika faktorer: till begreppen inom en teori, till en struktur av sammanhängande grupper av begrepp inom ett område eller även till ett fragment inom ett sådant här begreppssystem (Nuopponen 1994: 50). Begreppssystem består av en mängd begrepp och relationer mellan dem. Nuopponen (1994: 30ff.) räknar upp ett flertal olika situationer där man har användning för begreppssystem. Det är bl.a. jämförelse mellan olika teorier, ordnande och

strukturering av vetande, vetenskaplig kommunikation, kategorisering och identifiering, undersökning av betydelse, didaktiska syften o.s.v. (ibid.). Det gemensamma för dessa är att begreppssystem används till att ordna begrepp och åskådliggöra begreppsrelationer. Begreppssystem kan även användas i kontrastiva studier; man får reda på hur begrepp från samma specialområde motsvarar varandra i olika språk, när man jämför begreppssystemen med varandra. En vanlig miljö där man ser grafiskt presenterade begreppssystem är terminologiska ordlistor och ordböcker. I det terminologiska ordlistearbetet utnyttjas begreppssystemen framför allt som hjälpmedel för att definiera och benämna begrepp. Fackområdets vetande analyseras, struktureras, ordnas och beskrivs med hjälp av begreppssystem (Nuopponen 1996: 171f.). Nuopponen varnar för en alltför snäv syn på de terminologiska aktiviteterna som praktiskt terminologiarbete och dess metoder och vill i stället framhäva terminologins allmängiltighet (Nuopponen 1994: 50).

Nuopponen (1994: 30) beskriver begreppssystem som tänkta, konstruerade teoretiska system som människan har skapat. Enligt Nuopponen (ibid.) är begreppssystem statiska på grund av att de återger kunskap som finns om systemet och dess delar vid en bestämd tidpunkt. Ny kunskap och nya begrepp förändrar de existerande systemen (ibid.) Nuopponen (1994: 51) gör en skillnad mellan makrobegreppssystem och mikrobegreppssystem. Makrobegreppssystemens omfattning är alla fackområdets begrepp, och de byggs upp av flera mikrobegreppssystem (ibid.). (Se mer i avsnitt 6.3.)

Traditionellt har begreppssystem delats in på samma sätt som begreppsrelationerna i *logiska* och *ontologiska begreppssystem* (s.k. *klassische Zusammenfassung*) och i *hierarkiska* och *icke-hierarkiska begreppssystem* (s.k. *dokumentalistische Zusammenfassung*) beroende på vad man har som utgångspunkt (t.ex. Wüster 1985: 26f.; Nuopponen 1994: 70f.). Ytterligare nämner litteraturen skilt *blandade begreppssystem* (ibid.), som används när begreppssystemet innehåller flera slags relationer, och när det därför finns skäl att kombinera olika slags kategorier. Ett *blandat begreppssystem* kan innehålla t.ex. både logiska och ontologiska relationer mellan begreppen. Blandade begreppssystem kan illustreras t.ex. så att man kombinerar de olika presentationssätten (Nuopponen 1994: 220f).

I logiska begreppssystem är begreppsrelationerna logiska (se ovan). Logiska begreppssystem konstrueras på grund av de gemensamma kännetecknen i en grupp begrepp. Ett logiskt begreppssystem byggs upp utgående från överbegrepp(en), som är en summa av de underordnade begreppens gemensamma kännetecken. De underordnade begrepp som har samma överbegrepp och som ligger direkt på samma



nivå i begreppssystemets hierarki är sidoordnade begrepp till varandra. (Nuopponen 1994: 133.) Ontologiska begreppssystem baserar sig på indirekta relationer mellan begreppen. Det oftast beskrivna ontologiska begreppssystemet är *partitivt begreppssystem* (eller del-helhetssystem). I ett partitivt begreppssystem står överbegreppet som ett helhetsbegrepp, som består av delbegrepp. Balansräkningens begreppssystem presenteras och diskuteras i kapitel 6.

Vid sidan av begreppen kan begreppssystem innehålla så kallade *skenklasser*. Skenklasser är inte begrepp i sig, utan används som hjälpmedel för att bygga upp begreppssystem. (Nuopponen 1994: 143.)

### 2.3 Språklig nivå

Till den terminologiska analysprocessen hör även faserna där man benämner ett begrepp med en term och formulerar en skriftlig beskrivning av begreppet. I det här avsnittet diskuterar jag begreppen 'term' och 'definition' i terminologins teori.

#### 2.3.1 Term och termbildning

Term är det språkliga eller icke-språkliga tecknet för begreppet (se figur 4 ovan). De språkliga representationsformerna för begreppen spelar en väsentlig roll i mitt material. Processen att analysera begreppen utgår i min analys ifrån termerna i schemana för balansräkningar i Sveriges och Finlands lagar, och en stor del av min analys består av arbete med definitioner.

Vanligen definieras 'term' som "benämning som används inom ett visst fackområde" (*Terminologiordlista* 1986: 35). Enligt Wüster (1985: 36) är termer "die sprachlichen Symbole der Begriffe". Begreppen ska ha en benämning eller ett tecken för att kunna identifieras och förstås (Wüster 1985: 7, Felber & Budin 1989: 119). Felber och Budin ger fem olika möjligheter till hur begreppet kan betecknas: genom *Benennungen, Sinnzeichen, Zahlzeichen, Kurzzeichen* och *Namen* (ibid.), och menar att begrepps-beteckningar mer eller mindre kan betraktas som förkortade begreppsbeskrivningar (Felber & Budin 1989: 135). Med andra ord blir det kognitiva innehållet hos begreppen kommunicerbart genom termer.

Enligt det teoretiska idealet sägs den största skillnaden mellan en term och ett allmänspråkligt ord vara att term används mellan fackmän i fackspråklig kommunikation och

om fackspecifika begrepp, medan ord används i vardaglig kommunikation i allmänspråket, som alla medlemmar i språkgruppen kan förstå (se *Sanastotyön käsikirja* 1989: 11). Termens betydelse är exakt, och idealet är att det är definitionen som bestämmer termens betydelse (se Haarala 1981: 15). I samband med en snabb utveckling inom ett fackområde kan en term dock nå en vidsträckt användning inom fackområdet innan definitionen formuleras av t.ex. en grupp specialister (Laurén & Nordman 1987: 80). Såsom språken överlag, är även fackspråk och teknolekter dock öppna system. Därför är gränsen mellan fackspråk och icke-fackspråk och term och icke-term svävande. Uttrycken i ett fackområdes terminologi har även en livscykel, så att terminologin omfattar såväl nyetablerade, etablerade och föråldrade uttryck som konkurrerande nya termer. (Se Pilke 2006: 112ff.)

Laurén et al. (1997: 192) påpekar att försök att dra en gräns mellan en term och en icke-term oftast måste göras enligt pragmatiska, kontextuella kriterier. I mitt forskningsmaterial t.ex. finns det termer som även finns i det svenska allmänspråket, såsom *maskiner*, *inventarier* och *aktier*. Jag ser dem i mina analyser utan undantag som termer, först och främst på grund av att de i balansräkning har en fackspecifik, djupare betydelse än motsvarande uttryck i allmänspråket. I jämförelse med allmänspråkliga ord har termer med andra ord en annorlunda relation till kontexten där de placeras. Ett allmänspråkligt ord får sin betydelse i sin kontext, medan en term är semantiskt självständig, och får sin betydelse av sin definition inom fackområdet. Denna syn på term kan dock påstås tjäna praktiska syften (=ordlistearbete). När kunskapen utvecklas, etablerar sig termerna för de nya begreppen först så småningom. Termens betydelse påverkas dock av sammanhanget på det sättet att en och samma term kan i olika kunskapsammanhang (d.v.s. i olika vetenskapsgrenar) stå för begrepp som hör till respektive vetenskapsområde. Om man betraktar termerna i mitt material i förhållande till deras kontext, kan man se att det finns skillnader i hur självständiga termerna är semantiskt.

Laurén et al. (1997: 216f.) diskuterar 24 olika principer för hur en term borde bildas och se ut. Principerna är delade i tre kategorier: det finns lingvistiska, sociolingvistiska och metodiska principer för termbildning. De lingvistiska principerna handlar först och främst om termens form och dess relation till det begrepp som den står för, medan de sociolingvistiska principerna tar hänsyn till språkbrukaren, användningssituationen och språkpolitiken. De metodiska principerna gäller arbetssätt inom termbildning. Principerna skapar ett ideal för hur en term borde se ut och hur den borde passa för sitt användningsändamål både när det gäller användarna och språkssystemet.



Organisationer som arbetar med språkplanering och terminologiarbete använder sig av en mer komprimerad lista över kriterier för en god term (se Laurén et al. 1997: 219). Det anses vara viktigt att en ny term anpassas både till begreppssystemet och till det språk där den kommer att användas. En god term ska vara kort och grammatiskt korrekt samt tillåta avledning och böjningar (Suonuuti 2004: 30). Den ska även gärna skilja sig tillräckligt från andra termer. Den ska även vara lätt att uttala, skriva och böja (Haarala 1981: 37). En god term ska gärna vara motiverad eller genomskinlig och ge en god uppfattning om begreppet genom att spegla några av begreppets kännetecken (Suonuuti 2004: 30; *Sanastotyön käsikirja* 1989: 74). En god term passar konsekvent in på sin plats i begreppssystemet och ska gärna vara på språkbrukarens eget språk (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 79). En god term är enligt de här kriterierna alltså språkligt ekonomisk (=kort), entydig, grammatiskt riktig, genomskinlig och produktiv.

Laurén et al. (1997: 220) menar att kravet på språklig ekonomi är det som fått mest vikt i terminologiskt arbete. Det som blir iögonfallande i den ekonomiska rapporteringen är att kravet på språklig ekonomi får vika för motivation, genomskinlighet och för det att uttrycket visar begreppets plats i systemet (se kapitel 4).

I terminologiska ordlistor redovisas termer oftast som substantiv i singularform, men termer kan även vara substantiv i pluralform, verb eller adjektiv (Suonuuti 2004: 30). Substantiviska uppslagsord är dock ofta bildade av adjektiv och verb, eftersom det är lättare att skriva en definition för ett substantiv i ordlistearbete. Haarala (1981: 18) menar att det är kännetecknande för det vetenskapligt-tekniska uttryckssättet att nominalisera verb och adjektiv, alltså att tänka att funktion och egenskap är något slags fenomen, och därför beteckna dem med substantiv. En term kan bestå av ett eller flera ord eller vara en förkortning (Suonuuti 2004: 30). De enklaste termerna är icke-sammansatta ettordstermer, som kanske till och med har tagits från allmänspråket till fackspråket (Haarala 1981:10,15f.). Många av det här slaget av termer brukar vara avledningar, ord som är bildade av andra ord med hjälp av avledningsmorfem. En avledning består av rotmorfem och ett eller flera avledningsmorfem, till exempel "för-orena" (ibid.).

Ett annat vanligt sätt att bilda termer är att förena ord till sammansatta ord. Ett sammansatt ord kan delas i två delar: förled och efterled. I termen *aktiekapital* t.ex. är ordet *aktie* förleden som definierar efterleden, *kapital*. Ett sammansatt ord kan också bestå av två samordnade ord (t.ex. *svartvitt*), då man inte kan skilja mellan för- och efterled (Haarala: 1981: 16). En term kan bestå av en ordgrupp, då den utgörs av två

eller flera särskrivna ord. I svenskan är det här slaget av termer särskilt vanligt i form av prepositionsuttryck (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 117) (t.ex. *aktier i intressebolag*). Problemet med sådana här ordgrupper är att avgöra när det är fråga om en flerordsterm och när de bara är ordgrupper. Enligt Arntz och Picht (1989: 122) kan problemet lösas enbart med hjälp av systematiska terminologiska analyser, speciellt genom att man konstruerar begreppssystem. Det är fråga om en självständig term när ett flerordsuttryck förlorar någonting av sin betydelse om någon del lämnas bort (Haarala 1981: 17). En betydande del av de termer som ingår i mitt material utgörs av ordgrupper.

En del av termerna har skapats genom förkortning – en del av ett ord eller en ordgrupp används i stället för den fullständiga formen (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 97). I mitt material förekommer det som specialfall bara ett par elliptiska termer, men egentliga förkortningar saknas i balansräkningarna. Det är mycket vanligt att skapa nya termer också genom att låna ord från andra språk. Ju mindre antalet människor är som använder fackspråket och ju mera internationellt fackområdet är, desto oftare är termerna ord- och blandlån (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 94, Edlund & Hene 1992: 33f.). Inom redovisning görs en stor del av forskningen i USA, vilket innebär att en betydande del av den mer avancerade litteraturen är på engelska. Följden kan ses till och med i balansräkningens termer – det förekommer två termer som är direkta lån från engelskan i materialet, *goodwill* och *övrig comprehensive income*. Den första av dessa är till och med så etablerad att den förekommer både i svensk och i finsk lagstiftning.

Principen om entydighet leder till ett idealfall där ett begrepp markeras med en term (Laurén & Nordman 1987: 80). Wüster (1985: 87) förklarar att kravet på entydighet, fullkomlig språklig ordning skulle kräva att varje begrepp har en term och varje term ett begrepp. En sådan här relation kallas för *mononymi* (Felber 1984: 183). I verkligheten är mononymi nästan omöjlig att nå å ena sidan på grund av att nästan alla språkelement är flertydiga och å andra sidan på grund av att det existerar en oräknelig mängd av begrepp (Felber & Budin 1989: 135, Wüster 1985: 87).

Den ojämna relationen mellan antalet begrepp och antalet möjliga språkelement kan delvis lösas genom att man förenar ordelement och genom att man överför betydelse. Wüster menar dock att överföring av betydelse i sig redan är en form av flertydighet (ibid.). Teknikens och vetenskapens strävan efter exakthet, ekonomi och entydighet är orsaken till att idealet om att ett begrepp har en term ändå lever kvar (Haarala 1981: 39). Även i litteraturen om terminologiska arbetsmetoder anses det att man ska

undvika både homonymi och synonymi på grund av att de skapar förståelseproblem och förvirring (se t.ex. Felber & Budin 1989: 123). Det har dock även konstaterats att i praktiken är mononymi ett ideal som man kan sträva efter bara inom vissa gränser, och att synonymi, homonymi och polysemi är fenomen som hör till det naturliga språket (fackspråk inkluderade) (se t.ex. Nissilä & Pilke 2004).

Relationerna mellan begrepp och termer kan vara av flera slag. En term kan hänvisa till flera begrepp som är oberoende av varandra. Då är det fråga om *homonymi*. (Felber 1984: 184.) Ett nästan liknande fall är *polysemi*, där två semantiskt eller etymologiskt liknande begrepp har identiska termer. Vid *synonymi* används det flera termer om ett och samma begrepp. (Felber & Budin 1989: 185.) I mitt material förekommer åtminstone ett fall av polysemi och några av synonymi, se närmare i kapitel 4.

Vid synonymi är det enligt Haarala (1981: 39) fråga om två till den yttre formen olika ord som är begreppsligt identiska, d.v.s. ett begrepp har två eller flera benämningar. Orden som syftar på samma begrepp är synonymer till varandra. Haarala anser att synonymi är störande när den förekommer mellan termerna inom ett fackspråk, och att situationen är lättare om termerna hör till olika fackspråk då innehållet vanligen är något annorlunda (ibid.). Det finns fall då det kan anses att synonymi är godtagbar, men i ordlistearbete brukar man även då ta ställning till vilken av varieteterna som rekommenderas (Suonuuti 2004: 30). Synonymi är godtagbar när den har någon funktion. Haarala (1982: 40) räknar upp tre sådana här situationer. Det första fallet är att den ena av två synonymer hör till allmänspråket, den andra till fackspråket. För det andra är synonymi godtagbar när den ena av två synonymer är språkligt av inhemskt ursprung och den andra av främmande ursprung och dessa två används i olika sammanhang. För det tredje kan man låta parallella termer ”tävla” om populariteten när man inte är helt enig om vilken av de angivna alternativa nya termerna som är bäst. (Ibid.)

Termerna i mitt material har vissa speciella egenskaper, som kan kännas främmande åtminstone ur det normativa termarbetets synvinkel. Grundformen för de flesta termerna i balansräkningen t.ex. är pluralis. En del av termerna i mitt material är upp-  
räkningar, vilket har lett till en diskussion om hurdan helhet som kan räknas som en term. Gränsdragningarna som gäller termerna i mitt material beskrivs i början av kapitel 5.

### 2.3.2 Definition

*Definition* är "muntliga eller skriftliga beskrivningar av begreppet" (Suonuuti 2004: 14). En definition har flera uppgifter: att specificera begreppet så att det kan skiljas från andra begrepp, att definiera begreppets relationer till andra begrepp och att därigenom skapa normer för begreppets användning (Suonuuti 2004: 21ff.; *Sanastotyön käsikirja* 1989: 41).

En god terminologisk definition är skriven på klart och entydigt språk och är grammatiskt korrekt. Den tar hänsyn till sin målgrupp: ord som används är allmänspråkliga, termerna är självklara för målgruppen och de nya termer som används har definierats i samma ordlista (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 41).

En god definition består av två delar, den som definieras (*definiendum*) och den som definierar (*definiens*). En god definition är utformad så att man kan tänka sig den som en ekvation – man kan sätta likhetstecken mellan begreppet och definitionen (s.k. *utbytesprincip*) (Suonuuti 2004: 24; Haarala 1981: 43). En god definition innehåller inte ett enda onödigt ord. Man använder två definitionstyper i normativt terminologiarbete, *intensionella definitioner* och *extensionella definitioner* (Suonuuti 2004: 21). Förutom de här två finns det några andra, som kan användas för att beskriva begrepp i praktiskt arbete, men som inte är lämpliga för vetenskaplig text (Arntz & Picht 1989: 67).

Hos begreppen i mitt forskningsmaterial definierar lagen eller normen balansräkningens och de viktigaste underordnade begreppens omfång. Innehållet i de olika begreppen definieras av god redovisningssed och god bokföringssed, och fastställs således av "den allmänt godkända" praxisen. När jag har sökt definitioner för begreppen i mitt material har jag stött på mycket få s.k. terminologiska definitioner på begreppen. I stället är det vanligt att ge beskrivningar på begreppens innehåll. Likaså är det mycket vanligt att man i litteraturen redogör för begreppen med hjälp av förenklade exempel-fall, där man visar hur man brukar räkna de olika summorna inom redovisning, och låter bli att desto närmare i själva texterna redogöra för begreppens innehåll eller extension. Många av begreppen på de överordnade nivåerna blir definierade i fackordböcker och får ekvivalenter i uppslagsverk, medan de underordnade saknar förklaringar. Eventuella orsaker till detta diskuterar jag i kapitel 5.

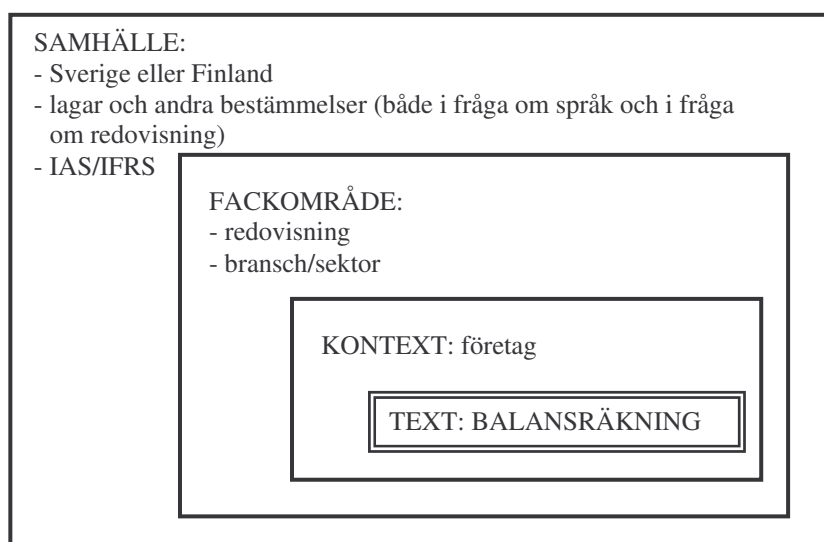
## 2.4 Diskussionsfrågor

Den terminologiska begreppsanalysen fungerar bäst när det gäller begrepp som syftar på konkreta, materiella referenter. När det gäller att klassificera kännetecken för begrepp som syftar på immateriella eller abstrakta referenter kan terminologins metoder delvis förefalla bristfälliga. (Pilke 2002: 12.) Referenter, begrepp och termer i mitt material utmanar definitionerna för referenter, begrepp och termer i terminologins teori. Var går skiljelinjen mellan en referent och ett abstrakt begrepp, båda är ju mentala föreställningar? Vad är det som gör att balansräkning som den beskrivs i en norm, verkar mer som ett begreppssystem än som en autentisk balansräkning, som i sin tur snarare verkar vara en lista över referenter? När jag beskriver mitt material, när handlar då beskrivningen om begrepp, när om termer, om det enda förnuftiga sättet att närma sig ett begrepp är att använda termen som används för begreppet? Vad är en term, ett ord, en fackspråklig fras? Var går skiljelinjen mellan allmänspråk och fackspråk, skiljelinjen mellan en hjälpklass och ett begrepp? Dessa är utmaningar som jag har fått kämpa med i mitt avhandlingsarbete.

### 3 SPRÅKPLANERING AV EKONOMINS SPRÅK

Såsom alla fackspråkliga texter kan också balansräkning tänkas vara en lingvistisk, pragmatisk, sociolingvistisk samt kulturell eller antropologisk skapelse (se Cabré 1998: 57). Syftet med det här kapitlet är att ge en teoretisk översikt över området språkplanering och att beskriva balansräkningens sociolingvistiska, kulturella och pragmatiska bakgrund. Jag närmar mig språkplaneringens begrepp och de centrala teorierna med hjälp av litteratur som beskriver området ur olika synvinklar. På samma sätt angriper jag den överordnade samhällsliga (kulturella och sociolingvistiska) ramen och de fackspecifika (pragmatiska) ramarna, genom att diskutera de väsentliga faktorerna i litteraturen. Den ram som är närmast själva begreppssystemet, företaget som produktionskontext (sociolingvistisk ram), närmar jag mig både genom litteraturen och genom en enkätundersökning som jag har gjort våren 2003. I enkätundersökningen har jag frågat två svenska och tre finska bolags representanter om hur de svenska termerna väljs för deras bokslut.

Jag beskriver i det här kapitlet vilka av språkplaneringens åtgärder på olika nivåer som påverkar mitt material och vilka åtgärder som har mest betydelse inom de olika ramarna. Ramarna är nödvändiga på grund av att mitt material, de 10 balansräkningarna, påverkas av den miljö och den tid de har skapats i. Utgående från dessa har jag skisserat en figur (se figur 7). Figuren följer fritt Britt-Louise Gunnarssons (1987: 76) situationsramar för facktext.



**Figur 7.** Textextern ram för balansräkning.

Gunnarsson (1987) har gjort en uppdelning på tre olika nivåer där en facktext kan stå i förhållande till sin sociala kontext. Det är den överordnade samhällliga ramen, den ram som är gemensam för fackområdet, samt den produktionssituation där texten har uppkommit. I min undersökning utgörs den överordnade ramen av samhället, Sverige eller Finland, och den internationella räkenskapsgemenskapen. Inom fackområdets ramar faller både redovisning som gäller alla företag och den bransch som företaget är verksamt i. Ramen för produktionssituation har jag fritt tolkat som de aktuella interna förhållandena i företaget.

Samhällliga faktorer som påverkar språkbruket i de olika balansräkningarna i mitt material är bland annat lagstiftningen både i fråga om redovisning och i fråga om de språkliga förhållandena både i Finland och i Sverige, kulturella faktorer både inom redovisningsbranschen och inom de olika företagen och delvis också internationell påverkan. I produktionssituationen (kontext) är det i sista hand personer i företaget som fattar beslut om vilka termer som väljs med i rapporter. Lägga märke till att figuren är en översiktlig illustration av en flytande verklighet. Det finns inga skarpa gränser mellan de olika områdena och alla områden påverkar varandra.

Jag betraktar bokslut som en text, som en minilekt inom den ekonomiska rapporteringens genre. Minilekter är teknolekter som används av en begränsad grupp experter eller teknolekter som används inom ett mycket begränsat specialområde. Minilekterna är semantiskt, syntaktiskt och strukturellt konventionaliserade. (Laurén & Nordman 1987: 45f.) Enligt Laurén och Nordman (1987: 53) är korthet, enkelhet och schematisk uppbyggnad typiskt för minilekter och detta medför att de ofta är mera entydiga jämfört med andra typer av texter. Ett bokslut som text fyller alla dessa krav på en minilekt: det är kort, strävar efter entydighet och följer alltid en viss logiskt standardiserad struktur. Laurén och Nordman (1987: 55f.) klassificerar minilekternas funktioner enligt medium, kommunikationsriktning, implikation och textfunktion och får därav tre olika typer av minilekter: rapporter, anvisningar och samtal. Bokslut är en rapport – skriven envägskommunikation med informativ funktion, utan uppmaning till handling.

Laurén definierar 'fackspråk' som det språkbruk som experter använder i kommunikationen om ett gemensamt fackområde (Laurén 1993: 14). Vidare kan språkbruk som hör till ett begränsat specialområde definieras som hörande till 'fackspråk' (se Nordman 1994: 10). Kännetecknande för de olika teknolekterna inom fackspråken är att det i var och en är fråga om en speciell texttyp, vars konventioner man måste känna för att kunna få fram sitt meddelande både korrekt och acceptabelt (Laurén



1993: 15f.). Detta stämmer i mitt undersökningsmaterial, man måste vara expert för att kunna upprätta ett bokslut för ett multinationellt bolag, kunna regler och konventioner för hur olika poster värderas och veta hur de redovisas i årsredovisningen. En lekman kan kanske förstå någonting av ett sådant bokslut, men bara en expert kan veta hur man läser och tolkar det för att få fram den mest relevanta informationen.

Olika teknolekter har olika termförråd (Laurén 1993: 57f.), och hög termfrekvens är således ett gott kännetecken på en teknolekt (Laurén 1993: 73f.). I mitt material har jag en speciellt hög termfrekvens på grund av att det inte är fråga om en löpande text, utan en lista över olika begrepp som har definierats i lagar, genom praxis och i olika rekommendationer. De olika teknolekterna har också egna syntaktiska kännetecken (Laurén 1993: 53). Fackspråkets specialkaraktär kan enligt Laurén (1993: 69f.) studeras ur två olika synvinklar: genom jämförelser mellan flera språk inom en enda teknolekt och genom vertikala jämförelser inom ett enda språk och en enda teknolekt (Laurén 1993: 69f.), och om möjligt, genom att ta med flera språkliga nivåer. Min undersökning representerar närmast den första situationen. Jag jämför två språkvarianter inom en teknolekt med varandra.

### 3.1 Redovisningens och ekonomins fackspråk

Redovisningen har en lång utvecklingshistoria, som går tillbaka till de dagar då människan för första gången började skriva. Man har bokfört på tavlor, papyrus, pergament, papper och under de senaste tiderna med hjälp av datorer. Den dubbla bokföringen har tillämpats redan på 1300-talet i Italien (Thomasson et al. 1997a: 37). Till Sverige-Finland kom redovisningen någon gång under medeltiden, och länderna hade länge en gemensam historia i fråga om att redovisa. Redovisningens språk i Finland var i huvudsak svenska fram till 1800-talet (Laurén & Wiklund 1978a: 98). Detta medför att den finska redovisningsterminologin har påverkats starkt av den svenska och därigenom också av den allmäneuropeiska terminologin. Till svenskan har den största delen av företagsekonomins termer kommit från tyskan, men latinet, franskan och italienskan har också ett visst inflytande (Laurén 1993: 111).

Termer och begrepp har bildats på tre sätt inom redovisningen: genom praxis, genom lagstiftning och genom forskning. Fram till 1900-talet har bara de två förstnämnda vägarna varit betydande i redovisningsspråket; därefter har det skapats redovisningstermer och -begrepp också på vetenskaplig grund (Grandell 1972: 101.) Kring 40 %



av redovisningstermerna på svenska har kommit till på 1800-talet (Laurén & Nordman 1987: 88).

Den ursprungliga svenska termen för redovisning var *räkning* och *räkenskap*, som användes både i statliga och i kommunala redovisningar under hela medeltiden (Grandell 1972: 101f.). Uttrycken *hålla bok*, *föra bok* och *bokhålleri* fick stadgad användning under 1600-talet. Benämningen *bokhålleri* togs antagligen från tyskans *Buchhaltung* i samband med införandet av den dubbla bokföringen. Det finska ordet *kirjanpito* anses vara en ordagrann översättning av det svenska *bokhålleri*. (Ibid.)

Ordet *bokföring* som räkenskapsterm kom i användning under 1800-talet vid sidan av *bokhålleri*. Ordet *bokförare* hade varit i bruk redan tidigare, men i betydelsen handelsman som köpte och sålde böcker. Överraskande nog tycks ordet *bokföring* först ha kommit i bruk i Finland och först litet senare i Sverige (Grandell 1972: 103). Med begreppet 'bokföring' avses affärshändelsernas notering, systematisering och sammanfattning i ett bokslut (ibid.).

Själva termen *redovisning* har skapats ganska sent och den anses ha uppkommit på vetenskaplig grund. Termen skapades när man började forska i redovisning som vetenskapsgren och märkte att termen *bokföring* inte uttrycker allt som ingår i processen. Den nuvarande termen *redovisning* täcker bokföringen, hela årsredovisningen med årsberättelser och dessas sifferuppgifter, intäkts- och kostnadsanalys samt budgetering. Det är alltså fråga om ett vidare begrepp, ett överbegrepp till bokföring. (Grandell 1972: 101f.)

Intresset för forskning i ekonomins fackspråk är ungefär lika gammalt som terminologiläran. Ekonomins språk är en av de första branscher där man har börjat tillämpa lingvistikens metoder inom andra vetenskapsområden. I den så kallade *Wirtschaftslinguistik*-inriktningen undersökte man sambandet mellan den ekonomiska utvecklingen och språket vid tyska, schweiziska och holländska handelshögskolor. Dessa forskare har således inlett den tillämpade lingvistik i Europa på 1930-talet. (Laurén 1993: 29, 46.) Man stötte i de europeiska handelshögskolornas språkundervisning på behovet av att lösa vissa metodologiska problem, eftersom fackspråkens specialegenskaper och de praktiska behoven inom fackområdena inte hade uppmärksamats tidigare av den dåtida språkvetenskapen. (Drozd & Seibicke 1973: 37f., 68ff.) Drivkraften var medvetenheten om hurdan betydelse utbildning och forskning i språk och kultur har i ekonomisk mening (Laurén 1993: 30). Enligt Laurén (1993: 30) har *Wirtschaftslinguistik* inte haft någon direkt fortsättning efter andra

världskriget. Efter år 1945 har man dock forskat i ekonomins fackspråk ur diverse synvinklar, bl.a. ur terminologins, syntaxens och morfologins, språkdidaktikens samt textlingvistikens synvinklar (Hundt 1995: 24ff.). (För en översikt över forskning i ekonomins fackspråk se t.ex. kap. 2 i Hundt 1995.)

Vad som avses med 'ekonomins fackspråk' är inte en enkel fråga att besvara. Å ena sidan är det fråga om all språkanvändning som förekommer i ekonomiska sammanhang (inom en mängd av de olika ekonomiska disciplinerna t.ex. nationalekonomi, marknadsföring och finansiering), å andra sidan om språkanvändningen i olika funktionella sammanhang (t.ex. teoriskrivning, undervisning, affärskommunikation eller ekonomisk rapportering) (Hundt 1995: 49ff., Puskala 2003: 68ff.). En ytterligare indelning utgår ifrån diskursgemenskapens storlek, så att man kan tala om internationella, nationella och lokala ekonomiska sammanhang (Puskala 2003: 69f.). Puskala (2003: 68) ser området som delat i akademisk ekonomisk diskursgemenskap och ekonomisk diskursgemenskap inom näringslivet. Inom den ekonomiska diskursgemenskapen kan ett bokslut karakteriseras som en representant för en skriftlig företagsextern genre, som produceras för näringslivets behov (Puskala 2003: 80). (Om den ekonomiska diskursgemenskapens uppbyggnad se Puskala 2003: 68).

Det speciella med redovisningens teknolekt i svenskan är att den är jämförelsevis profillös, d.v.s. att det inte går att dra några klara slutsatser om teknolektens särarter (Laurén & Nordman 1987: 154f.). Enligt Laurén och Nordman (1987: 155), som har studerat redovisningens facktexter, har redovisningen mellanlånga termer och gynnar substantiv. Verben som används är sakliga, opersonliga och de används ensidigt, men det är omöjligt att påstå att redovisningens verbanvändning skulle följa någon speciell profil (Laurén & Nordman 1987: 156). I fråga om meningslängd, syntaktisk struktur och semantiska bindningar befinner sig redovisningens fackspråk enligt Laurén och Nordman i ett mellanläge mellan juridik och elteknik (Laurén & Nordman 1987: 158 f.)

Ekonomins fackspråk är diffust, vilket beror först och främst på att området företagsekonomi är internt så diffust och på att så många delområden är inblandade. Ekonomins fackspråk är också instabilt på grund av de ständiga förändringarna och den snabba utvecklingen inom området (Laurén & Nordman 1987: 159). Ekonomi är en samhällsvetenskap, där terminologin ändras i takt med förändringar i samhället. Nya lagar gällande redovisning t.ex. skrivs med 5 till 10 års mellanrum, mindre officiella råd, rekommendationer och normverk publiceras flera gånger årligen.

Det ekonomiska fackspråket påverkas starkt av engelskan (se Laurén & Nordman 1987: 154). En orsak är att engelskan vinner domäner överallt, vilket nog gäller även många andra vetenskapsområden. Ett annat, mera vägande skäl är det faktum att en så stor del av forskningen inom området görs i USA på engelska. Den viktigaste orsaken till detta är att de globala storföretagen påverkar normbildningen genom att finansiera revisors- och redovisningsorganisationers verksamhet. Kontakten mellan forskning och profession är omfattande, inte minst på grund av att revisionsbyråerna bekostar professorer i redovisning vid amerikanska universitet och därmed bidrar till att redovisning har stark ställning där. (Nilsson 2002: 79f.) De finansiella resurserna tillsammans med ett tätt samarbete mellan de olika aktörerna inom branschen har medfört att normerna är väl genomarbetade både praktiskt och teoretiskt. Sammanfattningsvis kan man konstatera att engelska språket dominerar inom redovisning främst på grund av att en betydande del av utvecklingsarbetet sker på engelska och som en följd av detta är också den mera avancerade litteraturen som används i högskolorna ofta skriven på engelska. (Nilsson 2002: 80.)

Ekonomins fackspråk är vardagligt i det avseendet att det syns omkring oss i samhället, det är populärt med företagsekonomi. Det speciella med ekonomins fackspråk är att man rör sig mycket i gränsområdet mellan allmänspråk och fackspråk. (Se Nordman 1992: 10.) Företagsekonomi både populariseras mycket och använder sig mycket av begrepp och termer som delvis kan tänkas höra till allmänspråket.

Den terminologiska standardiseringen inom området företagsekonomi är problematisk av flera olika orsaker. Flera discipliner med olika slags metodologiska grepp är inblandade och flera normgivande organ på olika nivåer vill alla ha sitt ord med i fråga om termvalen. Ur terminologins synvinkel kan det också ses som ett problem att en hel del av uttrycken finns inom ”det gråa området” mellan allmänspråk och fackspråk. En orsak ytterligare är det problem som jag i mitt arbete försöker leta efter en lösning på: flera av begreppen inom området saknar bestämda konkreta referenter. De existerar enbart som språkliga överenskommelser, och är därför svåra att iaktta, jämfört med flera av t.ex. teknikens referenter, som kan vara maskindelar och synliga processer.

Den senaste jämförande undersökningen om redovisningsterminologin i Sverige och Finland har skrivits av Laurén och Wiklund år 1978 (se Laurén & Wiklund 1978b). Mikael Reuter har i ett flertal år ägnat ett kapitel åt redovisningsspråket i sin publikation *Översättning och språkriktighet*, som kommer ut i nya upplagor med några års mellanrum (se t.ex. Reuter 1996 och Reuter 1998). Undersökningarna visar att båda

länderna har var sitt begreppssystem, att svenskan i Finland och i Sverige har skillnader på grund av politiska och geografiska gränser och avstånd. Detta gäller såväl allmänspråk som olika fackspråk. Skillnaderna mellan sverigesvenskt och finlandssvenskt fackspråk beror på olikheter i lagar och bestämmelser samt på olikheter i metoder. Också finskan påverkar ofta det finlandssvenska fackspråket: en del finlandssvenska ord är översättningslån från finskan, medan sverigesvenskan har sina egna termer. Olikheterna beror också delvis på att ordbruket har sin egen utveckling i de båda svenska varieteterna, som bara delvis är beroende av den andra varietet. En del av skillnaderna kan dessutom förklaras med de konservativa drag som finns i finlandssvenskan. (Laurén & Wiklund 1978a: 106.) Laurén och Wiklund konstaterar ytterligare, att de finlandssvenska översättningarna av finska termer ofta bara förklarar vad man avser med det finska begreppet, och således är de inte användbara som termer på svenska (Laurén & Wiklund 1978a: 100).

Främst beror olikheterna dock på skillnaderna mellan begrepp i finlandssvenskan och i sverigesvenskan – det finns begrepp i Sverige som inte finns i Finland och tvärtom (*Sanastotyön käsikirja* 1989: 114). Man borde dock hela tiden komma ihåg att den svenska versionen av finländska årsredovisningar riktar sig nuförtiden såväl till svenskspråkiga aktieägare och samarbetspartner i Finland som till intressegrupper (dotterbolag, moderbolag, kunder, leverantörer, investerare) i Sverige (Reuter 1996: 89). Därför försöker man nuförtiden anpassa redovisningsspråket i svenskspråkiga årsredovisningar till den sverigesvenska varietet: avvikelser från det sverigesvenska redovisningsspråket görs inte i onödan. Det här syftet syns speciellt i den förnyade Bokföringslagen och -förordningen från år 1997. Harmoniseringen med den allmän-europeiska praxisen har skett medvetet på både den metodiska och den terminologiska nivån (*Kirjanpitolain uudistus 1998 – keskeiset muutokset* 1998: 10; Reuter 1998: 89).

### 3.2 Språkplanering och språkpolitik

Det som är gemensamt för alla mänskliga språk är regelbundenhet, likformighet, oföränderlighet och kontinuitet. Lika typiskt för språk är variation och förändring. (Hansegård 2000: 12f.) Vetenskapsgrenen språkplanering har sina rötter i det faktum att alla språk förändras, oberoende av om det finns planering eller inte (Vikør 1988: 11). Variation förekommer horisontalt (i rummet t.ex. geografiskt), vertikalt (på djupet t.ex. sociolekter) och funktionellt så att språkanvändningen varierar beroende på situation och syfte. Ytterligare är tidsdimensionen med i alla dessa, ”variation utspelar sig i tiden” (Hansegård 2000: 15.)

Termen *språkplanering* härstammar från 1960-talet (Vikør 1988: 11), och begreppet har etablerats under 1970-talet. En entydig heltäckande definition på begreppet språkplanering finns inte. Enligt Kaplan och Baldauf (1997: 14) kan man diskutera definitioner på språkplanering i fyra kategorier, som betonar olika faktorer i språkplaneringen. Det är politiska, sociala, pedagogiska och populära definitioner. Kaplans och Baldaufs egen definition blir således vid: språkplanering handlar om en samling av åsikter, lagar och regler (språkpolitik), regler för förändring, föreställningar och metoder, vars mål är att åstadkomma planerad ändring i språkbruket inom ett eller flera samfund (Kaplan & Baldauf 1997: 3).

Cooper komprimerar efter en diskussion kring olika definitioner på följande sätt:

Language planning refers to deliberate efforts to influence the behavior of others with respect to their acquisition, structure, or functional allocation of their language codes. (Cooper 1989: 30.)

Det centrala i språkplanering är således att det finns ett beteende som någon avsiktligt och medvetet vill påverka. Enligt Cooper ska man i analysen av språkplaneringssituationen söka svar på följande åtta frågor: 1. vilka aktörer försöker påverka 2. vilket beteende 3. hos vem och 4. vad har man för syfte? 5. Under vilka villkor vill man påverka, 6. hur försöker man göra det samt 7. vilka beslut ska fattas och 8. vilken effekt har åtgärderna? (Cooper 1989: 98). De som forskar i språkplanering är intresserade av att beskriva, förutse, förklara och generalisera de här språkplaneringsprocesserna och deras resultat (Cooper 1989: 46).

'Språkplanering' är ett begrepp som överlappar ett nära relaterat begrepp, 'språkpolitik'. Enligt Spolsky (2004: 39) består språkpolitik av tre olika faktorer: språkbruk, språkattityder och ideologi samt den explicita politiken eller planerna för att påverka ett språksamfunds språkliga förhållanden. Alla språkanvändare utövar språkpolitik (Spolsky 2004: 8). Språkpolitik kan vara explicit, grunda sig på en ideologi eller den kan vara implicit, grunda sig på vanor i fråga om språkbruk. (Spolsky 2004: 52.) En jämförelse mellan Coopers (1989) och Kaplans och Baldaufs (1997) definition på begreppet 'språkplanering' och Spolskys (2004) definition på 'språkpolitik' visar att begreppen har delvis samma omfattning. Kaplan och Baldauf (1997: 309) menar att man framkallar kontroll genom politik, och att språkplaneringens mål att skapa kontroll över språkbruket kan (bl.a.) ses som en politisk gärning. Vikør (1988: 68f.) gör en klar arbetsfördelning mellan språkplanering och språkpolitik: i språkpolitik är det fråga om de politiska åtgärder som vidtas för att påverka samhällets språksituation, medan språkplanering är ett redskap för att påverka själva språkbruket och

språkutvecklingen av en bestämd språkvarietet. Han föreslår 'språkstyrning' som överordnat begrepp för all planmässig normstyrning av en bestämd språkvarietet.

Jag ser språkplanering och språkpolitik i huvudsak som Vikør, så att de faktiska målen hos språkpolitik och språkplanering är de kännetecken som skiljer dem åt. Språkpolitikens mål är sällan rent språkliga, man vill påverka maktfördelningen i språksamfundet med olika val som har med språket att göra. Språkplaneringens fokus är i språket, och målet är att påverka språket, dess form, innehåll eller funktion i språksamfundet.

### 3.2.1 Haugens modell för språkplanering

Einar Haugen har skapat en modell för de olika faserna i språkplaneringsprocessen (se t.ex. Haugen 1987: 59). Modellen är en av de mest kända och mest kommenterade i litteraturen om språkplanering. Haugen delar in språkplaneringsprocessen i fyra områden: val av norm (*selection*), kodifiering (*codification*), tillämpning (*implementation*) och utvidgning (*elaboration*) (se tablå 4 nedan). Haugens modell täcker både det som skribenterna ovan har definierat som språkplanering och det som har definierats som språkpolitik. Med andra ord tar Haugens modell hänsyn till både de språkliga och de utomspråkliga målen med språkplanering (Tauli 1968: 27, fotnoter).

**Tablå 4.** Haugens modell för språkplanering (Haugen 1987: 64).

	<b>Form (policyplanering)</b>	<b>Funktion (kultivering)</b>
<b>Samhälle</b> (statusplanering)	<b>1. Val av norm</b> (beslutsprocedurer) a. identifiering av problemet b. tilldelning av normer	<b>3. Tillämpning</b> (spridning i utbildning) a. korrigeringsprocedurer b. utvärdering
<b>Språk</b> (korpusplanering)	<b>2. Kodifiering</b> (standardiseringsprocedurer) a. skriftlig form b. grammatik c. lexikon	<b>4. Utvidgande</b> (utvecklande av funktioner) a. terminologisk modernisering b. stilistisk utveckling

Haugen påpekar att numreringen (se tablå 4) inte antyder ordningen på olika skeden i processen, utan de kan förekomma samtidigt eller cykliskt (Haugen 1987: 59). Språkplanering sker enligt Haugens modell på två planeringsområden, samhälle och språk. Haugen kallar områdena för *statusplanering* och *korpusplanering* (se tablå 4). Han har adopterat dessa begrepp från Heinz Kloss (se t.ex. Kloss 1978). Man kan med viss reservation skriva likhetstecken mellan språkpolitik och statusplanering respektive språkplanering/språkvård och korpusplanering (jfr t.ex. Antia 2000: 4ff.).



Statusplanering är samhällets uppgift, och omfattar de beslut som fattas för att bibehålla, revitalisera eller utvidga användningen av ett eller flera språk i samhället (Kaplan & Baldauf 1997: 29). Aktiviteter som hör ihop med statusplanering är i Haugens modell valet av norm (1.) och tillämpning (3.) av norm. Korpusplanering omfattar de beslut och åtgärder som syftar direkt till språket eller språken. Korpusplaneringens aktiviteter är kodifiering (2.) och utvidgande (4.), som i praktiken innebär arbetet med t.ex. själva språkvården, modernisering av ordförrådet och attityder till lånord (Haugen 1987: 60f.). Ser man på modellen från vänster till höger (se tablå 4), möter man en annan synvinkel, språket. Språkplanering syftar till att påverka både språkets form (faserna 1. och 2. i modellen) och språkets funktioner (faserna 3. och 4. i modellen).

Modellen har blivit kritiserad för att den inte tar hänsyn till alla faktorer och är för förenklad, eftersom de olika faserna och sektorerna i verkligheten överlappar varandra (se t.ex. Kaplan & Baldauf 1997: 28, 49). Även skillnaden mellan status- och korpusplanering anses vara klar bara teoretiskt sett (Cooper 1989: 32). Modellen är ändå den som kan anses ha haft mest inflytande inom sitt område, eftersom många forskare tar ställning till den och har valt att modifiera eller bearbeta den (Antia 2000: 1).

### 3.2.2 Medveten och omedveten språkplanering

Haugens (1987) modell ger en god generell uppfattning om språkplaneringsprocessen och Coopers (1989) nyckelfrågor söker svar på de variabler som kan tänkas påverka processen. Det som inte framgår av Haugens modell är aktören, vem det är som utför språkplanering. Teleman och Westman (1997: 15) har räknat upp några väsentliga samhällssektorer som kan tänkas vara viktiga både som aktörer och som objekt för språkplanering. Dessa är grundskola och gymnasium, universitets- och högskoleutbildning, vården, medier och bokförlag, varumarknaden, arbetslivet samt den offentliga miljön (Teleman & Westman 1997: 15). Förutom dessa finns det instanser som kan tänkas ha språkvård som sin egentliga uppgift, nämligen språkservice med t.ex. tolk- och översättartjänster och språkvårds- och språkplaneringsorganisationer (ibid.).

Det som man inte heller tar ställning till i Haugens språkplaneringsmodell är graden av medvetenhet i språkplaneringsagerandet. Teleman och Westman gör i fråga om språkpolitik en skillnad mellan implicit (omedveten) och explicit (kodifierad) politik (Teleman & Westman 1997: 11). Implicit språkpolitik kallar de politik som handlar om andra än språkliga förhållanden, men som på något sätt ändå reglerar eller påverkar språkanvändningen (ibid.). Mest explicit är språkpolitiken när den har lett till

stiftandet av en lag om språkanvändning (Teleman & Westman 1997: 12). Emellan dessa två ytterligheter faller principprogram och förpliktande beslut som reglerar språkanvändning samt anvisningar för myndigheter om hur de ska eller bör använda språket (ibid.).

Enligt Kaplan och Baldauf (1997: 52) förutsätter både Haugen (se t.ex. 1987) och Cooper (1989) att språkplanering sker på en *makronivå*, d.v.s. uppifrån av officiella instanser. I verkligheten finns det aktörer på flera olika nivåer, från regeringar och språkbyråer till språkvårdsintresserade grupper och individer (Kaplan & Baldauf 1997: 50f.). Det praktiska språkplaneringsarbete som sker på en *mikronivå* är praktiskt orienterat men ofta mindre dokumenterat (ibid.) speciellt när det gäller allmänspråket, och därför kanske svårare att få en uppfattning om. Fackspråklig språkplanering sker ofta i form av standardisering, och blir således väl dokumenterad.

Mitt material påverkas av språkplanering både på makro- och på mikronivåer. Makronivån utgörs av regelverk för språkbruk som ges uppifrån. Den officiella språkstyrningen är oftast medveten, och i min undersökning gäller det speciellt uppriktandet av de normgivande källorna för mitt material både i Sverige och i Finland. Mikronivån utgörs av de beslut som fattas i själva företagen varje gång när en text produceras i företaget.

Mitt arbete är en sociolingvistisk undersökning i liten skala. Med hjälp av en enkätundersökning har jag studerat hur medvetet man planerar valet av termerna i företagen. Resultaten redovisas i avsnitt 3.2.4. Att företaget väljer käll- och målspråken för sin årsredovisning är i sig redan ett språkpolitiskt ställningstagande, men hur medvetet man gör det är oklart för mig. Man kan tänka sig att ett officiellt beslut i ett företag att använda engelska som koncernspråk är ett tecken på en medveten språkplanering. Språkplanering på makronivå tenderar oftast att vara medveten och målinriktad, medan språkplanering på mikronivå också kan vara omedveten (Kaplan & Baldauf 1997: 52). Det att man trots det officiella beslutet fortsätter att tala svenska i kafferummet kan implicera en mer eller mindre omedveten språkplanering hos de anställda.

*Terminologiarbete* används inom språkplaneringen som redskap för språkvården. Det är aktuellt i alla språk beroende på den ständiga och växande utvecklingstakten i världen. Terminologiarbetet särpräglas av att den teknisk-ekonomiska utvecklingen styrs främst av de stora europeiska språken, främst av engelskan. Detta leder till att användarna av mindre språk är tvungna att mer eller mindre använda olika språk för olika funktioner, med andra ord att använda ett större språk (främst engelska) i avancerade



fackliga och tekniska kontexter och låta det egna språket och dess vokabulär tjäna mera som allmänspråk fram till en viss utbildningsnivå. (Vikør 1988: 85.) Samma kamp om maktförhållandet kan ses mellan minoritets- och majoritetsspråken i industriländerna; talare av minoritetsspråken är ofta tvungna att lära sig majoritetsspråket åtminstone om de vill ha högre utbildning eller nå högt i samhället (Vikør 1988: 86).

### 3.2.3 Språkplanering i Sverige och Finland

I det här avsnittet redogör jag kort för hur den officiella språkplaneringen för det svenska språket har organiserats. De officiella svenska språkplanerarna har närmast en indirekt påverkan i mitt undersökningsmaterial via lagstiftningens språk.

Det huvudsakliga organet för språkplanering och språkvård i Sverige är Språkrådet. Nämnden har under en lång tid satsat speciellt på att hålla svenskan som används i officiella sammanhang klar och enhetlig. Språkrådets arbetsformer är språkråd-givning, både per telefon och i form av en tidskrift och av andra publikationer där språkvårdsrelaterade frågor diskuteras. Språkrådet publicerar också ordböcker och skrivregler. (Språkrådet 2007.) I Finland är det byrån för svenska språket inom Forskningscentralen för de inhemska språken samt Svenska språknämnden i Finland som svarar för den svenska språkplaneringen och språkvården. Båda organen fungerar på liknande sätt som deras motsvarighet i Sverige: publicerar tidskrifter, böcker och rekommendationer samt ger råd om språkbruket per telefon. Svenska språknämnden i Finland utför dessutom termarbete och ger språkråd till både journalister, översättare och administratörer. (Reuter 1992: 113.) Språkrådet och språknämnden samarbetar både officiellt och inofficiellt genom vardagliga kontakter. Rådgivningen tycks dock vara något ensidig med riktning från Sverige till Finland. (Ibid.)

Språkrådet har till uppgift att utöva språkvårdande verksamhet och att följa det svenska språkets utveckling både i skrift och i tal. En av uppgifterna är ytterligare att bevara och stärka den nordiska språkgemenskapen tillsammans med de övriga språknämnderna i Norden. Språkrådet fungerar i praktiken genom att publicera både populära och vetenskapliga utredningar, artiklar och skrifter, genom att hålla föredrag samt genom att upplysa och att ge råd i språkliga frågor. Språkrådet är sammansatt av representanter för olika organisationer från olika håll, t.ex. Dramatiska teatern, Skolverket, Svenska Akademien, Sveriges Författarförbund, Sveriges Radio, Terminologisentrum TNC och samtliga universitet. Det gemensamma för de här organisationerna är intresset för det svenska språket och för svensk språkvård. (Ibid.)

Bland ledamöterna sitter också en representant för den Svenska språknämnden i Finland. (Språkrådet 2007.)

Det finns inte någon lagstiftning om det svenska språkets ställning som majoritetsspråk i Sverige, utan man har sedan gammalt tagit det som en självklarhet att svenskan är språket i Sverige (Landqvist 2000: 7f.). Teleman och Westman (1997: 11) talar om implicit och explicit språkpolitik och hävdar att den implicita har bedrivits mycket i Sverige medan den explicita inte har funnits. Man är dock medveten om att också en explicit lagstiftning behövs, och vissa utredningar om ämnet har redan gjorts. År 1998 publicerade Svenska språknämnden i Sverige ett "Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket" (Språknämnden 1998) på uppdrag av regeringen. Programmet förklarar språkvårdens läge, analyserar den nuvarande språksituationen i Sverige och ger förslag till olika åtgärder för att skydda det svenska språkets ställning. En bärande tanke är att svenskans ställning bör lagfästas i Sverige för att bevara svenskan "som ett samhällsbärande och komplett språk". (Språknämnden 1998: 1.) Förslagen till åtgärder gäller såväl administration och politiskt liv, utbildning, medier och informationsteknik som språkvård och -forskning (Språknämnden 1998; Landqvist 2000: 9). Den allmänna opinionen har varit både för och emot programmet (Landqvist 2000: 9). Arbetet kring frågan fortsätter: år 2002 har det publicerats ett nytt handlingsprogram, *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för det svenska språket* (Kommittén för svenska språket 2002) och år 2006 ett utkast till språklag för Sverige (Språkförsvaret 2007). Dokumentens främsta uppgift är att stärka svenskans ställning men också att skydda möjligheterna för vissa språkliga minoriteter i Sverige att använda sina språk.

I den finländska lagstiftningen har Finlands tvåspråkighet med nationalspråken finska och svenska långa traditioner. Också enligt den nuvarande grundlagen är Finlands nationalspråk finska och svenska. (Nuolijärvi 2000a: 96.) Lagarna om Finlands språkliga förhållanden berör dels individens språkliga rättigheter, dels bestämda geografiska områden. Målet är att den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningen i Finland är jämställda såväl i fråga om sina samhälleliga som i fråga om sina kulturella behov. (Landqvist 2000: 11f.) Detta innebär bland mycket annat att både finska och svenska får användas i kommunikation med myndigheter, och att lagarna publiceras på finska och på svenska (ibid.). Svenskan i Finland är ett minoritetsspråk om man räknar antalet människor som använder språket eller betraktar användningsområdet geografiskt, men inte om man bedömer språkets officiella ställning i samhället. (Landqvist 2000: 19f.)

Det statliga institutet för språkforskning i Finland är Forskningscentralen för de inhemska språken. Där bedrivs det forskning i finska, svenska, samiska, finländskt teckenspråk och romani. Forskningscentralen har två avdelningar, finska och svenska språkbyrån, och dess verksamhet består av språkvård, lexikografi och olika forskningsprojekt. Forskningscentralens primära mål är språkvård som skapar, upprätthåller och utvecklar en offentlig gemensam språkform för hela samhället. Meningen med den finlandssvenska språkvården är ytterligare att bibehålla svenskan i Finland som en varietet av det svenska språket och således motverka att svenskan i Finland utvecklas till ett eget språk. Det praktiska arbetet med språkvården förverkligas genom att man forskar i och följer med språkets utveckling och ger råd och rekommendationer om språkbruket. Arbetsformerna är många. Forskningscentralen för de inhemska språken publicerar information, håller föredrag och bjuder på kurser och utbildning i språkbruket. Med andra ord tar de respektive språkens (se ovan) språknämnder ställning till principiella frågor och är expertorgan för språkvårdarna. Ett exempel på ett aktuellt problem är diskussionen om engelskan, som också pågår i Sverige: förlorar de nationella språken domäner till engelskan och vilken status har modersmålet i utbildningen och arbetslivet. (Forskningscentralen för de inhemska språken 2003.)

Både Sverige och Finland har var sina organisationer som är specialiserade på termarbete. I Sverige sköts arbetet av Terminologicentrum TNC, som har beskrivit sin vision som ”en störningsfri fackspråklig kommunikation i samhället”. TNC:s mål är att höja medvetenheten och sprida kunskaper om fackspråk och terminologi i samhället genom information och utbildning. Målet är att den terminologi som skapas och används är ändamålsenlig bland olika medverkare, såsom näringsliv, myndigheter, utbildningsväsen och massmedier. För att nå dessa mål publicerar TNC terminologiordlistor från olika fackområden och bjuder på ett hela tiden ökande urval av terminologiska tjänster och produkter, såsom terminologikonsulter och kursverksamhet. TNC har även inlett ett arbete för att utveckla en nationell terminologiportal och ge högskoleutbildning i terminologi. (Bucher 2006: 322f.) TNC:s publikationer täcker ett antal terminologiorienterade arbets- och skrivguider samt ordlistor från olika fackområden. De flesta av dessa är dock främst från tekniska och naturvetenskapliga områden och arbete kring ekonomiska facktermer existerar inte.

Terminologicentralen TSK i Finland kan ses som TNC:s systerorganisation, vars verksamhet dock är 30 år yngre än den i Sverige. Även TSK bjuder på informations- och rådgivningstjänster och bedriver kursverksamhet som syftar till metodutveckling och upprätthållande av terminologisk kompetens i Finland. (Jolkkonen 2006: 316.)

TSK:s primära arbetspråk är finska och svenska. TSK har sedan februari 2002 arbetat med ekonomiska termer i form av en elektronisk ordlista för bank- och finansierings-termer (*Bank- och finansterminologi* 2006). Ordlistan upprätthålls av TSK i samarbete med experter från diverse banker. I skrivande stund (december 2006) omfattar nätordlistan ca 690 begrepp på finska, svenska och engelska från områdena revision, kreditvärdighet, risker, kort som beviljas av banker, automater, bankernas kundservice, lån, räntor, placeringsfonder samt Europeiska centralbankens penningpolitik (*Bank- och finansterminologi* 2006). Syftet med ordlistan är enligt TSK att harmonisera och stabilisera branschens svensk- och finskspråkiga terminologi, att skapa en enhetligare terminologi och på det sättet göra kommunikationen tydligare samt att förebygga missförstånd (*Bank- och finansterminologi* 2006).

### 3.2.4 Språkplanering i företag: en enkätundersökning

I det här avsnittet ger jag en inblick i den företagsinterna kontexten genom att presentera resultaten av en enkätundersökning. Jag har med hjälp av ett frågeformulär frågat fem bolags representanter om hur termerna väljs för balansräkningar i det ifrågavarande bolaget. Mitt mål har varit att få reda på om företagen utövar språkplanering. Jag har också velat veta hurdana språkpolitiska beslut det ligger bakom val av termer och hur medvetna de beslutsfattande personerna tycks vara om företagets språkpolitik.

Frågeformuläret innehåller både flervalsfrågor och öppna frågor. Jag har inlett frågeformuläret med frågor om informantens titel och arbetserfarenhet, resten av frågorna gällde valet av termer för årsredovisningar. Jag har skickat formuläret till åtta olika bolag våren 2003. Bolagens tidigare balansräkningar hör till mitt primära undersökningsmaterial. Jag har fått svar från fem av bolagen (se tablå 5). Två av dem är från Sverige och tre från Finland.

**Tablå 5.** Bolag i enkätundersökningen.

ENERGI	BASINDUSTRI	INFORMATIONSTEKNOLOGI
FORTUM (Fin)	SCA (Sve) STORAENSO (Fin) UPM-KYMMENE (Fin)	ERICSSON (Sve)

Enkätundersökningen innehöll följande frågor:

1. Vem väljer termerna för årsredovisningarna och formulerar språket i ditt företag?
2. Vad är källspråket för årsredovisningen och till vilka språk översätts den?

3. Vilka faktorer inverkar på termvalen?
4. Vilka är de primära och de sekundära målgrupperna för den svenska versionen av årsredovisningen? och
5. Är det på något sätt problematiskt att välja termerna och borde arbetsprocessen utvecklas på något sätt?

Titeln på informanterna i min enkätundersökning varierar – det är assistent, översättare, “corporate financial controller”, “teamleader balance sheet team” och “manager of consolidated accounts”. Tre av informanterna har universitetsexamen i ekonomi, en i språk och en är högskoleutbildad sekreterare. Med undantag av en har alla informanterna flera års arbetserfarenhet från nuvarande eller liknande arbetsuppgifter.

Avdelningen där termerna väljs är enligt informanterna ”finance” och ”corporate control/analysis/accounting”. Personen som fattar beslutet är i alla företag ”corporate controller” eller chef. Översättaren som har besvarat enkätundersökningen påpekar att hon dock kan ge råd och rekommendationer gällande termvalen.

Källspråket för årsredovisningar i de bolag som har svarat på min enkätundersökning är, överraskande nog, engelska i tre fall av fem (se tablå 6). Detta betyder att det ena av de två sverigesvenska bolagen översätter sin årsredovisning från engelska till svenska. Två av de tre finska bolagen översätter sina årsredovisningar från engelska till både finska och svenska.

**Tablå 6.** Källspråk och målspråk i bolagens årsredovisningar enligt enkätundersökningen.

<b>Bolag</b>	<b>Källspråk</b>	<b>Målspråk</b>
ERICSSON (Sve)	engelska	svenska
SCA (Sve)	svenska	engelska
FORTUM (Fin)	engelska	finska, svenska
STORA ENSO (Fin)	engelska	finska, svenska, tyska
UPM-KYMMENE (Fin)	finska	svenska, engelska

Målgruppen för den svenska versionen av bolagets årsredovisning är i båda de sverigesvenska företagen i första hand de inhemska läsarna och i andra hand de nordiska läsarna. Det intressanta är att också de finländska bolagen riktar sina svensk-språkiga årsredovisningar i första hand till de sverigesvenska läsarna, och nämner de finlandssvenska läsarna först som andra eller tredje viktigaste grupp, efter de nordiska läsarna.

De viktigaste faktorerna som påverkar termvalen är enligt mina informanter i alla företag respektive lands (Sverige eller Finland) lagar om redovisning, IAS (International Accounting Standard) och de branschrelaterade faktorerna. Ytterligare hänvisar de sverigesvenska företagen till Redovisningsrådets rekommendationer. Redovisningsrådet är en nationell rådgivande organisation i redovisning i Sverige, och tar ställning till diverse frågor och problem angående redovisning. EU-direktiven anses inte ha så stor vikt. Detta beror troligen på att både Årsredovisningslag i Sverige och Bokföringslag och -förordning i Finland har formulerats så att de är i harmoni med EU-direktiven som gäller redovisning (Leppiniemi et al. 1998, Nilsson 2002). En av mina informanter anger att företaget också följer termvalen i andra företags finansiella rapporter.

Det överraskande ur min synvinkel är att de flesta av personerna som besvarade enkäten har tyckt att termvalet är helt problemfritt. En av de finländska informanterna förklarar att finanschefen har svenska som modersmål och att han därför kan terminologin. Den enda som kommenterar processen är översättaren. Hon skulle gärna vilja att texten är läsbar och förståelig och produkten lättillgänglig. Översättaren ser det som ett problem att man har bråttom både när man skriver och när man översätter årsredovisningarna. Ingen av mina informanter har föreslagit hur man skulle kunna utveckla termvalsprocessen.

### 3.3 Fackområdesmässiga faktorer som påverkar språket i mitt material

I det här avsnittet redogör jag för området redovisning ur olika synvinklar och belyser fackområdesmässiga faktorer som påverkar språket i ekonomiska dokument. Jag relaterar redovisning till det närmaste överordnade området företagsekonomi och redogör kort för områdets praktiska och teoretiska bakgrund och internationella medverkare. Därefter ger jag en översikt över redovisningsspråkets historia.

Det speciella med företagsekonomi som disciplin är att det egentligen handlar om flera olika discipliner. Företagsekonomins delområden är redovisning och finansiering, marknadsföring, administration och nationalekonomi (se t.ex. Danielsson 1983). Det finns inte någon skarp gräns mellan delområdena, men ändå är det fråga om fyra sinsemellan olika områden. I redovisningen är det fråga om ett system för att skriva upp företagets affärshändelser, att göra ett bokslut i form av årsberättelse, att göra olika slags analyser utgående från bokförda siffror samt att göra upp budget (Carlsson & Nygren 2004: 248). Finansiering handlar om kapitalanskaffning, och de som är ex-

perter i finansiering sysslar med bl.a. finansieringsplanering, finansmarknad, finansieringsmedel, finansieringsanalys och internationell finansiering (*Kauppateieteellisen tiedekunnan opinto-opas* 2006: 60). Marknadsföringen handlar om teorier och principer om hur man kan sälja produkter, hur människor och marknad beter sig, hurdana interna värden och vilken tillfredsställelse man vill uppfylla och hur relationerna mellan de olika aktörerna på marknaden fungerar (Kotler, Armstrong, Saunders & Wong 1996: 6). Nationalekonomin handlar om frågor som har med det ekonomiska livet i större skala att göra: stater, världsdelar, olika typer av samfund (Carlsson & Nygren 2004: 210), medan administrationen är intresserad av planmässig skötsel av organisationer (stater, institutioner, företag) både i fråga om ekonomi och i fråga om personal (Carlsson & Nygren 2004: 9).

Det gemensamma för de olika delområdena inom företagsekonomi är att de söker lösa de problem som företagen mött och ska klara av (Danielsson 1983: 22). På grund av att problemen representerar en stor variation av olika fenomen i de miljöer där olika företag är verksamma, har företagsekonomi tillägnat sig olika metoder från flera andra discipliner, och är med andra ord en tvärvetenskaplig disciplin. De metoder som används inom företagsekonomi är sinsemellan så olika som matematik, som handlar om logiska samband mellan enheter, och beteendevetenskaper, som studerar människornas beteende med hjälp av psykologiska, sociologiska och socialantropologiska metoder. Man kan hävda att i företagsekonomi möter den teknisk-naturvetenskapliga och den humanistiska vetenskapssyner varandra.

En annan faktor som är typisk för företagsekonomi är dess snabba expansion. En vattendelare i fråga om både den ekonomiska och den sociala utvecklingen har varit den industriella revolutionen under senare delen av 1800-talet och den tidigare delen av 1900-talet. (Danielsson 1983: 39.) Den industriella revolutionen har lett till en ökning av tillgångarna i samhället, vilket har lett till en kvalitativ förändring i levnadsförutsättningarna. En ökad mängd av tillgångar har i sin tur lett till att det idkas mera handel på alla nivåer, både lokalt och globalt. Som biprodukt av alla dessa transaktioner produceras det hela tiden en ökande mängd av ekonomiska dokument: överenskommelser, regler, rapporter och så vidare. (Danielsson 1983: 59 ff.)

Företagsekonomi är numera en populär disciplin. Med populär avser jag två faktorer. För det första finns den ekonomiska informationen omkring oss dagligen: vi t.ex. ser, hör och läser den i de olika medierna, möter den på gatan i form av reklam, läser bokslut från olika föreningar och så vidare. För det andra är företagsekonomi en disciplin vars dokument populariseras mycket. Det ekonomins fackspråk som vi möter



dagligen är inte enbart kommunikation mellan fackmännen, utan en stor del av det är avsett att vara budskap från fackmän till den stora allmänheten.

Företagsekonomi är en mycket internationell disciplin. Det är dels globala, dels amerikanska och dels europeiska organisationer som sätter sin särprägel på de nationella ekonomierna och dessas ekonomiska dokument. Inom redovisning motiveras behovet av en internationell harmonisering av regelverken med att den förbättrar jämförbarheten och konkurrensmöjligheterna, ger lägre kostnader och därmed bättre effektivitet inom lokal och internationell handel. (Nilsson 2002: 80.)

### 3.3.1 Redovisning

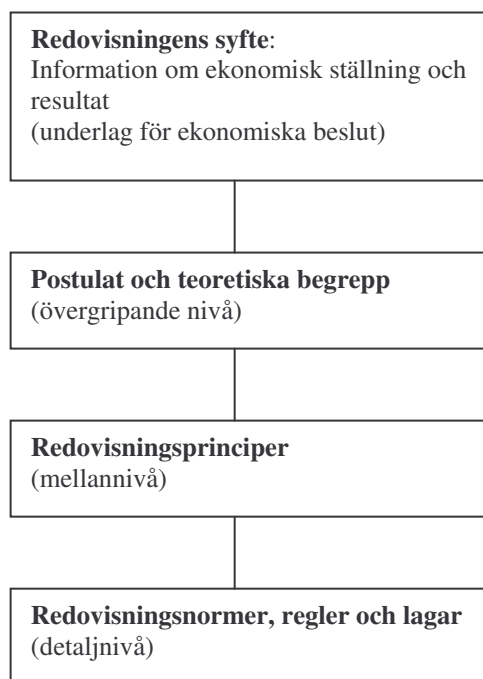
Enligt Ihantola och Leppänen (1997: 11) kan redovisningen anses ha två uppgifter: att registrera och att utnyttja de registrerade uppgifterna. Ur registreringens synvinkel kan redovisningen vidare delas in i två underkategorier, *externredovisning* och *internredovisning*. Externredovisningens funktion är att registrera affärshändelser mellan affärsenheten och dess omgivning samt att upprätta bokslut, skattedeklaration och andra externa rapporter. Internredovisningen samlar information om produktionsprocessen inom affärsenheten. Internredovisningens kalkyler används till exempel för budget, finansiering, investeringar och vid överväganden av olika alternativ. (Ihantola & Leppänen 1997: 11f.; Thomasson et al. 1997a: 12.) När det gäller att utnyttja information som samlats in, kan redovisningen också anses ha två olika dimensioner. Med hjälp av den *allmänna redovisningen* [financial accounting] räknar man fram företagets resultat och delar det. Den *operativa redovisningen* [management accounting] hjälper till exempel vid beslutsfattandet och är på det sättet ett internt redskap i att styra företaget. Balansräkningar, som min avhandling handlar om, är produkter av å ena sidan externredovisningen, å andra sidan av den allmänna redovisningen (Ihantola & Leppänen 1997: 11).

#### *Redovisningens teoristruktur*

Redovisningens teoristruktur kan ses som en hierarki med fyra nivåer, såsom i figur 8. Gränserna för de olika nivåerna är inte strikta, vilket beror på att olika författare kan definiera dem lite olika. Överst i hierarkin står redovisningens syfte, att bjuda på sådan information om redovisningsenhetens ekonomiska ställning och resultat som kan användas vid ekonomiskt beslutsfattande (Nilsson 2002: 16, 25f.). Inom redovisning ser olika instanser detta syfte ur olika synvinklar, så att det betonas olika t.ex. för



kapitalmarknaden och för staten. I de olika formuleringarna är man dock ense om redovisningens informationsroll (Nilsson 2002: 17).



**Figur 8.** Redovisningens teoristruktur (Nilsson 2002: 26).

De grundläggande principerna utgörs av premisser eller institutionella antaganden, mättingsprinciper samt principer om hur man ska presentera informationen (Ihantola & Leppänen 1998: 52f.). Den följande nivån i figuren utgörs således av de grundläggande antagandena om redovisningens miljö. Antagandena kan härledas ur redovisningens syfte, så att om man accepterar redovisningens informeringssyfte, borde man även kunna acceptera de grundvalar som man lägger för att skapa informationen (Nilsson 2002: 27). På den nivån råder det en så bred konsensus, att man kan enligt Nilsson (2002: 25) tala om postulat eller axiom gällande redovisningens uppläggning. Nilsson (2002: 25) menar att postulaten egentligen inte kan vetenskapligt bevisas, men de förutsätts gälla som tyst kunskap inom facket. Grundtanken är att den ekonomiska informationen kräver tidsbunden mätning av resurser, och den här mätningen blir möjlig när postulaten är uppfyllda.

Nilsson (2002: 27f.) räknar upp fyra postulat, som är redovisningsenhet, mätenhet, avgränsad mätperiod samt antagandet om företagets fortlevnad (going concern). 'Redovisningsenhet' innebär att man i redovisningen kan anta att företaget är en klart definierad och fristående enhet, som är skild från ägare och andra intressenter. 'Mätenhet' är den gemensamma och (helst) stabila enheten, som man använder när man

adderar, subtraherar och jämför värden i affärshändelser och rapporter. I vår tid är måttenheten landets officiella valuta (Nilsson 2002: 27f.). Nilsson noterar dock att om man ser en ekonomisk redovisning som en bredare enhet, som omfattar även den övriga icke-monetära informationen i rapporten, är måttenheten inte strikt densamma i olika företag (ibid.). I en balansräkning gäller valutan dock alltid som måttenhet.

'Avgränsad tidsperiod' innebär att resultatmätningen och mätning av den ekonomiska ställningen ska kunna göras för bestämda tidsperioder, så att den kan ge underlag för ekonomiska beslut. Den vanligaste mätperioden är ett kalenderår. Under de senaste tiderna har även kortperiodiska rapporter, delårsrapporter såsom tertial- och kvartalsrapporter, fått en större betydelse speciellt för bolag som är verksamma på den öppna kapitalmarknaden. (Nilsson 2002: 29).

'Fortlevnadsprincipen', *going concern*, betyder att man i redovisning förutsätter att företaget kommer att fortsätta sin verksamhet. Begreppet har betydelse speciellt då man bestämmer sig för hur man ska värdera t.ex. tillgångar och bestämma sig för hur värden registreras. Om man skulle anta att företaget skulle sluta sin verksamhet, skulle man i bokslutet behöva omvärdera posterna till nettoförsäljningsvärdet på balansdagen. Detta kan vara nästan omöjligt för t.ex. specialutrustning som ett företag har skaffat för sina egna behov, eftersom sådan utrustning möjligen inte har något som helst värde för någon annan. 'Fortlevnadsprincipen' har även en stor betydelse vid revision. Om revisorerna kan godta värderingen av företaget som en *going concern*, håller de samtidigt investerarna nöjda, men om revisorerna har skäl att tvivla på ett företags möjligheter att överleva, kan deras yttrande bli självuppfyllande. (Nilsson 2002: 30.)

Redovisningsprinciper på mellannivån (se figur 8) kan härledas ur redovisningens syfte och postulaten på de överordnade nivåerna. Principerna är inte detaljregler i sig, men kan användas som teoretisk hjälp vid skapandet av detaljreglerna (Nilsson 2002: 31). Enligt Nilsson (2002: 31) kan principerna grupperas ur olika synvinklar. En synvinkel är att se dem som input-orienterade principer och output-orienterade principer. Då skiljer man mellan innehållsliga principer som gäller registrering och resultatmätning inom företaget, samt principer som gäller redovisningens jämförbarhet mellan företagen (Nilsson 2002: 31). Jag går inte här mer detaljerat in på mellannivåns redovisningsprinciper, utan kommer tillbaka till dem vid behov i samband med de komparativa analyserna.

### *Teoristrukturen i Finland och Sverige*

I Finland och Sverige följer redovisningen i stort sett samma principer, vilket säkert beror på den gemensamma historien i fråga om att bokföra och att redovisa. Metoder, begrepp och termer har för det mesta kommit från Tyskland till Sverige, därifrån de har förmedlats vidare till Finland (Grandell 1972: 38f.). Redovisningens ena syfte är ur de bokföringsskyldigas synvinkel både i Finland och i Sverige att registrera företagets affärshändelser och på det sättet bjuda på information som används inom företaget för planering i form av budget, för kontroll och för information. Redovisningens andra huvudsyfte är att informera externa intressegrupper som långivare, skattemyndigheter och ägare, och på det sättet ge dem tillfälle att kontrollera vad som händer i företaget. (Thomasson et al. 1997a: 12f.; Ihantola & Leppänen 1998: 10.) Det är lagstadgat både i Finland och i Sverige att företagen ska publicera sitt bokslut genom att skicka det till Handelsregistret i Finland och till Patent- och registreringsverket i Sverige (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 41; Thomasson et al. 1997b: 36). Börsnoterade företag ska också publicera sina årsredovisningar (ibid.). En årsredovisning ska innehålla åtminstone huvudpunkterna av företagets bokslut, men nuförtiden fungerar den ofta som visitkort och marknadsförare av företaget, och bjuder på massor med information om företaget, dess syften, ekonomi, personal, produkter och så vidare, levandegjorda med färg och bilder (se t.ex. Koskela & Puuronen 1996).

För att redovisningen ska vara enhetlig och på det sättet jämförbar i olika företag har de metoder och affärshändelser som ska bokföras lagstadgats noga. I Finland regleras redovisningens olika aspekter från redovisningsskyldighet och praktiska redovisningsprinciper till bokslutets innehåll med *Bokföringslag och -förordning* och *Lag om aktiebolag*, i Sverige med dels *Bokföringslagen*, dels *Årsredovisningslagen*. Lagarna fungerar som allmänlag, och det är bokföringsnämndens uppgift att ge rekommendationer och utlåtanden om hur lagen ska tillämpas (Leppiniemi et al. 1998: 332). Balansräkningen ingår i årsredovisningen som är ett sammandrag av alla affärshändelser som har inträffat under redovisningsperioden.

Det grundläggande arbetet för bokslutet görs under räkenskapsåret i form av bokföring. Alla affärshändelser av samma typ noteras på samma ställe. Bokföringen sker *dubbelt*, det vill säga varje affärshändelse noteras minst i två olika konton, i pengar så att lika mycket registreras på debet och kredit. På det här sättet går det att vid varje enskild affärshändelse få fram var pengarna kom ifrån och vart de tog vägen. Bokföringen görs både kronologiskt och systematiskt. (Thomasson et al. 1997a: 38f.; Ihantola & Leppänen 1997: 20f.) *Konto* är en tvådelad beräkning, där man noterar i

penningsummor de förändringar som har skett i bokföringsföremålet. Alla affärshändelser av samma slag noteras på samma sida av kontot. Den vänstra sidan av ett konto heter *debetsidan* och den högra sidan heter *kreditsidan*. (Ibid.).

Arbetsgången för ett bokslut är i stort sett följande. Vid slutet av räkenskapsåret räknar man samman saldon för alla konton. Därefter flyttar man saldon för inkomster som hör till perioden till kreditsidan på resultatkontot som intäkter, och motsvarande utgifter till debetsidan på resultatkontot som kostnader. Skillnaden mellan intäkterna och kostnaderna utgör resultatet. De utgifter som periodiseras delas mellan resultatkontot och utgående balanskonto. Exempelvis byggnader, maskiner och inventarier bokförs så att avskrivningen blir kostnad på resultatkontot och resten av utgifterna (utgiftsresten) aktiveras, d.v.s. bokförs på debetsidan för utgående balanskonto. Samma sak gäller varulagret, som aktiveras d.v.s. bokförs på debetsidan för utgående balanskonto. Resten förs till resultatkontots debetsida som kostnad (är sålda varors anskaffningskostnad eller tillverkningskostnad). Saldon för egendoms- och fordringskonton flyttas till debetsidan och saldon för skuld- och kapitalkonton till kreditsidan i balansräkningen. Resultatkontot utgör posterna i resultaträkningen och utgående balanskonto för balansräkningen. För att få fram räkenskapsårets resultat räknar man saldot för resultaträkningen; kreditsaldo betyder vinst och debetsaldo förlust för räkenskapsperioden. När man har flyttat resultatet till balansräkningen, har man fått fram ett bokslut för räkenskapsåret. (Thomasson et al. 1997a: 47f.; Ihantola & Leppänen 1997: 38; Wiklund 2007.)

I bokslutsprocessen ska man ta hänsyn till flera speciella frågor om till exempel periodisering, utvärdering, avskrivning, beskattning och så vidare. Vart och ett land har sina egna lagar för de principer som man ska iaktta i processen. Dessutom kan företagen ha egen praxis inom ramen för lagstiftningen. Trots att principerna har samma utgångspunkter överallt och trots att man under de senaste tiderna medvetet har syftat till att harmonisera lagarna, finns det skillnader i begreppssystemen inom de olika lagarna och länderna.

Balansräkningarna i mitt material är av två slag: koncernens balansräkningar och moderbolagens balansräkningar. Ett *koncernföretag* uppstår när ett företag äger mera än hälften av ett annat företag. Då är företaget som äger *moderbolag* och det som ägs *dotterbolag* i koncernen. Moderbolaget ska förutom sin egen redovisning upprätta en koncernredovisning. I koncernredovisningen tar man hänsyn till transaktioner inom företaget och eliminerar de äganden som finns inom koncernen. (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 41; Thomasson, et al. 1997b: 36.) Annars upprättas årsredovisning-

ar för koncerner enligt samma principer som i andra bolag. På grund av detta består mitt material av både koncerners och moderbolags balansräkningar, och jag har inte gjort någon skillnad mellan de två sorterna i min analys.

Enligt Finlands lag (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 27) är "envar som driver rörelse eller utövar yrke" bokföringsskyldig. Detta innebär att alla slags bolag, andelslag, föreningar, stiftelser och fonder i Finland ska bokföra sina affärshändelser samt göra ett bokslut för varje räkenskapsperiod. Räkenskapsperioden är i Finland 12 månader. Perioden kan vara kortare eller längre när verksamheten börjar eller slutar, men alltid högst 18 månader, och bokslutet ska vara färdigt inom tre månader efter räkenskapsperiodens slut. (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 28, *Bokföringslag och -förordning* 1998: 58.) Bokslutets uppgift är att visa hur företagets resultat har uppkommit, ge en uppfattning om företagets ekonomiska ställning på bokslutsdagen och ge information om de omständigheter som påverkar företagets verksamhet. Uppgifterna som ges om företagets ekonomi och verksamhet ska vara riktiga och tillräckliga. (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 28f., Leppiniemi et al. 1998: 17.)

Enligt Sveriges *Bokföringslag* (*Bokföringslag* 1976:123, se Thomasson et al. 1997b: 8) gäller bokföringsskyldighet näringsidkare, aktiebolag, handelsbolag och ekonomiska föreningar. Också i Sverige ska företaget avsluta sin bokföring varje räkenskapsår genom att upprätta ett årsbokslut. Aktie- och handelsbolag ska upprätta årsredovisning, som innehåller bokslutet och ytterligare annan information. Räkenskapsåret är på samma sätt som i Finland 12 månader, och för en del av de bokföringsskyldiga, bl. a. enskilda näringsidkare och dödsbon, ska räkenskapsåret vara detsamma som kalenderåret. När räkenskapsåret är ett annat än ett kalenderår, talas det om *brutet räkenskapsår*, som ska börja i maj, juli eller september och sluta i slutet av april, respektive juni eller augusti (Thomasson et al. 1997b: 11). Räkenskapsåret kan också i Sverige vara kortare eller längre än 12 månader, men alltid högst 18 månader. Årsbokslutet ska vara upprättat "så snart det kan ske och senast sex månader efter räkenskapsårets utgång" (jfr fyra månader i Finland) (ibid.).

Årsredovisningens uppgift är i Sverige i princip densamma som bokslutets i Finland: att visa hur resultatet har uppkommit, att redogöra för företagets tillgångar och skulder samt att förklara vilka förhållanden som har påverkat verksamheten under redovisningsåret (Thomasson et al. 1997b: 19, 31). Liksom i den finländska lagen nämner också den sverigesvenska *Årsredovisningslagen* att årsredovisningen ska upprättas till en helhet som ger en *rättvisande bild* av företagets ställning och resultat (*Årsredovisningslagen* 1995:1554, se Thomasson et al. 1997b: 19).

I Finland ska *verksamhetsberättelsen* berätta om de viktigaste händelserna i företaget under räkenskapsperioden, och förklara hur företagets verksamhet förväntas utvecklas i framtiden. Dessutom ska verksamhetsberättelsen ge upplysning om hurdan forsknings- och utvecklingsverksamhet företaget har och i vilken utsträckning samt ge information om möjliga utländska filialer. (*Lag om aktiebolag* 1997: 113.) Den motsvarande sverigesvenska översikten *förvaltningsberättelse* ska enligt Årsredovisningslagen (Thomasson et al. 1997b: 31) ha i princip samma innehåll som den finska berättelsen: en översikt över de viktigaste händelserna under året, förväntade framtidsutsikter samt en utredning om företagets forsknings- och utvecklingsaktiviteter. Dessutom nämner också Sveriges lag att man ska lämna upplysning om möjliga filialer i utlandet, samt om sådant som är viktigt vid bedömning av företagets ställning men som inte redovisas i andra delar av bokslutet (*ibid.*).

Den svenska *Årsredovisningslagen* och den nyare finska *Bokföringslagen* nämner att årsredovisningen ska upprättas enligt 'god redovisningssed' (Thomasson et al. 1997: 99; Järvinen et al. 1998: 46). Läroböckerna förklarar att 'god redovisningssed' är "en faktiskt förekommande praxis hos en kvalitativt representativ krets bokföringskyldiga" (Ljung, Nilsson & Olsson m.fl. 1994: 437; Thomasson et al. 1997a: 99). Begreppets existens motiveras med att lagarna om redovisning (*Bokföringslag* och *Årsredovisningslag* i Sverige och *Bokföringslag* och *-förordning* i Finland) gäller som ramlagar och innehåller generella bestämmelser för bokföring och redovisning.

'God redovisningssed' fungerar som hjälpmedel i att tolka lagen (*ibid.*), och får sitt innehåll av konventioner som formas av redovisningspraxis och -teori. Dessa utvecklas jämnt och kompletterar således stadgarna i bokföringslagstiftningen och ger lösningsförslag till de praktiska problem som inte har stadgats i lagarna. (Thomasson et al. 1997: 99; Järvinen et al. 1998: 46.) Den goda redovisningsseden kräver att man följer förutom lagarna också liknande bestämmelser och allmänna principer. (*Ibid.*) Begreppet har tagits med i de nyare lagarna om redovisning i Sverige och Finland på grund av att IASC betonar normerna och att man följer de allmänt godkända principerna ("true and fair view"). Sverigesvenskt "rättvisande bild" om bolagets ställning och resultat och finlandssvenskt "riktiga och tillräckliga uppgifter" (se ovan) anses vara översättningar av IAS:s "true and fair view" (Järvinen et al. 1998: 277f.).

Både Sverige och Finland har många instanser som normerar fackområdets begrepp. I Sverige är de huvudsakliga organen Föreningen Auktoriserade Revisorer (FAR), Bokföringsnämnden (BFN) och Redovisningsrådet (RR). Av dessa har FAR varit mest betydelsefull och lagt grunden för den svenska uppfattningen om begreppet 'god



redovisningssed' (Nilsson 2002: 72f.). FAR har gett ut rekommendationer om redovisningsfrågor, publicerat läro- och fackböcker och facktidskriften *Balans*, där man diskuterar redovisningsfrågor (ibid.). BFN:s uppgift har varit att komplettera norm-sättningen kring lagarna som handlar om redovisning, eftersom lagarna bara har gett ramarna för redovisningen (Nilsson 2002: 70f.). BFN har uttolkat och utvecklat begreppet 'god redovisningssed' i Sverige speciellt med tanke på mindre och medelstora företag samt offentlig redovisning (ibid.). FAR utger inte längre några rekommendationer, utan den uppgiften har övertagits av RR. RR:s rekommendationer lägger grunden för det nuvarande utvecklandet av 'god redovisningssed', och har stått speciellt för redovisningsfrågor i noterade bolag (Nilsson 2002: 66f.). Arbetsfördelningen mellan dessa tre har dock varit något oklar, och utöver dem finns det även andra som får uttala sig om redovisningsfrågor i Sverige, bl.a. Finansinspektionen, Riksskatteverket och Finansanalytikernas Förening (se Nilsson 2002).

I Finland bygger 'god redovisningssed' främst på dokument som utges av statliga myndigheter. Som ramlag fungerar Bokföringslag och -förordning tillsammans med andra lagar, bl.a. Aktiebolagslagen och skattelagstiftningen. Lagarna kompletteras och deras tolkning styrs av myndighetsföreskrifter som utges av ministerier (t.ex. justitie- och handelsministeriet) (Ihantola & Leppänen 1998: 51). Den finska Bokföringsnämnden ingår i handels- och industriministeriet och ger utlåtanden och rekommendationer om hur man ska tillämpa lagstiftningen. Utöver dessa tar föreningen för godkända räkenskapsmän (KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry) tillsammans med fackområdets andra expertföreningar ställning till redovisningsfrågor och ger grunden för hur de finansiella rapporterna ska upprättas (ibid.)

### 3.3.2 International Accounting Standard IAS och International Financial Reporting Standard IFRS

International Accounting Standards Committee (IASC) har grundats på 1970-talet av redovisningsexperter från Australien, Kanada, Frankrike, Tyskland, Japan, Mexiko, Holland, Storbritannien, Irland och USA (Räty & Virkkunen 1996: 54). Organisationen har bytt namn till IASB, International Accounting Standards Board år 2001 i samband med en organisationsreform (Räty & Virkkunen 2002: 21). Kommittén har två huvudsyften: att upprätta och publicera internationella standarder för bokslutsarbetet och göra dem globalt godkännbara och användbara samt att arbeta för att förbättra och enhetliggöra bestämmelserna om bokslut. (Nilsson 2002: 88, Räty & Virkkunen 1996: 54.) En effektiv kapitalmarknad kräver enhetlig, transparent och på det sättet jämförbar information. IASB:s standarder är globalt de mest kända, men de-

ras uppgift är oftast att fungera som rekommendationer på grund av att standarder kan bli godkända bara om myndigheterna i de olika länderna vill iaktta dem i lagstiftningen (Räty & Virkkunen 1996: 125).

Standarder som har getts av IASB före juli 2003 kallas för IAS och de nyare för IFRS. Skillnaden mellan dessa betecknas som främst språklig (Lönqvist 2004). I mitt arbete använder jag beteckningen IAS/IFRS då jag hänvisar till användning av de internationella standarderna utgivna av IASB. Det verkar vara vanligt inom redovisning att man hänvisar till båda standarderna med en dubbel förkortning (se t.ex. Nilsson 2002: 88f., *Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006*; Räty & Virkkunen 2002: 46). Visakorpi (2004) menar dock att förkortningen IFRS borde täcka alla standarder som IASB har gett, alltså både IAS, IFRS och därtill vissa tolkningar, men även hon själv använder beteckningen IAS/IFRS.

Alla börsnoterade koncerner har från och med 1.1.2005 plikt att tillämpa standarder som getts av IASB (Lönqvist 2004). Ett bokslut som har upprättats enligt standarderna består delvis av likadana delar som bokslutet i Sverige och Finland: resultaträkning (*income statement* eller *profit or loss statement*), balansräkning (*balance sheet*), finansieringsanalys (*changes in financial position*) och tilläggsuppgifter till bokslutet (*notes*) (jfr svenskt och finskt bokslut i avsnitt 4.5) (Räty & Virkkunen 1996: 54f.). IASB har definierat vissa allmänna principer som ska följas när bokslut upprättas. Dessa principer är ungefär desamma som nämns i de sverigesvenska *Bokförings-* och *Årsredovisningslagarna* och i den finska *Bokföringslagen och -förordningen*. Informationen i bokslut ska enligt IAS/IFRS vara begriplig, relevant, väsentlig, pålitlig och jämförbar (Räty & Virkkunen 2002: 53f.). Resultaträkningens uppgift är att ge information om företagets prestationsförmåga och balansräkningens att ge en uppfattning om företagets ekonomiska läge (Räty & Virkkunen 2002: 54).

IAS/IFRS-normerna består av tre delar: de allmänna principerna om bokslutets upprättande och presentation, de internationella standarderna (IAS/IFRS) samt tolkningsanvisningarna. Anvisningarna om standardernas tolkning utges av tidigare SIC, Standing Interpretations Committee, nuvarande IFRIC, International financial Reporting Interpretation Committee (Räty & Virkkunen 2002: 25). Själva standarderna kan delas i fem olika grupper: allmänna standarder för bokslut, standarder för periodisering och värdering, standarder för koncernbokslut, standarder för finansieringsanalys samt övriga speciella standarder (Räty & Virkkunen 1996: 59). Både den finska och den svenska redovisningen har redan tidigare påverkats indirekt av IASB:s standarder, i och med att Redovisningsrådet i Sverige och föreningen CGR



i Finland har beaktat standarderna när de har utformat sina rekommendationer (Lönqvist 2004; Föreningen CGR 2007).

De internationella normerna har inflytande på t.ex. värderingsprinciperna och påverkar summorna som anges i balansräkningarna. Principiellt sett ställer IAS/IFRS mycket större krav på detaljerna än den nationella lagstiftningen om redovisning både i Sverige och i Finland – de ska både vara fler och exaktare än vad de nationella reglerna i Sverige och Finland kräver (Svensson & Isacsson 2004, Rätty & Virkkunen 2002: 43). I ett IAS/IFRS-bokslut har balansräkningen större vikt än i de nationella lagarna, där resultaträkningen har varit lika viktig som balansräkningen (Rätty & Virkkunen 2002: 26). De största ändringarna gäller främst det hur tillgångarna värderas. Tidigare har man uppskattat tillgångarna enligt anskaffningsvärdet, medan bolagen enligt IAS/IFRS kan värdera tillgångarna till deras verkliga värde (Rätty & Virkkunen 2002: 121, 129). Detta har den följden att summan för bolagets resultat varierar mer jämfört med de resultat som räknas enligt de nationella principerna. Redovisningen som görs enligt IAS/IFRS blir således mer värdebaserad, jämfört med den tidigare som gjordes enligt den transaktionsbaserade traditionen. Det som gör användningen av IAS/IFRS intressant ur min synvinkel är att IAS/IFRS inte har några scheman för resultat- och balansräkningar, utan nämner bara minimispecificering för resultat- och balansräkningar (Rätty & Virkkunen 2002: 59). Bolagen får därför välja mycket fritt vilka termer de använder i sin rapportering. Det är således intressant att se om den gemensamma normen gör balansräkningarna i mitt material homogena eller heterogena i fråga om termvalen.

I mitt material har Stora (1997) och StoraEnso (1999) meddelat att de följer IASB:s rekommendationer i upprättandet av sina årsredovisningar. Materialet från 2004, d.v.s. StoraEnsos, SCA:s och UPM-Kymmene:s balansräkningar är upprättade enligt IAS/IFRS. (SCA meddelar att även bolagets tidigare årsredovisningar har upprättats i harmoni med de gällande rekommendationerna i Sverige, men enligt avsnittet redovisningsprinciper har vissa punkter värderats enligt IAS:s rekommendationer.)

### 3.4 Diskussion

Balansräkning är en text vars form och innehåll regleras inom samhällets ram med hjälp av lagar. Normerna för fackområdet uppkommer inom ramen för redovisning som disciplin. De här två ramarna (samhället och fackområdet) är dels lika, dels olika varandra i Sverige och Finland. Samtidigt påverkas årsredovisningens språkliga utformning av språkliga förhållanden inom samhället, i Sverige och Finland, och språkliga förhållanden inom företaget som organisation. Problem som orsakas av skillnaderna mellan sverigesvenska och finlandssvenska system är, tack vare både historiska faktorer och livliga handelskontakter, ganska löstlösta i jämförelse med problem hos många andra språkpar. Ändå är det ett faktum att olika lagar och olika normgivande organ i Sverige och Finland orsakar olikheter i balansräkningens terminologier.

Den som i sista hand gör valet inom kontexten är individer med expertis. I det här avsnittet har mitt syfte varit att få upplysning om hurdan politik företagen har i valet av termer för balansräkningar och vilka personerna är som definierar politiken. Resultaten av enkätundersökningen visar att balansräkningens svenska termer väljs av experter med lång arbetserfarenhet, hög utbildning och ledande position i organisationen. De tycker inte att valet av rätta termer är problematiskt, trots att de ska ta hänsyn till flera normativa instanser och andra faktorer när årsredovisningar upprättas. En orsak till detta resultat kan dock ligga i enkätfrågornas formulering.

Ett intressant faktum är att den svenska versionen av storbolags årsredovisning kan vara översättning från engelskan. I svenska och finländska företag som har valt engelska som företagsspråk begränsar sig användningen av engelskan ofta till vissa skriftliga dokument och till situationer där det finns en person närvarande som inte talar svenska eller finska (Haglund 2002). Detta leder till att en översättning till svenska i ett svenskt företag kan mer eller mindre vara en översättning från en ”svengelsk” text. Ur en pluricentrisk synvinkel är det typiskt för en skribent från ett dominerande centrum att rikta den svenska versionen i första (enda) hand till de sverigesvenska läsarna. De sverigesvenska informanterna nämner inte alls finlandssvenskar som målgrupp. Också de finländska företagen anser att de sverigesvenska läsarna är en viktigare grupp än de finlandssvenska läsarna.

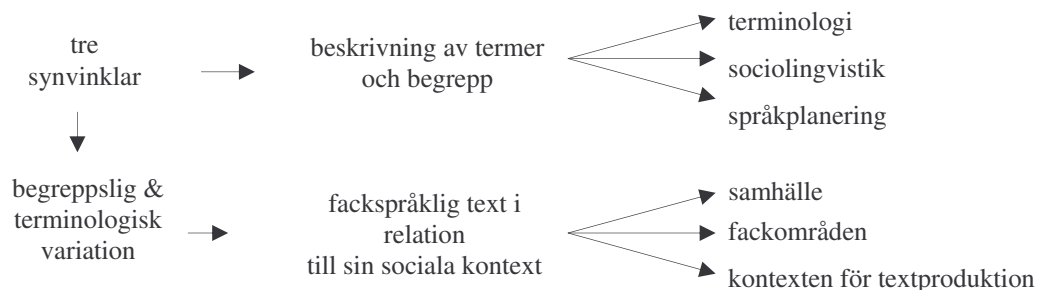
De resultat som jag har fått av min enkätundersökning visar inte några betydande skillnader i storbolagens termvalsprocesser i mitt sverigesvenska och finländska material. Personerna som gör valet har samma typ av utbildning, arbetserfarenhet och position i sina organisationer. De följer för det mesta samma normativa källor när de

fattar beslut och har till och med samma målgrupp när de väljer termer. Sammanfattningsvis kan man konstatera att det i mitt snäva material är i första hand företags-traditionerna ("vi har alltid använt dessa termer") som påverkar termvalen, inte enstaka personers preferenser i den kontext där texten produceras. De officiella källorna i Sverige och Finland tillsammans med de branschrelaterade faktorerna kontrolleras och används när det kommer ändringar i källorna. Som slutsats kan man konstatera att ramarna för samhälle och fackområde i mitt material är viktigare än kontexten när termerna väljs för balansräkningar.

Mitt undersökningsmaterial påverkas både av den explicita nationella språkpolitiken i Sverige och i Finland, men också av företagens egna gränsdragningar, som är dels explicita, dels implicita. Företagens språkpolitik definieras utöver de nationella kraven utgående från deras kommunikationsbehov. Delaktiga är då företaget, företagets intressenter och de mål som man vill nå med den ekonomiska rapporteringen.

Enkätundersökningen visar att lagar och normer som gäller redovisning spelar en stor roll i valet av termer i företag. Därför kan man hävda, att om man vill påverka det ekonomiska fackspråket, ska man fästa uppmärksamhet vid hurdana attityder de normgivande organisationerna återspeglar gentemot språkanvändningen samt hurdant språk som kommer in i de normgivande källorna. Något slags språkplanering finns också inom företagen, inte minst i fråga om statusplanering, men det effektivaste sättet att påverka språkbruket är i det här fallet att passa på och anlita en språkexpert när normerna uppdateras och publiceras.

Utgående från den teoretiska diskussionen i kapitlen 1, 2 och 3 kan man summera den metodologiska genomgången av de två följande kapitlen på ett sätt som illustreras i figur 9 (figuren baserar sig på Kristiansen 2007).



**Figur 9.** Trestegsmetod för terminologisk och sociolingvistisk analys.

De tre synvinklarna i figuren (högst uppe till vänster) betyder att jag förutsätter i min analys att de tre terminologiska kategorierna referent, begrepp och term existerar. Min beskrivning av begrepp har tre synvinklar, en som gäller terminologi, en som gäller sociolingvistik och en som gäller språkplanering. Jag strävar vidare att förklara mina forskningsresultat utgående från tre utgångspunkter, som är samhälle, fackområde och kontext för textproduktion.

## 4 BALANSRÄKNING SOM BEGREPP OCH SOM BEGREPPSSYSTEM

Jag analyserar begrepps- och termanvändningen i mitt material ur tre olika synvinklar. (A) Den första är det språkliga uttryckets synvinkel. Flera av termerna som finns i balansräkningen är relativt genomskinliga, vilket betyder att de kan berätta något om både begreppets innehåll och dess plats i begreppssystemet. Jag ser på vilka termer som förekommer i balansräkningarna och i vilken omfattning bolagen använder samma eller olika termer. Systemet för jämförelser har jag förklarat i figur 2. (B) Den andra synvinkeln är balansräkningens uppställning. Termens kontext, vilken funktion det språkliga uttrycket för begreppet har i uppställningen spelar en viktig roll när det gäller balansräkningar. Samtidigt då uppställningen visar begreppets plats i balansräkningens begreppssystem, berättar den tillsammans med termen om begreppens innehåll och omfång. Jag presenterar uppställningen med hjälp av tablåer som visar i vilken ordning de olika posterna förekommer i de olika bolagens balansräkningar. (C) Den tredje synvinkeln är begreppsnivån. Begreppssystemet återspeglar det som pågår i företaget, och det handlar således om både olika sorters transaktioner (dynamiska begrepp) och egendom, penningvärde som man sätter på olika typer av tillgångar (statiska begrepp). Analysen i det här kapitlet berör främst de två första, uttryckets och uppställningens synvinklar, och den tredje synvinkeln diskuteras mer ingående i kapitel 6.

### 4.1 Begreppen 'årsberättelse', 'årsredovisning', 'årsbokslut' och 'bokslut'

I det här avsnittet diskuteras balansräkningens överordnade begrepp 'årsberättelse', 'årsredovisning', 'årsbokslut' och 'bokslut' i de olika källor som är normgivare för företagen i mitt material. Balansräkning är en del av den obligatoriska ekonomiska årsöversikten, bokslutet, såväl i det finländska, det svenska som i det internationella redovisningssystemet. I det här avsnittet analyserar jag extensionen för begreppen i de olika källorna som är relevanta för mitt material och undersöker hurdana termer som används i mitt material.

Ett företags helårsrapport, (*årsredovisning*, fisv även *årsberättelse*) är enligt läroböcker och uppslagsverk ett sammandrag av alla affärshändelser som har inträffat under redovisningsperioden (se t.ex. Ljung et al. 1994: 440; *Taloustiedon taloussanasto* 1995). En helårsrapport ska enligt källorna innehålla resultaträkning, balansräkning, noter till resultaträkningen och balansräkning samt styrelsens verksamhetsberättelse (sesv förvaltningsberättelse). I stora aktiebolag, som i mitt material, ska årsredo-

visningen också innehålla en finansieringsanalys samt annan information om företagets verksamhet. (Ibid.)

Den sverigesvenska termen för ett företags helårsrapport har traditionellt varit *årsredovisning* och den finlandssvenska termen *årsberättelse*. Nuförtiden används den sverigesvenska termen *årsredovisning* dock i allt större utsträckning också i finlandssvenskan. (Reuter 1998: 90.) Finskans *vuosikertomus* är en direkt översättning av finlandssvenskans *årsberättelse*. *Vuosikertomus* preciseras inte noggrannare i finskt allmänspråk (se *Nykysuomen sanakirja* 1996: art. *vuosikertomus*), utan ordet kan betyda både en täckande ekonomisk sammanfattning och en ytlig översikt över årets verksamhet. I fackspråket preciseras *vuosikertomus* som ovan beskrivits så att det är fråga om en översikt över företagets verksamhet under räkenskapsperioden, och vidare att årsberättelse i aktiebolag innehåller resultaträkning, balansräkning och verksamhetsberättelse (*Taloustiedon taloussanasto* 1995).

I sverigesvenskt allmänspråk är *årsberättelse* "redogörelse för årets verksamhet inom förening, företag e.d." (*Stora svenska ordboken* 1996: art. *årsberättelse*). På grund av den här definitionen kan man hävda, att *årsberättelse* i sverigesvenskan kan syfta på en årsöversikt, som inte nödvändigtvis är ekonomisk. Ekonomisk översikt över året har en egen term, *årsredovisning*, även i sverigesvenskt allmänspråk (*Stora svenska ordboken* 1996: art. *årsredovisning*). I fackspråket preciseras termen *årsredovisning* ännu noggrannare: *årsredovisning* är "offentlig redovisning av ett företags ekonomi under ett år" (Wallentin & Estevall 1997: 427) och i aktiebolag och ekonomiska föreningar ska årsredovisningen bestå av vissa delar (se ovan). Det sverigesvenska begreppet 'årsredovisning' har således snävare begreppsinnehåll än 'vuosikertomus' eller 'årsberättelse' i Finland. Med andra ord kan man säga att det i finskan inte finns någon särskild term för begreppet 'årsredovisning', så som man har i Sverige, utan man använder homonymt ordet *vuosikertomus* både i allmän- och i fackspråket. Det finlandssvenska redovisningsspråket tycks ha tillägnat sig den sverigesvenska termen *årsredovisning* (se nedan)<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup>Resultatet får ytterligare stöd av en snabb sökning t.ex. med sökmaskinen Google på Internet.

**Tablå 7.** Användningen av termerna *årsberättelse* och *årsredovisning* i undersökningsmaterialet.

	<b>bolag</b>	<b>term</b>
<i>FB</i>	Enso 1997	årsredovisning
	StoraEnso 1999 och 2004	årsredovisning
	UPM-Kymmene 1997, 1999 och 2004	årsberättelse
<i>SB</i>	SCA 1997, 1999 och 2004	årsredovisning
	Stora 1997	årsredovisning

I praktiken ser det ut som om de som skriver de finlandssvenska årsredovisningarna är medvetna om den utbyttbarhet som ligger mellan termerna *årsberättelse* och *årsredovisning*. Av tablå 7 framgår det att UPM-Kymmene är det enda bolaget i mitt material där termen *årsberättelse* används; de övriga företagen har valt termen *årsredovisning*. Den finlandssvenska termen *årsberättelse* verkar vara föråldrad – åtminstone företagen i mitt material använder den entydiga sverigesvenska termen *årsredovisning* när de syftar på sin ekonomiska redogörelse för årets händelser.

#### *Den obligatoriska ekonomiska delen inom årsöversikten*

Den principiella funktionen för 'bokslut' är densamma i alla normer som gäller mitt forskningsmaterial: 'bokslut' innebär avslutning av den löpande bokföringen, och dess avsikt är att få reda på företagets resultat och ekonomiska ställning för perioden (Carlsson & Nygren 2004). Omfattningen för 'bokslut' varierar både i Finland och i Sverige, främst beroende på bokslutets tidpunkt och företagets storlek.

I Finland gör man ingen skillnad på uttrycksnivån mellan olika typer av bokslut. I Finland har *bokslutets* innehåll enligt BokfF 1992 varit resultaträkning, balansräkning och bilagor till resultat- och balansräkningar (*noter*) (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 28). Aktiebolagslagen har krävt mera preciserade uppgifter om aktiebolags och koncerners affärsverksamhet: förutom de ovannämnda har aktiebolag och koncerner varit skyldiga att skriva en *verksamhetsberättelse* (*Lag om aktiebolag* 1997: 111).

**Tablå 8.** Bokslutets extension i Finland enligt BokfF 1992 och BokfF1997.

<b>Delar:</b>	<b>Resultat-räkning</b>	<b>Balans-räkning</b>	<b>Verksamhetsberättelse</b>	<b>Noter</b>	<b>Finansieringsanalys</b>
BokfF 1992	x	x	Aktie- och handelsbolag	x	
BokfF 1997	x	x	x	x	Aktie- och handelsbolag

Såsom det framgår av tablå 8, kräver BokfF 1997 att alla bokföringsskyldiga bifogar även styrelsens verksamhetsberättelse i sitt bokslut (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 55).

Den nyare Bokföringslagen och -förordningen som gäller en del av mitt material har börjat tillämpas i Finland från början av året 1998, och den har den längre versionen av bokslutet som grundmodell för bokslut, så att verksamhetsberättelsen har blivit en del av bokslutet. Även bokslutets innehåll har blivit mera omfattande, speciellt information som anges i noterna. Det nya är också direktiv om jämförelseinformation och kraven på klarhet och enhetlighet i bokslutsdokumenten. (Järvinen et al. 1998: 163.) I aktiebolag ska också finansieringsanalys inkluderas (ibid.). Innehållet bestäms inte i den nya lagen (jfr den gamla) utan i Bokföringsförordningen. (Järvinen et al. 1998: 165f.)

I Sverige kallas bara det överordnade begreppet för olika typer av bokslut för *bokslut*. Det bokslut som avser en viss redovisningsperiod kallas för *årsbokslut* (Carlsson & Nygren 2004). Skyldigheten att upprätta ett årsbokslut gäller dem som inte behöver upprätta en årsredovisning, d.v.s. mindre företag med fysiska personer som delägare (Carlsson & Nygren 2004.)<sup>2</sup> Ett årsbokslut ska bestå av resultaträkning och balansräkning och eventuella bilagor till dessa (se tablå 9). (Thomasson et al. 1997b: 11.) Aktie- och handelsbolag ska enligt Sveriges *Årsredovisningslag* upprätta en *årsredovisning*, som ska innehålla resultaträkning, balansräkning, noter, *förvaltningsberättelse* och i vissa fall även *finansieringsanalys* (Thomasson et al. 1997b: 19).

**Tablå 9.** Årsbokslutets och årsredovisningens extension i Sverige.

Delar:	Resultat-räkning	Balansräkning	Förvaltnings-berättelse	Noter	Finansierings-analys
Årsbokslut	x	x		x	
Årsredovisning	x	x	x	x	x

I Sverige har man således egna termer för de olika typerna av bokslut: *årsbokslut* avser den kortare versionen (resultat- och balansräkning med bilagor) och *årsredovisning* innehåller också en förvaltningsberättelse och i vissa fall även en finansieringsanalys.

I IAS/IFRS används inte termen *bokslut*, utan rapporten kallas för *finansiell rapport*. Dess omfång ska vara något mer omfattande än vad de nationella lagarna (se tablå 9

<sup>2</sup> I Finlands BokfF 1997 kallas en sådan här förkortad version av bokslut för *yrkesutövares bokslut* (Bokföringslag och -förordning 1999: 70f.).



ovan) kräver, ty den ska utgöras av balansräkning, resultaträkning, redogörelse för förändringar i eget kapital, kassaflödesanalys och noter (*IFRS/IAS 2006*: 174). Därtill kan man ge en ekonomisk översikt där företagsledningen förklarar hur företagets resultat har kommit till och hur den ekonomiska ställningen ser ut och överväger framtidsutsikterna (*ibid.*) (jfr *förvaltningsberättelse* resp. *styrelsens verksamhetsberättelse*).

Det intressanta är att termen *årsredovisning* verkar i mitt material syfta polysemiskt dels på hela årsrapporten och dels på den obligatoriska ekonomiska delen inom rapporten. Såsom det framgår av tablå 10 nedan, har flera av bolagen i mitt material valt att rubricera skilt den ekonomiska delen som *bokslut*, *ekonomisk redovisning* eller *redovisning*. Termen *redovisning* står inom parentes på grund av att den används i StoraEnso's (1999) balansräkning bara implicit i rubriken *noter till redovisning*, inte som explicit markör för hela bokslutet som de andra två termerna. Av tablå 10 framgår det vilka benämningar bolagen i mitt material har gett för sin årsrapport och den ekonomiska delen i den.

**Tablå 10.** Termer för årsrapporten och den obligatoriska delen inom den i materialet.

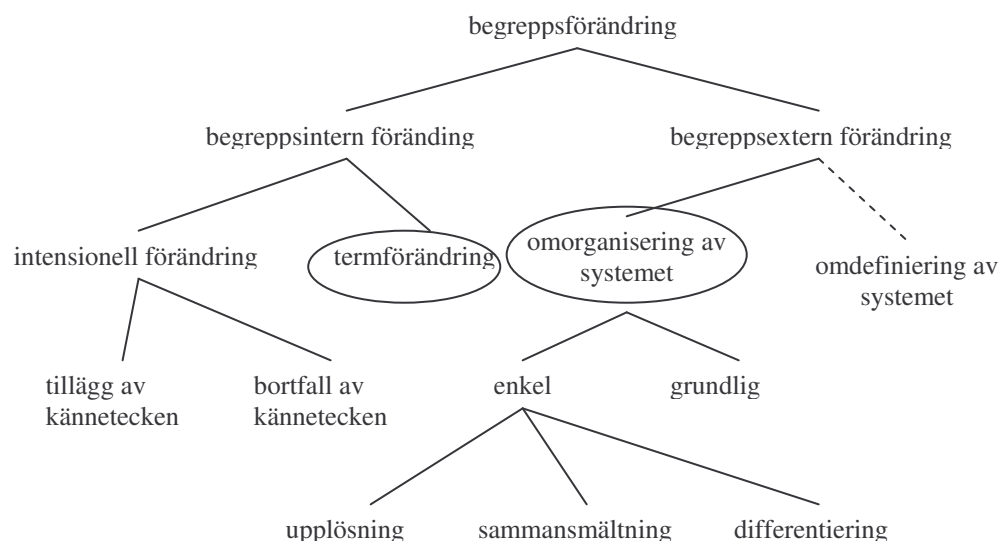
Bolag	Termen för hela rapporten	Termen för den obligatoriska ekonomiska delen
Enso 1997	Årsredovisning	-
StoraEnso 1999	Årsredovisning	(Redovisning)
StoraEnso 2004	Årsredovisning	Bokslut
UPM-Kymmene 1997, 1999 och 2004	Årsberättelse	Bokslut
Stora 1997	Årsredovisning	-
SCA 1997, 1999 och 2004	Årsredovisning	Ekonomisk redovisning

I fråga om koncerner ska moderföretag både i Finland och i Sverige upprätta ett koncernbokslut, som innefattar både dotterföretagets och moderföretagets koncernresultat- och balansräkningar, noter till dessa samt en gemensam verksamhetsberättelse (*fisv*) eller förvaltningsberättelse (*sesv*) (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 65f., Thomasson et al. 1997a: 335). I en koncernresultaträkning visas koncernens resultat efter avdrag av alla koncerninterna vinstutdelningar samt avdrag eller tillägg av koncernens interna resultat. På samma sätt visar koncernbalansräkningen koncernens ekonomiska ställning efter eliminering av koncerninterna mellanhavanden. (Thomasson et al. 1997a: 337.) I mitt material följer koncernens bokslutsuppgifter moderbolagens resultat- och balansräkningar i alla bolags bokslut.

## 4.2 Balansräkningarnas utveckling 1997 – 1999 – 2004

Syftet med det här avsnittet är att ge en kronologisk syn på vad som har hänt i fråga om termer och begrepp i balansräkningarna åren 1997, 1999 och 2004. Jag analyserar i det här avsnittet det finländska och det svenska materialet skilt för sig och sammanfattar sedan mina observationer i slutet av avsnittet.

Kristiansen (2004: 92) har utgående från Thagard (1992) utformat en modell för hur man kan se på begreppens förändring. Hon delar in begreppsförändringarna i interna och externa beroende på om förändringen skett i begreppets innehåll och termval eller om förändringen har skett i begreppets omfång (se figur 10 nedan).



**Figur 10.** Kunskapsteoretisk förändring hos vetenskapliga begrepp (Kristiansen 2004: 92).

Kristiansens modell har varit en viktig tankeväckare för mig i mina analyser av balansräkningens begrepp. Eftersom antalet begrepp är så omfattande i de fyra systemen jag har sett på (*Årsredovisningslagen* i Sverige, de aktuella *Bokföringslagarna och -förordningarna* i Finland och IAS/IFRS), går analysen av de enskilda begreppens förändringar dock inte så djupt som Kristiansens modell kunde ge möjligheter till. I stället redogör jag för begreppet 'balansräkning' i de två länderna vid tre tidpunkter genom att beskriva hurdan omfattning och hurdant innehåll balansräkningen enligt läroböcker och normer bör ha. Jag redogör med andra ord för omfånget hos begreppet 'balansräkning'. Sedan visar jag hur begreppssystemet på ett ytligt plan utvecklas och vilka benämningar de olika begreppen har fått åren 1997, 1999 och 2004 i mitt forskningsmaterial. De kategorier i modellen som främst kommer till användning i

min undersökning är således termförändringar och omorganisering av systemet (jfr figur 10 ovan). Jag återkommer dock till Kristiansens modell när jag redogör mera djupgående för de sex valda begreppen (se avsnitt 4.3.3).

Jag har utrett begrepp i balansräkningar (se t.ex. Nissilä 2001), så att jag vet vilka poster i de olika balansräkningarna som är jämförbara, gjort en mera djupgående begreppsanalys och också tagit reda på en del av värderingsprinciperna. En 'post' utgörs av det bokförda beloppet i räkenskaper och dess språkliga uttryck. I mitt material finns det en post på varje rad i en balansräkning, förutom de rader där det står en rubrik för de efterföljande posterna. Jag har analyserat balansräkningarna genom att skriva in termerna i en matris, så att beteckningar för samma begrepp står på samma rad. Jag behandlar materialet på två olika sätt. För det första beskriver jag de tre olika balansräkningarna för sig i kronologisk ordning och visar med hjälp av termlistor hur de är uppbyggda och vilka termer begreppen har fått. För det andra jämför jag valda bitar ur balansräkningarna med varandra och ser hur termerna och begreppen har förändrats. Detta gör jag skilt för materialet som är från Finland respektive från Sverige.

I det här kapitlet söker jag stöd för antagandet att begreppsanalysen underlättas av att balansräkning är ett färdigt uppställt system, som oftast presenteras på en enda text-sida och som också internationellt upprättas enligt samma principer. På grund av att det är lagstadgat att företagen ska följa 'god redovisningssed', följer företagen samma principer både i fråga om innehållet och i fråga om uppställningen i sina bokslut.

De olika valen som bolagen gör när de väljer termer för sina balansräkningar rör sig på tre nivåer: på referentnivån, på begreppsnivån och på termnivån.

1. På referentnivån gäller det att ta med en post då summan existerar i företaget och lämna bort den då summan inte kan tänkas existera i företaget. Detta är ur min synvinkel svårt att undersöka, eftersom om referenten inte existerar, finns det inte behov av att ta med begreppet i balansräkningen och begreppet får således inte någon språklig form i balansräkningen.

2. På begreppsnivån har det varit behov att presentera en post genom att lista något eller alla av de underordnade begreppen, att låta något av de underordnade begreppen stå för hela posten (det överordnade begreppet) eller att redovisa en post som en del av någon helt annan post. På första raden i de presenterade exemplen står den term eller det uttryck som nämns t.ex. i Sveriges respektive i Finlands lag vid den berörda

tidpunkten, och på andra raden den term eller de termer som förekommer i mitt material.

Ex. 1: Byggnader och konstruktioner, Maskiner och inventarier (fi 99)  
Fastigheter, anläggningar och inventarier (StoraEnso 99)

3. På termnivån är det främst fråga om att välja synonyma uttryck för begreppet, såsom i exemplen 2 och 3.

Ex. 2: Avsättningar för skatter (se)  
Uppskjutna skatteskulder (SCA 99)

Ex. 3: Skatteavsättningar (fi 99)  
Latenta skatteskulder (StoraEnso 99)

Tar man utgångspunkten i figur 7, visar mitt material att man kan hitta grovt taget fyra faktorer som påverkar ett enskilt företags val av termer och begrepp. Företagen har gjort systemrelaterade, redovisningsmässiga, branschrelaterade och företagsspecifika val. De i det följande (nedan) presenterade resultaten berör de termer som på något sätt avviker från schemat.

#### *Systemrelaterade val*

Med systemrelaterade val avser jag val som uppkommer på grund av de delvis olika redovisningssystemen i Sverige och i Finland samt IAS/IFRS. De systemrelaterade valen gör att jag i min analys kan dela in mitt material i de sverigesvenska balansräkningarna och de finlandssvenska balansräkningarna. Exempel 4 visar ett systemrelaterat val.

Ex. 4: Omsättningstillgångar (Se) = Omsättnings- och finansieringstillgångar (Fi)  
Varulager (Se) = Omsättningstillgångar (Fi)

Mitt antagande är att balansräkningar i mitt material är trogna det system som jag väntar mig att de ska följa, d.v.s. systemet i Sverige respektive i Finland eller den internationella normen IAS/IFRS.

#### *Redovisningsmässiga val*

En annan påverkande faktor vid val av termer och begrepp är redovisningsbehovet. De olika företagen väljer termer och begrepp på grund av de ekonomiska förhållanden som råder inom företaget. Vissa poster lämnas således bort och vissa preciseras an-

tingen genom term- eller begreppsval. Ett exempel på ett redovisningsmässigt val, precisering, ges i exempel 5.

- Ex. 5: Affärsvärde (Fi 97)  
Koncernaffärsvärde (UPM-Kymmene 97)

Den svenska Årsredovisningslagen och den nyare finska Bokföringslagen nämner att årsredovisningen ska upprättas enligt 'god redovisningssed' (Thomasson et al. 1997: 99; Järvinen et al. 1998: 46). Läroböckerna förklarar att 'god redovisningssed' är "en faktiskt förekommande praxis hos en kvalitativt representativ krets bokförings-skyldiga" (Ljung et al. 1994: 437; Thomasson et al. 1997a: 99). Begreppets existens motiveras med att lagarna om redovisning (Bokföringslag och Årsredovisningslag i Sverige och Bokföringslag och -förordning i Finland) gäller som ramlagar och innehåller generella bestämmelser för bokföring och redovisning.

### *Branschrelaterade val*

Alla bolagen i mitt material representerar bolag inom materialindustrin, och de producerar olika typer av skogs- och pappersprodukter och förpackningar. Varje företag har sina egna produkter, kunder och sin egendom som grund för företagets verksamhet.

- Ex. 6: Byggnader och mark (Se)  
Skogsmark (Stora 97)

En viss produktion kräver en viss typ av produktionsfaktorer, och i redovisningen syns detta i form av branschrelaterade val. Det är närmast preciseringar, lika dem i exempel 6.

### *Företagsspecifika val*

En fjärde faktor som påverkar företagets val av termer och begrepp är företags-specifika orsaker, som gäller både företagets individuella behov, intressegrupper och redovisningstraditioner. En stor del av olikheterna i balansräkningarna som hör till mitt material hamnar i denna grupp. Man kan dock hitta ytterligare kategorier inom den här gruppen. Företagen väljer ofta att formulera uttrycken olika (se exemplen 7 och 8).

- Ex. 7: Förskottsbetalningar och pågående anskaffningar (Fi 97)  
Förskottsbetalningar och pågående nyanskaffningar (UPM-Kymmene 97)

- Ex. 8: Värdepapper ingående i finansieringstillgångarna (Fi 97)  
Värdepapper som ingår i finansieringstillgångarna (Enso 97)

Företagen kan också föredra någon term framför någon annan, välja synonyma termer för ett begrepp. Den valda termen är ofta kortare än den som lagen föreslår (se exemplen 9, 10 och 11). Den här kategorin liknar mycket den förra.

Ex. 9: Lån mot konvertibla skuldebrev (Fi 97)  
Konvertibelt lån (Enso 97)

Ex. 10: Ackumulerad avskrivningsdifferens (Fi 97)  
Kumulativ avskrivningsdifferens (Enso 97)

Ex. 11: Balanserad vinst (förlust) från tidigare räkenskapsperioder (Fi 99)  
Balanserade vinstmedel (StoraEnso)

Den tredje kategorin inom den här gruppen företagsspecifika val är den mest tydliga. De finländska företagen har i flera fall valt den sverigesvenska eller den internationella termen i stället för den finländska. I exempel 12 kan det också vara fråga om internationell påverkan.

Ex. 12: Affärsvärde (Fi 97)  
Goodwill (Enso 97), jfr dock fi BokF 97: Goodwill

Ex. 13: Försäljningsfordringar (Fi 97)  
Kundfordringar (UPM-Kymmene 97), jfr Se: Kundfordringar!

Problemet med den här gruppen av företagsspecifika val är att jag ser hurdana val företagen har gjort, men kan inte förklara varför de har valt det de har valt. Enkätundersökningen som redovisas i kapitel 3 berättar dock något om företagens politik och traditioner i fackspråklig språkplanering.

#### 4.2.1 Materialet från Finland

Materialet för avsnittet består av UPM-Kymmene's balansräkningar från åren 1997, 1999 och 2004, Enso's balansräkning för år 1997 och StoraEnso's balansräkningar för åren 1999 och 2004. Såsom det framgår av tablå 11, varierar normen som bolagen har följt för varje år som jag har sett på.

**Tablå 11.** Normen för balansräkning 1997, 1999 och 2004.

År	Bolag	Normen för balansräkningen
1997	Enso UPM-Kymmene	Bokföringslag 655/1973 och -förordning 1575/1992
1999	StoraEnso  UPM-Kymmene	IAS  Bokföringslag 1336/1997 och -förordning 1339/1997
2004	StoraEnso UPM-Kymmene	IAS/IFRS (International Accounting Standard och International Financial Reporting Standard)

Inblandade är således två olika versioner av Bokföringslag och -förordning, IAS och IFRS. För att undvika att analysen i det här skedet ska bli alltför komplicerad, kommenterar jag de interna och externa begreppsförändringarna bara i fråga om sex valda begrepp i avsnitt 4.3.3.

#### 4.2.1.1 Begreppet: omfång och innehåll

1997

Tillgångarna i aktiebolags och koncerners balansräkningar presenteras i en sådan ordning att de tillgångar som är svårast att byta till pengar står överst (Ihantola & Leppänen 1997: 138). Som första post på balansräkningens debetsida (*aktiva*, se tablå 12) står alltså immateriella resurser, och som sista post summan av företagets kassa (det som redan är pengar) vid räkenskapsperiodens slut (*ibid.*). Ordningen för olika poster på balansräkningens debetsida bygger med andra ord på två väsentliga kännetecken: likviditetsgrad och tillgångarnas varaktighet i företaget. Referenterna vars likviditetsgrad mäts kan tänkas vara av (åtminstone) tre olika slag. Det är tillgångar som existerar enbart som värden (immateriella tillgångar), konkreta tillgångar vars värde mäts i pengar (materiella tillgångar) samt pengar, som i sig är det likvida måttet för att mäta de andra tillgångarnas värde. Samtidigt kategoriseras tillgångarna enligt sin varaktighet i företaget. Det finns *långfristiga* tillgångar som kommer att användas under flera år, *kortfristiga* tillgångar som är avsedda att förbrukas inom ett år och tillgångar som ständigt omsätts i företagets verksamhet.

Uppställningsformen på balansräkningens creditsida (*passiva*, se tablå 12) baserar sig på kapitalets varaktighet i företaget, med andra ord på i vilken ordning företaget möjligen ska återbetala kapitalet (Ihantola & Leppänen 1997: 138). Överst på creditsidan står eget kapital. Först står egendom som är det mest långvariga kapitalet i företaget, som troligen inte faller till betalning, och som är svårast att få i omsättningsbar form (bortsett från dividendutdelning).

**Tablå 12.** Balansräkningens omfång i Finland enligt BokfF 1992.

Balansräkning (Fi 1992)		
Aktiva	Anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar	immateriella tillgångar
		materiella tillgångar
		värdepapper ingående i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar
	Värderingsposter	
	Omsättnings- och finansieringstillgångar	omsättningstillgångar
		fordringar ingående i finansieringstillgångarna
värdepapper		
kassa och banktillgodohavanden		
Passiva	Eget kapital	aktie-, andels- och annat motsvarande kapital <sup>3</sup>
		övrigt eget kapital
		balanserad vinst (förlust) från tidigare räkenskapsperioder
		räkenskapsperiodens vinst (förlust)
	Reserveringar	
	Värderingsposter	
	Främmande kapital	

Posterna aktie- andels och annat motsvarande kapital följs av periodens och tidigare perioders vinst (eller förlust) som delvis är utdelningsbar. Efter eget kapital redovisas främmande kapital som är *långfristiga* och *kortfristiga* betalningsförpliktelser. Sist på creditsidan står olika slags kortfristiga skulder, som företaget ska betala inom ett år eller tidigare och som inom kort kan tänkas kräva omsättningsbara tillgångar av företaget. (Ihantola & Leppänen 1997: 138.)

1999

I BokfF 1997 har det blivit förändringar i balansräkningen både i fråga om posternas gruppering och i fråga om vissa begrepps innehåll (*Kirjanpitolain uudistus 1998 – keskeiset muutokset* 1998: 13). En jämförelse av tablåerna 12 och 13 visar, om det har hänt några förändringar i balansräkningens omfång i det nyare schemat.

<sup>3</sup> Termens formulering är tagen ur *Bokföringsförelagslag och -förordning* (1995: 39). Enligt *Svenska skrivregler* (2001: 181) får man dock inte förkorta samordnade uttryck med hjälp av bindestreck när dess delar har olika form, såsom t.ex. samordningar och flerordiga fraser som i det här fallet. Såsom tablå 13 visar, har man korrigerat språkfelet i den följande versionen av Bokföringslag och -förordning.



**Tablå 13.** Balansräkningens omfång i Finland enligt BokfF 1997.

Balansräkning (Fi 1997)		
Aktiva	Bestående aktiva	immateriella tillgångar
		materiella tillgångar
		placeringar
	Rörliga aktiva	omsättningstillgångar
		fordringar
		finansiella värdepapper
		kassa och bank
Passiva	Eget kapital	aktie- eller andelskapital eller annat motsvarande kapital
		överkursfond
		uppskrivningsfond
		övriga fonder
		balanserad vinst (förlust) från tidigare räkenskapsperioder
	räkenskapsperiodens vinst (förlust)	
	Ackumulerade bokslutsdispositioner	
	Avsättningar	
Främmande kapital		

Den mest synliga förändringen gäller redovisning av tillgångar: i BokfF 1997 delas tillgångarna i 'bestående aktiva' och 'rörliga aktiva'. 'Värderingstillgångar' finns inte längre med i schemat (jämför tablåerna 11 och 12). Det är dock fråga om en ytlig förändring, definitionerna för 'anläggningstillgångar', 'omsättningstillgångar' och 'finansieringstillgångar' är i praktiken samma som tidigare (Ihantola & Leppänen 1997: UKPL 9). I Kristiansens kategorisering (se figur 10 i början av kapitlet) skulle denna förändring således falla under 'intensionella förändringar'.

Det iögonfallande på aktiva-sidan är även det att flera av de långa termerna från år 1997 har ersatts med kortare termer i schemat för år 1999 (jfr tablåerna 12 och 13). Några exempel på sådana här ändringar är bl.a. *värdepapper ingående i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar* (1997) som år 1999 har ersatts med en kortare term *placeringar*, på samma sätt som *fordringar ingående i finansieringstillgångarna* (1997) som har ersatts med *fordringar* (1999) samt *kassa och banktillgodohavanden* (1997) som har ersatts med *kassa och bank* (1999). På passiva-sidan har det kommit fler poster för eget kapital i form av fonder för eget kapital (jfr tablåerna 12 och 13). En större förändring gäller omfånget för begreppet 'noter'. I stället för en stor mängd detaljer i själva balansräkningen, ska man enligt den nyare lagen redovisa största delen av detaljerna i noter (Ihantola & Leppänen 1997: UKPL 10).

2004

IAS/IFRS skiljer sig från de nationella lagarna i att den inte ger något schema för balansräkningen, utan ger en överskådlig lista över de poster som ska vara med i balansräkningen. Enligt IAS/IFRS ska en balansräkning innehålla minst följande poster

- a) materiella anläggningstillgångar
- b) immateriella tillgångar
- c) finansiella tillgångar
- d) aktier och andelar
- e) omsättningstillgångar
- f) kundfordringar och andra fordringar
- g) likvida medel
- h) leverantörsskulder och andra skulder
- i) skatteskulder och -fordringar
- j) avsättningar
- k) långfristiga räntebärande skulder
- l) minoritetsandel
- m) eget kapital. (Räty & Virkkunen 2002: 59f.)

Posterna delas in i kortfristiga och långfristiga både på debetsidan och på kreditsidan i balansräkningen, så att de olika typerna av tillgångar och skulder som kommer att finnas i företaget inom dess normala verksamhetscykel, inom tolv månader eller en kortare tid är *kortfristiga*, och alla andra tillgångar och skulder är *långfristiga* (Räty & Virkkunen 2002: 60f.). IAS/IFRS rekommenderar att man bedömer vid redovisning av de separata posterna tillgångarnas karaktär, likviditet och funktion i företaget, samt skuldernas belopp, karaktär och betalningstidpunkt (*IFRS/IAS 2006*: 184). I princip är posterna a–d i listan långfristiga tillgångar och posterna e–g kortfristiga tillgångar.

**Tablå 14.** Balansräkningens omfång i Finland enligt IAS/IFRS (Räty & Virkkunen 2002: 59f.).

Balansräkning		IAS
Debet	Långfristiga tillgångar	materiella anläggningstillgångar
		immateriella tillgångar
		finansiella tillgångar
		aktier och andelar
	Kortfristiga tillgångar	omsättningstillgångar / varulager
		kundfordringar och andra fordringar
		likvida medel
Kredit	Främmande kapital	leverantörsskulder och andra skulder
		skatteskulder och -fordringar
		avsättningar
		långfristiga räntebärande skulder
		minoritetsandel
	Eget kapital	

Det nya med IAS/IFRS:s definition på kortfristig och långfristig är begreppet 'verksamhetscykel'. Företagets verksamhetscykel är tiden som går till produktion, från anskaffning av råvaror till det att företaget får betalning för de färdiga produkterna (Räty & Virkkunen 2002: 61). Det speciella med verksamhetscykeln är att den kan vara längre än tolv månader, så att vissa omsättningstillgångar och försäljningsfordringar kan räknas som kortfristiga tillgångar även om det tar mer än tolv månader innan de realiserats (ibid.).

I *Bokföringslag och -förordning* betonas främst likviditetsgraden när det gäller att ordna posterna, medan IAS/IFRS har tillgångarnas varaktighet som primärt indelningskriterium (Räty & Virkkunen 2002: 60). I tablå 14 illustreras IAS/IFRS-balansräkningen så att man kan få en uppfattning om hurdana hierarkier de över- och underordnade begreppen har. Dessa syns inte i normen, eftersom normen anger bara en lista över poster som ska vara med (se ovan).

#### 4.2.1.2 Systemet: termer och systemkonstruktion

En preliminär iakttagelse är att vissa begrepp har olika termer i varje balansräkning som jag har granskat, vissa är desamma hela vägen. Antalet poster som finns i balansräkningen har reducerats med åren (se tablå 1). Orsaken är enkel: lagen har år 1997 krävt att balansräkningen ska vara detaljerad och följa ett schema som presenteras i *Bokföringsförordningen (Bokföringslag och -förordning 1995: 30)*. År 1999 ska man dock följa schemat (*Bokföringslag och -förordning 1998: 76f.*), men meningen är att detaljerna presenteras i noterna till balansräkningen (Järvinen et al. 1998: 163). Antalet olika poster är 61 i UPM-Kymmene's balansräkning år 1997, medan balansräkningen från år 1999 innehåller 27 och delårsrapporten från år 2004 sammanlagt 29 poster. År 2004 har UPM-Kymmene följt IAS/IFRS, som räknar upp vilka poster som ska redovisas i balansräkningen, men inte ger något schema för uppställningen (*Europeiska unionens officiella tidning 2003: L261/15*). Därför har detaljerna år 2004 placerats i noter och själva balansräkningen är överskådlig och kortfattad. De gemensamma termerna är i tablåerna markerade med kryss.

#### *Balansräkningar från 1997*

Orsaken till att antalet poster är nästan dubbelt så stort som de övriga åren i balansräkningen år 1997 (se tabell 1) ligger i rubriceringen: man har inte lämnat bort någon av rubrikerna som nämns i bokföringsförordningens schema för balansräkningen.

Tablå 15. Termerna på debetsidan i FB år 1997.

	BokfF 1992	UPM-Kymmene 1997	Enso 1997
1	<b>AKTIVA</b>	x	x
2	<b>Anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar</b>	x	x
3	<i>Immateriella tillgångar</i>	x	x
4	Etablerings- och organisations- utgifter	x	x
5	Immateriella rättigheter	x	x
6	Affärsvärde	koncernaffärsvärde	Goodwill, koncernens good- will
7	Övriga utgifter med lång verknings tid	x	x
8	Förskottsbetalningar	x	
9	<i>Materiella tillgångar</i>	x	x
10	Jord- och vattenområden	x	x
11	Byggnader och konstruktioner	x	x
12	Maskiner och inventarier	x	x
13	Övriga materiella tillgångar	x	x
14	Förskottsbetalningar och pågående anskaffningar	..nyanskaffningar	x
15	<i>Värdepapper ingående i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar</i>	x	<i>Värdepapper som ingår i anläggningstillgångar och övriga långfristiga pla- ceringar</i>
16	Aktier och andelar	..i intresseb., övriga aktier och andelar	...,koncern-/intressebolagen
17	Lånefordringar	x	x
18	Övriga placeringar	x	Egna aktier
19	<i>Värderingsposter</i>		x
20			Aktiverade räntor
21	<b>Omsättnings- och finansierings- tillgångar</b>	x	x
22	<i>Omsättningstillgångar</i>	x	x
23	Material och förnödenheter	x	x
24	Halvfärdiga produkter	x	x
25	Färdiga produkter/Varor	x	x
26	Övriga omsättningstillgångar	x	
27	Förskottsbetalningar	x	x
28	<i>Fordringar</i>	x	x
29	Försäljningsfordringar	Kundfordringar	x
30	Lånefordringar	x	x
31	Resultatregleringar	x	x
32	Övriga fordringar	x	x
33	<i>Värdepapper ingående i finansieringstillgångarna</i>		<i>Värdepapper som ingår i finansieringstillgångarna</i>
34	Aktier och värdepapper		x
35	Övriga värdepapper		x
36	<i>Kassa och banktillgodohavanden</i>	x	x

År 1997 har balansräkningen varit detaljerad, ett fullkomligt begreppssystem där alla över- och underordnade begrepp nämns. Debetsidan kallas år 1997 för *aktiva* och kreditsidan för *passiva* (se rad 1 i tablåerna 15 och 16). Aktiva delas enligt tillgångarnas varaktighet in i *anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar* och i *omsättnings- och finansieringstillgångar* (se raderna 2 och 21 i tablå 15). De tillgångar som har längre varaktighet i företaget delas vidare in i *immateriella tillgångar, materiella tillgångar och värdepapper ingående i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar* (se raderna 3, 9 och 15 i tablå 15). De tillgångar som har kortare varaktighet i företaget delas in i *omsättningstillgångar, fordringar samt kassa och banktillgodohavanden* (se raderna 22, 28 och 36 i tablå 15).

Såsom tablå 15 visar, är termanvändningen ganska enhetlig i de två balansräkningarna från år 1997. Olikheterna verkar vara av tre olika slag. För det första är det innehållsmässiga eller redovisningsmässiga preferenser, som leder till tillägg, bortfall eller omorganisering av poster. Exempel på bortfall finns t.ex. på raderna 19 och 33–35 i UPM-Kymmene's balansräkning, tillägg på raderna 6 och 20 i Enso's balansräkning (*koncerngoodwill* och *aktiverade räntor*) och omorganisering av poster på rad 16 i båda bolagens balansräkningar (se tablå 15). För det andra är det små olikheter i den språkliga formuleringen, såsom *förskottsbetalningar och pågående nyanskaffningar* (UPM-Kymmene, rad 14 i tablå 15) och *värdepapper som ingår i finansieringstillgångarna* (Enso, raderna 15 och 33 i tablå 15). För det tredje är det ett renodlat fall av synonymi: det som heter *försäljningsfordringar* i Enso's balansräkning heter *kundfordringar* i UPM-Kymmene's balansräkning (rad 29 i tablå 15).

Passiva har fyra huvudsakliga poster, som år 1997 kallas för *eget kapital, minoritetsandel, obligatoriska reserver* och *främmande kapital*, beroende på varifrån företaget har fått medlen (se raderna 2, 11, 18 och 20 i tablå 16). Det egna kapitalet finns i företaget i form av aktiekapital, olika slags fonder och vinstmedel från denna och tidigare räkenskapsperioder. Det främmande kapitalet delas i likhet med tillgångar in i *långfristigt* och *kortfristigt* (se raderna 21 och 29 i tablå 16). Det lång- och kortfristiga främmande kapitalet delas vidare in i underordnade kategorier. De särskiljande kännetecknen för de olika typerna av främmande kapital baserar sig på olika synvinklar i lånetransaktionen. En del anger källan för de medel som har erhållits (t.ex. *lån från penninginrättningar, leverantörsskulder*). En del anger bruksändamål för medlen (t.ex. *pensionslån, latent skatteskuld*). En del berättar om lånets betalningsvillkor (t.ex. *masskuldebrevslån, lån mot konvertibla skuldebrev, finansieringsväxlar*). Dessutom finns det *erhållna förskott* och *resultatregleringar* och en kategori för både övriga långfristiga och kortfristiga skulder.

**Tablå 16.** Termerna på kreditsidan i FB år 1997.

	BokfF 1992	UPM-Kymmene 1997	Enso 1997
1	<b>PASSIVA</b>	x	x
2	<b>Eget kapital</b>	x	
3		Bundet eget kapital	Bundet eget kapital
4	Aktie-, andels- och annat motsvarande kapital	Aktiekapital	Aktiekapital Fonderade egna aktier
5		Övrigt bundet eget kapital	Reservfond Värdeförhöjningsfond
6		Fritt eget kapital	Fritt eget kapital
7	Övrigt eget kapital		x
8	Balanserad vinst/överskott (förlust/underskott) från tidigare räkenskapsperioder	Balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder	Kumulativa vinstmedel
9	Räkenskapsperiodens vinst/överskott (förlust/underskott)	x	x
10		kapitallån	
11		Minoritetsandel	Minoritetsandel
12	<b>Reserveringar</b>		x
13	Akkumulerad avskrivningsdifferens		Kumulativ avskrivningsdifferens
14	Frivilliga reserveringar		x
15	Investeringsreserveringar		x
16			övergångsreservering
17	Övriga reserveringar		Övriga frivilliga reserveringar
18	Obligatoriska reserveringar	obligatoriska reserver	x
19	Värderingsposter		
20	<b>Främmande kapital</b>	x	x
21	<i>Långfristigt</i>	x	x
22	Masskuldebrevslån	x	x
23	Lån mot konvertibla skuldebrev	x	konvertibelt lån
24	Lån från penninginrättningar	x	x
25	Pensionslån	x	x
26	Erhållna förskott		
	Leverantörsskulder	x	
27	Övriga långfristiga skulder	x	Övriga långfristiga lån
28		latent skatteskuld	
29	<i>Kortfristigt</i>	x	x
30		Årsamortering på långfristiga lån	
31	Lån från penninginrättningar	x	x
32	Pensionslån		x
33	Erhållna förskott	x	x
34	Leverantörsskulder	x	x
35	Finansieringsväxlar	x	
36	Resultatregleringar	x	x
37	Övriga kortfristiga skulder	x	x

Tablå 16 visar, att creditsidorna i UPM-Kymmene och Enso's balansräkningar skiljer sig något mer från varandra än debetsidorna. Enso's balansräkning innehåller fler poster än UPM-Kymmene, bolagen har grupperat posterna olika och därtill valt olika termer för vissa poster. Även här gäller samma tre kategorier för orsaker till olikheter.

Exempel på skillnader i språkliga formuleringar är *obligatoriska reserver* (UPM-Kymmene) och *obligatoriska reserveringar* (Enso) (rad 18 i tablå 16) på samma sätt som *lån mot konvertibla skuldebrev* har bytts ut mot *konvertibelt lån* i Enso's balansräkning (rad 23 i tablå 16). Därtill förekommer det synonymifall: t.ex. det som i UPM-Kymmene's balansräkning heter *balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder* heter *kumulativa vinstmedel* i Enso's balansräkning (rad 8 i tablå 16). Enso använder termen *kumulativ* på samma sätt i fråga om *avskrivningsdifferens*: schemat för balansräkningen ger termen *ackumulerad avskrivningsdifferens*, Enso har i stället valt termen *kumulativ avskrivningsdifferens* (rad 13 i tablå 16). Tillägg är till exempel *kapitallån* och *latent skatteskuld* i UPM-Kymmene's balansräkning (raderna 10 och 28 i tablå 16). Exempel på skillnader på grund av olika systemstrukturer hos de två bolagen finns på raderna 3–5 som handlar om redovisning av bundet eget kapital samt på raderna 16 och 17 i Enso's balansräkning (*övergångsreservering* och *övriga frivilliga reserveringar*). Såsom man kan konstatera i tablå 16 på raderna 4 och 5 resulterar omstruktureringen i tillägg (t.ex. *reservfond* och *värdeförhöjningsfond*, Enso).

#### *Balansräkningar från 1999*

År 1999 kallas debetsidan på samma sätt som år 1997 för *aktiva* och creditsidan för *passiva*. De kort- och långfristiga tillgångarna har fått nya benämningar, *bestående aktiva* och *rörliga aktiva* (se raderna 2 och 16 i tablå 17). Orsaken är att år 1999 har balansräkningen upprättats enligt en nyare förordning. Den här lagen har tagit hänsyn till EU:s regelverk, vilket syns i termvalen (t.ex. *bestående* och *rörliga aktiva* jämfört med engelska *fixed assets* och *current assets*).

Balansräkningarna från 1999 är inte lika detaljerade som de som är från år 1997. Bestående aktiva har tre underordnade kategorier: *immateriella tillgångar*, *materiella tillgångar* och *placeringar* (se raderna 3, 5 och 8 i tablå 17). Antalet poster har reducerats, vilket beror på att en del av rubrikerna har lämnats bort i balansräkningens schema i Bokföringsförordningen och presenteras i stället i noterna (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 76f.).



Tablå 17 visar, att debetsidan i UPM-Kymmene och StoraEnso's balansräkningar från år 1999 skiljer sig från varandra på flera punkter. I tablå 17 finns det bara tre poster, *immateriella tillgångar*, *koncerngoodwill* och *kortfristiga fordringar*, där termerna är exakt desamma (raderna 3, 4 och 19/20). Detta beror tydligen på att UPM-Kymmene följer schemat för BokfF 1997 i valet av termer, medan StoraEnso har upprättat sin balansräkning enligt IAS.

**Tablå 17.** Termerna på debetsidan i FB år 1999.

	BokfF 1997	UPM-Kymmene 1999	StoraEnso 1999
1	<b>AKTIVA</b>	x	Tillgångar
2	<b>Bestående aktiva</b>	x	Anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar
3	<i>Immateriella tillgångar</i>	x	x
4	Goodwill	Koncerngoodwill	Koncerngoodwill
5	<i>Materiella tillgångar</i>	x	
6	Byggnader och konstruktioner		Fastigheter, anläggningar och inventarier
7	Maskiner och inventarier		
8	<i>Placeringar</i>	x	
9	Andelar i företag inom samma koncern		Aktier, intressebolag
10	Fordringar hos företag inom samma koncern		Aktier, övriga bolag
11	Andelar i ägarintresseföretag		
12	Övriga aktier och andelar		Kapitalplaceringsaktier
13	Övriga fordringar		Långfristiga lånefordringar
14	Egna aktier eller andelar	Egna aktier	
15			Latent skattefordran Övriga långfristiga tillgångar
16	<b>Rörliga aktiva</b>	x	Omsättningstillgångar
17	<i>Omsättningstillgångar</i>	x	Varulager
18		Långfristiga fordringar	Skattefordringar
19			Kortfristiga fordringar
20	<i>Fordringar</i>	Kortfristiga fordringar	Kortfristiga placeringar och fordringar
21	Egna aktier och andelar		
22	<i>Kassa och bank</i>	x	Kassa och banktillgodohavanden

Företagen själva har enligt BokfL1997 en större frihet i att välja vilka poster som är aktuella att ta med. Detta syns i UPM-Kymmene's balansräkning som sammanslagningar av poster: immateriella tillgångar har en underordnad preciserande underkategori *koncerngoodwill* (rad 4), materiella tillgångar inga (raderna 5–7) och placeringar en, *egna aktier*, (raderna 8–14) jämfört med fyra, fem underordnade kate-



gorier år 1997. Också posten för de tillgångar som är avsedda att brukas i företaget inom ett år är mindre detaljerad än år 1997 (jämför raderna 21–35 i tablå 15 och 16–21 i tablå 17). Rörliga aktiva har tre underordnade kategorier i UPM-Kymmene balansräkning år 1999: *omsättningstillgångar*, *fordringar* (delade i *långfristiga* och *kortfristiga* fordringar) samt *kassa och bank* (raderna 17, 18, 20 och 22).

Tablå 17 visar att termanvändningen i StoraEnsos balansräkning avviker på många punkter från de termer som finns i BokfF 1997. Detta är iögonenfallande i jämförelse med FB-materialet från 1997 (se tablåerna 15 och 16), där termanvändningen var mer harmonisk. Den mest grundläggande skillnaden mellan de två balansräkningarna är avsaknaden av termen *aktiva*, och därmed även termerna *bestående* och *rörliga aktiva* i StoraEnsos balansräkning. I stället använder StoraEnso termerna *tillgångar*, *anläggningstillgångar* och *övriga långfristiga placeringar* samt *omsättningstillgångar* (se raderna 1, 2 och 16 i tablå 17). Balansräkningen innehåller också något fler poster än UPM-Kymmene balansräkning från samma år. Såsom tablå 17 visar, följer systemstrukturen i StoraEnsos balansräkning ungefär samma ordning som UPM-Kymmene, men mikrosystemen är olika, vilket leder till att det inte finns speciellt många gemensamma uttryck på debetsidan i de två balansräkningarna.

Kreditsidan i balansräkningen från 1999 kallas på samma sätt som år 1997 för *passiva* (se rad 1 tablå 18). Passiva har fyra huvudsakliga poster, *eget kapital*, *minoritetsandel*, *avsättningar* och *främmande kapital* (se raderna 2, 12, 14 och 18). Främmande kapital ska gärna redovisas under två poster, *långfristigt främmande kapital* och *kortfristigt främmande kapital* (detta syns dock i schemat, se raderna 18–26 i kolumnen till vänster i tablå 18).

Om man ser på tablåerna 17 och 18 med tanke på hur stor del av termerna som är lika i de två bolagens balansräkningar, märker man att det finns ännu fler skillnader mellan de två bolagen på balansräkningens kreditsida än det finns på debetsidan. I konsekvens med balansräkningens debetsida kallar StoraEnso kreditsidan för *eget kapital och skulder*, inte *passiva* (rad 1 i tablå 18). De enda två termerna som är gemensamma för båda bolagen är *eget kapital* och *aktiekapital* (raderna 2 och 3 i tablå 18). Därtill finns det dock poster där de synonyma termerna liknar varandra, t.ex. *minoritetsandel* – *minoritetsintressen* (de sammansatta orden har samma inledande led men slutleden är olika, se rad 12) och *latent skatteskuld* – *latent skatteskulder* (det ena av bolagen har termen i singularis och det andra i pluralis, se raderna 16 och 19).

**Tablå 18.** Termerna på kreditsidan i FB år 1999.

	BokfF 1997	UPM-Kymmene 1999	StoraEnso 1999
1	<b>PASSIVA</b>	x	Eget kapital och skulder
2	<b>Eget kapital</b>	x	x
3	Aktie- eller andelskapital eller annat motsvarande kapital	Aktiekapital	Aktiekapital
4	Överkursfond	x	Bundet kapital
5	Uppskrivningsfond	x	
6	Övriga fonder		
7	Fond för egna aktier eller andelar	Fond för egna aktier	
8	Övriga fonder	Reservfond	
9	Balanserad vinst (förlust) från tidigare räkenskapsperioder	Balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder	Balanserade vinstmedel
10	Räkenskapsperiodens vinst (förlust)	Räkenskapsperiodens vinst	Periodens nettoresultat
11	Ackumulerade bokslutsdispositioner		
12		Minoritetsandel	Minoritetsintressen
13			<b>Långfristiga skulder:</b>
14	<b>Avsättningar</b>	x	
15	Avsättningar för pensioner		x
16	Skatteavsättningar		Latenta skatteskulder
17	Övriga avsättningar		x
18	<b>Främmande kapital</b>	x	
19	Masskuldebrevslån	Latent skatteskuld	Långfristiga låneskulder
20	Lån mot konvertibla skuldebrev	Långfristigt främmande kapital	Övriga långfristiga skulder
21	Skulder till kreditinstitut		
22	Pensionslån	Kortfristigt främmande kapital	<b>Kortfristiga skulder</b>
23	Erhållna förskott		Kortfristig del av långfristiga skulder
24	Skulder till leverantörer		
25	Övriga skulder		Övriga kortfristiga skulder
26	Resultatregleringar		Skatteskulder

UPM-Kymmene följer BokfF:s schema ungefärligen i fråga om redovisning av det egna kapitalet, men har valt att konstruera redovisningen av det främmande kapitalet på sitt eget sätt indelad i *långfristigt* och *kortfristigt främmande kapital* (raderna 18–22). I StoraEnsos balansräkning görs samma indelning, men posterna kallas för *långfristiga* och *kortfristiga skulder* (se raderna 13 och 22, samt 13–26 i tablå 18).

*Balansräkningar från 2004*

År 2004 är antalet poster i balansräkningarna något större än år 1999 (se tabell 1). Man har ännu större frihet än år 1999 att välja vilka poster som finns med och vilka inte. Båda bolagen kallar balansräkningens debetsida för *tillgångar* (se rad 1 i tablå 19). Tillgångarna delas in i två underordnade kategorier: 'långfristiga tillgångar' och 'kortfristiga tillgångar'. Den tidigare termen *passiva* för balansräkningens creditsida har år 2004 också i UPM-Kymmene balansräkning ersatts med en genomskinligare uppräknings *eget kapital och skulder* (se rad 1 i tablå 20.) 'Eget kapital och skulder' omfattar som man kan vänta sig 'eget kapital' och 'långfristiga skulder' och 'kortfristiga skulder'.

StoraEnso och UPM-Kymmene har 10 termer i sina balansräkningar som är exakt identiska. Exempel på dessa termer på balansräkningens debetsida är *tillgångar*, *goodwill*, *biologiska tillgångar* och *övriga långfristiga tillgångar* (se raderna 1, 3, och 13 i tablå 19). En av de här termerna, *tillgångar*, fungerar som rubrik, resten förekommer tillsammans med en summa.

**Tablå 19.** Termerna på debetsidan i FB år 2004.

	UPM-Kymmene 2004	StoraEnso 2004
1	<b>Tillgångar</b>	<b>Tillgångar</b>
2	<b>Långfristiga tillgångar</b>	<b>Anläggningstillgångar och övriga långfristiga investeringar</b>
3	Goodwill	Goodwill
4	Övriga immateriella anläggningstillgångar	Immateriella tillgångar
5	Materiella anläggningstillgångar	Fastigheter, maskiner och inventarier
6	Förvaltningsfastigheter	
7	Biologiska tillgångar	Biologiska tillgångar
8	Andelar i intresseföretag och samriskföretag	Aktier i intressebolag
9	Finansiella tillgångar som kan säljas	Noterade värdepapper
10		Onoterade aktier
11	Långfristiga fordringar	Långfristiga lånefordringar
12	Uppskjuten skattefordran	Uppskjutna skattefordringar
13	Övriga långfristiga tillgångar	Övriga långfristiga tillgångar
14	<b>Kortfristiga tillgångar</b>	<b>Omsättningstillgångar</b>
15	Omsättningstillgångar	Varulager
16	Inkomstskattefordringar	Skattefordringar
17	Kundfordringar och övriga fordringar	Kortfristiga rörelsefordringar
18	Finansiella tillgångar som kan säljas	Räntebärande fordringar
19	<b>Likvida medel</b>	<b>Kassa och banktillgodohavanden</b>

Termen *omsättningstillgångar* används i båda bolagens balansräkningar både år 1999 och 2004 (se raderna 16–17 i tablå 17 och raderna 14 och 15 i tablå 19), men som beteckning på två olika begrepp. I Stora Ensos balansräkning används *omsättningstillgångar* som term för det överordnade begreppet, som en rubrik för alla 'kortfristiga tillgångar'. I UPM-Kymmene's balansräkning används *omsättningstillgångar* som term för ett av de underordnade begreppen för 'kortfristiga tillgångar', så att den syftar på 'varulager'.

Termen *uppskjutna skattefordringar* förekommer i två former, i pluralis i Stora Ensos balansräkning och i singularis i UPM-Kymmene's balansräkning både på debetsidan och på kreditsidan i bolagens balansräkningar (rad 12 i tablå 19). Termerna är nästan lika även t.ex. i termparet *långfristiga lånefordringar* (StoraEnso) och *långfristiga fordringar* (UPM-Kymmene) (rad 11) där ledet *låne-* begränsar termens syftning till fordringar som är lån. När man ser i noterna vilka poster de två bolagen har inkluderat i summan, får man reda på att de två termvarianterna *långfristiga lånefordringar* och *långfristiga fordringar* ändå syftar på samma begrepp.

I de två bolagens balansräkningar finns det flera fall där begreppen är desamma, men termerna är delvis eller helt olika. I termparet *immateriella tillgångar* (StoraEnso) och *övriga immateriella anläggningstillgångar* (UPM-Kymmene) (rad 4 i tablå 19) är termerna delvis lika. I noterna kan man se att båda bolagen gör en skillnad mellan anläggningstillgångar som hör till 'goodwill' och anläggningstillgångar som hör till 'övriga immateriella anläggningstillgångar' så att termerna har samma begrepp som utgångspunkt.

I termparen *noterade värdepapper* (StoraEnso) och *finansiella tillgångar som kan säljas* (UPM-Kymmene) (rad 9 i tablå 19) samt *kassa och banktillgodohavanden* (StoraEnso) och *likvida medel* (UPM-Kymmene) (rad 19 i tablå 19) har företagen valt helt olika termer för samma begrepp. Det speciella med det förstnämnda paret är att UPM-Kymmene använder samma term *finansiella tillgångar som kan säljas* en gång till under rubriken kortfristiga tillgångar (rad 18 i tablå 19), men den här gången som en beteckning på 'placeringscertifikat med en kortare löptid'. Detta är även ett exempel på hur balansräkningens rubricering används för att ge information om begreppet. Det märkliga med termen *kassa och banktillgodohavanden* (StoraEnso, rad 19) är att den används av bolagen i mitt FB-material från år 1997 (se rad 36 i tablå 15), och inte alls i mitt SB-material (se rad 25 i tablå 30). I stället används en förkortad version av termen, *kassa och bank*. Termen *kassa och banktillgodohavanden* verkar i mitt material vara en finlandssvensk ålderdomlighet som StoraEnso håller fast vid. Varför

UPM-Kymmene har valt en ny term *likvida medel* i stället för *kassa och bank* (rad 19 i tablå 19) är likaså oklart.

Ett till fall där bolagen använder två helt olika termer för samma begrepp är *fastigheter, maskiner och inventarier* (StoraEnso) och *materiella anläggningstillgångar* (UPM-Kymmene) (rad 5 i tablå 19). Ser man bara på ytan, termen, skulle man kunna tro att StoraEnsos term syftar på ett underordnat begrepp för 'materiella anläggningstillgångar', men en granskning av vilka poster som har blivit inkluderade visar att det handlar om samma begrepp. Begreppet omfattar hos båda bolagen mark och vatten, byggnader och konstruktioner, maskiner och inventarier samt övriga materiella tillgångar tillsammans med pågående anläggningar.

Två av skillnaderna i den här delen av de två bolagens balansräkningar kan förklaras med att bolagen har tagit begrepp från olika nivåer i balansräkningens systemhierarki på samma nivå. Detta kan man se i termparen *skattefordringar* (StoraEnso) och *inkomstskattefordringar* (UPM-Kymmene) (rad 16) samt *kortfristiga rörelsefordringar* (StoraEnso) och *kundfordringar och övriga fordringar* (UPM-Kymmene) (rad 17). I båda fallen syftar StoraEnsos term på ett överordnat begrepp och UPM-Kymmenes term på ett begrepp som är underordnat i systemet. Ett ytterligare fall med två termer som är delvis lika men hänvisar till samma begrepp kan man se även på rad 8.

På creditsidan av mitt FB-material från år 2004 finns det sex fall där termerna är identiska, t.ex.  *eget kapital och skulder, eget kapital, aktiekapital, överkursfond, långfristiga skulder* och *kortfristiga skulder* (se raderna 1, 2, 3, 5, 13 och 19 i tablå 20). Bortsett från *aktiekapital* och *överkursfond* är det rubriker för överordnade begrepp som bolagen har valt samma termer för. På samma sätt som på debetsidan, finns det även termer som syftar på samma begrepp och som är delvis lika, såsom *långfristiga låneskulder* (StoraEnso) och *räntebärande skulder* (UPM-Kymmene) (rad 17 i tablå 20).

Också i den här delen av de två balansräkningarna förekommer det termpar som är mycket olika till sin yttre struktur men som ändå kan anses syfta på samma begrepp. Ett sådant här är *avsättning för pensioner och övriga pensionsförmåner* (StoraEnso) och *pensionsåtaganden* (UPM-Kymmene) (rad 14 i tablå 20). En granskning av balansräkningarnas noter visar att likadana poster är inkluderade i summan.

Termerna *balanserade vinstmedel* (StoraEnso) och *ackumulerade vinstmedel* (UPM-Kymmene, se rad 10) syftar båda på ett begrepp som redovisar bolagets vinstmedel. Det förblir dock oklart också efter en granskning av båda bolagens noter vilka poster som är inkluderade. Attributet *balanserad* syftar inom redovisning på de åtgärder som man vidtar för årets positiva eller negativa resultat. Är resultatet positivt, avsätter man en del av vinsten i vissa fonder, medan resten redovisas tillsammans med de tidigare årens balanserade vinstbelopp som 'balanserade vinstmedel'. Är resultatet negativt, balanseras det med hjälp av tidigare års medel efter att bokslutet har blivit fastställt. (Carlsson & Nygren 2004: 34.) Attributet *ackumulerad* syftar på medel som härstammar från de tidigare åren.

**Tablå 20.** Termerna på kreditsidan i FB år 2004.

	UPM-Kymmene 2004	StoraEnso 2004
1	<b>Eget kapital och skulder</b>	<b>Eget kapital och skulder</b>
2	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>
3	Aktiekapital	Aktiekapital
4	Emission	
5	Överkursfond	Överkursfond
6		Egna aktier
7		Övrig comprehensive income
8	Omräkningsdifferenser	Ackumulerad omräkningsjustering
9	Fond för verkligt värde och andra fonder	
10	Ackumulerade vinstmedel	Balanserade vinstmedel
11		Periodens nettoresultat
12		<b>Minoritetsintressen</b>
13	<b>Långfristiga skulder</b>	<b>Långfristiga skulder</b>
14	Pensionsåtaganden	Avsättning för pensioner och övriga pensionsförmåner
15	Avsättningar	Övriga avsättningar
16	Uppskjuten skatteskuld	Uppskjutna skatteskulder
17	Räntebärande skulder	Långfristiga låneskulder
18	Övriga skulder	Övriga långfristiga rörelseskulder
19	<b>Kortfristiga skulder</b>	<b>Kortfristiga skulder</b>
20	Kortfristiga räntebärande skulder	Kortfristig del av långfristiga skulder
21	Leverantörsskulder och övriga skulder	Räntebärande skulder
22		Kortfristiga rörelseskulder
23	Inkomstskatteskulder	Skatteskulder

Såsom man kan se i tablåerna 19 och 20, har StoraEnso en aning flera detaljer i sin balansräkning än UPM-Kymmene. Tio av posterna är identiska i de två balansräkningarna. Termer som t.ex. *onoterade aktier*, *minoritetsintressen* och *periodens nettoresultat* (rad 10 i tablå 19 samt raderna 11 och 12 i tablå 20) i StoraEnsos balansräkning har inte motsvarande poster i UPM-Kymmenes balansräkning. Ser man närmare i noterna hur summorna för dessa poster har räknats i de två bolagens balans-

räkningar, märker man att bolagen helt enkelt har valt att konstruera sina balansräkningar lite olika. Med andra ord är begrepp som hamnat i balansräkningens ytstruktur olika, fastän alla summor existerar i båda bolagens beräkningar.

#### 4.2.1.3 Exempel på förändringar

Trots att detaljnormerna för redovisningen är olika för balansräkningar från olika år i mitt material, har områdets teoristruktur på de övergripande nivåerna (se kapitel 3) inte ändrats. I det här avsnittet redogör jag för hur benämningarna inom ett system har förändrats i tre balansräkningar hos två bolag (UPM-Kymmene och StoraEnso) vid tre olika tidpunkter. Det som jag är mest intresserad av är vad de olika begreppen kallas vid olika tidpunkter. Det är a) poster som har samma term i var och en av de tre balansräkningarna, b) poster som har samma termer åren 1997 och 1999 men en annan term år 2004 och c) poster som har fått olika termer i varje balansräkning som jag har granskat.

Det finns förändringar som har hänt på ytan, så att det är termerna som är olika de olika åren, medan begreppen är desamma. Det finns även fall där termen är oförändrad, fastän begreppsdefinitionerna har förändrats mycket i samband med normförändring. Likaså kan man hitta fall där både termen och begreppet är förändrade och fall där både termen och begreppet är oförändrade. Eftersom UPM-Kymmene och Stora Enso har använt mycket olika termer i sina balansräkningar, redogör jag i det här avsnittet skilt för utvecklingen i de båda bolagen.

Tablåerna 21 och 22 visar hur mycket balansräkningens termförråd varierar i UPM-Kymmenes balansräkningar kronologiskt från år 1997 till år 1999 och år 2004. Det händer mycket i balansräkningens termförråd: bara tre termer, *omsättningstillgångar*, *eget kapital* och *aktiekapital*, är desamma hela tiden (se rad 22 i tablå 21 och raderna 2 och 4 i tablå 22).

Åren 1997 och 1999 har flera (12) gemensamma termer, t.ex. *aktiva* och *passiva*, *immateriella tillgångar*, *materiella tillgångar*, *minoritetsandel* och *främmande kapital* (raderna 1, 3 och 9 i tablå 21 och raderna 1, 14 och 16 i tablå 22). Åren 1999 och 2004 har (förutom de tre ovannämnda termerna som är gemensamma för alla tre åren) två gemensamma termer, *överkursfond* och *avsättningar* (se raderna 5, 15 och 18 i tablå 22).



**Tablå 21.** Termerna på balansräkningens debetsida i UPM-Kymmene balansräkning åren 1997, 1999 och 2004.

	UPM-Kymmene 1997	UPM-Kymmene 1999	UPM-Kymmene 2004
1	<b>Aktiva</b>	<b>Aktiva</b>	<b>Tillgångar</b>
2	<b>Anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar</b>	<b>Bestående aktiva</b>	
3	<i>Immateriella tillgångar</i>	<i>Immateriella tillgångar</i>	
4	Etablerings- och organisationsutgifter	Koncerngoodwill	Goodwill Övriga immateriella anläggningstillgångar
5	Immateriella rättigheter		
6	Koncernaffärsvärde		
7	Övriga utgifter med lång verkningstid		
8	Förskottsbetalningar		
9	<i>Materiella tillgångar</i>	<i>Materiella tillgångar</i>	Materiella anläggningstillgångar
10	Jord- och vattenområden		Förvaltningsfastigheter
11	Byggnader och konstruktioner		
12	Maskiner och inventarier		Biologiska tillgångar
13	Övriga materiella tillgångar		
14	Förskottsbetalningar och pågående nyanskaffningar		
15	<i>Värdepapper ingående i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar</i>	<i>Placeringar</i>	
16	Aktier och andelar i intressebolag	Egna aktier	Andelar i intresseföretag och samriskföretag
17	Övriga aktier och andelar		Finansiella tillgångar som kan säljas
18	Lånefordringar		
19	Övriga placeringar		Uppskjuten skattefordran
20			Övriga långfristiga tillgångar
21	<b>Omsättnings- och finansierings-tillgångar</b>	<b>Rörliga aktiva</b>	<b>Kortfristiga tillgångar</b>
22	<i>Omsättningstillgångar</i>	<i>Omsättningstillgångar</i>	Omsättningstillgångar
23	Material och förnödenheter		
24	Halvfärdiga produkter		
25	Färdiga produkter/Varor		
26	Övriga omsättningstillgångar		
27	Förskottsbetalningar		
28	<i>Fordringar</i>	<i>Långfristiga fordringar</i>	Inkomstskattefordringar
29	Kundfordringar	<i>Kortfristiga fordringar</i>	Kundfordringar och övriga fordringar
30	Lånefordringar		Finansiella tillgångar som kan säljas
31	Resultatregleringar		
32	Övriga fordringar		
33	<i>Kassa och banktillgodohavanden</i>	<i>Kassa och bank</i>	Likvida medel



'Avsättningar' redovisas dock olika de två åren: år 1999 (rad 15 i tablå 22) som en självständig post efter det egna kapitalet, år 2004 (rad 18) som långfristiga skulder. Detta beror på en ändring i normerna.

**Tablå 22.** Termerna på balansräkningens kreditsida i UPM-Kymmene balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004.

	UPM-Kymmene 1997	UPM-Kymmene 1999	UPM-Kymmene 2004
1	<b>Passiva</b>	<b>Passiva</b>	<b>Eget kapital och skulder</b>
2	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>
3	Bundet eget kapital		
4	Aktiekapital	Aktiekapital	Aktiekapital
5		Överkursfond	Överkursfond
6	Övrigt bundet eget kapital	Uppskrivningsfond	Emission
7		Övriga fonder	Omräkningsdifferenser
8		Reservfond	Fond för verkligt värde och andra fonder
9	Fritt eget kapital		
10		Fond för egna aktier	
11	Balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder	Balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder	Akkumulerade vinstmedel
12	Räkenskapsperiodens vinst	Räkenskapsperiodens vinst	
13	Kapitallån		
14	Minoritetsandel	Minoritetsandel	
15	Obligatoriska reserver	<b>Avsättningar</b>	
16	<b>Främmande kapital</b>	<b>Främmande kapital</b>	<b>Långfristiga skulder</b>
17	<i>Långfristigt</i>	Långfristigt främmande kapital	
18	Masskuldebrevslån		<b>Avsättningar</b>
19	Lån mot konvertibla skuldebrev		Räntebärande skulder
20	Lån från penninginrättningar		
21	Pensionslån		Pensionsåtaganden
22	Leverantörsskulder		
23	Övriga långfristiga skulder		Övriga skulder
24	Latent skatteskuld	Latent skatteskuld	Uppskjuten skatteskuld
25	<i>Kortfristigt</i>	Kortfristigt främmande kapital	<b>Kortfristiga skulder</b>
26	Årsamorteringar på långfristiga lån		
27	Lån från penninginrättningar		Kortfristiga räntebärande skulder
28	Erhållna förskott		
29	Leverantörsskulder		Leverantörsskulder och övriga skulder
30	Finansieringsväxlar		
31	Resultatregleringar		Inkomstskatteskulder
32	Övriga kortfristiga skulder		

Det finns inte termer som är gemensamma bara för 1997 och 2004. Det finns dock några som har gemensamma led, t.ex. *leverantörsskulder* (1997) och *leverantörsskulder och övriga skulder* (2004) (rad 29 i tablå 22) . Sådana termer som

förekommer åren 1997 och 2004 men inte 1999 finns inte i UPM-Kymmene balansräkningar. UPM-Kymmene har konstruerat redovisningen på många punkter så olika de olika åren, att det är svårt att hitta poster vars termanvändning man kan direkt jämföra. Det finns dock några sådana fall där man klart kan se hur posten har fått olika termer varje år. Sådana här är till exempel *omsättnings- och finansieringstillgångar – rörliga aktiva – kortfristiga tillgångar* (rad 21 i tablå 21) och *kassa och banktillgodohavanden – kassa och bank – likvida medel* (rad 33 i tablå 21).

Man kan utgående från balansräkningens termförråd klart se att det har skett förändringar i normen. De stora förändringarna på termnivån leder till ett antagande att det har hänt stora förändringar även på begreppsnivån. Skillnaderna mellan åren 1997 och 1999 gäller enligt litteraturen främst posternas gruppering och det förekommer bara några principiella förändringar (*Kirjanpitolain uudistus 1998 – keskeiset muutokset* 1998: 10).

Tablåerna 23 och 24 visar hur balansräkningens termförråd varierar kronologiskt från år 1997 till år 1999 och år 2004 i Ensos och StoraEnsos balansräkningar. Även i Ensos och StoraEnsos balansräkningar är det bara fyra termer, *immateriella tillgångar, kassa- och banktillgodohavanden, eget kapital* och *aktiekapital*, som är desamma hela tiden (se raderna 3 och 35 i tablå 23 och raderna 2 och 4 i tablå 24). Det intressanta jämfört med UPM-Kymmene balansräkningar är att termanvändningen verkar vara enhetligare åren 1999 och 2004 än åren 1997 och 1999. Åren 1997 och 1999 har bara två gemensamma termer, *anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar* och *övriga kortfristiga skulder* i Ensos och StoraEnsos balansräkningar (se rad 2 i tablå 23 och rad 38 i tablå 24), medan antalet är 12 i UPM-Kymmene balansräkningar de samma två åren. Åren 1999 och 2004 är antalet gemensamma termer 17 i StoraEnsos balansräkningar och 5 i UPM-Kymmene. På samma sätt som i UPM-Kymmene balansräkningar, förekommer det inte fall där termen är gemensam för åren 1997 och 2004 men inte finns i balansräkningen för år 1999 i StoraEnsos balansräkningar.

**Tablå 23.** Balansräkningens debetsida i Ensos balansräkning år 1997 och i Stora-Ensos balansräkningar åren 1999 och 2004.

	Enso 1997	StoraEnso 1999	StoraEnso 2004	
1	<b>Aktiva</b>	<b>Tillgångar</b>	<b>Tillgångar</b>	
2	<b>Anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar</b>	<b>Anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar</b>	<b>Anläggningstillgångar och övriga långfristiga investeringar</b>	
3	<i>Immateriella tillgångar</i>	Immateriella tillgångar	Immateriella tillgångar	
4	Etablerings- och organisations- utgifter			
5	Immateriella rättigheter			
6	Goodwill Koncernens goodwill	Koncerngoodwill	Goodwill	
7	Övriga utgifter med lång verk- ningstid			
8	<i>Materiella tillgångar</i>			
9	Jord- och vattenområden	Fastigheter, anläggningar och inventarier	Fastigheter, maskiner och inventarier	
10	Byggnader och konstruktioner			
11	Maskiner och inventarier			Biologiska tillgångar
12	Övriga materiella tillgångar			
13	Förskottsbetalningar och pågå- ende anskaffningar			
14	<i>Värdepapper som ingår i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar</i>			
15	Aktier och andelar i koncern- bolag Aktier och andelar i intresse- bolag	Aktier, intressebolag Aktier, övriga bolag	Aktier i intressebolag	
16	Lånefordringar		Noterade värdepapper	
17	Egna aktier		Onoterade aktier	
18	<i>Värderingsposter</i>	Kapitalplaceringsaktier	Långfristiga lånefordringar	
19	Aktiverade räntor	Långfristiga lånefordringar	Uppskjutna skattefordringar	
20		Latent skattefordran Övriga långfristiga tillgångar	Övriga långfristiga tillgångar	
21	<b>Omsättnings- och finansieringstillgångar</b>	<b>Omsättningstillgångar</b>	<b>Omsättningstillgångar</b>	
22	<i>Omsättningstillgångar</i>	Varulager	Varulager	
23	Material och förnödenheter			
24	Halvfärdiga produkter			
25	Färdiga produkter			
26	Förskottsbetalningar			
27	<i>Fordringar</i>			
28	Försäljningsfordringar	Skattefordringar	Skattefordringar	
29	Lånefordringar	Kortfristiga fordringar Kortfristiga placeringar och ford- ringar	Kortfristiga rörelsefordringar	
30	Resultatregleringar		Räntebärande fordringar	
31	Övriga fordringar			
32	<i>Värdepapper som ingår i finansieringstillgångarna</i>			
33	Aktier och värdepapper			
34	Övriga värdepapper			
35	<i>Kassa och banktillgodo- havanden</i>	Kassa och banktillgodohavanden	Kassa och banktillgodo- havanden	

StoraEnsos balansräkningar från åren 1999 och 2004 har sammanlagt 17 gemensamma termer, 5 på debetsidan och 12 på kreditsidan. Det är både termer för överordnade begrepp, såsom *tillgångar*, *eget kapital och skulder* och *immateriella tillgångar* (se raderna 1 och 3 i tablå 23 och rad 1 i tablå 24) och termer som benämner underordnade begrepp, såsom *balanserade vinstmedel* och *skatteskulder* (raderna 11 och 36 i tablå 24).

Man kan ge olika förklaringar till variationen i balansräkningens termförråd hos de två bolagen de tre åren. Man kan tänka sig att StoraEnso har etablerat en enhetlig termanvändning i samband med fusionen, att koncernbolaget StoraEnso har frigjort sig från de gamla vanorna som det svenska Stora och det finska Enso har haft år 1997 och skapat en ny enhetlig kultur för StoraEnso. Detta kan tänkas vara synligt även i balansräkningens termanvändning åren 1999 och 2004. Det att UPM-Kymmene's balansräkningar från åren 1999 och 2004 ändå avviker från varandra på flera punkter trots att bolaget är i stort sett detsamma strider dock mot denna tolkning. En mer trolig förklaring för utvecklingen hos båda bolagen är således redovisningsnormens påverkan. Stora och Enso har följt både var sina nationella lagar och normer från Sverige respektive Finland, medan det fusionerade StoraEnso redan meddelar att det redan från början (sedan år 1998) har tillämpat den internationella redovisningsstandarden IAS år 1999 och IAS/IFRS år 2004. Således kan man se en större förändring mellan åren 1997 och 1999 än mellan åren 1999 och 2004 i StoraEnsos balansräkningar. UPM-Kymmene har följt olika normer för varje år som jag har sett på (se tablå 2), och visar dessutom ett större antal ändringar speciellt i samband med byte till den internationella normen IAS/IFRS. Det bör dock även påpekas att antalet poster varierar mycket (från 61 poster i UPM-Kymmene's balansräkning år 1997 till 35 poster i StoraEnsos balansräkning år 1999, se tablå 1), vilket i sin tur påverkar det möjliga antalet gemensamma termer.

**Tablå 24.** Balansräkningens creditsida i Ensos balansräkning år 1997 och i Stora-Ensos balansräkningar åren 1999 och 2004.

	Enso 1997	StoraEnso 1999	StoraEnso 2004
1	<b>Passiva</b>	<b>Eget kapital och skulder</b>	<b>Eget kapital och skulder</b>
2	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>
3	<b>Bundet eget kapital</b>		
4	Aktiekapital	Aktiekapital	Aktiekapital
5	Fonderade egna aktier	Bundet kapital	Överkursfond
6	Reservfond		
7	Värdetförhöjningsfond		
8	<b>Fritt eget kapital</b>		Egna aktier
9	Övrigt eget kapital		Övrig comprehensive income
10			Ackumulerad omräkningsjustering
11	Kumulativa vinstmedel	Balanserade vinstmedel	Balanserade vinstmedel
12	Räkenskapsperiodens vinst	Periodens nettoresultat	Periodens nettoresultat
13	<b>Minoritetsandel</b>	<b>Minoritetsintressen</b>	<b>Minoritetsintressen</b>
14	<b>Reserveringar</b>		
15	Kumulativ avskrivningsdifferens		
16	Frivilliga reserveringar		
17	Investeringsreserveringar		
18	Övergångsreservering		
19	Övriga frivilliga reserveringar		
20	Obligatoriska reserveringar		
21	<b>Främmande kapital</b>		
22	<i>Långfristigt</i>	<b>Långfristiga skulder</b>	<b>Långfristiga skulder</b>
23	Masskuldebrevslån		
24	Konvertibelt lån		
25	Lån från penninginrättningar		
26	Pensionslån		
27		Avsättningar för pensioner	Avsättning för pensioner och övriga pensionsförmåner
28		Latenta skatteskulder	Uppskjutna skatteskulder
29		Övriga avsättningar	Övriga avsättningar
30		Långfristiga låneskulder	Långfristiga låneskulder
31	Övriga långfristiga lån	Övriga långfristiga skulder	Övriga långfristiga rörelseskulder
32	<i>Kortfristigt</i>	<b>Kortfristiga skulder</b>	<b>Kortfristiga skulder</b>
33	Lån från penninginrättningar	Kortfristig del av långfristiga skulder	Kortfristig del av långfristiga skulder
34	Pensionslån		Räntebärande skulder
35	Erhållna förskott		Kortfristiga rörelseskulder
36	Leverantörsskulder	Skatteskulder	Skatteskulder
37	Resultatregleringar		
38	Övriga kortfristiga skulder	Övriga kortfristiga skulder	

Fem poster i UPM-Kymmene's balansräkningar har samma termer åren 1997 och 1999 men ny term år 2004 (se tablå 25). En del av de nya termerna kan tänkas vara genom-

skinligare än förr: t.ex. *aktiva* och *passiva* har ersatts med *tillgångar* respektive *eget kapital och skulder* (raderna 1 och 3 i tablå 25) och *materiella tillgångar* med *materiella anläggningstillgångar* (rad 2), där ledet *anläggnings-* uttrycker mer precis postens plats i begreppssystemet (se rad 9 i tablå 21). Den enda termen som inte är lika genomskinlig är *ackumulerade vinstmedel*, i jämförelse med den tidigare termen *balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder* (rad 4 i tablå 5, rad 11 i tablå 22).

**Tablå 25.** Samma termer åren 1997 och 1999, ny term år 2004.

	1997 och 1999	ny term 2004
1	aktiva	– tillgångar
2	materiella tillgångar	– materiella anläggningstillgångar
3	passiva	– eget kapital och skulder
4	balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder	– ackumulerade vinstmedel
5	främmande kapital	– skulder

Tablå 26 visar de fall ur UPM-Kymmene's balansräkningar där posterna har fått olika termer varje år (se tablå 26). I fråga om termernas längd har det skett både förlängningar och förkortningar av uttrycken: de tre första termerna från år 1997 i tablå 26 är längre än de från år 1999 och de två sista kortare än de från år 1999. De två första termerna från år 2004 är längre än de från år 1999 medan de tre sista från 2004 är kortare än de från år 1999. I fråga om termernas genomskinlighet kan man diskutera om den lider eller inte lider av förlängningar och förkortningar av uttrycken. Det är lite tveksamt om termerna *bestående aktiva* och *rörliga aktiva* från år 1999 (se mellersta kolumnen på raderna 1 och 2 i tablå 26) säger vilka begrepp det är fråga om både jämfört med termerna från åren 1997 och 2004 (se kolumnerna bredvid på raderna i tablå 26). Däremot är det klart att en förlängning av uttrycket har varit på sin plats när man ser på termerna *långfristigt* och *kortfristigt* från år 1997 (raderna 4 och 5 i tablå 26), som inte alls uttrycker vad som är långfristigt eller kortfristigt. Man kan också diskutera om någon av termerna *främmande kapital* och *skulder* är bättre än den andra. Man kan eventuellt tänka sig att *skulder* kan bära en negativ konnotation jämfört med den neutrala termen *främmande kapital*, men man kan också tänka sig att *främmande kapital* är eufemistisk – ett bolag har i praktiken skuld när det har finansierat sina tillgångar med främmande kapital. Man kan alltså konstatera att termerna från år 2004 är både relativt genomskinliga och korta speciellt jämfört med termerna från år 1997.

**Tablå 26.** Olika termer varje år.

	1997	1999	2004
1	anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar	bestående aktiva	långfristiga tillgångar
2	omsättnings- och finansieringstillgångar	rörliga aktiva	kortfristiga tillgångar
3	kassa och banktillgodohavanden	kassa och bank	likvida medel
4	långfristigt	långfristigt främmande kapital	långfristiga skulder
5	kortfristigt	kortfristigt främmande kapital	kortfristiga skulder

Det gemensamma draget hos termvalen för tillgångarna år 1999 och 2004 är att man ser klarare än år 1997 vilken indelningsprincip som är det primära kriteriet för kategoriseringen. Såsom det framgår av tablå 26 är kriteriet år 1999 likviditetsgrad ("bestående", "rörlig") och år 2004 tillgångarnas varaktighet ("kortfristigt", "långfristigt") i företaget. Termen *kassa och banktillgodohavanden* från år 1997 har år 1999 förkortats till *kassa och bank*. År 2004 har posten fått en ny term, *likvida medel* (se rad 3 i tablå 26). Posten för betalningsförpliktelser har alla tre åren haft samma indelningskriterium, kort- eller långfristighet. Åren 1997 och 1999 syftar man på *främmande kapital* (raderna 4 och 5, mellersta kolumnen i tablå 26), medan man år 2004 kallar begreppen för *långfristiga* och *kortfristiga skulder* (kolumnen till höger på samma rader).

#### 4.2.2 Materialet från Sverige

Materialet för avsnitt 4.2.2 består av Storas och SCA:s balansräkningar år 1997 samt SCA:s balansräkningar från åren 1999 och 2004. Såsom det framgår av tablå 27, har bolagen följt två olika normer dessa år: Årsredovisningslag från år 1995 åren 1997 och 1999 och IAS/IFRS från 2003 år 2004.

**Tablå 27.** Normen för de svenska balansräkningarna 1997, 1999 och 2004.

År	Bolag	Normen för balansräkningen
1997 1997 och 1999	Stora SCA	Årsredovisningslag från 1995
2004	SCA	IAS/IFRS från 2003

År 1997 är ÅrL från 1995 ganska ny för bolagen, medan termanvändningen år 1999 troligen har etablerat sig. År 2004 är normen ny, vilket kan tänkas synas så att bolagen inte ännu har hunnit överväga vilka uttryck som bäst uttrycker deras ekonomiska budskap. Det intressanta kan således vara att se om man kan hitta likheter i term-användningen åren 1997 och 2004 när bolagen tillämpar en relativt ny norm. Mitt



sverigesvenska material kan även antas visa utvecklingstendenser från år 1995 till år 2004 hos balansräkningens termer och begrepp i Sverige.

#### 4.2.2.1 Begreppet: omfång och innehåll

##### *1997 och 1999*

Enligt Thomasson et al. (1997: 225, 249) ordnas tillgångarna i balansräkningar enligt en grov "likviditetsrangordning", så att de tillgångar som är lättast realiserbara placeras nederst. På samma sätt som i Finland är den första posten på balansräkningens debetsida således 'immateriella anläggningstillgångar' och den sista posten summan av företagets 'kassa och bank' vid årets slut (se den övre delen i tablå 28). Ordningen för olika poster på balansräkningens debetsida har med andra ord samma två väsentliga kännetecken som i Finland: likviditetsgrad och tillgångarnas varaktighet i företaget.

'Anläggningstillgångar' är tillgångar som är "avsedd(a) att stadigvarande brukas eller innehas i rörelsen", och som består av 'immateriella anläggningstillgångar', 'materiella anläggningstillgångar' samt 'finansiella anläggningstillgångar' (Thomasson et al. 1997: 225). 'Omsättningstillgångar' är andra tillgångar än anläggningstillgångar (Thomasson et al. 1997: 249), och består av fyra typer av tillgångar: 'varulager', 'kortfristiga fordringar', 'kortfristiga placeringar' samt 'kassa och bank' (ibid.). Tillgångarna kategoriseras även i Sverige enligt sin varaktighet i företaget. Det finns 'långfristiga tillgångar' som kommer att användas under flera år, 'kortfristiga tillgångar' som är avsedda att förbrukas under ett års tid och tillgångar som är i ständig omsättning i företagets verksamhet (likvida medel).

Den nedre delen i tablå 28 visar hur balansräkningens creditsida är strukturerad enligt ÅrL 1995. Balansräkningens creditsida innehåller informationen om hur företagets tillgångar är finansierade (Thomasson et al. 1997: 270). Creditsidan följer i Sverige samma ordning som i Finland, det är ordningen för återbetalning som gäller. 'Eget kapital' är det som redovisas först, eftersom det troligen inte förfaller till betalning och således är det mest långvariga kapitalet i företaget. Posterna för eget kapital följs av årets resultat, som är delvis utdelningsbart.

**Tablå 28.** Balansräkningens omfång i Sverige 1997 och 1999.

Tillgångar	Anläggningstillgångar	Immateriella anläggningstillgångar
		Materiella anläggningstillgångar
		Finansiella anläggningstillgångar
	Omsättningstillgångar	Varulager
		Fordringar
		Kortfristiga placeringar
		Kassa och bank
Eget kapital, avsättningar och skulder	Eget kapital	Aktiekapital
		Överkursfond
		Uppskrivningsfond
		Andra fonder
		Balanserad vinst eller förlust
	Årets resultat	
	Obeskattade reserver	
	Avsättningar	
Skulder		

Efter eget kapital redovisas betalningsförpliktelse som består av 'avsättningar' och 'skulder'. 'Avsättningar' är betalningsförpliktelser, vars storlek eller tidpunkt är osäkra (t.ex. pensionsåtaganden) (Thomasson et al. 1997: 120). Skulder som förfaller till betalning senare än ett år efter balansdagen är *långfristiga* och skulder som förfaller till betalning inom det kommande året är *kortfristiga*. På samma sätt som i det finska schemat, redovisas sist de kortfristiga skulderna som inom kort kan tänkas kräva omsättningsbara tillgångar av företaget (jfr tablåerna 12, 13 och 28).

2004

Såsom jag nämnde förr i avsnitt 4.2.1.1 (under rubriken 2004), finns det inget schema för balansräkningen i de internationella redovisningsstandarderna. Den svenska översättningen av IAS nämner följande poster som ska finnas med i en balansräkning:

- a) materiella anläggningstillgångar
- b) förvaltningsfastigheter
- c) immateriella tillgångar
- d) finansiella tillgångar
- e) placeringar redovisade i enlighet med kapitalandelsmetoden
- f) biologiska tillgångar
- g) varulager
- h) kundfordringar och andra fordringar
- i) likvida medel
- j) leverantörsskulder och andra skulder
- k) avsättningar
- l) finansiella skulder (exklusive belopp enligt (j) och (k))
- m) skulder och fordringar för aktuell skatt
- n) uppskjutna skatteskulder och uppskjutna skattefordringar
- o) minoritetsintressen (redovisade under eget kapital)

- p) emitterat kapital och annat eget kapital hänförligt till innehavare av andelar i moderföretaget. (*Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006*: 183).

Standarden betonar att listan inte är föreskrivande i fråga om ordningsföljd eller format för redovisning av posterna. Avsikten är att listan fungerar som en förteckning över de poster vars karaktär eller funktion är så olika att de måste redovisas separat (*Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006*: 184). Innehållet i den svenska översättningen av IAS är detsamma som det som beskrevs ovan i avsnitt 4.2.1.1: 2004. Posterna delas således in i kortfristiga och långfristiga både på debetsidan och på kreditsidan i balansräkningen (*Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006*: 181, 182).

Såsom man kan se i tablå 29, innehåller förteckningen inte rubriker för den överordnade strukturen, d.v.s. beteckningarna i kursiv i kolumnerna till vänster saknas i listan. Förteckningen anger poster som ska finnas med, utan något explicit förslag till hierarkisk struktur. En granskning av listan visar dock, att strukturen finns med implicit. Man kan se detta i tablå 29: i kolumnen till höger är posterna i exakt samma ordning som i förteckningen, och kolumnerna till vänster visar posternas överordnade begrepp. Den överordnade strukturen följer samma principer som i de tidigare balansräkningarna.

Man kan enligt IAS redovisa separat balansposter vars storlek, karaktär eller funktion är speciellt relevant för förståelsen av företagets finansiella ställning. Man kan även ändra beteckningar och posters ordningsföljd så att de beskriver väl företagets karaktär och den finansiella ställningen. (*IFRS/IAS 2006*: 184.) Standarden uppmuntrar företagen att avväga posternas väsenlighet på basis av tillgångarnas karaktär, likviditet och funktion i företaget och på basis av skuldernas belopp, karaktär och betalningstidpunkt (ibid.). Vad kännetecknet 'karaktär' syftar på i redovisningens teknolekt blir odefinierat. Den internationella standarden (IAS/IFRS) lämnar således friare händer för företagen vad gäller både balansräkningens begreppsstrukturering och val av termer än de nationella lagarna gör.

**Tablå 29.** Balansräkningens omfång i Sverige enligt IAS (*IFRS/IAS 2006: 183*).

Balansräkning IAS		
<i>Debet</i>	<i>Långfristiga tillgångar</i>	materiella anläggningstillgångar
		förvaltningsfastigheter
		immateriella tillgångar
		finansiella tillgångar
		placeringar redovisade i enlighet med kapitalandelsmetoden
	<i>Kortfristiga tillgångar</i>	biologiska tillgångar
		varulager
kundfordringar och andra fordringar		
<i>Kredit</i>	<i>Främmande kapital</i>	likvida medel
		leverantörsskulder och andra skulder
		avsättningar
		finansiella skulder
		skulder och fordringar för aktuell skatt
	<i>Eget kapital</i>	uppskjutna skatteskulder och uppskjutna skattefordringar
		minoritetsintressen
		emitterat kapital och annat eget kapital hänförligt till innehavare av andelar i moderföretaget

Den mest synliga förändringen från 1997 och 1999 till 2004 gäller värdering av olika tillgångar. I ÅrL har man värderat tillgångarna enligt historisk kostnad eller anskaffningsvärdet, medan IAS/IFRS förutsätter att bolaget gör värderingen enligt tillgångarnas ”verkliga värde”. Sådana här förändringar tycks dock inte ha direkt påverkan på balansräkningens terminologi, utan kriterierna för hur man systematiserar och åskådliggör balansräkningen kvarstår.

#### 4.2.2.2 Systemet: termer och systemkonstruktion

##### *1997 och 1999*

ÅrL:s schema som mitt SB-material har följt åren 1997 och 1999 är terminologiskt sett på många sätt väl genomtänkt (termerna som föreslås i schemat anges i kolumnen längst till vänster i tablå 30). Både debet- och kreditsidan har genomskinliga termer *tillgångar* vs. *eget kapital*, *avsättningar* och *skulder* (se kolumnen till vänster på rad 1 i tablåerna 30 och 31).

**Tablå 30.** Termerna på debetsidan i SB från 1997 och 1999.

		Stora 1997	SCA 1997	SCA 1999
1	<b>Tillgångar</b>	x	x	x
2	<b>Anläggningstillgångar</b>	x	x	x
3	<b>Immateriella anläggningstillgångar</b>	x	x	x
4	Koncessioner, patent, licenser, varumärken etc.		Patent, varumärken och liknande rättigheter	Patent, varumärken och liknande rättigheter
5	Goodwill	x	x	x
6		Övriga immateriella tillgångar		
7	<b>Materiella anläggningstillgångar</b>	x	x	x
8		Skogsmark		
9	Byggnader och mark	x	x	x
10	Maskiner och tekniska anläggningar	Maskiner och andra tekniska anläggningar	Maskiner och inventarier	Maskiner och inventarier
11	Pågående nyanläggningar och förskott avseende materiella anläggningstillgångar	Pågående nyanläggningar	Pågående nyanläggningar	Pågående nyanläggningar
12	<b>Finansiella anläggningstillgångar</b>	x	x	x
13	Aktier/andelar i koncernföretag	Aktier och andelar	Aktier och andelar	Aktier och andelar
14			Andra långfristiga fordringar	Andra långfristiga fordringar
15	Andra långfristiga värdepappersinnehav		Kapitalplaceringsaktier	Kapitalplaceringsaktier
16	Andra långfristiga fordringar	Rörelsebetingade fordringar	Räntebärande fordringar	Räntebärande fordringar
17		Räntebärande tillgångar		
18	<b>Omsättningstillgångar</b>	x	x	x
19	Varulager	x	x	x
20	Fordringar	x		
21	Kundfordringar		x	x
22	Fordringar hos intresseföretag		Kortfristiga fordringar på dotterbolag (mod)	Kortfristiga fordringar på dotterbolag (mod)
23	Övriga fordringar	Räntebärande fordringar	Övriga kortfristiga fordringar	Övriga kortfristiga fordringar
24	Kortfristiga placeringar	x	x	x
25	Kassa och bank	x	x	x

Tillgångarna är indelade i två grupper som heter *anläggningstillgångar* och *omsättningstillgångar* (se raderna 2 och 18 i tablå 30). Anläggningstillgångarna är av tre slag, och termen visar även det överordnade begreppet: *immateriella anläggningstillgångar*, *materiella anläggningstillgångar* och *finansiella anläggningstillgångar* (raderna 3, 7 och 12 i tablå 30). Omsättningstillgångarna indelas i *varulager*, *ford-*

ringar, kortfristiga placeringar samt kassa och bank (raderna 19, 20, 24 och 25 i tablå 30).

**Tablå 31.** Termerna på kreditsidan i SB från 1997 och 1999.

		<b>Stora 1997</b>	<b>SCA 1997</b>	<b>SCA 1999</b>
<b>1</b>	<b>Eget kapital, avsättningar och skulder</b>	Eget kapital och skulder	x	x
<b>2</b>	<b>Eget kapital</b>	x	x	x
<b>3</b>		Bundet eget kapital	Bundet eget kapital	Bundet eget kapital
<b>4</b>	Aktiekapital	x	x	x
<b>5</b>		Bundna reserver	Bundna reserver	Bundna reserver
<b>6</b>	Överkursfond			
<b>7</b>	Uppskrivningsfond			
<b>8</b>	Andra fonder			
<b>9</b>		Fritt eget kapital	Fritt eget kapital	Fritt eget kapital
<b>10</b>		Disponibla reserver	Fria reserver	Fria reserver
<b>11</b>	Balanserad vinst eller förlust			
<b>12</b>	Årets resultat	x	Årets nettoresultat	Årets nettoresultat
<b>13</b>	Obeskattade reserver			(mod)
<b>14</b>		Minoritetsintressen	Minoritetsintressen	Minoritetsintressen
<b>15</b>	<b>Avsättningar</b>	x	x	x
<b>16</b>	Avsättningar för pensioner och liknande förpliktelser	Avsättningar för pensioner	Avsättningar för pensioner	Avsättningar för pensioner
<b>17</b>	Avsättningar för skatter	x	x	Avsättningar för uppskjutna skatteskulder
<b>18</b>	Övriga avsättningar	x	x	x
<b>19</b>	<b>Skulder</b>	x	x	x
<b>20</b>			Räntebärande skulder	Räntebärande skulder
<b>21</b>	Obligationslån	x		
<b>22</b>	Skulder till kreditinstitut	x		
<b>23</b>	Förskott från kunder			
<b>24</b>	Leverantörsskulder		x	x
<b>25</b>	Skulder till koncernföretag			
<b>26</b>	Skulder till intresseföretag		(Skulder till dotterbolag (mod))	(Skulder till dotterbolag (mod))
<b>27</b>	Skatteskulder	x		
<b>28</b>	Övriga skulder	Övriga räntebärande skulder		
<b>29</b>	Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter		Övriga ej räntebärande skulder	Övriga ej räntebärande skulder
<b>30</b>		Rörelseskulder		

Balansräkningens kreditsida *eget kapital, avsättningar och skulder* uttrycker klart vilka huvudsakliga poster som redovisas på balansräkningens kreditsida. I Storas

balansräkning används en kortare term *eget kapital och skulder* (se rad 1 i tablå 31). Alla tre bolagen redovisar det egna kapitalet indelat i *bundet eget kapital* och *fritt eget kapital* (se raderna 3 och 9 i tablå 31).

Såsom man kan se i tablå 31, avviker SB-materialets termval från varandra på två punkter i fråga om eget kapital: *disponibla reserver* (Stora) är synonym till *fria reserver* (SCA 1997 och 1999) (rad 10) och *årets resultat* (Stora) har en synonym *årets nettoresultat* (SCA 1997 och 1999) (rad 12).

Avsättningar indelas i underkategorier beroende på avsättningarnas användningsändamål (*avsättningar för pensioner* och *avsättningar för skatter*). Därtill finns det en kategori för avsättningar som är avsedda för andra ändamål (*övriga avsättningar*). *Avsättningar för skatter* (Stora och SCA 1997) har en längre synonym *avsättningar för uppskjutna skatteskulder* (SCA 1999) (raderna 16 och 17 i tablå 31). Den längre varianten berättar mer detaljer om begreppet: att det är förpliktelser som är uppskjutna (=kända, men behöver betalas först senare) och att det handlar om betalningsförpliktelse (skuld).

Många av termerna för olika typer av skulder visar särskiljande kännetecknen för de olika typerna av skulder. Det handlar om olika synvinklar i lånetransaktionen, t.ex. källan för de medel som har erhållits (t.ex. *leverantörsskulder*, *skulder till kreditinstitut*). Termen *obligationslån* berättar om lånets betalningsvillkor. SCA har i sina två balansräkningar delat in skulderna i två huvudkategorier, som kallas *räntebärande skulder* och *övriga ej räntebärande skulder* (raderna 20 och 29 i tablå 31), alltså angett det överordnade begreppet i stället för detaljerna, och vill redovisa för *leverantörsskulder* och *skulder till dotterbolag* skilt för sig (raderna 24 och 26). Noterna visar, att upplupna kostnader och förutbetalda intäkter ingår i *övriga ej räntebärande skulder*. En granskning av noterna i Storas balansräkning visar att termen *rörelseskulder* står i balansräkningen för leverantörsskulder, för växelskulder och upplupna kostnader och för förutbetalda intäkter. Skillnaderna i materialet beror således på att de två bolagen har valt att konstruera redovisningen av skulder på olika sätt.

En överblick över tablåerna 30 och 31 visar att en stor del, ungefär hälften av termvalen i mitt SB-material från åren 1997 och 1999 följer ÅRL:s schema. Speciellt de termer som fungerar som rubriker i balansräkningen är enhetliga i de balansräkningar som jag har sett på – endast Storas rubrik för balansräkningens creditsida (*eget kapital och skulder* i stället för *eget kapital, avsättningar och skulder*, rad 1 i tablå 31) av-



viker från regeln. Avvikelser från schemat är i princip av tre slag: tillägg (posten saknas i schemat och därför saknas även termen), bortfall (en post saknas i balansräkningen) och användning av en annan term som finns i schemat. Såsom jag har nämnt, är det problematiskt att kommentera orsakerna till de poster som saknas, och därför gör jag det bara i några tydliga fall. Det förekommer omkring tio tillägg i mitt material, t.ex. *övriga immateriella tillgångar* och *skogsmark* (Stora, raderna 6 och 8 i tablå 30) och *övriga räntebärande skulder* (Stora, rad 28 i tablå 31) samt *minoritetsintressen* (alla bolag, rad 14 i tablå 31). I hälften av dessa förekommer tillägget av en post i två eller i alla balansräkningar jag har sett på. Användning av en annan term som anges i schemat möter på 15 olika ställen. Av dessa är tre, termen *pågående nyanläggningar*, termen *aktier och andelar* (raderna 11 och 13 i tablå 30) samt termen *avsättningar för pensioner* (rad 16 i tablå 31) gemensamma för alla tre balansräkningar. Resten av fallen är företagsspecifika, såsom *maskiner och tekniska anläggningar* (schemat), *maskiner och andra tekniska anläggningar* (Stora) och *maskiner och inventarier* (SCA) (rad 10 i tablå 30). Det är även värt att påpeka att med ett undantag, *avsättningar för skatter* (alla andra) – *avsättningar för uppskjutna skatteskulder* (SCA 1999, rad 17 i tablå 31), förekommer SCA:s företagsspecifika val av termer både år 1997 och år 1999.

#### 2004

SCA:s IAS/IFRS-balansräkning för år 2004 skiljer sig överraskande litet från de två tidigare åren. Debetsidan är *tillgångar* och creditsidan  *eget kapital, avsättningar och skulder* (se rad 1 i tablåerna 32 och 33). Det som har fallit bort på debetsidan i jämförelse med de tidigare åren är rubrikerna *anläggningstillgångar* och *omsättningstillgångar* och benämningarna på de underordnade kategorierna (*immateriella anläggningstillgångar* o.s.v.) (se raderna 2, 3, 6, 11 och 18 i tablå 32). En överblick över tablåerna 32 och 33 visar, att SCA verkar ha bestämt sig för att inte ändra sin egna etablerade redovisningsterminologi trots att normen är förändrad. Man bör dock komma ihåg att SCA:s IAS/IFRS-balansräkning från 2004 inte är periodens ”huvud-balansräkning”, utan den har upprättats för att åstadkomma jämförelsematerial för det kommande året, då tillämpningen av den internationella normen blir obligatorisk.

Såsom man kan konstatera i tablå 32, har SCA, bortsett från två tillägg, *uppskjutna skattefordringar* och *andra långfristiga fordringar* (raderna 16 och 17 i tablå 32) använt precis samma termer på debetsidan i sin balansräkning som de tidigare två åren jag har sett på. Man kan alltså inte på termnivån se att begreppens innehåll har förändrats på något sätt.

**Tablå 32.** Termerna på debetsidan i SCA:s balansräkningar från 1997, 1999 och 2004.

	SCA 1997	SCA 1999	SCA 2004 (IAS/IFRS)
1	<b>Tillgångar</b>	<b>Tillgångar</b>	<b>Tillgångar</b>
2	<b>Anläggningstillgångar</b>	<b>Anläggningstillgångar</b>	
3	<i>Immateriella anläggningstillgångar</i>	<i>Immateriella anläggningstillgångar</i>	
4	Patent, varumärken och liknande rättigheter	Patent, varumärken och liknande rättigheter	Patent, varumärken och liknande
5	Goodwill	Goodwill	Goodwill
6	<i>Materiella anläggningstillgångar</i>	<i>Materiella anläggningstillgångar</i>	
7			
8	Byggnader och mark	Byggnader och mark	Byggnader och mark
9	Maskiner och inventarier	Maskiner och inventarier	Maskiner och inventarier
10	Pågående nyanläggningar	Pågående nyanläggningar	Pågående nyanläggningar
11	<i>Finansiella anläggningstillgångar</i>	<i>Finansiella anläggningstillgångar</i>	
12	Aktier och andelar	Aktier och andelar	Aktier och andelar
13	Andra långfristiga fordringar	Andra långfristiga fordringar	
14	Kapitalplaceringsaktier	Kapitalplaceringsaktier	Kapitalplaceringsaktier
15	Räntebärande fordringar	Räntebärande fordringar	Räntebärande fordringar
16			Uppskjutna skattefordringar
17			Andra långfristiga fordringar
18	<b>Omsättningstillgångar</b>	<b>Omsättningstillgångar</b>	
19	Varulager	Varulager	Varulager
20	Kundfordringar	Kundfordringar	Kundfordringar
21			Skattefordringar
22	Kortfristiga fordringar på dotterbolag (mod)	Kortfristiga fordringar på dotterbolag (mod)	
23	Övriga kortfristiga fordringar	Övriga kortfristiga fordringar	Övriga kortfristiga fordringar
24	Kortfristiga placeringar	Kortfristiga placeringar	Kortfristiga placeringar
25	Kassa och bank	Kassa och bank	Kassa och bank

I tablå 33 kan man se att SCA har även på balansräkningens kreditsida använt i stort sett samma termer som de tidigare två åren jag har sett på. Åtta av posterna har identiska termer alla tre åren (raderna 1, 4, 5, 7, 10, 12, 14 och 19).

**Tablå 33.** Termerna på kreditsidan i SCA:s balansräkningar från 1997, 1999 och 2004.

	SCA 1997	SCA 1999	SCA 2004 (IAS/IFRS)
1	<b>Eget kapital, avsättningar och skulder</b>	<b>Eget kapital, avsättningar och skulder</b>	<b>Eget kapital, avsättningar och skulder</b>
2	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>	
3	<i>Bundet eget kapital</i>	<i>Bundet eget kapital</i>	
4	Aktiekapital	Aktiekapital	Aktiekapital
5	Bundna reserver	Bundna reserver	Bundna reserver
6	<i>Fritt eget kapital</i>	<i>Fritt eget kapital</i>	
7	Fria reserver	Fria reserver	Fria reserver
8			Ackumulerad omräkningsdifferens
9	Årets nettoresultat	Årets nettoresultat	Årets resultat
10	<b>Minoritetsintressen</b>	<b>Minoritetsintressen</b>	<b>Minoritetsintressen</b>
11	<b>Avsättningar</b>	<b>Avsättningar</b>	
12	Avsättningar för pensioner	Avsättningar för pensioner	Avsättningar för pensioner
13	Avsättningar för skatter	Avsättningar för uppskjutna skatteskulder	Avsättningar för skatter
14	Övriga avsättningar	Övriga avsättningar	Övriga avsättningar
15	<b>Skulder</b>	<b>Skulder</b>	
16	Räntebärande skulder	Räntebärande skulder	Långfristiga räntebärande skulder
17			Övriga långfristiga skulder
18			Kortfristiga räntebärande skulder
19	Leverantörsskulder	Leverantörsskulder	Leverantörsskulder
20	Skulder till dotterbolag (mod)	Skulder till dotterbolag (mod)	
21			Skatteskulder
22			Övriga kortfristiga skulder
23	Övriga ej räntebärande skulder	Övriga ej räntebärande skulder	

Det finns även sju nya termer år 2004 som inte finns i bolagets tidigare balansräkningar, *ackumulerad omräkningsdifferens* (rad 8), *årets resultat* (rad 9), *långfristiga räntebärande skulder* (rad 16), *övriga långfristiga skulder* (rad 17), *kortfristiga räntebärande skulder* (rad 18), *skatteskulder* (rad 21) samt *övriga kortfristiga skulder* (rad 22). Även på kreditsidan har rubrikerna fallit bort (se raderna 2, 3, 6, 11 och 15). Därtill har två övriga termer, *skulder till dotterbolag* (rad 20) och *övriga ej räntebärande skulder* (rad 23) fallit bort på grund av en ny strukturering av balansräkningen.

## 4.2.2.3 Exempel på förändringar

Det intressanta med förändringen i Sverige är att den inte tycks påverka balansräkningens termförråd lika starkt som normförändringen har påverkat mitt FB-material. För intressets skull har jag sett på vilka termer SCA använder år 2004 i sina två balansräkningar, den som har upprättats enligt ÅrL och den som har upprättats enligt IAS/IFRS. Tablåerna 34 och 35 visar samma tendens som är synlig i tablåerna 32 och 33: SCA har inte ändrat på sin termanvändning trots att bolaget har upprättat de två balansräkningar som presenteras nedan enligt olika normer. Det som saknas i IAS/IFRS-balansräkningen är termerna för de överordnade posterna (rubrikerna) (se raderna 2, 3, 6, 10 och 16 i tablå 34), annars är balansräkningens debetsidor identiska i fråga om sin termanvändning.

**Tablå 34.** Termerna på debetsidan i SCA:s ÅrL-balansräkning och i IAS/IFRS-balansräkning år 2004.

	<b>SCA 2004: ÅrL</b>	<b>SCA: IAS/IFRS</b>
1	<b>Tillgångar</b>	<b>Tillgångar</b>
2	<i>Anläggningstillgångar</i>	
3	<i>Immateriella anläggningstillgångar</i>	
4	Goodwill	Goodwill
5	Patent, varumärken och liknande	Patent, varumärken och liknande
6	<i>Materiella anläggningstillgångar</i>	
7	Byggnader och mark	Byggnader och mark
8	Maskiner och inventarier	Maskiner och inventarier
9	Pågående nyanläggningar	Pågående nyanläggningar
10	<i>Finansiella anläggningstillgångar</i>	
11	Aktier och andelar	Aktier och andelar
12	Kapitalplaceringsaktier	Kapitalplaceringsaktier
13	Räntebärande fordringar	Räntebärande fordringar
14	Uppskjutna skattefordringar	Uppskjutna skattefordringar
15	Andra långfristiga fordringar	Andra långfristiga fordringar
16	<i>Omsättningstillgångar</i>	
17	Varulager	Varulager
18	Kundfordringar	Kundfordringar
19	Skattefordringar	Skattefordringar
20	Övriga kortfristiga fordringar	Övriga kortfristiga fordringar
21	Kortfristiga placeringar	Kortfristiga placeringar
22	<b>Kassa och bank</b>	<b>Kassa och bank</b>

Det intressanta är att termer som har kommit till jämfört med de tidigare åren har kommit till även i ÅrL-balansräkningen. Den enda termen som finns i IAS/IFRS-balansräkningen men inte i ÅrL-balansräkningen är *ackumulerad omräkningsdifferens*.

**Tablå 35.** Termerna på kreditsidan i SCA:s ÅrL-balansräkning och i IAS/IFRS-balansräkning år 2004.

	<b>SCA 2004: ÅrL</b>	<b>SCA: IAS/IFRS</b>
<b>1</b>	<b>Eget kapital, avsättningar och skulder</b>	<b>Eget kapital, avsättningar och skulder</b>
2	<i>Eget kapital</i>	
3	<i>Bundet eget kapital</i>	
4	Aktiekapital	Aktiekapital
5	Bundna reserver	Bundna reserver
6	Fritt eget kapital	Ackumulerad omräkningsdifferens
7	Fria reserver	Fria reserver
8		Ackumulerad omräkningsdifferens
9	Årets resultat	Årets resultat
10	<i>Minoritetsintressen</i>	<i>Minoritetsintressen</i>
11	<i>Avsättningar</i>	
12	Avsättningar för pensioner	Avsättningar för pensioner
13	Avsättningar för skatter	Avsättningar för skatter
14	Övriga avsättningar	Övriga avsättningar
15	<i>Långfristiga skulder</i>	
16	Långfristiga räntebärande skulder	Långfristiga räntebärande skulder
17	Övriga långfristiga skulder	Övriga långfristiga skulder
18	<i>Kortfristiga skulder</i>	
19	Kortfristiga räntebärande skulder	Kortfristiga räntebärande skulder
20	Leverantörsskulder	Leverantörsskulder
21	Skatteskulder	Skatteskulder
22	Övriga kortfristiga skulder	Övriga kortfristiga skulder

Utgående från tablåerna 32, 34, 35 och 36 kan man alltså konstatera att man inte kan se normändringen i mitt SB-material på termnivån. Då jag i fråga om mitt FB-material kan finna förändringar i flera kategorier (ny term – samma begrepp, samma begrepp – samma term o.s.v.) kan jag här konstatera att förändringarna i SB-materialet placerar sig i två kategorier: a) begreppet har förändrats men inte termen och b) begreppet och termen är desamma som tidigare.

#### 4.2.3 Sammanfattning

Resultaten visar att det har skett många förändringar i balansräkningarna, både i fråga om balansräkningens uppställning och i fråga om benämningarna på de enskilda begreppen. Enligt aktuell litteratur har det skett betydande förändringar i redovisningsprinciperna från år 1997 fram till åren 1999 och 2004, speciellt i fråga om de olika värderingsprinciperna. Systemet att presentera en balansräkning på det övergripande planet (se kapitel 3) är oförändrat, men trots detta har några av begreppen fått nya benämningar varje gång när en förändring i reglerna har gjorts. En del av termerna har ändå varit lika hela vägen. Mitt undersökningsmaterial visar vissa tendenser i för-

hållande till de två kategoriseringarna (den som gäller den terminologiska nivån för olikheterna och den som gäller orsaker till variation).

I mitt FB-material från år 1997 beror skillnaderna mellan de två bolagen på redovisningsmässiga och företagsspecifika preferenser. Att bolagen av dessa skäl redovisar sina poster olika, leder till terminologiska skillnader. Det blir omorganisering av mikrosystem i form av bortfall och tillägg av poster. Därtill finns det vissa mindre skillnader i den språkliga formuleringen och några synonymifall. Mitt FB-material från 1999 karakteriseras förutom av de ovan nämnda typerna av skillnader starkt av systemrelaterade olikheter. Systemstrukturen i de två balansräkningarna väljer samma ordning, men mikrosystemen är olika på grund av de olika normerna som bolagen följer. På termnivån finns det synonymer som liknar varandra och fall där det ena av bolagen använder en term i singularis och det andra i pluralis.

Jämfört med FB-materialet karakteriseras SB-materialet av homogenitet i fråga om termanvändning åren 1997 och 1999. De förhållandevis få skillnaderna mellan balansräkningarna förekommer främst i den språkliga ytstrukturen och kan förklaras med företagsspecifika preferenser och redovisningsmässiga behov.

Balansräkningarna från 2004 följer samma norm, men avviker från varandra på många punkter. Därför kan man inte anta att det är fråga om systemrelaterade preferenser, utan det är anledning att anta att det är främst fråga om redovisningsmässiga val och företagsspecifika preferenser. Begreppen verkar i flera fall vara desamma, men termerna är delvis eller helt olika i de olika bolagen. I många fall har bolagen tagit begrepp från olika nivåer i balansräkningens systemhierarki till samma nivå, så att termerna som hamnat i balansräkningens ytstruktur är olika, fastän balansräkningarnas begreppslika innehåll är lika.

#### 4.3 Jämförelse: Finland – Sverige – IAS/IFRS

I det här avsnittet kommer jag att jämföra begreppet 'balansräkning' i den svenska respektive finska lagen och i IAS/IFRS med varandra och sedan redogöra för hur man använder termer i balansräkningar som är upprättade enligt de olika normerna. I de föregående avsnitten har jag beskrivit begreppssystemen och redogjort för begreppen i en kronologisk jämförelse. I det här avsnittet upprepar jag eventuellt delvis sådant som redan har blivit nämnt, men synvinkeln är en annan. Jag redogör för mina

observationer av begrepps- och termanvändning i de tre materialkategorierna, och ser om det går att hitta några nationella finska särdrag, nationella svenska särdrag och internationella särdrag i mitt material.

#### 4.3.1 Begreppet: omfång och innehåll

Införandet av IAS/IFRS medför många förändringar sett både ur den svenska och ur den finska redovisningslagstiftningens synvinkel (Börsstiftelsen 2005: 3; Axelman et al. 2004: 3). Bokslutet bevarar dock sin traditionella och välbekanta struktur även i IAS/IFRS. Detta innebär att bokslut fortfarande består av *verksamhetsberättelse* (Svse *förvaltningsberättelse*), *resultaträkning*, *balansräkning*, *kassaflödesanalys* och *noter* (Börsstiftelsen 2005: 3). Ur läsarens synvinkel får balansräkningen mer vikt i IAS/IFRS än i de nationella systemen, där man traditionellt har lagt vikten på resultatutvecklingen. Börsstiftelsen (2005: 4) menar att en balansräkning som upprättas enligt IAS/IFRS torde innehålla fler poster än tidigare, men detta syns inte särskilt bra i mitt material. IAS/IFRS kräver även mer detaljerad information i noterna än lagarna i Finland och Sverige gör (Börsstiftelsen 2005; Axelman et al. 2004). IAS/IFRS -bestämmelserna är bindande, man kan inte tillämpa dem delvis. Experterna medger att trots att principerna för hur man ska upprätta bokslut är enhetliga i IAS/IFRS, har bolagen möjligheter att använda alternativa kalkylerings- och presentationssätt i sin redovisning (ibid.). Till skillnad från de nationella lagarna ger IAS/IFRS inget schema för balansräkningen, utan menar uttryckligen: ”Denna standard föreskriver vare sig [sic!] ordningsföljd eller format för redovisningen av posterna” (IFRS/IAS 2006: 184).

Principen att sortera tillgångar är likadan i Sverige och i Finland: det finns tillgångar som kommer att användas under flera år och tillgångar som är avsedda att förbrukas inom kortare tid. I en sverigesvensk balansräkning kallas debetsidan i balansräkningen *tillgångar* (Thomasson et al. 1997a: 115f.). Termen för tillgångar som är avsedda att användas under flera år är *anläggningstillgångar*, och termen för tillgångar som vanligen omsätts i företagets verksamhet är *omsättningstillgångar*. Denna uppdelning finns även i IAS/IFRS (IFRS/IAS 2006: 180), men den syns inte explicit i IAS/IFRS balansräkning så som den gör i balansräkningar från Finland och Sverige.

På finlandssvenska heter balansräkningens debetsida *aktiva* (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 39; *Bokföringslag och -förordning* 1998: 80). Debetsidan har delats in i *anläggningstillgångar* och *övriga långfristiga placeringar* och *omsättnings- och finansieringstillgångar*. I Finlands nya Bokföringslag som har börjat tillämpas från



början av år 1998 har posterna för tillgångar, *aktiva*, fått nya termer. Tillgångar delas in i *bestående aktiva* och *rörliga aktiva* (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 80). På samma sätt som tidigare baserar sig den här indelningen på tillgångarnas bruksändamål i bolaget. Det anmärkningsvärda är att termerna i den finska versionen av lagen har reviderats ännu mera. Balansräkningens debetsida hette tidigare *aktiivat* (*Bokföringslag och -förordning* 1995), som verkar vara ett direkt lån från svenskans *aktiva*. I den nyaste versionen av lagen har termen översatts till *vastaavaa* (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 37), som bättre beskriver begreppets innehåll på finska. IAS/IFRS känner inte termen *aktiva*. Debetsidan av balansräkningen heter således *tillgångar* i mitt material från 2004.

Anläggningstillgångar består i Sverige av *immateriella anläggningstillgångar*, *materiella anläggningstillgångar* och *finansiella anläggningstillgångar* (se tablå 28). I Finland har anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar enligt BokfF 1992 omfattat *immateriella tillgångar*, *materiella tillgångar* och *värdepapper ingående i anläggningstillgångar* och *övriga långfristiga placeringar* (se tablå 12). Enligt BokfF 1997 omfattar bestående aktiva såsom tidigare *immateriella tillgångar* och *materiella tillgångar*. Den tredje huvudposten för bestående aktiva har fått en ny kortare term *placeringar*. (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 80.) Därutöver har man enligt alla tre systemen övervägt vilka detaljer under dessa kategorier som är av så stor betydelse att de ska tas upp var för sig i balansräkningen.

IAS/IFRS säger inte explicit att sådana här kategoriseringar borde användas, utan anger i stället en icke-hierarkisk lista på nio olika typer av tillgångar som man ska redovisa för (*IFRS/IAS 2006*: 183):

- a) materiella anläggningstillgångar
- b) förvaltningsfastigheter
- c) immateriella tillgångar
- d) finansiella tillgångar
- e) placeringar
- f) biologiska tillgångar
- g) varulager
- h) kundfordringar och andra fordringar
- i) likvida medel.

'Immateriella tillgångar' består både i Sverige och i Finland till exempel av utgifter för utbildning och forskning, rättigheter som licenser och patent, hyresrätter och dylikt (Thomasson et al. 1997a: 231f.; Ihantola & Leppänen 1997: 138f.). Denna definition stämmer överens även med IAS/IFRS:s definition på begreppet (se *IFRS/IAS 2006*: 526). IAS/IFRS är dock mer detaljerad i sin beskrivning och menar att en sådan här uppgift ska vara även identifierbar, kontrollerbar och skapa framtida ekonomiska förmåner för att kunna kategoriseras som 'immateriell tillgång'. Till 'materiella till-



gångar' räknas förmögenhet som *byggnader och mark, maskiner och andra anläggningar* samt *inventarier och installationer* (Thomasson et al. 1997a: 234f.; Ihantola & Leppänen 1997: 138f.). 'Finansiella tillgångar' omfattar *långsiktiga aktier, fordringar, lån* till t.ex. delägare och *andra långfristiga fordringar* (Thomasson et al. 1997a: 241f.).

Det nya med införandet av IAS/IFRS ur tillgångarnas synvinkel är att två centrala principer som gäller tillgångarnas värdering, försiktighetsprincipen och realisationsprincipen inte mer gäller (se t.ex. Börsstiftelsen 2005: 6). Detta innebär bl.a. att värdering av vissa tillgångar inte mer sker enligt deras historiska värde eller anskaffningsvärde, utan de uppskattas till sitt verkliga värde, d.v.s. marknadsvärde. På det här sättet ändrar IAS/IFRS innehållet i de flesta begreppen på balansräkningens debetsida.

#### *Balansräkningens creditsida*

I likhet med debetsidan, baserar sig uppställningsformen på balansräkningens creditsida på samma princip i Finland och i Sverige. Först på creditsidan står egendom som ska betalas tillbaka sist, dvs. eget kapital. Sist på creditsidan står olika slags kortfristiga skulder, som företaget ska betala inom ett år eller tidigare. (Thomasson et al. 1997a: 120; Ihantola & Leppänen 1997: 138.) I likhet med debetsidan, baserar sig uppställningsformen på balansräkningens creditsida på kapitalets varaktighet i företaget och på likviditetsgrad. Först står egendom som är det mest långvariga kapitalet i företaget, som troligen inte faller till betalning, och som är svårast att få i omsättningsbar form (bortsett från dividendutdelning). De posterna följs av periodens och tidigare perioders vinst (eller förlust) som delvis är utdelningsbar. Efter eget kapital redovisas främmande kapital som är *långfristiga* och *kortfristiga* betalningsförpliktelser. Sist på creditsidan står olika slags kortfristiga skulder, som företaget ska betala inom ett år eller tidigare och som inom kort kan tänkas kräva omsättningsbara tillgångar av företaget. (Ihantola & Leppänen 1997: 138.)

Begreppet 'balansräkningens creditsida' har ingen sammanfattande kort term i sverigesvenskan. Rubriken för balansräkningens creditsida är en lista över de begrepp som redovisas under rubriken "eget kapital, avsättningar och skulder". Man kan diskutera om det i detta fall existerar ett begrepp utan term (jfr kap. 2). Min gränsdragning är att det är en term (se närmare i kapitel 5). Finlandssvenskan däremot har en term för balansräkningens creditsida, kortfattad *passiva* (jfr *aktiva* på debetsidan). På samma sätt som på balansräkningens debetsida har termen för balansräkningens creditsida i den finska versionen av lagen reviderats helt. Balansräkningens debetsida

hette tidigare *passivat* på finska (*Bokföringslag och -förordning 1995*), som verkar vara ett direkt lån från svenskans *passiva*. I den nyaste versionen av lagen har begreppet fått en ny term *vastattavaa* (*Bokföringslag och -förordning 1998: 37*), i symmetri med det sidoordnade begreppet på debetsidan (jfr avsnitt 4.3). IAS/IFRS ger som sagt inga rekommendationer om detta. Bolagen i mitt material från 2004 använder två termer för begreppet 'balansräkningens kreditsida': *eget kapital och skulder* och *eget kapital, avsättningar och skulder*.

Passiva har enligt BokfF 1992 bestått av *eget kapital, reserveringar, värderingsposter* samt långfristigt och kortfristigt *främmande kapital*. Enligt BokfF 1997 omfattar passiva fyra huvudposter: *eget kapital, ackumulerade bokslutsdispositioner, avsättningar* och *främmande kapital*. Begreppssystemet i det nyare schemat påminner om det sverigesvenska (se analysen nedan). Således påminner termvalen i den nya indelningen mera om de sverigesvenska än i den gamla.

Ordningen på kreditsidan är följande i IAS/IFRS:

- j) leverantörsskulder och andra skulder
- k) avsättningar
- l) finansiella skulder
- m) skulder och fordringar för aktuell skatt
- n) uppskjutna skatteskulder och uppskjutna skattefordringar
- o) minoritetsintressen (redovisade under eget kapital)
- p) emitterat kapital och annat eget kapital (IFRS/IAS 2006: 183.)

Bolagen i mitt material redovisar år 2004 för dessa poster i den ordning som de är vana vid, d.v.s. först står *eget kapital* och sedan *långfristiga* och *kortfristiga skulder*. Placeringen av *avsättningar* varierar (se avsnitt 4.3.3).

### *Skulder och främmande kapital*

Att ha skulder eller främmande kapital i företaget betyder att företaget har fått tillgång till någon annans kapital. Kännetecknande för skuld eller främmande kapital är också att pengarna ska betalas tillbaka och att man vanligtvis betalar ränta för pengarna som man har fått låna. (Wallentin & Estevall 1997: 262; *Taloustiedon taloussanasto* 1995: 370.) De skulder som ska betalas tillbaka inom ett år redovisas både i Sverige och i Finland som *kortfristiga*, och de som betalas efter mer än ett år redovisas som *långfristiga* (Thomasson et al. 1997b: 29; *Bokföringslag och -förordning 1998: 61*).

Den sverigesvenska Årsredovisningslagens schema anger inga explicita huvudposter för att indela skulderna i kortfristiga och långfristiga, utan alla skulder redovisas under rubriken "skulder". Informationen om lång- och kortfristighet ska dock lämnas, som

ovan nämnts, antingen i noterna eller i själva balansräkningen. Underposterna *obligationslån, skulder till kreditinstitut, skulder till koncernföretag, skulder till intresseföretag* och vid behov också *övriga skulder* representerar i första hand långfristiga skulder i den sverigesvenska balansräkningens schema. Kortfristiga skulder representeras i schemat av posterna *förskott från kunder, leverantörsskulder, växelskulder, skatteskulder* samt *upplupna kostnader och förutbetalda intäkter*. Vissa av dessa senast nämnda poster kan dock också vara långfristiga (jfr det finska systemet nedan).

Schemat för balansräkningen i den finska Bokföringsförordningen 1992 har delat posten främmande kapital i två delar: *långfristigt* och *kortfristigt*. Principen att dela det främmande kapitalet är lik den sverigesvenska (se ovan). Långfristigt och kortfristigt främmande kapital har enligt schemat haft poster som visas i tablå 36.

Som man kan konstatera utgående från listorna i tablå 36, har flera lång- och kortfristiga poster haft samma namn. Informationen om lång- eller kortfristighet har varit ett av begreppskännetecknen hos begreppen bakom termerna *masskuldebrevslån* och *lån mot konvertibla skuldebrev* i långfristigt främmande kapital och *finansieringsväxlar* och *resultatregleringar* i kortfristigt främmande kapital. I den nyare Bokföringsförordningen 1997 har posterna slagits samman i schemat. Beloppet för långfristiga skulder ska dock tillsvidare anges för sig (*Bokföringslag och -förordning* 1998: 81). (Obs. i BokfF 1992 skrivs *leveratörsskulder* med ett s.)

**Tablå 36.** Långfristiga och kortfristiga skulder enligt BokfF 1992.

Långfristiga poster:	Kortfristiga poster:
masskuldebrevslån	
lån mot konvertibla skuldebrev	
lån från penninginrättningar	lån från penninginrättningar
pensionslån	pensionslån
erhållna förskott	erhållna förskott
leverantörsskulder	leverantörsskulder
övriga långfristiga skulder	finansieringsväxlar
	resultatregleringar
	kortfristiga skulder

Vid första ögonkastet ser begreppssystemen i Sverige och i Finland ganska olika ut då det gäller att presentera det främmande kapitalet eller skulderna i företaget. När man granskar systemen närmare kan man dock lägga märke till att det i stort sett är fråga om begrepp som kan anses motsvara varandra. Nästan alla begrepp i de två ländernas system för skuldposter har motsvarighet i det andra landets system. Det är dock anledning att påpeka att begreppen i de två olika länderna inte alltid är identiska.

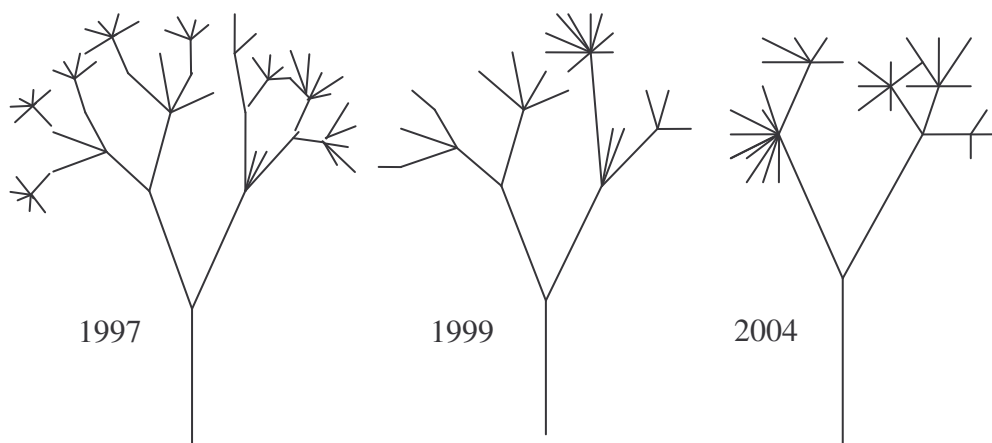
IAS/IFRS stadgar att man ska redovisa separat för de kortfristiga och långfristiga skulderna (*IFRS/IAS 2006*: 180). En skuld är enligt IAS/IFRS *kortfristig* när den fyller följande kriterier:

- a) den förväntas bli reglerad under företagets normala verksamhetscykel,
- b) den innehas främst för handelsändamål,
- c) den förväntas bli reglerad inom tolv månader efter balansdagen, eller
- d) företaget har inte en **ovillkorad** rättighet att senarelägga skuldens reglering i minst tolv månader efter balansdagen (*IFRS/IAS 2006*: 182).

Övriga skuldposter är *långfristiga* enligt IAS/IFRS. Detta är ett av fallen där ett begrepps omfång definieras med hjälp av intensionell överlappning (se kap. 2).

#### 4.3.2 Systemet: termer och systemkonstruktion

Figurerna 11, 12 och 13 visar balansräkningens uppläggning, systemkonstruktion i kronologisk ordning hos UPM-Kymmene, StoraEnso och SCA i form av träd. Träden illustrerar hur balansräkningarna är strukturerade i de autentiska balansräkningarna, så att varje förgrening markerar en term. Termerna fungerar som beteckningar på begrepp, som i mitt material är antingen (underordnade) poster eller (överordnade) rubriker. Träden illustrerar alltså logiska, hierarkiska begreppssystem (utan att man skriver ut termerna), som jag har vänt upp och ner så att de liknar träd i stället för rötter. Det som man främst får fram i figurerna är antalet redovisade poster och antalet rubriker som används i balansräkningarna. Figurerna visar inte om bolagen använder samma eller olika termer de olika åren, och inte heller om de tre bolagen använder samma eller olika termer jämfört med varandra.

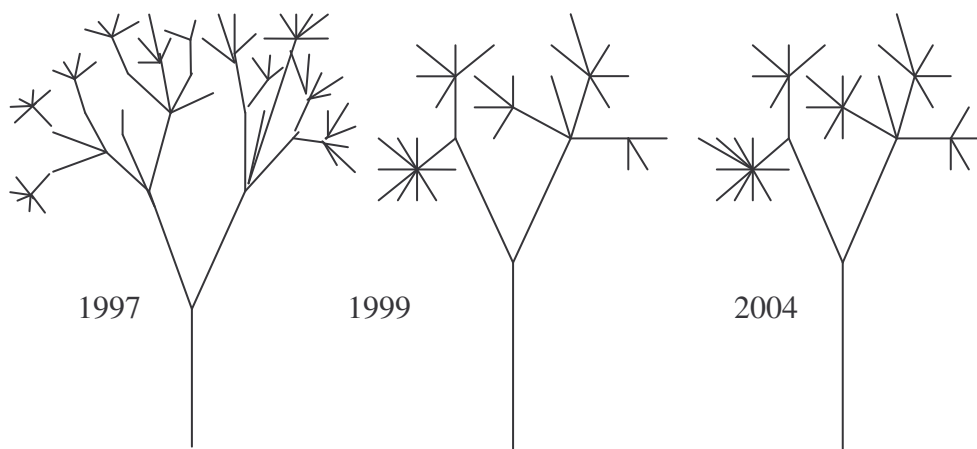


**Figur 11.** "Begreppsträden" för UPM-Kymmene's balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004.

Såsom man kan se i figur 11, är varje träd för UPM-Kymmene's balansräkningar olika. Trädet som illustrerar året 1997 har rikligt med detaljer, medan de två andra är enk-

lare. Man har år 1997 alltså skrivit många strukturerande mellanrubriker i balansräkningen. Såsom figur 11 visar har systemkonstruktionen blivit enklare i balansräkningarna åren 1999 och 2004, så att träden får färre små kvistar som tecken på hierarkiska nivåer.

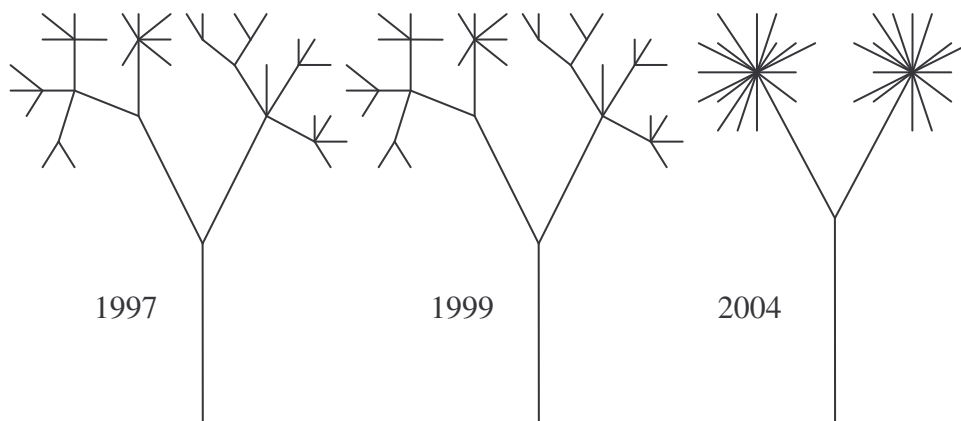
Ensos träd från år 1997 påminner mycket om UPM-Kymmene's träd från samma år: trädet blir detaljerat som tecken på att balansräkningen omfattar gott om detaljer och på att de hierarkiska nivåerna blir markerade med hjälp av rubriker (se figur 12). På samma sätt som i UPM-Kymmene's trädrad, är de två andra träden enklare: antalet kvistar och grenar är färre.



**Figur 12.** "Begreppsträden" för Ensos balansräkning år 1997 och StoraEnso's balansräkningar åren 1999 och 2004.

Det iögonfallande är att trädet för år 1999 och trädet för år 2004 är nästan identiska i figur 12. Det är ett tecken på att StoraEnso använder samma systemstrukturering med samma antal underordnade poster och strukturerande mellanrubriker för båda åren. Detta tyder på att StoraEnso har etablerat sin egen tillämpning av den internationella redovisningsstandarden i fråga om balansräkningens yttre uppläggning.

SCA:s träd visar att balansräkningarna från åren 1997 och 1999 är identiska, så att även träden blir likadana (se figur 13). De tidigare analyserna visar, att SCA för det mesta använder precis samma termer åren 1997, 1999 och 2004. Trots att term-användningen inte har förändrats år 2004, får det årets träd ett annorlunda utseende. Balansräkningen från det året har innehållit något färre detaljer än de från 1997 och 2004, samtidigt som de strukturerande mellanrubrikerna har fallit bort.



**Figur 13.** "Begreppsträden" för SCA:s balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004.

De tre balansräkningarna från år 2004 är upprättade enligt samma norm, IAS/IFRS. Ser man bara på trädet för år 2004 i varje figur, märker man att UPM-Kymmene och StoraEnso:s träd påminner i någon mån om varandra, medan SCA:s har ett mer egenomligt utseende.

Utgående från figurerna 11, 12 och 13 kan man dra den slutsatsen, att när normen förändras, förändras även balansräkningens systemstruktur i mitt material. Klarast kan man se detta i UPM-Kymmene:s balansräkningar: bolagets tre balansräkningar följer olika normer, och således visar figuren tre olika träd. För StoraEnso har normen förändrats mellan åren 1997 och 1999 och för SCA mellan åren 1999 och 2004, vilket syns klart i träden.

När normen är densamma, blir även den ytliga systemkonstruktionen densamma. Detta kan ses speciellt klart när man ser på StoraEnso:s träd från åren 1999 och 2004 och på SCA:s träd från åren 1997 och 1999 – träden ser likadana ut. Det anmärkningsvärda är träden från år 2004 i alla bolags figurer. De är alla upprättade enligt samma norm. Stöder man sig på resultaten från de tidigare åren, skulle man kunna förutse att träden från de tre bolagens balansräkningar från samma år är likadana. Såsom man kan se i figurerna, är det inte så. Jag antar att den viktigaste orsaken till detta är att IAS/IFRS inte ger något schema för balansräkning, utan listar upp vilka poster som ska finnas med. På det sättet lämnar den internationella normen språkligt sett fria händer till bolagen. Detta har i mitt material lett till en terminologisk heterogenitet.

Tablåerna 37 och 38 visar termerna i mitt material från år 2004. Alla tre balansräkningar är upprättade enligt IAS/IFRS, vilket betyder att deras innehåll är harmoniserat. Tablå 37 visar dock, att det på balansräkningens debetsida är bara två poster som faktiskt har identiska termer i alla tre balansräkningar. Dessa är *tillgångar* och

*goodwill* (se raderna 1 och 4 i tablå 37). Det finns även fall där två av de tre bolagen, StoraEnso och UPM-Kymmene har använt identiska termer, t.ex. *biologiska tillgångar* (rad 8), *varulager* (rad 16), *omsättningstillgångar* (raderna 15 och 16) och *skattefordringar* (rad 18), eller nästan identiska termer, såsom termparet *uppskjutna skattefordringar* (StoraEnso och SCA) och *uppskjuten skattefordran* (UPM-Kymmene) (rad 13).

**Tablå 37.** Termerna på debetsidan av balansräkningen i hela materialet år 2004.

	StoraEnso	UPM-Kymmene	SCA
1	<b>Tillgångar</b>	<b>Tillgångar</b>	<b>Tillgångar</b>
2			
3	<b>Anläggningstillgångar och övriga långfristiga investeringar</b>	<b>Långfristiga tillgångar</b>	
4	Goodwill	Goodwill	Goodwill
5	Immateriella tillgångar	Övriga immateriella anläggningstillgångar	Patent, varumärken och liknande
6	Fastigheter, maskiner och inventarier	Materiella anläggningstillgångar	
7		Förvaltningsfastigheter	Byggnader och mark
8	Biologiska tillgångar	Biologiska tillgångar	Maskiner och inventarier
9	Aktier i intressebolag	Andelar i intresseföretag och samriskföretag	Pågående nyanläggningar
10	Noterade värdepapper	Finansiella tillgångar som kan säljas	Aktier och andelar
11	Onoterade aktier		Kapitalplaceringsaktier
12	Långfristiga lånefordringar	Långfristiga fordringar	Räntebärande fordringar
13	Uppskjutna skattefordringar	Uppskjuten skattefordran	Uppskjutna skattefordringar
14	Övriga långfristiga tillgångar	Övriga långfristiga tillgångar	Andra långfristiga fordringar
15	<b>Omsättningstillgångar</b>	<b>Kortfristiga tillgångar</b>	
16	Varulager	Omsättningstillgångar	Varulager
17		Kundfordringar och övriga fordringar	Kundfordringar
18	Skattefordringar	Inkomstskattefordringar	Skattefordringar
19	Kortfristiga rörelsefordringar		Övriga kortfristiga fordringar
20	Räntebärande fordringar	Finansiella tillgångar som kan säljas	Kortfristiga placeringar
21	Kassa och banktillgodohavanden	Likvida medel	Kassa och bank

Olikheterna beror i de flesta fall på att bolagen har använt möjligheten att överväga vilka poster som slås ihop (se *IAS/IFRS 2006: 178*), så att posterna som står i balansräkningarna är från olika hierarkiska nivåer i balansräkningens begreppssystem. Sådana här fall är t.ex. termparen *immateriella tillgångar* och *patent, varumärken och liknande* (rad 5 i tablå 37) samt *fastigheter, maskiner och inventarier* och *materiella*



*anläggningstillgångar* (rad 6). Såsom jag har påpekat tidigare, är användningen av termen *omsättningstillgångar* polysemisk (se raderna 15 och 16). Det enda renodlade fallet av synonymi syns i sista raden i tablå 37: *kassa och banktillgodohavanden = likvida medel = kassa och bank*.

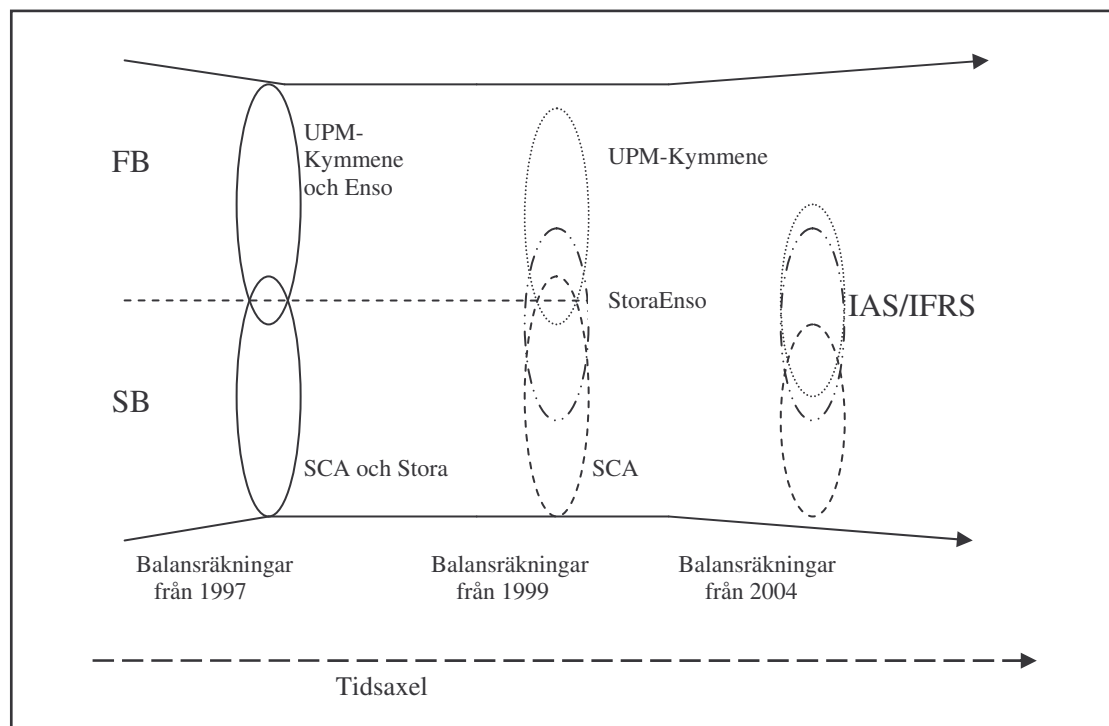
Tablå 38 visar situationen på balansräkningens kreditsida. Där finns det bara en term som finns i alla tre balansräkningar, *aktiekapital* (se rad 3 i tablå 38). Däremot är det vanligare på kreditsidan än på debetsidan att två av bolagen använder samma termer, sammanlagt finns det åtta sådana här fall, t.ex. termerna *överkursfond* (rad 5), *minoritetsintressen* (rad 12) och *skatteskulder* (rad 26).

**Tablå 38.** Termerna på kreditsidan av balansräkningen i hela materialet år 2004.

	StoraEnso	UPM-Kymmene	SCA
1	<b>Eget kapital och skulder</b>	<b>Eget kapital och skulder</b>	<b>Eget kapital, avsättningar och skulder</b>
2	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>	
3	Aktiekapital	Aktiekapital	Aktiekapital
4		Emission	Bundna reserver
5	Överkursfond	Överkursfond	Ackumulerad omräkningsdifferens
6	Egna aktier		
7	Övrig comprehensive income		Fria reserver
8	Ackumulerad omräkningsjustering	Omräkningsdifferenser	Ackumulerad omräkningsdifferens
9		Fond för verkligt värde och andra fonder	
10	Balanserade vinstmedel	Ackumulerade vinstmedel	
11	Periodens nettoresultat		Årets resultat
12	Minoritetsintressen		Minoritetsintressen
13			Avsättningar för pensioner
14			Avsättningar för skatter
15			Övriga avsättningar
16	<b>Långfristiga skulder</b>	<b>Långfristiga skulder</b>	
17	Avsättning för pensioner och övriga pensionsförmåner	Pensionsåtaganden	Långfristiga räntebärande skulder
18	Övriga avsättningar	Avsättningar	Övriga långfristiga skulder
19	Uppskjutna skatteskulder	Uppskjuten skatteskuld	
20	Långfristiga låneskulder	Räntebärande skulder	
21	Övriga långfristiga rörelseskulder	Övriga skulder	
22	<b>Kortfristiga skulder</b>	<b>Kortfristiga skulder</b>	
23	Kortfristig del av långfristiga skulder	Kortfristiga räntebärande skulder	Kortfristiga räntebärande skulder
24	Räntebärande skulder	Leverantörsskulder och övriga skulder	Leverantörsskulder
25	Kortfristiga rörelseskulder		
26	Skatteskulder	Inkomstskatteskulder	Skatteskulder
27			Övriga kortfristiga skulder

Skillnaderna verkar ha samma orsaker som på debetsidan, främst att bolagen har använt möjligheten att överväga vilka poster som slås ihop (se *IAS/IFRS 2006: 178*). Det finns fall där uttrycken verkar syfta på samma begrepp, såsom *avsättningar för pensioner och övriga pensionsförmåner* (StoraEnso) och *pensionsåtaganden* (UPM-Kymmene) (rad 17) samt *leverantörsskulder och övriga skulder* (UPM-Kymmene) och *leverantörsskulder* (SCA) (rad 24).

Det som gör analysen av mitt material från 2004 problematisk är placeringen av 'avsättningar' i de tre balansräkningarna. *IAS/IFRS (2006: 508)* definierar 'avsättningar' som ett slags 'skulder'. Detta syns bättre i StoraEnsos och UPM-Kymmenes balansräkningar (raderna 17 och 18 i tablå 38), eftersom avsättningarna faktiskt finns redovisade bland skulderna (se ovan). SCA:s balansräkning är i det här avseendet lika genomskinlig, då 'avsättningar' är placerade före skulder i balansräkningen (raderna 13–15) och inga rubriker används. Det är tveksamt om man kan påstå att det är fråga om samma begrepp när de överordnade begreppen är olika trots att begreppets innehåll är detsamma (se mer om begreppet 'avsättningar' i avsnitt 4.3.3). På grund av att strukturen i SCA:s balansräkning är annorlunda uppbyggd än i StoraEnsos och UPM-Kymmenes balansräkningar, är det omöjligt att säga exakt vid hur många poster termer och begrepp avviker från varandra hos de tre bolagen år 2004.



**Figur 14.** Termförråden i FB- och SB-balansräkningar åren 1997, 1999 och 2004.

Man kan diskutera termförråden utgående från figur 14 ovan. Jag har i inledningen använt en liknande figur (se figur 2) för att illustrera jämförelserna mellan de olika materialgrupperna. På samma sätt som i figur 2, illustrerar den streckade pilen nederst i figur 14 tiden, som löper genom åren 1997 och 1999 till år 2004. Ovalerna illustrerar materialet i avhandlingen: materialet från Finland ovanför den streckade linjen och materialet från Sverige under linjen, och IAS/IFRS-materialet till höger. Ovalerna för FB- och SB-materialet från år 1997 är ritade med heldragna linjer eftersom bolagen från Finland vs. Sverige då ganska troget tycks följa det schema som respektive lands lag anger för balansräkningen. Ovalerna överlappar varandra lite som tecken på det gemensamma termförrådet (se avsnitt 5.4.1). År 1999 följer UPM-Kymmene och SCA tillsvidare var sitt schema, men StoraEnsos termförråd kan tänkas falla något i mitten och ha drag ur båda ländernas scheman. I figur 2 illustreras balansräkningarna från år 2004 med en enda oval, som ett tecken på den gemensamma normen för hela materialet.

#### 4.3.3 Valda begrepp under närmare granskning

I det här avsnittet analyserar jag närmare sex valda begrepp ur mitt forskningsmaterial. Dessa begrepp är de som är representerade i listan över gemensamma termer för alla år: 'aktiekapital', 'eget kapital', 'goodwill', 'omsättningstillgångar', 'tillgångar' samt 'övriga avsättningar' (se kapitel 5). Varje begrepp på den här listan är på något sätt speciellt. Begreppen är sådana som är gemensamma för hela materialet, d.v.s. som förekommer både i FB- och i SB- materialet och som går att hitta i någon av balansräkningarna varje år som jag har sett på. Tre av begreppen, 'goodwill', 'omsättningstillgångar' och 'tillgångar' är från balansräkningens debetsida och tre, 'aktiekapital', 'eget kapital' och 'övriga avsättningar' från balansräkningens creditsida. Nedan presenteras begreppen i sådan ordning att det eventuella överordnade begreppet presenteras först så att beskrivningarna kan bygga på och komplettera varandra.

##### 'Tillgångar'

Tillgångarna fungerar i ett företag som igånghållande resurser. Tillgångar kan bland annat finnas i form av bankmedel, tillgodohavanden, kontanter, varor, byggnader, rättigheter och goodwill (Carlsson & Nygren 2004: 303). Laurén och Wiklund (1978: 103) menar att *tillgång* i Sverige syftar på företagets faktiska tillgångar, medan termen i Finland avser finansieringsmedel och grupper av produktionsfaktorer. Inom redovisning delas ett företags tillgångar in i 'anläggningstillgångar', som är långfristiga och bestående i bolaget, och i 'omsättningstillgångar', som är kortfristigare och som

behövs för att bedriva affärsverksamheten (Thomasson et al. 1997: 225, 249; *Bokföringslag och -förordning* 1999: 59). Bokföringslagen (ibid.) likställer 'anläggningstillgångar' med 'bestående aktiva' och menar att resten av tillgångarna hör till 'rörliga aktiva':

"Bestående är sådana poster som är avsedda för att stadigvarande ge intäkter under flera räkenskapsperioder. De övriga posterna bland aktiva är rörliga" (*Bokföringslag och -förordning* 1999: 59).

Finlands *Bokföringslag* (1999: 59) nämner förutom anläggningstillgångar och omsättningstillgångar även 'finansieringstillgångar'. 'Finansieringstillgångar' består av kontanta medel, fordringar och finansieringsmedel som är tillfälligt i annan form (ibid.). Begreppet existerar inte i Sverige, utan 'finansieringstillgångar' är inkluderade i 'omsättningstillgångar' (se Thomasson et al. 1997: 249). Termen *finansieringstillgångar* kan uppfattas som vilseledande på grund av att en liknande term är i vedertaget bruk i sverigesvenskan i en annan betydelse (jfr *finansiella anläggningstillgångar* i 'tillgångar'). Begreppet 'finansiella tillgångar' existerar även i IAS/IFRS, som definierar begreppet 'finansiell tillgång' som

"varje tillgång i form av

- a) kontanter,
- b) egetkapitalinstrument i ett annat företag,
- c) avtalsenlig rätt att erhålla kontanter eller annan finansiell tillgång från ett annat företag... eller att byta finansiell tillgång eller annan finansiell skuld med annat företag
- d) avtal som kommer att eller kan komma att regleras i företagets egna kapitalinstrument ...". (*IFRS/IAS 2006*: 421.)

Denna definition tar dock inte ställning till om det är fråga om en kortfristig eller långfristig tillgång eller om en omsättnings- respektive anläggningstillgång. På grund av den här definitionen och definitionen i BokfL i Finland (se ovan) är det svårt att avgöra om begreppens innehåll är desamma eller inte. Enligt Börsstiftelsen (2005: 19) är finansieringstillgångarna av fyra slag: sådana som innehas för affärsverksamhet, sådana som innehas till en viss förfallodag, lån och fordringar samt tillgångar som man har för försäljning. Det första och det sista av dessa värderas till det verkliga värdet, de två andra till anskaffningsvärdet. (Börsstiftelsen 2005: 19.)

Tillgångarna värderas enligt de nationella regelverken i både Sverige och Finland till anskaffningsvärde, subtraherat med avskrivningar och nedskrivningar (Thomasson et al. 1997: 226f., 250f.; *Bokföringslag och -förordning* 1999: 59f.). Enligt den så kallade *lägsta värdets princip* kan tillgångarna värderas till verkligt värde bara om det verkliga värdet är betydligt lägre (Thomasson et al. 1997: 250). Man har också en möjlighet att göra en uppskrivning om tillgångarnas värde avsevärt har ökat.

IAS/IFRS definierar tillgångar som ”en resurs över vilken företaget har bestämmande inflytandet till följd av inträffade händelser och som förväntas innebära ekonomiska fördelar för företaget i framtiden” (*IFRS/IAS 2006*: 16). Ett företag kan få ekonomiska fördelar av en tillgång på olika sätt:

- genom att använda den för produktion av varor eller tjänster som kan säljas,
- genom att byta den mot andra tillgångar,
- genom att använda den för reglering av skulder eller
- genom att använda den till utdelning till företagets ägare.

(*Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006*: 17.)

I IAS/IFRS:s definition av tillgångarnas funktioner kan man se de transaktioner där tillgångarna är delaktiga: produktion, byte, betalning av skulder och utdelning av vinst.

Införandet av IAS/IFRS ändrar begreppets innehåll i den mån, att man har fått alternativa värderingsprinciper för de olika tillgångsgrupperna. Det viktiga för bolagen i mitt material är bl.a. att speciellt biologiska tillgångar, såsom skog ska värderas till verkligt värde (*IFRS/IAS 2006*: 633f.). Samma gäller aktier och andra värdepapper som bolaget har som placeringar. På tal om andra tillgångsposter får bolagen dock själva välja hur de gör, förutom när det gäller varulager, som värderas till anskaffningsvärdet (*IFRS/IAS 2006*: 196).

Enligt IAS 16 (*IFRS/IAS 2006*: 276ff.) kan t.ex. de materiella anläggningstillgångarna värderas till verkligt värde (i stället för anskaffningsvärdet). Med materiella tillgångar avses enligt IAS 16 t.ex. mark och byggnader, maskiner, fartyg, möbler och fast inredning och dylikt (*IFRS/IAS 2006*: 282). Den värderade tillgångssumman kallas för ett *omvärderat belopp*. Principen genomförs så att alla tillgångar av samma tillgångslag omvärderas vid redovisningstillfället (*IFRS/IAS 2006*: 281). En ökning i tillgångarnas värde på balansräkningens debetsida ska på balansräkningens kreditsida redovisas inom *omvärderingsreserv* under eget kapital (*IFRS/IAS 2006*: 282) (*omvärderingsfonden* enligt Börsstiftelsen 2005: 17). På det här sättet gör IAS en skillnad mellan företagsspecifika värden och verkliga värden på olika slag av tillgångar (se t.ex. *IFRS/IAS 2006*: 196, 277).

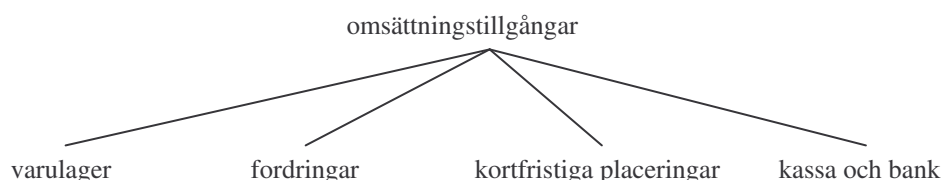
Termen *tillgångar* används inte enbart i balansräkningar, utan det är fråga om en term som finns även i allmänspråket. Detta betyder att termen kan få varierande betydelser i olika kontexter. Med Temmermans termer (se kap. 2) kunde man kategorisera den som en paraplykategori. ’Tillgångar’ är i balansräkningen ett begrepp med ett mycket omfattande innehåll, det har en stor mängd underordnade begrepp. I balansräkningen

fungerar termen *tillgångar* som rubrik för balansräkningens debetsida, speciellt i Sverige.

Begreppet 'tillgångar' har ändrats både intensionellt och extensionellt. I Finland har man haft en annan term (*aktiva*) för detta begrepp. Tillämpandet av IAS/IFRS har således medfört en inre begreppsändring i form av en förändrad term (se figur 10) för det finska begreppet. Begreppets innehåll har även förändrats när värderingsprinciperna för de olika typerna av tillgångar har förändrats. Begreppet har med andra ord fått nya kännetecken och vissa av de gamla kännetecknen har blivit historiska. Det att IAS/IFRS inte tar ställning till presentationssättet har i praktiken även ändrat på begreppets extension, antalet underordnade begrepp som presenteras i balansräkningen. Bolagen får välja fritt vilka poster de slår samman och vilka de vill presentera för sig, vilket leder till både sammanslagning, omstrukturering och differentiering av begrepp (se figur 10). Den följande analysen är ett exempel på extensionella skillnader mellan de olika normerna.

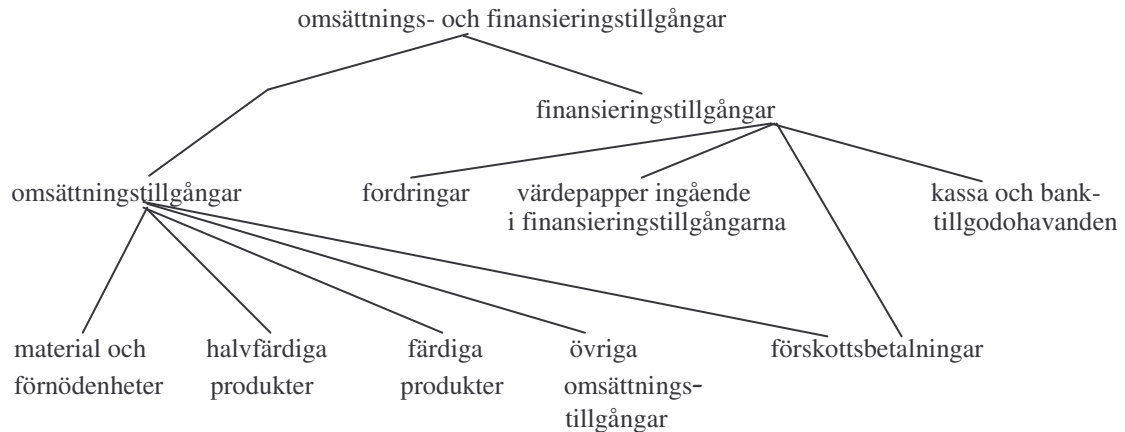
#### 'Omsättningstillgångar'

I Sverige omfattar begreppet 'omsättningstillgångar' *varulager, fordringar* och *kortfristiga placeringar* samt *kassa och bank* (Thomasson et al. 1997a: 224, 249). Så som man kan se i figur 15, är den sverigesvenska termen *omsättningstillgångar* namn på det begrepp som omfattar alla tillgångar som är avsedda att förbrukas i bolagets affärsverksamhet.



**Figur 15.** Begreppet 'omsättningstillgångar' i Sverige.

Det finländska begreppet för tillgångar som är avsedda att användas i affärsverksamheten omfattar samma poster som det svenska, men har ett annat, längre namn *omsättnings- och finansieringstillgångar*. Detta beror på att man i Finland delar in begreppet för den egendom som är avsedd att användas i affärsverksamheten i två underbegrepp, 'omsättningstillgångar' och 'finansieringstillgångar'. Omfången hos dessa begrepp överlappar delvis varandra på olika hierarkiska nivåer (se figur 16 nedan), om man har schemat i Bokföringslagen som utgångspunkt för hierarkin (jfr bilaga 3).

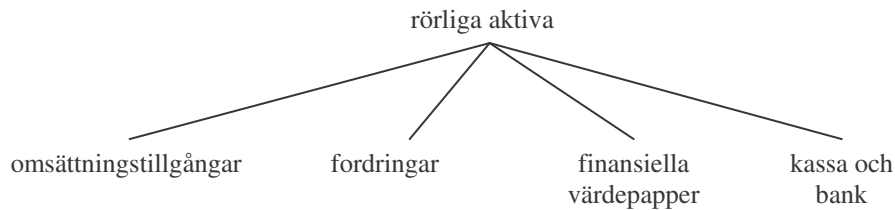


**Figur 16.** Omsättnings- och finansieringstillgångar i Finland.

Begreppet bakom den finlandssvenska termen *omsättningstillgångar* har snävare begreppsomfång än begreppet bakom den motsvarande sverigesvenska termen: den finlandssvenska termen *omsättningstillgångar* står närmast för den materiella egendomen som kommer att användas i den löpande affärsverksamheten samt för förskottsbetalningar för den (se figur 16). Motsvarande begrepp i den sverigesvenska balansräkningen heter *varulager* (se figurerna 15 och 16). Som figur 16 visar, är *finansieringstillgångar* en samlande term för begreppen 'kassa och banktillgodohavanden', 'fordringar', 'förskottsbetalningar' och 'värdepapper ingående i finansieringstillgångarna' (Taloustiedon taloussanasto 1995: 249). Begreppet 'finansieringstillgångar' är finländskt och det finns med i balansräkningen. I Bokföringslagens schema för balansräkningen förekommer termen *finansieringstillgångar* inte ensam. Man kan alltså konstatera att den finlandssvenska termen för begreppet 'egendom som kommer att användas i affärsverksamheten' nämner båda de finländska underordnade begreppen: *omsättnings- och finansieringstillgångar*, men att uppdelningen inte syns explicit i balansräkningens schema.

I den nya Bokföringslagen har den långa termen *omsättnings- och finansieringstillgångar* för det överordnade begreppet blivit en annan, *rörliga aktiva* (Bokföringslag och -förordning 1999: 79). De underordnade begreppen är desamma, men också vissa av dem har fått nya benämningar (jfr figurerna 16 och 17). Det anmärkningsvärda är att termen *omsättningstillgångar* är kvar i den finlandssvenska balansräkningen i betydelsen "företagets materiella egendom som kommer att användas i den löpande affärsverksamheten samt förskottsbetalningar för den" (se figur 17).





**Figur 17.** Begreppet 'rörliga aktiva' i Finland enligt BokfL 1997.

Det nya schemat har infört ett par termförändringar. Det mest iögonenfallande är att termen *finansieringstillgångar* har försvunnit i det nya schemat (jfr figurerna 16 och 17). Den långa termen *värdepapper ingående i finansieringstillgångarna* har således ersatts med en kortare term *finansiella värdepapper*. På samma sätt har *kassa och banktillgodohavanden* förkortats till *kassa och bank* (jfr figurerna 16 och 17).

En jämförelse mellan figurerna 15, 16 och 17 visar, att termen *omsättningstillgångar* syftar i sverigesvenskan på det överordnade begreppet ('egendom som kommer att användas i den löpande affärsverksamheten samt förskottsbetalningar') och i finlands-svenskan på det underordnade begreppet ('den materiella egendom som kommer att användas i den löpande affärsverksamheten samt förskottsbetalningar', i Sverige = *varulager*). Termen *omsättningstillgångar* är således polysemisk mellan de två språk-varieteterna. Därtill används termen *omsättningstillgångar* polysemiskt inom den finländska varieteteten av det svenska språket: i mitt FB-material förekommer *omsättningstillgångar* både som term för det överordnade begreppet (på samma sätt som i Sverige) och som term för det underordnade begreppet (se t.ex. raderna 14 och 15 i tablå 19).

Den internationella standarden IAS/IFRS (2006: 181f.) ger en intressant definition på begreppen 'omsättningstillgångar' och 'anläggningstillgångar':

"En tillgång skall klassificeras som omsättningstillgång när den uppfyller något av följande kriterier:

- a) den förväntas bli såld under, eller är avsedd för försäljning eller förbrukning under, företagets normala verksamhetscykel,
- b) den innehas främst för handelsändamål,
- c) den förväntas bli realiserad inom tolv månader efter balansdagen, eller
- d) den utgörs av likvida medel...

... Alla andra tillgångar skall klassificeras som anläggningstillgångar." (IFRS/IAS 2006: 181f.)

Det anmärkningsvärda med denna definition är att den är i harmoni med den sverigesvenska definitionen (se ovan). Det speciella jämfört med den finska redovisningstraditionen är att man beskriver vilka tillgångar som hör till 'omsättningstillgångar' och nämner att de övriga är 'anläggningstillgångar'. I den finska lagstiftningen har man i princip gjort precis tvärtom vid definieringen av 'bestående aktiva' och 'rörliga

aktiva': man har utgått ifrån de långfristiga tillgångarna (se *Bokföringslag och -förordning* 1999: 59, se även avsnittet om 'tillgångar' ovan).

Jag antar att IASB är medveten om utbytbarheten av de olika beteckningarna för olika typer av tillgångar, eller att en liknande utbytbarhet råder även bland de andra redovisningssystemen inom Europa, eftersom IAS/IFRS (2006: 182) ger möjlighet att välja hur man benämner olika typer av tillgångar:

"I denna standard används begreppet "anläggningstillgångar" som beteckning för materiella, immateriella och finansiella tillgångar av långfristig karaktär. Standarden tillåter användning av alternativa beteckningar så länge innebörden är tydlig." (*IFRS/IAS 2006*: 182)

I balansräkningen fungerar termen *omsättningstillgångar* antingen som rubrik för en grupp av underordnade poster (Sverige, IAS/IFRS) eller som en rubrik för en enstaka summa (Finland) på balansräkningens debetsida.

'Goodwill'

Enligt Ihantola och Leppänen (1998: 196) är 'goodwill' värde, som ges för företagets namn, kunder, varumärke eller liknande, och som överskrider värdet på företagets tillgångar. 'Goodwill' bokförs inte i bokföringen, utan först när företaget får en ersättning för den i samband med t.ex. företagsförvärv eller fusioner. Med goodwill menas således differensen mellan köpeskillingen och värdet av tillgångar, minus skulder, i det köpta företaget (Thomasson et al. 1997a: 232). 'Goodwill' kan antingen vara upparbetad av företaget eller inköpt. Förvärvad, inte upparbetad goodwill kan t.ex. basera sig på utgifter för forskning och utveckling eller utgifter för olika typer av rättigheter (Carlsson & Nygren 2004: 134). I Sverige har 'goodwill' även ett motsatt begrepp 'badwill', som avser förvärvad negativ goodwill (Nilsson 2002: 108).

Med IAS/IFRS:s beskrivning kan man komplettera sin uppfattning om 'goodwill'; till skillnad från de övriga immateriella tillgångarna (såsom licenser, rättigheter, kunskaper om marknaden o.s.v.) är goodwill inte identifierbar i den meningen att man kan separat redovisa för den (*IFRS/IAS 2006*: 115, 526). På det här sättet faller 'goodwill' in i kategorin "övriga" i likhet med vissa andra poster i balansräkningen (se t.ex. 'övriga avsättningar'). IAS/IFRS ändrar behandlingen av 'goodwill' i redovisningen. Både i Finland och i Sverige har man gjort avskrivningar på goodwill (dessa redovisas som kostnader i resultaträkningen). Enligt IAS/IFRS ska man inte göra detta. (Axelman et al. 2004: 19; Börsstiftelsen 2005: 6.)

I balansräkning finns 'goodwill' på debetsidan som tillgång. Det är ett underordnat begrepp till 'immateriella anläggningstillgångar', som är underordnat till 'anläggningstillgångar'. 'Immateriell tillgång' definieras i (*IFRS/IAS 2006: 525*) som "en identifierbar icke-monetär tillgång utan fysisk form". (Det intressanta är att det i *IFRS/IAS 2006: 524* finns även immateriella tillgångar som har fysisk form, såsom en cd-skiva med programvara i, juridisk dokumentation om licens eller patent samt film. IAS/IFRS ger anvisningar om hur gränsdragningen görs.) 'Goodwill' är en anläggningstillgång, vilket betyder att goodwill har ett bestående värde för företaget. 'Goodwill' får tas upp som anläggningstillgångar i balansräkningen endast om den förutses ge intäkter kommande år. Det speciella med begreppet är att dess värde mäts utan att dess referent på något sätt är synligt påvisbar (annars är det bara t.ex. forskningskostnader).

I Lagen om aktieföretag (OYL (734/78) 3§) i Finland och Årsredovisningslagen i Sverige (se Nilsson 2002 107f.) stadgas att goodwill ska avskrivas inom fem år och om dess verkningstid är längre än det, senast inom 20 år. Enligt IAS/IFRS sker detta på ett annat sätt: goodwill ska nedskrivningstestas årligen, inte avskrivas (*IFRS/IAS 2006: 106*). IAS/IFRS betonar att goodwill i företagsförvärv är "en betalning för framtida ekonomiska fördelar" (*IFRS/IAS 2006: 106*). Därför kräver den internationella normen att bolaget med hjälp av s.k. nuvärdesberäkning testar om balansräkningens goodwillpost avspeglar sitt verkliga värde (Svensson & Isacson 2004). Man ska göra detta minst en gång per år, och vid behov skriva ned värdet på goodwill (*IFRS/IAS 2006: 106*) enligt speciella anvisningar i IAS 36 (se *IFRS/IAS 2006: 477ff.*). Nuvärde betyder att man uppskattar nuvärdet av framtida belopp. Nuvärde räknas för att man ska få reda på hur lönsam en investering är. (Carlsson & Nygren 2004: 215.)

Det vanliga har varit att vid redovisningen bunta ihop skillnaden mellan det pris som betalats för ett företag och värdet av det förvärvade bolagets tillgångar (Svensson & Isacson 2004). IAS/IFRS kräver att goodwillposten sorteras upp och specificeras vid redovisningen, så att man värderar skilt t.ex. kundrelationer, orderstockar, varumärken och dylikt (*ibid.*).

I balansräkningens systemkonstruktion fungerar termen *goodwill* i mitt material som en rubrik för en summa under 'immateriella anläggningstillgångar', 'immateriella tillgångar' eller 'långfristiga tillgångar' (i UPM-Kymmene 1999 sidoordnade). Begreppets abstraktionsgrad är hög, eftersom det är 'värde' på något som "man inte direkt kan ta på", ersättning för varumärke, firmanamn, tidningstitel (se Carlsson & Nygren

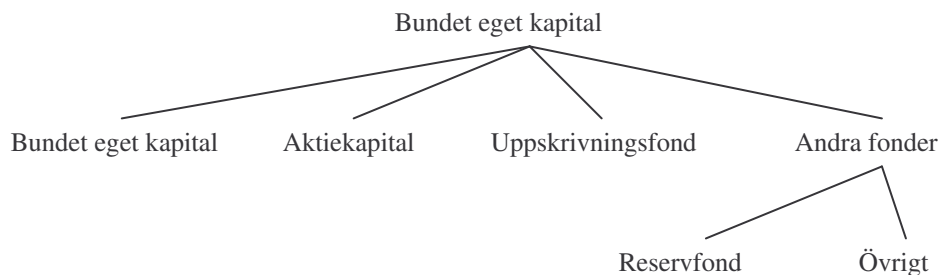
2004: 122). Begreppet 'goodwill' har gått igenom en intern begreppsförändring vid införandet av IAS/IFRS i form av både tillägg och strykning av kännetecken.

### 'Eget kapital'

Eget kapital är ägarens eller ägarnas insats i företagets finansiering. I balansräkningen kan eget kapital definieras som skillnadsbelopp mellan redovisad egendom och skulderna (Ljung et al. 1994: 451; *IFRS/IAS 2006*: 16). På det här sättet påverkas det egna kapitalet av värderingen av tillgångarna och skulderna.

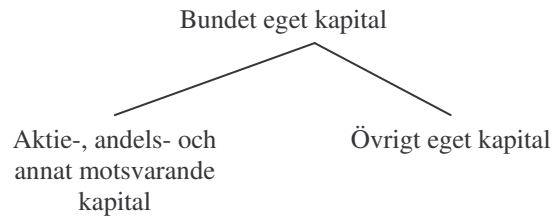
I aktiebolag delas det egna kapitalet in i *bundet eget kapital* och *fritt eget kapital*. Lag om aktiebolag stadgar att fritt och bundet eget kapital ska redovisas som skilda poster (Järvinen et al. 1998: 204). IAS/IFRS menar att man i aktiebolag kan skilja mellan aktiekapital, balanserade vinstmedel och olika slags reserver speciellt om man antar att denna information är relevant för den finansiella rapportens användare (*IFRS/IAS 2006*: 18).

Bundet eget kapital delas inte ut till aktieägarna, eftersom dess funktion i företaget är att ge ekonomisk stabilitet (Wallentin & Estevall 1997: 108). 'Bundet eget kapital' består i både Sverige och Finland av *aktiekapital*, *överkursfond*, *reservfond* och *uppskrivningsfond* (Thomasson et al 1997a: 310; Lag om aktiebolag 1997: 112), som figur 18 visar. Schemat för den sverigesvenska balansräkningen anger dessa poster som sådana i balansräkningen.

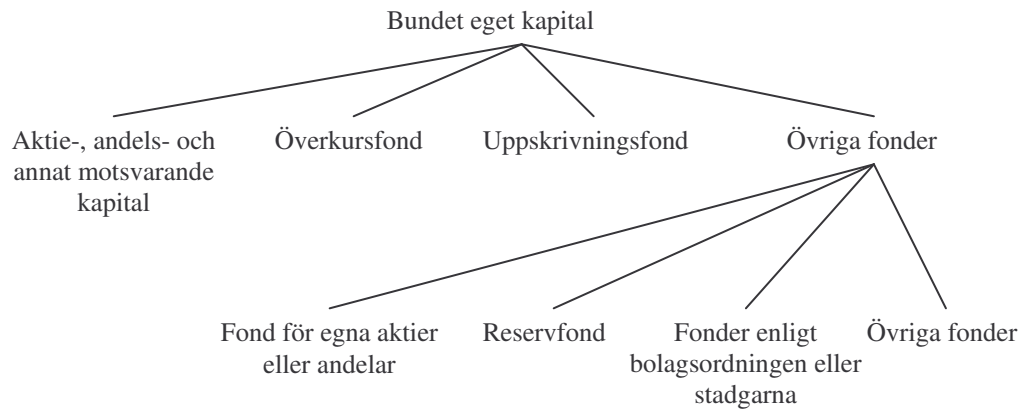


**Figur 18.** Posterna för bundet eget kapital i ÅrL.

Hela det bundna kapitalet har i den finländska BokfF från 1992 stått under posten *aktie-, andels- och annat motsvarande kapital* (se figur 19). Så som det framgår av figur 19 nedan, ger den nyare BokfF från 1997 en mera detaljerad indelning för det bundna egna kapitalet. Systemet är nästan identiskt med det sverigesvenska, och också termerna i den nyare finländska indelningen och i den sverigesvenska indelningen liknar varandra i hög grad (jfr figurerna 18 och 20).

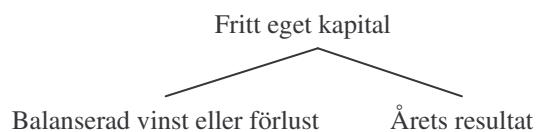


**Figur 19.** Posterna för bundet eget kapital i BokfF 1992.

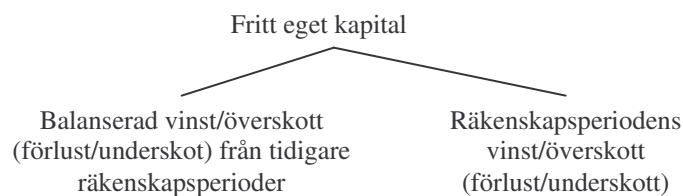


**Figur 20.** Posterna för bundet eget kapital i BokfF 1997.

Bundet kapital består av 'aktiekapital', 'överkursfond', 'reservfond' och 'uppskrivningsfond'. Andra är fritt eget kapital. (Järvinen et al. 1998: 204.) En jämförelse av figurerna 19 och 20 visar, att begreppets extension således har ökat jämfört med det tidigare begreppet. Fritt eget kapital är den del av det egna kapitalet som kan delas ut till aktieägarna som avkastning för det kapital som ägarna har satt in i företaget.



**Figur 21.** Posterna för fritt eget kapital i Sverige.



**Figur 22.** Posterna för fritt eget kapital i Finland.

Som figurerna 21 och 22 visar, har det fria egna kapitalet i huvudsak två poster i både Sverige och Finland: *balanserad vinst eller förlust* och *årets resultat* i Sverige och *balanserad vinst eller förlust* och *räkenskapsperiodens vinst eller förlust* i Finland.

IAS/IFRS är mycket kortfattad när det gäller redovisning av det egna kapitalet. Enligt IAS/IFRS ska eget kapital redovisas uppdelat i klasser, såsom *inbetalt eget kapital*, *överkurser* och *annat eget kapital* (IFRS/IAS 2005: 185). Kortfattat uttryckt kräver IAS/IFRS att man redovisar för vilka slag av eget kapital företaget har, och redogör för hurdana rättigheter, förmåner och restriktioner som hör till de olika slagen av eget kapital (IFRS/IAS 2006: 185). En jämförelse av normerna säger inte någonting om den eventuella begreppsförändringen från 1999 till 2004.

**Tablå 39.** Redovisning av eget kapital i StoraEnsos balansräkning åren 1999 och 2004.

	StoraEnso 1999	StoraEnso 2004
1	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>
2	Aktiekapital	Aktiekapital
3	Bundet kapital	Överkursfond
4		Egna aktier
5		Övrig comprehensive income
6		Ackumulerad omräkningsjustering
7	Balanserade vinstmedel	Balanserade vinstmedel
8	Periodens nettoresultat	Periodens nettoresultat
9	<b>Minoritetsintressen</b>	<b>Minoritetsintressen</b>

En granskning av StoraEnsos redovisning av det egna kapitalet för de två åren (se tablå 39) visar tecken på en ändring i begreppets extension, en ökning av antalet underordnade begrepp. I StoraEnsos balansräkning ser man omorganiseringen av systemet: den tidigare indelningen i *bundet* och *fritt eget kapital* syns inte i kolumnen till höger i tablå 39.

**Tablå 40.** Redovisning av eget kapital i UPM-Kymmene balansräkning åren 1999 och 2004.

	UPM-Kymmene 1999	UPM-Kymmene 2004
1	<b>Eget kapital</b>	<b>Eget kapital</b>
2	Aktiekapital	Aktiekapital
3	Överkursfond	Överkursfond
4	Uppskrivningsfond	Emission
5	Övriga fonder	Omräkningsdifferenser
6	Reservfond	Fond för verkligt värde och andra fonder
7	Fond för egna aktier	Ackumulerade vinstmedel
8	Balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder	
9	Räkenskapsperiodens vinst	
10	Minoritetsandel	

En granskning av UPM-Kymmene redovisning av det egna kapitalet för de två åren (se tablå 40) visar däremot tecken på en annan typ av förändring i begreppets extension, en differentiering och sammanslagning av begrepp (se raderna 4–5 och 7–9 i tablå 40).

#### 'Aktiekapital'

Företagen i mitt material har aktiebolag som företagsform, och detta innebär att ägarna har sin insats i företagen i form av aktier. Genom att äga aktier får den som satsat kapital i företaget andel i företagets resultat och förmögenhet. (Thomasson et al. 1997a: 309.) En aktie ger sin innehavare även rösträtt vid bolagsstämman (Carlsson & Nygren 2004: 11).

Aktiekapital består enligt Ihantola och Leppänen (1998: 199f.) av det kapital som ägarna har satsat på företaget samt av det egna kapital som permanent har blivit kvar av räkenskapsperiodernas resultat. Ägarna av aktiekapital svarar för företagets förpliktelser bara med det kapital de har satt in (Danielsson 1983: 133). Framväxten av aktiebolag som företagsform har bidragit till att bolagen har skapat sin egen identitet, som är oberoende av ägarnas privata förmögenhet (ibid.). Avgränsningen av bolaget från dess ägare har även skapat permanent och medfört klart definierade förhållanden till andra människor och bolag, samt gett möjlighet till insatser av kapital för sådana som inte kan medverka i bolagets ledning (ibid.). Aktiebolag som företagsform har medfört en reglering, som anses ha underlättat finansiärernas möjligheter att bedöma företagets kreditvärdighet och på det sättet underlättat företagets möjligheter att få kredit (ibid.).



'Kapital' betyder förmögenhet, som är i form av pengar eller andra tillgångar. I balansräkningen syftar *aktiekapital* på det sammanlagda nominella värdet av bolagets aktier (Thomasson et al. 1997a: 309). 'Aktiekapital' redovisas på kreditsidan av balansräkningen, eftersom dess funktion i bolaget är att finansiera de tillgångar som bolaget behöver för sin verksamhet. Aktiekapitalet kan bestå av kontanta medel eller det kan tillskjutas i form av s.k. apportegendom (t.ex. fastigheter, varulager eller liknande) (Carlsson & Nygren 2004: 13, 21). I balansräkning är 'aktiekapital' underordnat till begreppet 'bundet eget kapital', vilket betyder att 'aktiekapital' inte får utdelas fritt, utan avsikten är att aktiekapitalet är permanent i bolagets användning. 'Aktier' är ägarandelar i ett aktiebolag (Carlsson & Nygren 2004: 11). Det görs en skillnad mellan företagens 'stamaktier' och 'preferensaktier': 'preferensaktier' ger ett företräde till utdelning, medan 'stamaktier' är företagens vanliga aktier (Carlsson & Nygren 2004: 237, 288).

Formellt finns aktier i form av 'aktiebrev', som fungerar som konkretisering, bevis på att någon har andelsrätt i ett aktiebolag. Marknaden för aktiehandel (aktiemarknad) utgörs av kapitalmarknaden tillsammans med kreditmarknaden (Carlsson & Nygren 2004: 13). Aktiemarknadens uppgift anses vara att bidra till att de effektiva företagen har tillgång till kapital (Danielsson 1983: 137).

I definitionerna går det att plocka fram en vertikal begreppsräcka, som visar vilka över- och underordnade begrepp 'aktiekapital' har:

Bolag  
 Ägare  
 Kapital  
 Eget kapital  
 Bundet eget kapital  
**Aktiekapital**  
 Aktier  
 Aktiebrev  
 Värde (nominellt, marknads, börs, bokfört parivärde)

Begreppssystemet kring begreppet 'aktier' är så omfattande att jag inte i detalj går in på det här. I bolagen består aktiekapitalet av olika typer av aktier och bolagen redogör för dem i balansräkningens noter. Bolagen redogör bl.a. för hurdana aktier de har (t.ex. *A-aktier*, *B-aktier*, *serie A*, *serie R*), för ändringar i aktiekapitalet (t.ex. ändringar genom *fond-* och *nyemissioner*, *konverteringar* respektive *split=aktieuppdelningar*)

och för hur ändringarna är finansierade (t.ex. *optionslån, kapitallån, konverteringslån, emission*).

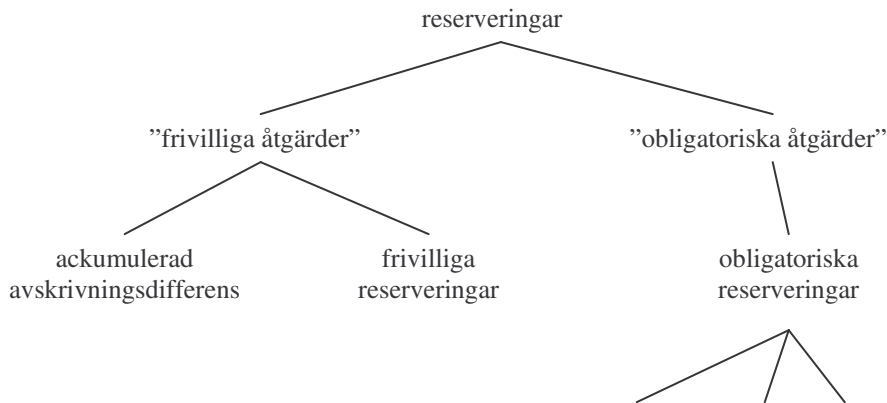
IAS/IFRS kräver att bolaget ger detaljerad information om sitt aktiekapital i balansräkningen eller i noterna. Bolaget ska bl.a. ange antalet aktier för varje slag av aktier och betalningar för dem, ange aktiernas nominella värden och ge information om hur de har förändrats under perioden, upplysa om hurdana rättigheter eller restriktioner som hör till olika slags aktier, informera om huruvida företaget självt äger sina egna aktier och hur många samt ange om det finns reserverade aktier (t.ex. för optionsavtal) (*IFRS/IAS 2006: 185*).

I balansräkning följs termen *aktiekapital* av en summa, så att termen fungerar som en rubrik för summan. Aktier är ett viktigt mått vid uträkning av bolagets nyckeltal för perioden. Man räknar ut t.ex. resultat per aktie, eget kapital per aktie och utdelning per aktie. Den förändringen som sker hos balansräkningens begrepp 'aktiekapital' verkar främst handla om en ökning av antalet kännetecken, då den internationella normen ställer höga krav på mängden av detaljupplysningar om bolagets aktiekapital.

'Övriga avsättningar'

'Avsättningar' är betalningsförpliktelser som är säkra eller sannolika, men där det finns osäkerhet gällande beloppets storlek eller tidpunkt. (Thomasson et al. 1997a: 274, *Bokföringslag och -förordning* (1999: 62f.)) Skillnaden jämfört med lån eller skulder är osäkerhetsfaktorn – så snart beloppets storlek eller tidpunkt blir klar, redovisas posten som resultatregleringsskuld. Avsättningarna redovisas således skilt i balansräkningen både i Finland och i Sverige.

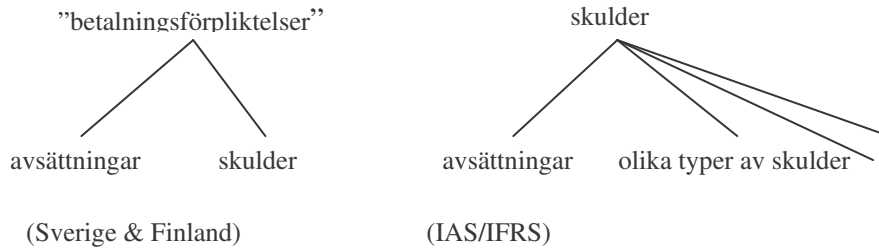
Enligt schemat för balansräkningen i den finländska *Bokföringsförordningen* från 1992 som var i kraft för mitt material från år 1997 redovisas begreppet som motsvarar 'avsättningar' som underordnat till 'reserveringar'. 'Reserveringar' består av tre olika poster i balansräkningen, *ackumulerad avskrivningsdifferens, frivilliga reserveringar* samt *obligatoriska reserveringar*. I figur 23 kallas skenklassen för de frivilliga resultatregleringarna ('ackumulerad avskrivningsdifferens' och 'frivilliga reserveringar') för "frivilliga åtgärder". Skenklassen för de lagstadgade obligatoriska avsättningarna till fonder ('obligatoriska reserveringar') heter "obligatoriska åtgärder".



**Figur 23.** 'Reserveringar' i Finland enligt BokfF 1992.

Begreppet bakom termen *obligatoriska reserveringar* (BokfF 1997 *avsättningar*) har omfattat de medel, som enligt lagen (*Bokföringslag och -förordning* 1995: 29) ska reserveras för att täcka utgifter som sannolikt inte kommer att ge några inkomster samt förluster som troligen förverkligas (Ihantola & Leppänen 1997: 182). Obligatoriska reserveringar har upplösts som kostnader när utgifter och förluster som de har gjorts för har förverkligats (ibid.). Begreppet som kallas *obligatoriska reserveringar* i balansräkningar från år 1997 har således samma innehåll som 'avsättningar'. Reuter (1996: 94) har påpekat att det har funnits en viss föränderlighet i användningen av termerna *reserv* och *reservering* i finlandssvenskan. *Reserv* är enligt Reuter kapital, fonderade medel, medan *reservering* är den åtgärd som ökar eller minskar kapitalet (ibid.). Så som man kan se ovan, och som också Reuter påpekar, använder den finska Bokföringsförordningen från året 1992 (dvs. den lag som var i kraft år 1997) termen *reservering* felaktigt i betydelsen "reserv".

Den internationella standarden (*IFRS/IAS 2006:508*) definierar 'avsättningar' som "skulder som är ovissa med avseende på den tidpunkt då de kommer att regleras eller beloppen". Enligt IAS/IFRS är 'avsättningar' ett underordnat begrepp till 'skulder', till skillnad från i de nationella lagarna som redovisar skilt för avsättningar (mellan eget kapital och skulder, se exempel i tablåerna i det här kapitlet). Skillnaden mellan en 'avsättning' och en 'skuld' är enligt IAS/IFRS densamma som inom de nationella lagarna: en 'avsättning' är "oviss" medan en 'skuld' är "befintlig förpliktelse som härrör från inträffade händelser" (*IFRS/IAS 2006: 511*). På det här sättet är begreppen 'avsättningar' enligt de olika reglerna intensionellt identiska, men har olika överordnade begrepp:



**Figur 24.** Det överordnade begreppet för 'avsättningar'.

Detta kan man konstatera även i tablåerna 13, 14 och 28 tidigare i det här kapitlet. ”Betalningsförpliktelser” är en skenklass, den existerar inte i balansräkningen, men används vid definieringen av 'avsättningar' och 'skulder'.

Både i Sverige och i Finland anger lagarna vilka typer av avsättningar som ska redovisas som separata poster. Dessa är 'avsättningar för pensioner' och 'avsättningar för skatter' (Thomasson et al. 1997a:274, Ihantola & Leppänen 1998: 200f.). Det speciella med begreppet 'övriga avsättningar' är att begreppets omfång definieras genom subtraktion, så att man räknar upp vilka avsättningar som ska ha egna poster (d.v.s. avsättningar för pensionsförpliktelser och avsättningar för skatter), och nämner sedan att de eventuella avsättningar som man gör förutom de ovannämnda ska redovisas som 'övriga avsättningar'. Ett bolag kan göra övriga avsättningar t.ex. för förutsedda förluster, sanering eller skadeersättningar (Ihantola & Leppänen 1998: 201).

Den internationella normen ger detaljerade anvisningar om hurdana upplysningar som ska ges om de olika typerna av avsättningar och ger råd om vilka typer av avsättningar som kan redovisas sammanslagna (*IFRS/IAS 2006: 520f.*), men definierar inte innehållet i de separata avsättningsposterna såsom de nationella lagarna. Således existerar det inget definierat begrepp 'övriga avsättningar' i IAS/IFRS. Begreppet finns dock i mitt material från 2004. Där används det på samma sätt som det har använts i de tidigare årens balansräkningar.

Begreppet 'övriga avsättningar' hör i jämförelse med de övriga fem begreppen som jag analyserar i det här avsnittet mycket starkt hemma enbart i balansräkningens begreppssystem. IAS/IFRS medför en speciell revisionell extensionell förändring (se figur 24) både jämfört med de svenska och med de finska balansräkningarna, när 'övriga avsättningar' enligt IAS/IFRS har ett annat överordnat begrepp än i de nationella normerna.

#### 4.3.4 Sammanfattning

Det som förändras i begreppsdefinitionerna av balansräkningens begrepp är det hur posterna bokförs och värderas. Det övergripande systemet är ganska oföränderligt och de olika regelverken liknar varandra. Man måste således känna till hur man i praktiken gör bokföringen och hur man i praktiken avslutar konton och upprättar ett bokslut för att veta vilken betydelse skillnaderna har för begreppens faktiska innehåll och omfång.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att orsaken till ändringarna kan anses vara delvis språkliga: man har bytt ut långa genomskinliga termer mot kortare termer. Den språkliga ekonomin har med andra ord blivit det mest vägande kriteriet med tanke på kraven på en god term (se t.ex. *Sanastotyön käsikirja* 1989). År 1997 har t.ex. många av termerna varit genomskinliga men långa och klumpiga översättningslån från finskan. År 1999 har några av begreppen fått nya benämningar, som är kortare och som, åtminstone ur en finlandssvensk läsares synvinkel, avspeglar begreppens innehåll. Man kan dock diskutera hur mycket termernas genomskinlighet i det här fallet beror på läsaren, d.v.s. termerna är klara för finlandssvenska läsare men avviker betydligt från den sverigesvenska praxisen. Därtill har det varit anledning att byta uttryck på grund av att kriteriet för hur begreppen uppställs har ändrats, och det tidigare uttrycket inte längre har beskrivit begreppets innehåll. År 2004 tas igen nya termer i bruk i UPM-Kymmene's balansräkning, medan StoraEnso och SCA för det mesta använder de termer som de är vana vid att använda.

#### 4.4 Diskussion

Det som jag främst har kommenterat i det här kapitlet är det hur informationen presenteras i en balansräkning. Lagarna som gäller redovisning i Finland och i Sverige ger rekommendationer om detta, medan IAS/IFRS inte vill ta ställning till presentationssättet. Mitt antagande om att normen som de olika bolagen i mitt material följer de olika åren är den främsta källan även för deras termval har visat sig vara rätt för åren 1997 och 1999, och speciellt i fråga om SB-materialet. Resultaten visar att skillnaderna i termanvändning inte har försvunnit i samband med att koncernbolagen börjat tillämpa den internationella normen. Det är endast några enstaka poster som har likadana termer i balansräkningarna. Därför finns det skillnader mellan balansräkningar som är från Sverige och från Finland år 2004. Orsakerna till dessa skillnader är svårare att förutse jämfört med de tidigare åren, då bolagen ändå har haft en norm även för språkanvändningen. Termvalen för året 2004 sker annorlunda än tidi-

gare: i de flesta fall har varje bolag använt egna termer. SCA har följt sin egen vedertagna linje, och även StoraEnso har kunnat utnyttja sina tidigare beslut i termfrågor. UPM-Kymmene's balansräkning har gått igenom de största förändringarna, då bolaget har bytt ut en del av de mest centrala termerna för varje årgång i mitt material.

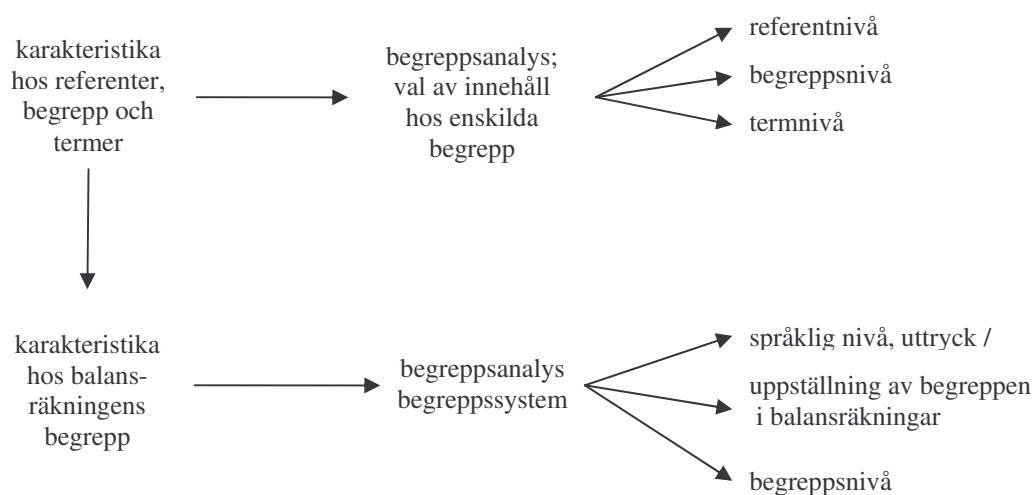
Det som har gjort begreppsanalysen av balansräkningens begrepp utmanande är begreppens abstraktionsgrad i balansräkningarna. Vissa begrepp (t.ex. 'goodwill') är immateriella och har enbart abstrakta egenskaper som alltid mäts i värde. Andra begrepp syftar på konkreta referenter, som inom redovisning får ett extra kännetecken för värde (t.ex. 'materiella tillgångar'). En fråga som materialet har lyft fram är vad det är som gör att två begrepp kan sägas vara identiska. Analysen av balansräkningarnas begrepp har visat att trots att ett begrepp innehållsligt definieras på samma sätt i två bolag (t.ex. 'kortfristiga skulder' = betalningsförpliktelser som faller till betalning inom ett år), kan begreppets omfång (d.v.s. det vilka poster som inkluderas) vara olika hos två bolag. Likaså kan två bolag strukturera mikrobegreppsystemen under de överordnade begreppen mycket olika, trots att de redovisar för begrepp med identiskt begreppsinnehåll.

I det här kapitlet har jag även sökt och fått stöd för antagandet att kännedom om redovisningens kunskapsstrukturer kan fungera som utgångspunkt vid terminologisk analys. Balansräkning är en färdig uppställning som oftast presenteras på en enda textsidan och som också internationellt upprättas enligt samma principer. Man kan placera balansräkningens termer i tablåer och se att posterna är i samma ordning. Det har även visat sig att om bolagen har ordnat posterna mycket olika, kan man inte vara alldeles säker på om en term hänvisar till samma eller olika begrepp hos de olika bolagen. Detta är ett tecken på att bolagen använder systemstrukturen vid markeringen av över- och underordnade poster (vid sidan om de språkliga uttrycken). Resultaten visar även att det är omöjligt att alltid säga vad de skillnaderna beror på – om det är fråga om t.ex. redovisningsbehovet eller något annat när redovisningen av en post sker på olika sätt i de olika bolagen.

Man kan jämföra balansräkning med ett träd. I mitt äldre FB-material från år 1997 har normen berättat alla detaljer för hur balansräkningen ska ställas upp – beskrivit i detalj hur trädet ska se ut. År 1999 har bolagen haft en lite större möjlighet att välja vilka poster som läggs fram – lämna bort eller tillägga några kvistar. År 2004 ger IAS/IFRS-normen bara en överskådlig lista över vilka poster som ska vara med, men ger dock detaljerad information om hur redovisningen ska gå till. Bolagen får själva

bestämma hurdant träd de skisserar – så länge de sköter det rätt så att stammen och träet blir av rätt slag.

Figur 25 sammanfattar de terminologiska faktorerna som orsakar variation i de tio balansräkningarna i mitt material (figuren baserar sig på Kristiansen 2007). Utgående från de terminologiska kategorierna referent, begrepp och term, kan man konstatera att en orsak till en homogen eller heterogen användning av begrepp kan finnas på vilken nivå som helst av dessa tre.



**Figur 25.** Faktorer som påverkar egenskaperna hos begrepp som finns i balansräkningarna.

Det handlar alltså om vilka referenter som bolaget anser vara relevanta för redovisningen, inom vilka begreppsliga kategorier de vill redovisa för referenterna och vilka uttryck de väljer för dessa. De sociolingvistiska faktorerna som påverkar valet av uppställningssätt kan enligt min analys hittas såväl på den samhälleliga som på de redovisningsmässiga och de företagsspecifika nivåerna (jfr figur 7).



## 5 TERMER I BALANSRÄKNINGAR

I det här kapitlet presenterar jag olika aspekter på termer och termanvändning i mitt material. Jag beskriver hurdana termer som är typiska för en balansräkning genom att beskriva termstrukturen och termlängden i materialet. Jag studerar om och hur balansräkningens termförråd varierar mellan de två länderna och de tre tidpunkterna och tar därmed reda på om normen för balansräkningen (lagarna i Finland och Sverige, IAS/IFRS) påverkar strukturen och längden. Jag studerar termlängden mätt i antal tecken per term och mätt i antal ord per term. I fråga om termstrukturen ser jag på hur termerna är uppbyggda grammatiskt. I fråga om termanvändning är jag intresserad av i vilken grad bolagen i mitt material använder sig av samma vs. olika termer, dels i SB vs. FB, dels genom de olika åren.

Jag har diskuterat begreppet 'term' mer ingående i kapitel 2 som handlar om terminologins grundbegrepp. Enligt Laurén och Nordman (1987: 80) ska man vid identifiering av termer söka efter semantiskt bestämda helheter och basera identifieringen på begreppen.

Det har varit en av de svåraste gränsdragningarna i mitt arbete att bestämma mig för vad som är en term i mitt material. En första orsak till detta är att balansräkning är en lista där företaget i en bestämd ordning redogör för sin förmögenhet och sina ekonomiska förpliktelser. Därför ser benämningarna på många av posterna ut som listor; de kan t.ex. innehålla kommatecken och ordet *och* såsom i *fastigheter, anläggningar och inventarier*. Det gäller således att bestämma sig för om en listformad post innehåller en eller flera termer.

Enligt Arntz och Picht (1989: 122) kan problemet lösas enbart med hjälp av systematiska terminologiska analyser, speciellt genom utarbetande av begreppssystem. Det är fråga om en självständig term när ett flerordsuttryck förlorar någonting av sin betydelse om någon del utelämnas (Haarala 1981: 17). Min gränsdragning är att varje rad i en balansräkning markerar ett begrepp, en summa som har blivit uträknad enligt särskilda områdesspecifika regler. Således ser jag till exempel termen *aktier och andelar* som en treordsterm i stället för att klassificera den som två ettordstermer. Både *aktie* och *andel* är termer i ekonomiskt fackspråk, men i balansräkningen förekommer de sällan ensamma. Med andra ord har jag i mitt material tolkat benämning på en post i balansräkningen som en semantiskt bestämd helhet, som baserar sig på identifiering av ett begrepp (eller i vissa fall en hjälpklass).

Betydelsen för en del av balansräkningens uttryck (främst uttryck som börjar med *övrigt/a*) verkar vara beroende av kontexten och är således osjälvständig. Bland de allra längsta uttrycken finns det även termer som består av satser. Man kan fråga sig om de här uttrycken eventuellt kunde ses som fackspråkliga fraser. Enligt lexikologins kriterier verkar de vara fraser: deras delar kan inte bytas ut fritt, de är bestående uttryck och de är lexikaliserade så att de kan likställas med enskilda ord (jämför Fleischer 1997). Inom lexikologi utgår man ifrån hur etablerade uttrycken är. Puuronen (1995: 14) har diskuterat definitioner på en 'fras' i lexikologi och i terminologi, och delar in fackspråkliga element i sådana som ensamma kan stå för fackområdets begrepp och i sådana som bara tillsammans med de förstnämnda kan kategoriseras som fackområdets uttryck. På grund av den här indelningen gör hon (ibid.) en skillnad mellan termer och övriga uttryck som hör till fackområdet. Skillnaden mellan en fackspråklig fras och en flerordsterm ligger enligt terminologiska kriterier i antalet begrepp som uttrycket står för: en flerordsterm står för ett begrepp, medan en fras syftar på flera begrepp. I en balansräkning syftar varje rad (uttryck och sifferuttryck) på en summa pengar inom ett företag vid en viss tidpunkt, beräknad enligt fackområdesspecifika regler. Jag ser således uttrycken i mitt material i enlighet med terminologiska kriterier som facktermer, inte som fackliga fraser.

En speciell egenskap som en stor del av termerna i mitt material har är att de är böjda i pluralform. Det är vanligt att återföra termerna till deras grundform till den s.k. ordboksformen när man analyserar term- eller ordlängden. Balansräkningens termer står i de autentiska balansräkningarna på några undantag här alltid i pluralis. Detta är naturligt om man tänker på balansräkningens funktion att räkna upp företagets hela förmögenhet, både den egna och den inlånade. Jag har i min analys valt att låta termerna behålla den form som de har i mitt material, d.v.s. jag har inte återfört dem till deras grammatiska grundform. En orsak till detta är min första gränsdragning som går ut på att se på en benämning på en post i balansräkningen som en term. Om en listformad term återförs till singularis, förlorar den samtidigt den klara kopplingen till begreppet som termen står för. Termen *andra långfristiga tillgångar* hänvisar tydligt till en summa i balansräkningen, medan termen *annan långfristig tillgång* bara kan tänkas förekomma i en text eller i ett dokument som förklarar hur summan för 'andra långfristiga tillgångar' har räknats ut. Jag har velat göra rättvisa åt mitt material, visa hur termerna faktiskt ser ut i sin ursprungliga funktion i den text där de förekommer. Balansräkningens termer är med andra ord termer som avviker från den "normala" termdefinitionen med tanke på sin form – för de flesta termer verkar pluralformen vara grundformen, eftersom balansräkning är en lista.

En annan orsak till att jag låter termerna behålla den form som de har i mitt material är syftet med det här kapitlet. Jag vill beskriva hur termförrådet har förändrats i mitt material. Jag antar att den kronologiska jämförelsen mellan de olika åren blir möjlig när jag konsekvent låter termerna i hela mitt material behålla sin ursprungliga form. Det finns två fall i mitt material där en term förekommer både i sin böjda form och i sin grundform. De här termerna är *minoritetsandel / minoritetsandelar* och *uppskjuten skatteskuld / uppskjutna skatteskulder*. Då har jag valt att räkna dem båda som två ortografiska varianter av samma term.

Det är värt att påpeka, att de några av balansräkningens termer som blir nämnda i ekonomiska uppslagsböcker och ordlistor förekommer även där i pluralis (se t.ex. *omsättningstillgångar* i Carlsson och Nygren (2004), *aktier i bolag inom samma koncern* i Talvitie (2002)). Det här kapitlet som handlar om att mäta termernas längd i tecken kan således betraktas som en sorts läsbarhetsstudie i balansräkningens termer i mitt material. I ett annat sammanhang, t.ex. om målet vore att bearbeta en flerspråkig ordlista över balansräkningens termer, skulle det vara anledning att fundera på om man borde återge alla de termer i singularis för vilkas del det är möjligt.

Ett annat enskilt problem är uttrycket *kundfordringar och övriga fordringar*. Det förekommer i UPM-Kymmene balansräkning år 2004 på en rad (som en fyra-ordsterm) som ett begrepp. En liknande post har tidigare (1997) delats på två rader i UPM-Kymmene balansräkning, som två begrepp, och då analyserar jag även uttrycken som två termer (som en ettordsterm *kundfordringar* och som en tvåordsterm *övriga fordringar*). Eftersom det inte finns fler av sådana här fall har jag bestämt mig för att räkna termerna så som de förekommer i mitt material.

Båda gränsdragningarna när det gäller termernas form i min analys medför att jag kan göra bara ungefärliga jämförelser med andra undersökningar av termernas längd och struktur. Att termerna får behålla sin listformade struktur och sin pluralform kan tänkas ha en förlängande påverkan på termerna – det blir både fler ord och fler bokstäver per term när jag inte återför termerna till deras grundform. Mina resultat duger således möjligen inte formellt som jämförelsematerial för andra undersökningar. I stället kan jag konstatera två viktiga karakteristika hos balansräkningens termer: att de ofta är listformade och att de ofta är böjda i pluralis.

Såsom jag redan tidigare har skrivit, kan balansräkning ses även som en del av bokslutets minilekt, som en genre (se kapitel 3). För balansräkningens genre är det typiskt att termerna alltid står i samma form, både när termerna står i sin ”egentliga” funktion

i balansräkningar och när de bakomliggande begreppen diskuteras i forskning. Jag ser balansräkning som en text med också andra uttryck än termer. Termernas språkliga form stöder den strukturerande funktionen hos balansräkning (som en lista) och dessa två fungerar tillsammans som starka textsemiotiska element.

De enda uttrycken som jag har valt att lämna utanför min analys är (både när det gäller strukturen och när det gäller längden) summorna i olika poster. I en sverigesvensk balansräkning från året 1999 kan det till exempel stå *eget kapital, avsättningar och skulder* på första raden på creditsidan och ”eget kapital, avsättningar och skulder **sammanlagt**” på sista raden. Enligt min tolkning är den senare inte en term i samma mening som den förra. *Eget kapital, avsättningar och skulder* är uttrycket för begreppet ’balansräkningens creditsida’, medan ”eget kapital, avsättningar och skulder sammanlagt” kan tänkas vara bara en rubrik för den sammanlagda summan i slutet av listan. Olika bolag har valt att presentera olika antal mellansummor i sina balansräkningar, och mellan- och slutsummorna kan ha en rubrik som upprepar termen på det överordnade begreppet såsom ovan eller det kan kort stå bara ”sammanlagt” eller ”summa” eller summan kan synas i balansräkningen utan någon rubrik.

### 5.1 Termstruktur och termlängd i antal ord

Det ingår sammanlagt 199 olika termer i mitt material. Av dessa är endast två, *aktiekapital* och *goodwill* gemensamma för hela materialet, d.v.s. förekommer varje år som jag har sett på och oberoende av vilken norm balansräkningen följer.

**Tabell 2.** Termlängden i ord i hela materialet.

Ett ord	Två ord	Tre ord	Fyra eller fler	Sammanlagt
53	73	37	36	199
26,6 %	36,7 %	18,6 %	18,0 %	99,9 %

Balansräkningarna i mitt material innehåller både ettords- och flerordstermer. De termer som består av ett ord är strukturellt betraktat enkla ord, avledningar eller sammansatta ord. Flerordstermerna är ordgrupper som består av två eller flera särskrivna ord och som hör ihop syntaktiskt så att termen förlorar någonting av sin betydelse om någon del utelämnas.

Såsom det framgår av tabell 2, består lite över en fjärdedel av termerna i mitt hela material av ett ord, medan resten är längre. Den vanligaste typen i mitt material är

termer som består av två ord (36,7 %). Ännu vanligare är att en term är längre än detta: treordstermer och termer som består av fyra eller fler ord omfattar sammanlagt en nästan lika stor andel av mitt material. Den längsta termen i mitt material består av 9 särskrivna ord: *värdepapper som ingår i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar*.

De flesta av termerna i mitt material är substantiv som får ett eller flera attribut. Det förekommer dock i båda grupperna några specialfall där termstrukturen kan beskrivas närmast som en ellips (bortfall) (se *Sanastotyön käsikirja* 1989: 97) eller där termstrukturen ser ut nästan som en sats.

### 5.1.1 Ettordstermer

Laurén och Nordman (1987) har i slutet av 1980-talet räknat termlängder både i antalet ord per term och i antalet bokstäver per term i sverigesvenska texter från olika fackområden. Deras material från området redovisning har bestått av 5 000 löpord och har excerperats i hand- och läroböcker. Av de ekonomiska termerna är 85 % i Lauréns och Nordmans (1987: 83) material ettordstermer.

Lite över en fjärdedel, 26,6 %, av termerna i mitt hela material består av ett ord. De flesta av dem är substantiv, men det förekommer några undantag med adjektiv som ettordstermer. Den vanligaste typen är en tvåledad sammansatt term, t.ex. *affärsvärde*, *kapitallån* och *skatteskulder*, 33 av de 53 ettordstermerna är tvåledade sammansatta termer i mitt material. Det förekommer också några flerledade sammansatta termer, såsom *värdeförhöjningsfond* och *masskuldebrevslån*. Den näst vanligaste typen är korta termer som består av enkla ord, t.ex. *lager*, *skulder* och *emission*. I mitt material förekommer det också några ettordstermer som är avledningar, exempelvis verbalsubstantiven *avsättningar*, *fordringar* och *placeringar*.

En speciell grupp bland ettordstermerna är termer som är adjektiv. Som det mest iögonenfallande exemplet på dessa kan man nämna de finlandssvenska *aktiva* och *passiva*. Därtill förekommer också ellipserna *långfristigt* och *kortfristigt* i fråga om främmande kapital eller skulder. Både *långfristigt/-t-a* och *kortfristigt/-t-a* förekommer även som ett attributivt led i flerordstermerna.

Ett specialfall bland ettordstermerna är *goodwill*, en term som är ett direktlån från engelskan. *Goodwill* har även blivit en led i den tvåledade sammansatta termen *koncerngoodwill* och förekommer tillsammans med ett genitivattribut (*koncernens*

*goodwill*). Termen har en svensk synonym, *affärsvärde*, men av någon anledning förekommer den enbart i det äldre finlandssvenska materialet. I redovisning betyder 'goodwill' skillnaden mellan värdet på hela företaget och summan av värdena på de enskilda tillgångarna minskade med skulderna. En sådan skillnad har tidigare förknippats med företagens goda anseende och fick därför benämningen *goodwill* (Nilsson 1998). Nilsson (1998) anser att termen *affärsvärde* med tyska rötter kan vara lämpligare med tanke på begrepps innehållet. *Affärsvärde* används i sverigesvenskan numera speciellt i samband med informationsteknologi i betydelsen "business value". Det talas om att "skapa affärsvärde med hjälp av tekniska lösningar", vilket inte direkt kan förknippas med redovisning och balansräkning.

### 5.1.2 Flerordstermer

Enligt Laurén och Nordman (1987: 83) är 13 % av de ekonomiska termerna i deras material tvåordstermer och 23 % treordstermer. Såsom jag redan ovan har nämnt, är termerna i mitt material betydligt längre, då nästan tre fjärdedelar av alla termer består av två eller fler ord.

Ungefär 37 % av termerna i mitt material består av två särskrivna delar och är alltså tvåordstermer. Den vanligaste formen (lite över hälften) är substantiv med adjektivattribut, till exempel *fria reserver*, *främmande kapital*, *immateriella anläggningstillgångar* och *kortfristiga skulder*. I den här kategorin placerar sig även sju tvåordstermer som har *övriga* som attribut, t.ex. *övriga avsättningar*, *övriga placeringar* och *övriga värdepapper*. Den näst vanligaste formen är substantiv med participattribut, till exempel *ackumulerade avskrivningsdifferenser*, *balanserad vinst*, *pågående nyanskaffningar* och *bundet kapital*. Sex termer följer strukturen substantiv med genitivattribut: *koncernens goodwill*, *periodens nettoresultat*, *räkenskapsperiodens vinst* och *årets resultat*.

Som specialfall inom gruppen för termer som består av två ord kan nämnas de finlandssvenska benämningarna för olika typer av tillgångar: *bestående aktiva* och *rörliga aktiva*. I *aktiva* och *passiva* är det fråga om substantiverade adjektiv. *Aktiva* och *passiva* är elliptiska termer för debetsidan (aktiva) och kreditsidan (passiva) i balansräkningen. (Möjligen har det bortfallna huvudordet varit *tillgångar*). Dessa är exempel på en term där ordgrupp används i stället för det fullständiga uttrycket (se *Sanastotyön käsikirja* 1989: 97). Ett annat, mycket specifikt fall bland tvåordstermerna är två termer, som består av två substantiv som skiljs åt med ett komma-tecken: *aktier, koncernbolag* och *aktier, intressebolag*. De här två termerna påminner



om en permuterad lista, som används till exempel i matematik eller i programmering. En permuterad lista ordnas enligt någon av flera möjligheter, och i det här fallet har listan ordnats efter *aktier*. Båda termerna har synonymer bland treordstermerna, som heter *aktier i koncernbolag* och *aktier i intressebolag*.

Knappt en femtedel (18,6 %) av termerna i mitt material består av tre ord. Ungefär hälften av treordstermerna i mitt material består av ett substantiv med två attribut. Det är oftast fråga om samma attribut som förekommer hos tvåordstermerna. Exempel ur den här gruppen är *bundet eget kapital*, *kortfristigt finansiellt lån*, *långfristiga räntebärande skulder*. Hälften av treordstermerna med två attribut har *övriga* som första attribut: *övriga frivilliga reserveringar*, *övrigt eget kapital*, *övriga långfristiga tillgångar*. Även i den här gruppen hör ett intressant specialfall hemma där engelskan har slagit igenom i svenskt ekonomiskt fackspråk: *övrig comprehensive income*.

En annan kategori bland treordstermerna i mitt material utgörs av prepositionsfraser (5 st.). För det första är det bolagets förmögenhet som finns i eller hos någon annan: *aktier i intressebolag*. I den andra typen används prepositionen *för*: *avsättningar för pensioner*, *avsättningar för skatter*. Den tredje typen nämner genom prepositionerna *från* eller *till* summor som bolaget är skyldigt till någon eller som någon är skyldig till bolaget (*lån från penninginrättningar*, *skulder till kreditinstitut*). Det typiska för den här gruppen är att prepositionsuttrycken tycks fungera enbart i flertal. Den här typen av termer i mitt material är en av orsakerna till att jag bestämde mig för att inte återföra termerna till deras grundform i min analys.

En tredje speciell grupp som täcker en fjärdedel av treordstermerna i mitt material är samordningar med konjunktionen *och*. Det finns två olika typer av samordningar: sådana som markerar en gemensam del i ett sammansatt ord (som i *etablerings- och organisationsutgifter*, *jord- och vattenområden* och *omsättnings- och finansierings-tillgångar*) och sådana som samordnar två skilda substantiv (som i *kassa och bank*, *aktier och andelar*, *maskiner och förnödenheter*). En del av samordningarna med *och* är så bestående uttryck att delarna förekommer inte utan varandra i balansräkningarna. *Kassa och bank* och *kassa och banktillgodohavanden* är exempel på sådana här treordstermer. En del andra samordningar med *och* tycks i sin tur vara mer kontextbundna, så att samordningarna dels blir lika, dels olika i de olika bolagens balansräkningar. Termparet *aktier och andelar* till exempel och *aktier och värdepapper* har *aktier* som gemensam del och termparet *byggnader och konstruktioner* och *byggnader och mark* har *byggnader* som gemensam del.



Ungefär en tiondedel av termerna i hela materialet består av fyra ord. Främst är det fråga om olika typer av samordningar med *och*. I de flesta finns det två substantiv, varav det första eller det senare får ett attribut: *eget kapital och skulder, värdepapper och pågående anskaffningar, maskiner och tekniska anläggningar*. Det finns även ett par uppräkningspar där substantiven har ett gemensamt attribut: *färdiga produkter och varor, kortfristiga placeringar och fordringar, övriga aktier och andelar*. I två fall består fyraordstermen av tre delar med den samordnande konjunktionen *och*: *fastigheter, maskiner och inventarier* och *fastigheter, anläggningar och inventarier*. Två av fyraordstermerna i mitt material består av ett substantiv med flera attribut: *övrigt bundet eget kapital* och *övriga ej räntebärande skulder*. I fem fall innehåller fyraordstermen ett prepositionsuttryck såsom *ackumulerad avsättning utöver plan, fond för egna aktier* och *värdepapper ingående i anläggningstillgångar*.

Även bland fyraordstermerna finns ett par specialfall. Det ena liknar tvåordstermerna med kommatecken (se ovan): *aktier och andelar, intressebolag* har en synonym med prepositionen *i* bland femordstermerna (*aktier och andelar i intressebolag*). Termen *patent, varumärken och liknande* (SCA 2004) är ett intressant exempel på en elliptisk term. År 1999 använder SCA termen i dess fullständiga form (*patent, varumärken och liknande rättigheter*). (Man kan spekulera över om bortfallet beror på att bolaget möjligen vill syfta på ett annat överbegrepp än 'rättighet'. Detta begrepp kunde eventuellt ha gemensamma kännetecken med begreppen 'patent' och 'varumärken' men inte vara specifikt 'rättigheter'.) Ett annat särdrag hos samma term är användningen av kommatecken. Kommatecknet fungerar som samordnande element inom termen på samma sätt som konjunktionen *och*. I en löpande text skulle användningen av en sådan här term vara mycket opraktisk, men i balansräkningen fyller termen sin funktion utan problem.

Cirka 8 % (= 16 st.) av termerna i mitt material består av fem ord eller flera. Så här långa termer är strukturellt komplicerade, men det går att hitta några kategorier även bland de allra längsta termerna. De flesta, över hälften av de längsta termerna, blir långa på grund av att de innehåller konjunktionen *och* i någon funktion. Endast i två fall är det dock fråga om renodlade listor: *eget kapital, avsättningar och skulder* och *patent, varumärken och liknande rättigheter*. I ett nästan likadant fall samordnar *och* två substantiv varav det senare har två adjektivattribut: *anläggningstillgångar och övriga långfristiga tillgångar*. I *aktier och andelar i intressebolag* har två samordnade huvudord ett gemensamt prepositionsattribut, och i *avsättning för pensioner och övriga pensionsförmåner* har huvudordet fått två prepositionsattribut som bestämmningar, och den senare bestämmningen har även ett eget adjektivattribut.

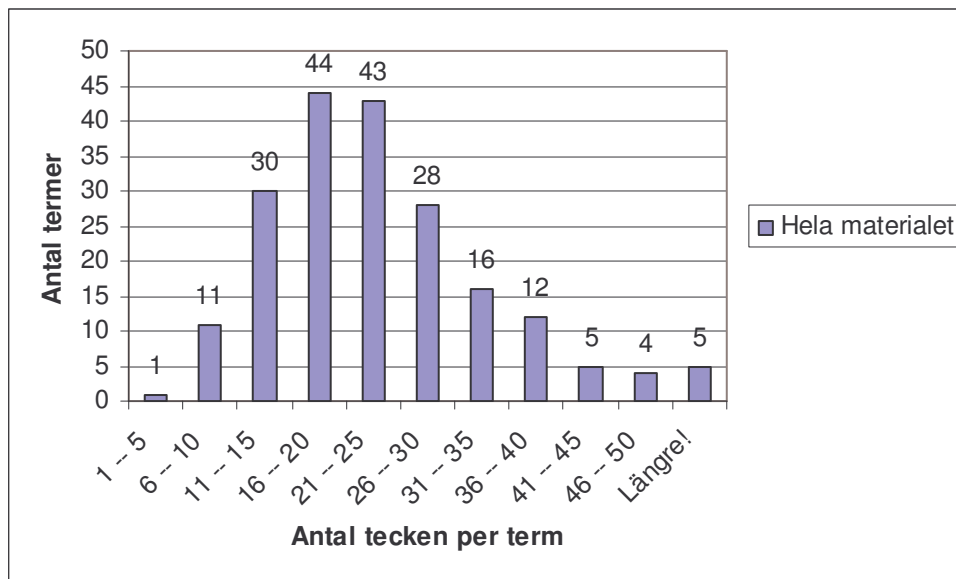
En annan typ av flerordstermer består av huvudord som har både ett adjektivattribut och ett prepositionsattribut. Det är tre femordstermer som har en sådan här struktur: *kortfristig del av långfristiga skulder, balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder* och *övriga utgifter med lång verkningstid*. I den mest speciella typen av flerordstermerna används relativbisatser som attribut. Det finns två sådana fall i mitt material, en med fem och en med nio ord: *finansiella tillgångar som kan säljas* och *värdepapper som ingår i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar*.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att balansräkningens termer i vissa avseenden är speciella och avviker från ”normalterminologisk” uppfattning om en term. De är långa mätta i antal ord per term. Detta beror främst på att termerna är genomskinliga: många termer visar med hjälp av ett antal attribut eller med hjälp av prepositions konstruktioner, eller båda, begreppets plats i balansräkningens begreppssystem. Balansräkning är en lista över ett företags egendom och skyldigheter, och denna listformade karaktär syns även i termerna, som kan se ut som listor med kommatecken och konjunktionen *och*.

## 5.2 Termlängd i antal tecken

I Lauréns och Nordmans material har majoriteten, ungefär en tredjedel av termerna varit 11–15 tecken långa, därefter kommer kategorierna 6–10 tecken (ca 30 %) och 16–20 tecken (knappt en fjärdedel) (mellanrum räknas som tecken). Termer med 1–5 tecken eller 21–25 tecken och 26–30 tecken har varit mindre vanliga (Laurén & Nordman 1987: 84). Termer som är längre än 31 tecken saknas helt i Lauréns och Nordmans material. För jämförelsens skull kan nämnas att enligt svenska läsbarhetsstudier i allmänspråket räknas ord med fler än 6 tecken som långa, och den genomsnittliga ordlängden i svensk tidningstext har beräknats vara 5,39 tecken (Björnsson 1968, Allén 1980.)

Figur 26 visar att termerna i mitt material är längre än termerna i Lauréns och Nordmans (1987) undersökning. De två största grupperna i mitt material är termer som innehåller 16–20 tecken och termer som innehåller 21–25 tecken, näst vanligast är termer med 11–15 tecken. Ungefär en femtedel av termerna i mitt material består av fler än 30 tecken, och den allra längsta, *värdepapper som ingår i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar*, innehåller 84 tecken och består av nio ord.



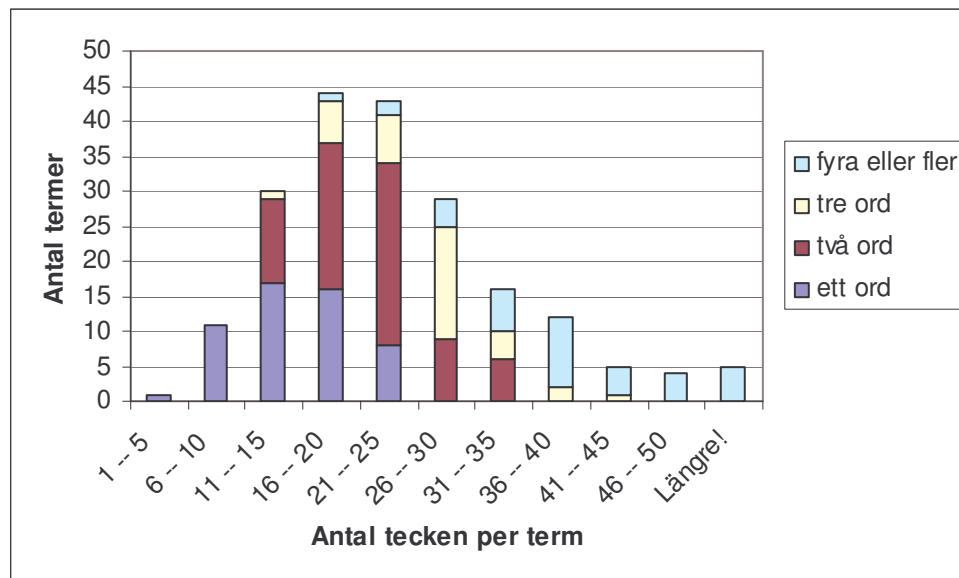
**Figur 26.** Antalet tecken per term i mitt material.

Ungefär hälften av de termer som är 16–20 tecken långa består av två ord, såsom *konvertibelt lån* och *färdiga produkter*. Nästan lika vanligt är det med sammansatta ettordstermer, såsom *pensionsåtaganden* och *masskuldebrevslån*. En term i kategorin 16–20 tecken består av fyra ord: *fond för egna aktier*. Även i den näst största gruppen med 21–25 tecken per term dominerar tvåordstermerna klart. Det intressanta är att ettordstermer med 21–25 tecken är lika vanliga som treordstermer med 21–25 tecken (se figur 26). De längsta ettordstermerna innehåller 23 tecken, såsom till exempel *inkomstskattefordringar* och *kapitalplacersingsaktier*. Treordstermer i gruppen med 21–25 tecken per term är till exempel *fonderade egna aktier* och *aktier i intressebolag*. Endast två termer även i den här gruppen består av fyra ord.

Termer som innehåller 26–30 tecken består oftast av tre ord, men är dock inte längre än fyra ord. Typiska termer på 26–30 tecken är till exempel *andra långfristiga fordringar* och *kassa och banktillgodohavanden*. De allra längsta tvåordstermerna finns bland termer på 31–35 tecken, den längsta tvåordstermen *immateriella anläggningstillgångar* innehåller 34 tecken. De kortaste femordstermerna förekommer inom den här gruppen med 31–35 tecken (t.ex. *aktier och andelar i intressebolag*). Termer med 36–50 tecken är främst fyra- och femordstermer, såsom *kortfristig del av långfristiga skulder*, *avsättningar för uppskjutna skatteskulder* och *balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder*. Den längsta treordstermen, *övriga immateriella anläggningstillgångar*, innehåller 41 tecken, den längsta fyraordstermen *förskottsbetalningar och*

pågående nyanläggningar 49 och den längsta femordstermen *anläggningstillgångar* och övriga långfristiga investeringar 59 tecken.

De allra kortaste termerna i mitt material med upp till 10 tecken är utan undantag ettordstermer såsom *skulder* och *varulager*, och den kortaste termen *lager* innehåller 5 tecken. Ettordstermerna är vanligast även i gruppen med en längd på 11–15 tecken, men tvåordstermer såsom *eget kapital* och *årets resultat* är inte heller ovanliga. I mitt material innehåller den kortaste tvåordstermen *egna aktier* 11 tecken och den kortaste treordstermen *kassa och bank* 14 tecken.



**Figur 27.** Förhållandet mellan termlängd i antal ord och termlängd i antal tecken.

I figur 27 kan man se hur termlängden i antal ord och termlängden i antal tecken förhåller sig till varandra i mitt material. Utgående från figuren kan man konstatera att den mest typiska termen i mitt material tycks bestå av två ord och innehålla 21–25 tecken, såsom till exempel *balanserade vinstmedel* och *långfristiga fordringar*. Hur många av de mest centrala termerna i mitt material som finns inom denna kategori undersöker jag i avsnitt 5.4 som handlar om de gemensamma termerna.

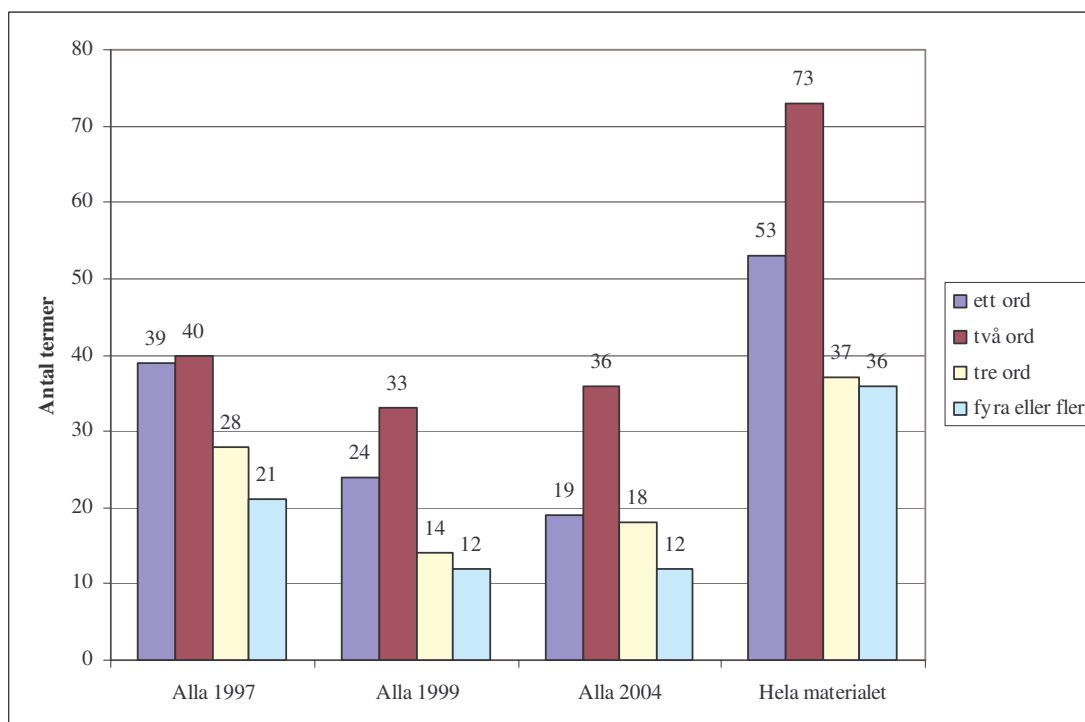
### 5.3 Termstruktur och termlängd i jämförelse

I det här avsnittet jämför jag termförråden från de olika åren i mitt material med varandra och därefter ser jag på vilka likheter och skillnader det finns mellan balansräkningstermer från Sverige och Finland. Summan för termerna blir inte 199 på grund

av att termförråden från de olika åren innehåller delvis samma termer. De gemensamma termerna kommenterar jag skilt i avsnitt 5.4. På grund av att antalet termer är förhållandevis lågt, har jag inte angett andelar olika typer av termer i procent. Figur 28 ger en ungefärlig uppfattning om skillnaderna mellan de olika åren.

### 5.3.1 Kronologisk jämförelse

I den kronologiska jämförelsen gör jag ingen skillnad mellan materialet som är från Finland och det som är från Sverige, utan är enbart intresserad av om och hur mina material från olika år skiljer sig från varandra. Det sammanlagda antalet termer är 128 termer år 1997, 83 termer år 1999 och 85 termer år 2004. Figur 28 visar termlängder i antalet ord åren 1997, 1999, 2004 och i hela materialet. I mitt material från år 1997 har ettords- och tvåordstermer varit ungefär lika vanliga. Ungefär en fjärdedel av termerna består av tre ord och ungefär en sjättedel av fyra ord eller fler i mitt material från år 1997. Både år 1999 och år 2004 har tvåordstermerna varit dominerande. Den tydligaste skillnaden mellan åren 1999 och 2004 är att ettordstermer är vanligare än treordstermer år 1999, medan det år 2004 förekommer ungefär lika många ettords- och treordstermer.



**Figur 28.** Ord per term i kronologisk jämförelse.

Om man i figur 28 betraktar hur antalet ord per term ser ut de olika åren, märker man att tyngdpunkterna år 1997 ligger till vänster, på ett- och tvåordstermerna, flyttas något mot höger mot tvåordstermerna år 1999 och fortsätter ännu mer till höger, mot två- och treordstermerna år 2004. Tyngdpunkten för hela mitt material liknar mest året 1999: de mest vanliga är tvåordstermerna, sedan ettordstermerna, medan termer som består av tre ord eller fler inte är lika vanliga. I ett så här litet material är det svårt att dra några mer långtgående kvantitativa slutsatser om utvecklingen.

De två vanligaste typerna av termer är år 1997 termer med ett och två ord. Bland ettordstermerna dominerar sammansatta termer med två led, bland tvåordstermerna substantiv med adjektivattribut. Strukturellt sett är de mest typiska termerna för en balansräkning från år 1997 således termer som t.ex. *finansieringsväxlar*, *minoritetsintressen*, *färdiga produkter* och *övriga placeringar*. De allra längsta termerna mätta i antalet ord per term, med upp till 8–9 ord, är från balansräkningar från år 1997. Detta påverkar något den genomsnittliga termlängden (i antalet ord) som är 2,4 ord i mitt material från år 1997.

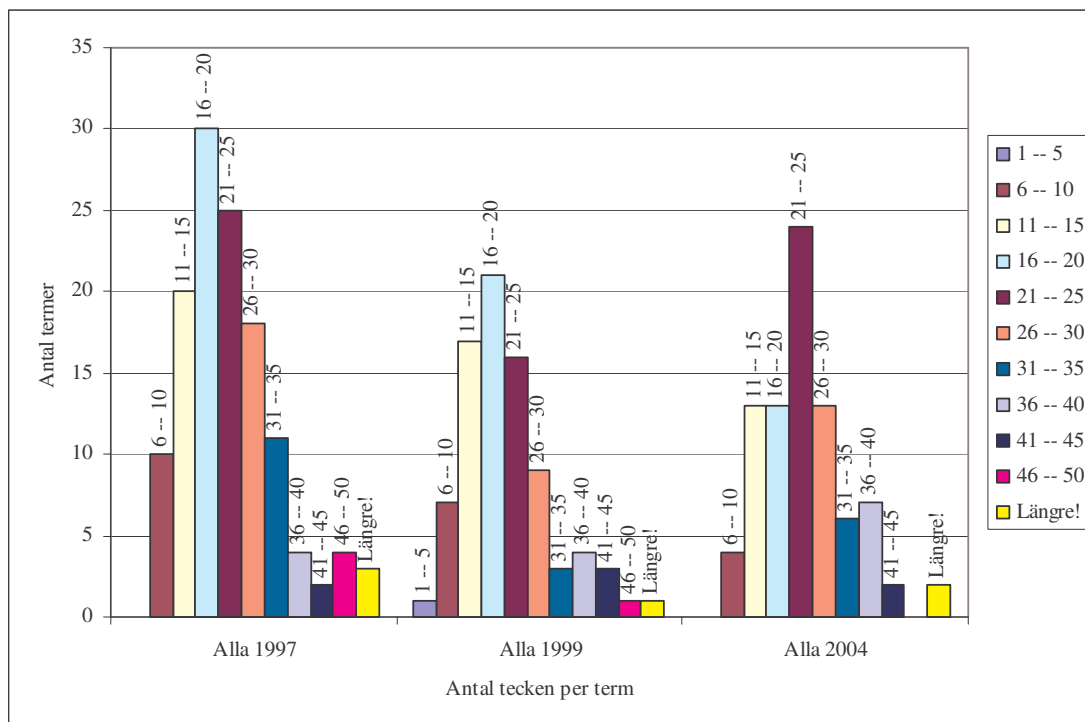
Åren 1999 och 2004 är det tvåordstermerna som är de vanligaste. Den mest typiska strukturen för en tvåordsterm är även år 1999 substantiv med adjektivattribut, t.ex. *kortfristiga placeringar*. Cirka två tredjedelar av tvåordstermerna från år 1999 har denna struktur. Den genomsnittliga termlängden är 2,2 ord år 1999. Siffran blir lägre än år 1997 främst på grund av att de längsta termerna i balansräkningar från 1999 är fem ord långa (t.ex. *balanserad vinst från tidigare räkenskapsperioder* och *anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar*).

Även bland tvåordstermerna från år 2004 dominerar strukturen substantiv med adjektivattribut, men inte lika klart som tidigare. En typisk tvåordsterm för år 2004 är t.ex. *kortfristiga rörelsefordringar*. Den nästan lika vanliga typen är substantiv med participattribut, såsom *uppskjutna skatteskulder*. År 2004 är den genomsnittliga termlängden 2,4 ord, samma som i mitt material från år 1997. De längsta termerna i mitt material från år 2004 är 6–7 ord långa: *avsättning för pensioner och övriga pensionsförmåner* och *fond för verkligt värde och andra fonder*.

Treordstermerna följer alla åren oftast strukturen substantiv med två attribut. Åren 1997 och 2004 har majoriteten av fallen *övriga* som första attribut, såsom t.ex. i *övriga immateriella anläggningstillgångar* och *övriga kortfristiga skulder*. Samma typ av treordstermer är vanligast även i mitt material från år 1999, med den skillnaden att

attributet *övrig* inte dominerar. Den näst största gruppen är alla åren samordningar med konjunktionen *och*, t.ex. *maskiner och inventarier*. De speciella två- och treordstermerna med kommatecken (*aktier, intressebolag* och *aktier, övriga bolag*) är från år 1999. Andelen termer som är fyra ord långa är ganska låg alla åren som jag har sett på, och fler ord per term leder till allt fler strukturella kategorier med allt färre förekomster var. Därför har jag upplevt att det är meningsfullt att nöja sig med de observationer som jag redan har gjort, och inte jämföra termer med fyra ord eller fler från de olika åren desto mer med varandra.

Figur 29 ger en uppfattning om hur antalet tecken per term ser ut i balansräkningar från åren 1997, 1999 och 2004. Termantalen är låga och olika de olika åren, och därför ska man gärna studera den här figuren på samma sätt som figuren om termernas längder i antal ord (se figur 28). Med andra ord gäller det att betrakta var tyngdpunkterna finns de olika åren och hur de skiljer sig från varandra i stället för att fästa uppmärksamhet vid de enskilda kategorierna för antal tecken.



**Figur 29.** Antal tecken per term åren 1997, 1999 och 2004.

Såsom man kan konstatera i figur 29 skiljer sig de olika åren från varandra i fråga om antalet tecken per term. Åren 1997 och 1999 är termer med 16–20 tecken vanligast i mitt material, och år 2004 termer med 21–25 tecken. Den näst vanligaste gruppen är



år 1997 termer med 21–25 tecken. Den näst vanligaste gruppen i mitt material från år 1999 är termer med 11–15 tecken, men gruppen som består av termer med 21–25 tecken är nästan lika stor. Såsom man kan se i figur 29, är det speciella med år 2004 att termer med 11–15, 16–20 och 26–30 tecken är lika vanliga.

Det går inte att räkna ut exakta medelvärden för termernas längd i antal tecken i mitt material, dels på grund av min materialbehandling, dels på grund av att delgrupperna är olika till storleken. Med ungefärliga kalkyler har jag dock kommit fram till att termernas medellängd i mitt material är ca 21–25 tecken år 1997, ca 19–23 tecken år 1999 och ca 22–26 tecken år 2004.

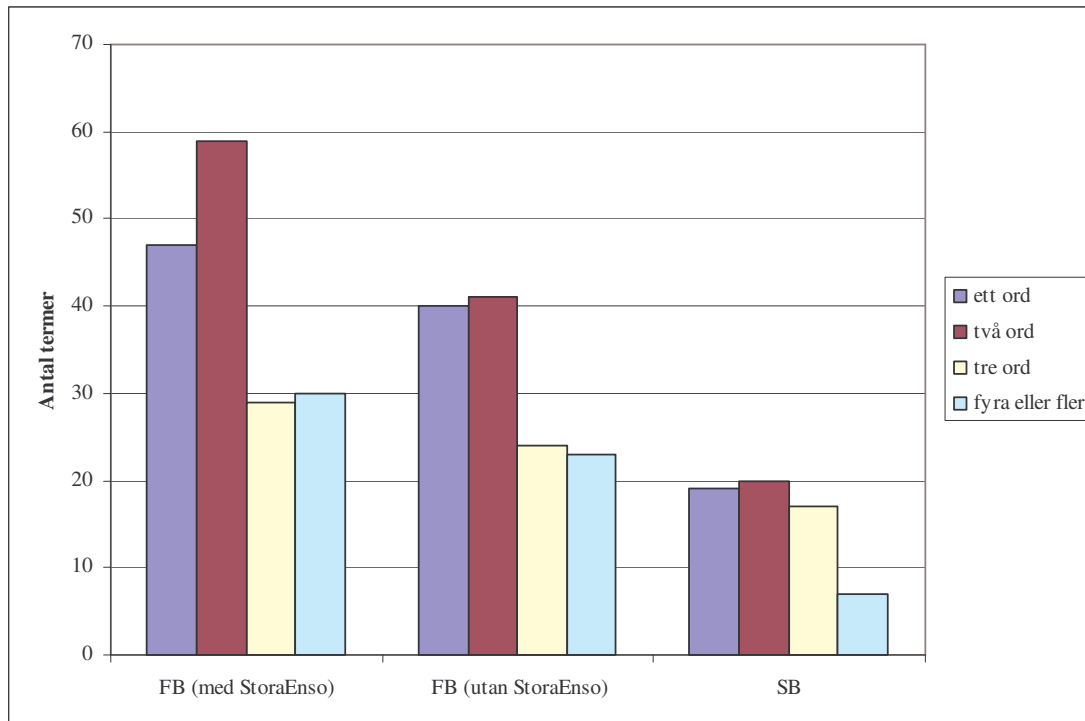
### 5.3.2 Jämförelse mellan termer från Sverige och Finland

I det här avsnittet jämför jag termerna från Finland och Sverige med varandra. På samma sätt som i det förra avsnittet, blir summan för termerna inte 199 på grund av att balansräkningarna innehåller delvis samma termer i Finland och i Sverige. Förutom att jag ser på landsspecifika karakteristika ger jag i det här avsnittet även några kommentarer om hur IAS/IFRS tycks påverka balansräkningens terminologi. I det här avsnittet ger figur 30 en ungefärlig uppfattning om skillnaderna mellan de två länderna, eftersom andelarna av olika typer av termer inte är räknade i procent.

Summan termer är 165 för FB och 63 för SB. I det här avseendet verkar skillnaden mellan de två länderna bli tydlig. Mitt material från Finland består av termer från sex balansräkningar som innehåller sammanlagt 165 termer, medan de fyra balansräkningarna som är från Sverige innehåller 63 termer. En orsak till att antalet termer är större i FB är att antalet poster per balansräkning är något större i FB än i SB. (Mer kommentarer om detta i avsnitt 5.4 som handlar om det gemensamma termförrådet och i avsnitt 5.5 som handlar om synonymi i balansräkningarna). En annan orsak till den här skillnaden är StoraEnso, som redan år 1999 har upprättat sin balansräkning enligt internationell redovisningsstandard. Detta innebär att StoraEnso delvis inte använder samma termer som de andra bolagen från Finland (termer som finns i Finlands Bokföringsförordning). Utan materialet från StoraEnsos balansräkningar är antalet termer 128 i FB. För att tydligare få fram de eventuella skillnaderna mellan mitt FB- och SB-material, presenterar jag därför några resultat både med och utan StoraEnsos balansräkningar (se figur 30).

I figur 30 kan man se hur vanliga kategorierna för antalet ord i tre materialgrupper är. I mitt hela SB-material är ettordstermerna ungefär lika vanliga som i hela FB-materi-

alet (ca en tredjedel). Tvåordstermerna är lite vanligare i FB än i SB. Treordstermer är mer typiska för SB än för FB, medan termer som består av fyra eller fler ord är vanligare i FB än i SB.



**Figur 30.** Antal ord per term i FB och i SB.

Den genomsnittliga termlängden är 2,4 ord i FB och 2,2 ord i SB. Detta beror troligen på att de allra längsta termerna med 8–9 ord förekommer i FB, medan de två längsta termerna i SB är bara fem ord långa. Termlängden är ca 2,4 ord för FB även utan StoraEnso's balansräkningar. Både i FB och i SB är ett- och tvåordstermerna de som förekommer mest i mitt material.

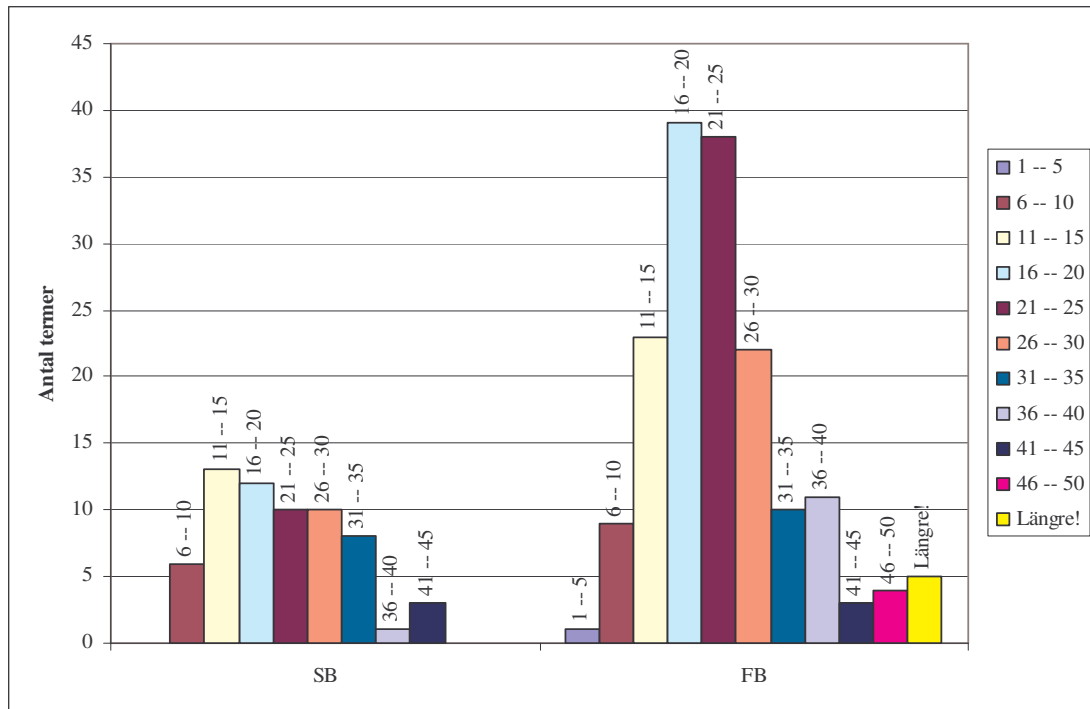
De flesta av ettordstermerna är i både FB och SB sammansatta ord med två led (t.ex. *affärsvärde*, *kundfordringar*). De två näst vanligaste typerna i FB är sammansatta ord med tre led (t.ex. *värdeförhöjningsfond*) och enkla ord (t.ex. *aktiva* och *lager*), medan den näst vanligaste kategorin i SB är avledningar (t.ex. *fordringar*). Eftersom antalet ettordstermer är mer än dubbelt så stort i mitt FB-material som i SB-materialet är det dock svårt att uttala sig pålitligt om vilka typer av termer som kunde vara mest typiska för FB eller för SB.

I fråga om tvåordstermerna finns det skillnader mellan mitt FB- och mitt SB-material. Tvåordstermerna är i FB vanligen substantiv med adjektivattribut. De vanligaste

adjektivattributen är *kortfristig*, *långfristig* och *övrig* (t.ex. *kortfristiga låneskulder*, *långfristiga fordringar* och *övriga placeringar*). I SB är tvåordstermerna däremot oftast substantiv med participattribut, såsom *ackumulerad avskrivningsdifferens*. Det vanligaste participattributet i SB är *räntebärande* (t.ex. *räntebärande tillgångar*). Specialfallen för tvåordstermerna (se avsnitt 5.1.2), t.ex. *aktier*, *intressebolag* och *bestående aktiva*, är från mitt FB-material, medan alla tvåordstermerna i SB är substantiv med någon typ av attribut.

Treordstermerna är i både FB och SB oftast substantiv med två attribut, och det vanligaste första attributet är *övriga* i mitt material. Samordningar med *och* är mer typiska för FB än för SB, och prepositionsuttryck hör mer hemma i SB än i FB vilket är lätt att märka när man analyserar treordstermernas struktur i mitt material.

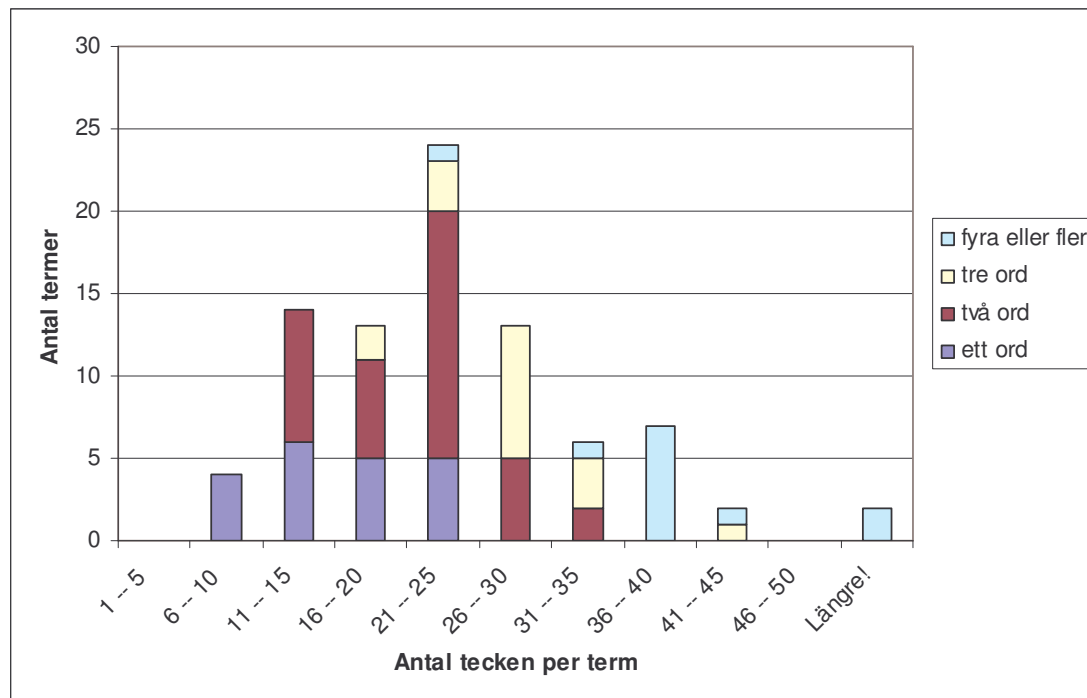
Termer som är fyra ord långa eller längre verkar vara vanligare i FB än i SB i mitt material. Såsom jag redan har nämnt, förekommer de allra längsta termerna i mitt material i FB. Dessa termer med upp till nio ord är dock sällsynta specialfall, majoriteten av termerna i kategorin ”fyra ord eller fler” består av fyra eller fem ord även i FB. Jag låter bli att jämföra termstrukturerna i FB och SB i den här kategorin på grund av att antalet termer är så lågt att analysen bara ger information som jag egentligen redan har gett i avsnitt 5.1 och i början av det här avsnittet. Figur 31 om antal tecken per term i SB och FB visar att det finns skillnader mellan mitt material från Sverige och mitt material från Finland. I SB är de två vanligaste kategorierna termer med 11–15 tecken och 16–20 tecken, medan de vanligaste kategorierna i FB är termer med 16–20 tecken och 21–25 tecken.



**Figur 31.** Antal tecken per term i SB och i FB.

Betraktar man igen var tyngdpunkterna för termlängden i de två materialgrupperna finns, märker man att tyngdpunkten ligger något mer till vänster i SB än i FB. Termerna tycks således vara något längre i FB än i SB. I figuren ser man även hur kategorierna för de allra längsta termerna saknas i SB. På samma sätt som i jämförelsen mellan de olika åren går det inte att räkna ut exakta medelvärden för termernas längd i antal tecken i mitt material. Med ungefärliga kalkyler har jag dock kommit fram till att termernas medellängd är ca 22–26 tecken i FB och ca 20–24 tecken i SB i mitt material.

De tre balansräkningarna från år 2004 i mitt material har följt samma normgivande källa, IAS/IFRS. Figur 32 nedan ger en uppfattning om hur termlängden i antal ord och termlängden i antal tecken förhåller sig till varandra i mitt IAS/IFRS-material (SCA:s, UPM-Kymmene och StoraEnsos balansräkningar från år 2004).



**Figur 32.** Förhållandet mellan antal ord per term och antal tecken per term i IAS/IFRS-materialet.

Antalet termer är lågt: det är sammanlagt 85 termer, 62 termer i FB och 34 termer i SB i mitt IAS/IFRS-material. Därför har jag inte upplevt det som meningsfullt att göra några kvantitativa jämförelser inom IAS/IFRS-materialet, utan ger bara några kommentarer. Det speciella med termförrådet i IAS/IFRS-materialet är att termlängden på 21–25 tecken dominerar. På samma sätt som i hela mitt material, är den största delen av termerna inom den här gruppen tvåordstermer, så att en typisk term ser ut som t.ex. *uppskjutna skattefordringar*. Termerna i IAS/IFRS-balansräkningarna från Finland är längre än i IAS/IFRS-balansräkningarna från Sverige, både mätta i antal tecken och i antal ord. Det överraskande är dock att treordstermerna tycks vara litet vanligare än ett- och tvåordstermerna i mitt IAS/IFRS-material från Sverige, medan tvåordstermerna är vanligast i mitt IAS/IFRS-material från Finland. Även inom IAS/IFRS-materialet är det FB som svarar för de längsta termerna; de längsta IAS/IFRS-termerna på 6 ord och 52 tecken (*avsättning för pensioner och övriga pensionsförmåner*), 7 ord och 40 tecken (*fond för verkligt värde och andra fonder*) och 5 ord och 59 tecken (*anläggningstillgångar och övriga långfristiga investeringar*) är alla från FB.

#### 5.4 Det gemensamma termförrådet

I det här avsnittet har jag samlat det mest frekventa termförrådet i mitt material och sett vilka termer som är gemensamma för de två länderna åren 1997, 1999 och 2004. Jag har också excerperat det mest frekventa termförrådet i mitt material och sett vilka termer som är gemensamma för SB och FB åren 1997, 1999 och 2004. Listorna från de olika åren har uppkommit så att jag har samlat alla termer från SB respektive FB för varje år skilt, och sedan jämfört termförråden i SB och FB med varandra. I den lista som innehåller termer från alla år har jag på motsvarande sätt först slagit samman SB- respektive FB-termer och sedan jämfört de två listorna med varandra.

##### 5.4.1 Gemensamma termer i SB och FB

Mitt material från år 1997 omfattar sammanlagt 128 termer. Av dessa förekommer nio i både FB och SB. Termerna är:

*Bundet eget kapital*  
*Eget kapital*  
*Fordringar*  
*Fritt eget kapital*  
*Goodwill*  
*Kundfordringar*  
*Leverantörsskulder*  
*Maskiner och inventarier*  
*Omsättningstillgångar*

År 1999 innehåller balansräkningarna från Sverige och Finland sammanlagt 83 termer. Även år 1999 är nio av termerna gemensamma för FB och SB. Två av termerna är desamma som finns på listan från år 1997 (*eget kapital* och *omsättningstillgångar*).

*Aktiekapital*  
*Avsättningar*  
*Avsättningar för pensioner*  
*Eget kapital*  
*Kapitalplacersaktier*  
*Kassa och bank*  
*Omsättningstillgångar*  
*Tillgångar*  
*Övriga avsättningar*

De tre balansräkningarna från år 2004 som jag har sett på innehåller sammanlagt 85 termer. De är upprättade enligt samma redovisningsnorm, och därför skulle man kunna anta att de skulle vara ganska enhetliga i sin termanvändning. Det överraskande är att balansräkningarna från år 2004 inte innehåller klart fler gemensamma termer än

tidigare år som jag har sett på. Antalet gemensamma termer är elva år 2004. Av dessa är flera representerade på de tidigare nämnda listorna (*aktiekapital, goodwill, tillgångar* och *övriga avsättningar*).

*Aktiekapital*  
*Goodwill*  
*Kortfristiga räntebärande skulder*  
*Minoritetsintressen*  
*Räntebärande fordringar*  
*Skattefordringar*  
*Skatteskulder*  
***Tillgångar***  
*Uppskjutna skattefordringar*  
*Varulager*  
*Övriga avsättningar*

Hela materialet omfattar sammanlagt 199 olika termer. Bland dessa 199 finns det endast sex termer som förekommer varje år både i åtminstone en balansräkning som är från Finland och i åtminstone en balansräkning som är från Sverige. Såsom man kan se i listan nedan, är alla dessa termer starkt orienterade mot fackområdet redovisning. Med tanke på de gränsdragningar för vad som kan anses vara en term (se i början av kapitlet) skulle det inte vara svårt att klassificera dessa sex uttryck som ekonomiska facktermer även utanför deras kontext. Detsamma kan man säga om de här sex gemensamma termerna i förhållande till allmänspråket.

*Aktiekapital*  
*Eget kapital*  
*Goodwill*  
*Omsättningstillgångar*  
*Tillgångar*  
*Övriga avsättningar*

Det intressanta är att termerna på de ”mest frekventa”-listorna över mitt material verkar vara ganska korta jämfört med termerna i hela mitt material; det är främst ett- och tvåordstermer. Det som man kan anse vara mest överraskande med det gemensamma termförrådet är att antalet termer inte är större. Man skulle kunna tro när det handlar om en facksspecifikt normerad lista över begrepp i en rapport, att även term-användningen skulle vara lagom enhetlig. Min analys visar att företagen väljer olika trots den gemensamma normen.

#### 5.4.2 De vanligaste lexemen

Såsom analyserna tidigare i det här kapitlet har visat är balansräkningens termer långa och består ofta av flera ord. De termer som är gemensamma för materialet är kortare



än termerna i mitt material överlag. Enligt min uppfattning ökar längden möjligheterna att variera, d.v.s. variationen ökar när man kopplar samman olika typer av lexem på olika sätt i de olika balansräkningarna. I det här avsnittet presenterar jag en kortfattad kompletterande studie i de lexem som termerna byggs upp av.

De två vanligaste lexemen hos termerna i mitt material är konjunktionen *och* och attributet *övrig*. Båda är riktigt vanliga ord i svenskan. *Och* har enligt Allén (1972) räknats vara det allra mest frekventa ordet i svenska tidningstexter, och även *övriga* finns inom det första tusendet. De sex vanligaste fackrelaterade lexemen är *skuld* (t.ex. *skulder*, *skuldebrev*, *leverantörsskulder*), *långfristig* (t.ex. *långfristiga fordringar* och *övriga långfristiga lån*), *aktie* (t.ex. *aktier* och *aktiekapital*), *fordring* (t.ex. *kundfordringar* och *uppskjutna skattefordringar*), *kortfristig* (t.ex. *kortfristigt främmande kapital* och *kortfristiga placeringar*) samt *kapital* (t.ex. *kapitallån* och *eget kapital*).

Fyra av dessa lexem hör till det svenska vardagsspråket i den meningen att de används frekvent i tidningstexter. *Skuld* och *aktie* hör till de 2 000 allra mest frekventa orden, *kapital* finns bland de 3 000 och *fordringar* bland de 9 000 allra mest frekventa orden (se Allén 1972). Samma fyra ord har funnits länge i det svenska språket: *skuld* och *fordring* härstammar från 1540-talet, *kapital* och *aktie* från 1630-talet. De nyaste orden *långfristig* och *kortfristig* är från början av 1900-talet. (SAOB.)

Det intressanta är att listan på de tio vanligaste lexemen i mitt material från FB och från SB skiljer sig från varandra. Såsom man kan konstatera genom att jämföra tablåerna 41 och 42, är de gemensamma lexemen *fordringar*, *kapital*, *och*, *skuld*, *tillgångar* och *övrig*.

**Tablå 41.** De tio vanligaste lexemen i FB.

FB
<b>och</b>
<b>övrigt</b> , (-a)
<b>långfristig</b> (-t)
<b>aktie</b> (-er, <i>aktiekapital</i> , <i>aktieemission</i> , <i>kapitalplaceringsaktier</i> )
<b>skuld</b> (-er, <i>skuldebrev</i> , <i>låneskulder</i> , <i>skatteskulder</i> , <i>rörelseskulder</i> , <i>leverantörsskulder</i> , <i>masskuldebrevslån</i> )
<b>kapital</b> ( <i>kapitallån</i> , <i>kapitalplaceringsaktier</i> )
<b>kortfristig</b>
<b>tillgångar</b> , ( <i>anläggningstillgångar</i> , <i>finansieringstillgångar</i> , <i>omsättningstillgångar</i> )
<b>fordringar</b> ( <i>lånefordringar</i> , <i>rörelsefordringar</i> , <i>försäljningsfordringar</i> )
<b>lån</b> ( <i>lånefordringar</i> , <i>låneskulder</i> , <i>masskuldebrevslån</i> )

Av de lexem som finns på listan för FB används de flesta mer än en gång i mitt material från SB. Lexemet *lån* som finns bland de allra vanligaste lexemen i FB förekommer i mitt SB-material bara en gång i en sammansättning *obligationslån*.

**Tablå 42.** De elva vanligaste lexemen i SB.

SB
<b>skulder</b> , ( <i>skatteskulder, rörelseskulder, leverantörsskulder</i> )
<b>och</b>
<b>tillgångar</b> ( <i>anläggningstillgångar, omsättningstillgångar</i> )
anläggning ( <i>anläggningar, anläggningstillgångar, nyanläggningar</i> )
räntebärande
<b>fordringar</b> , ( <i>kundfordringar, skattefordringar</i> )
<b>övriga</b>
avsättningar
<b>kapital</b> , ( <i>kapitalplacersaktier</i> )
eget
skatte (-r, <i>skatteskulder, skattefordringar</i> )

Tablå 42 visar de vanligaste lexemen i SB. Listan består av elva olika lexem på grund av att *eget* och *skatte* är lika vanliga. Utöver de gemensamma lexemen används alla lexem på SB-listan mer än en gång även i mitt material från FB.

Avsikten med denna kortfattade analys är att visa att balansräkningens termer består av ”vanliga” ord i den meningen, att dessa används frekvent i det svenska språket. Utav de lexem som presenteras i tablåerna ovan faller bara tre, *räntebärande*, *kortfristig* och *långfristig* utanför de 10 000 allra vanligaste orden. Deras beståndsdelar *ränta*, *kort* och *lång* finns dock där. De vanligaste lexemen tycks även ha etablerat sig redan för länge sedan i svenskan. De element som balansräkningens termer består av är inte speciallån eller blandlån från något främmande språk (förutom *goodwill* och *övrig comprehensive income*), och de innehåller inte förkortningar eller specialtecken. Det är således inte termernas ursprung som eventuellt medverkar till att balansräkningens termer kan uppfattas som svåra. I stället är det deras längd både i antal tecken och som konstruktioner som kan bidra till att termerna kan kännas tunga.

### 5.5 Synonymi i balansräkningar

Det gemensamma termförrådet har visat sig vara knappt i mitt material. Därför är det intressant att se om variationen styrs mest av olika behov i fråga om rapportering eller om variationen till viss grad kunde förklaras med användning av synonyma uttryck i

de olika balansräkningarna. I det här avsnittet redogör jag för vilka slags synonymer det finns i mitt material.

ISO-standarden 704 (2 000: 25) definierar på synonymi följande sätt:

”Synonymy is the relation between differing designations that designate the same concept, i.e., having the same intension, in a given language. Designations in a synonymous relation are called synonyms. Given the same level of language synonyms are interchangeable. If two or more terms are attributed to concepts whose intensions are almost identical, they are called quasi-synonyms and are interchangeable only in some contexts.”

Standarden ger följande exempel på synonymi och kvasisynonymi (se även *Terminologiordlista* 1986):

*term bank* – *terminological data bank* (synonyma uttryck)

*dashboard* – *instrument panel* (kvasisynonyma uttryck)

Jag har tillsammans med Nina Pilke undersökt synonymi i tekniska och ekonomiska fackordlistor samt i autentiska balansräkningar (se Nissilä & Pilke 2004 och Nissilä & Pilke 2005). De ordlistor som vi har sett på var mycket olika varandra vad gäller uppgifter om synonymer: 7–31 % av termerna i ordlistorna hade en eller flera synonymer (Nissilä & Pilke 2005: 211). I fråga om balansräkningar var det ofta svårt att säga om två termer i olika balansräkningar verkligen syftade på samma begrepp eller inte (Nissilä & Pilke 2005: 216). Enligt Lotte (1993: 165–167) är det viktigt att undersöka huruvida det är fråga om absoluta eller relativa synonyma uttryck. Liknande indelningar kan hittas bl.a. hos Kuryško (1993: 105 ff.) som talar om *complete/absolute* och *incomplete/partial synonyms*. I våra slutsatser var vi benägna att anta att speciellt närsynonymi är vanligare i fackkommunikation än ordlistorna i vårt material antydde, eftersom man i kommunikationen inom ett fackområde är tvungen att arbeta inom olika kontexter. Jag antar därför att jag hittar främst delvis synonyma termer i mitt balansräkningsmaterial.

Att dra en gräns för vad som kan betraktas som synonymi i mitt forskningsmaterial är inte helt enkelt. Enligt Irgl (1989) bör landsspecifika varieteter av ett uttryck helst inte betraktas som synonymer. Mitt material representerar två varieteter av det svenska språket, den som används i Sverige och den som används i Finland. Eventuellt kunde man på de överordnade nivåerna (t.ex. debet = fisv *aktiva* / sesv *tillgångar* etc.) betrakta termerna i svenska balansräkningar från Sverige och Finland som systemsynonymer (se Wüster 1985: 84f.). På detaljnivå är detta dock inte möjligt, eftersom begreppssystemen är olika. Därför tar jag i detta avsnitt inte ställning till den landsspecifika termanvändningen. År 2004 har bolagen i princip följt samma norm (IAS/IFRS) som är oberoende av landet, och därför anser jag att man kan i de tre

balansräkningarna från 2004 (SCA, StoraEnso och UPM-Kymmene) undersöka om det finns synonymi.

En fråga till är vilken princip man borde välja när det handlar om uttryck inom samma fackområde vid olika tidpunkter. Begreppen i mitt material baserar sig på skriftliga regler från olika tidpunkter. När reglerna har ändrats, har det skett förändringar också i vissa begrepps innehåll och omfång. Begreppen i mitt material är med andra ord delvis förbundna med sin tid, med det år som de härstammar ifrån (1997, 1999 och 2004). De grundläggande principerna som gäller balansräkningens utslag och struktur är för det mesta desamma genomgående alla åren, men detaljer, det hur summorna räknas (t.ex. vad som får ingå i en post, enligt vilka principer en tillgång värderas) kan förändras betydligt i samband med en normförändring. Detta innebär att de ”låtsas-synonyma” uttrycken egentligen inte kan anses vara synonyma. Jag håller mig inom årsramarna i min studie av synonymi, så att jag jämför de olika åren med varandra bara när bolagen har upprättat sin balansräkning enligt samma norm. Detta gäller i mitt material SB från åren 1997 och 1999.

I våra tidigare studier i synonymi (se Nissilä & Pilke 2004 och Nissilä & Pilke 2005) har vi använt oss av följande kategorier för synonymi: a) synonymen är en ellips, b) synonymen är en förkortning, c) de synonyma uttrycken har ett gemensamt slutled och d) de synonyma uttrycken är olika. I balansräkningar finns det inga förkortningar, och därför faller den kategorin bort i min studie i synonymi. Däremot finns det en kategori där synonymerna närmast kunde beskrivas som ortografiska varianter, d.v.s. samma begrepp markeras t.ex. med en term i singularis i en balansräkning och i pluralis i en annan, såsom *uppskjuten skattefordran* och *uppskjutna skattefordringar*. Sammanlagt har jag upptäckt 33 klara fall av synonymi i mitt material. Därtill finns det 10 fall där uttrycken används synonymt i de olika balansräkningarna från samma år, men där uttrycken egentligen kan anses syfta på begrepp på olika hierarkiska nivåer (t.ex. *långfristiga fordringar* och *långfristiga lånefordringar*).

I ungefär hälften av synonymifallen i mitt material är det fråga om termer med olika strukturer. I fyra fall finns det till och med tre olika uttryck för ett begrepp:

Ex. 14  
*Akkumulerad omräkningsjustering (2004)*  
*Omräkningsdifferenser*  
*Akkumulerad omräkningsdifferens*

Ex. 15  
*Kassa och bank (1999)*  
*Kassa och banktillgodohavanden*

*Likvida medel (alla 2004)*

Ex. 16

*Koncernaffärsvärde (1997)*

*Koncernens goodwill*

*Koncerngoodwill (1999)*

Ex. 17

*Periodens nettoresultat*

*Periodens resultat*

*Räkenskapsperiodens vinst*

Ex. 18

*Minoritetsandel*

*Minoritetsandelar*

*Minoritetsintressen*

I alla dessa kan man se kortare och längre versioner av samma lexem, men även element som avviker från varandra. Man kan placera dessa under flera synonymkategorier, men jag har valt att räkna dem som olika uttryck. De två näst största grupperna är ellipser och ortografiska varianter. Till ellipser kan räknas t.ex. synonymparet *eget kapital, avsättningar och skulder* och *eget kapital och skulder* samt synonymparet *patent, varumärken och liknande rättigheter* och *patent, varumärken och liknande*. Ortografiska varianter av samma term är t.ex. *aktier i intressebolag* och *aktier, intressebolag* samt *koncernens goodwill* och *koncerngoodwill*.

De synonymifall som i mitt material verkar vara de mest "renodlade" i den meningen att man kan tänka sig att de är sinsemellan utbytbara är de synonymer som delar ett gemensamt slutled. Det finns fyra sådana här i mitt material:

Ex. 19

*fria reserver och disponibla reserver*

*ackumulerad avskrivningsdifferens och kumulativ avskrivningsdifferens*

*ackumulerade vinstmedel, balanserade vinstmedel och kumulativa vinstmedel*

*försäljningsfordringar och kundfordringar.*

Termen *omsättningstillgångar* är ett specialfall i mitt material i den meningen att den används polysemiskt i FB. *Omsättningstillgångar* har fått fyra olika synonymer, och två av dessa är från år 2004. Synonymerna för *omsättningstillgångar* är i mitt material *omsättnings- och finansieringstillgångar*, *kortfristiga tillgångar*, *rörliga aktiva* och *varulager*. Det som gör dessa synonymer problematiska är att de syftar på begrepp som är på olika hierarkiska nivåer i balansräkningens begreppssystem d.v.s. både som överordnat begrepp 'de tillgångar som kommer att användas inom ett år' och som underordnat begrepp till det förra, d.v.s. 'de tillgångar i varulagret som kommer att användas inom ett år'.

Största delen av synonymifallen i mitt material finns i FB. Detta beror delvis på att antalet balansräkningar är fyra i mitt SB-material och sex i mitt FB-material, och åren 1999 och 2004 har jag inte jämförelsematerial för SB. Man kan däremot följa longitudinellt termvalen genom SCA:s och UPM-Kymmene's termval åren 1997, 1999 och 2004 och se på om och hur termförråden har förändrats under den här tidsperioden. Det iögonfallande är att SCA använder nästan utan undantag samma termer varje år. År 2004 har jag tillgång till två typer av balansräkningar från SCA, en som har upprättats enligt den svenska ÅrL och en som har upprättats enligt IAS/IFRS, och till och med termvalen i dessa två olika balansräkningar är nästan identiska. I UPM-Kymmene's balansräkningar är termerna till stor del olika varje år, beroende på att bolaget följer olika normer varje år. Ur termarbetets synvinkel har mitt FB-material tvingats till stora förändringar inom en förhållandevis kort tid, jämfört med det mer statiska läget i Sverige samtidigt. Den röriga termsituationen i Finland har blivit (och är) rörigare på grund av det mångfaldiga översättningsarbetet som balansräkningens termer kan tänkas ha gått igenom.

## 5.6 Sammanfattning och diskussion

I terminologi har man kommit fram till vissa egenskaper för en idealterm. Dessa krav är korthet, entydighet, genomskinlighet, språkriktighet, lämplighet i systemet, produktivitet. Det här kapitlet visar att termerna i balansräkningarna är långa i fråga om antalet tecken per ord och antalet ord per term, både i jämförelse med olika svenska teknolekters terminologier (se Laurén & Nordman 1987) och i jämförelse med speciellt de övriga texterna från området redovisning.

Mitt antagande om att balansräkningens termer är långa har visat sig vara rätt. Termer som består av fler ord lämpar sig väl för att ge en genomskinlig uppfattning om begreppet. Många av balansräkningens begrepp är sådana som förekommer i nästan enbart balansräkningen. Detta leder till att termerna används ganska sällan och därför inte blir förkortade i praktisk användning av bekvämlighetsskäl. Termerna behöver inte vara lätthanterliga välavgränsade enheter, när deras textuella kontext utgörs av en strukturerad lista. Balansräkningens karaktär som ett hierarkiskt begreppssystem får också synas på uttrycksnivån, så att termerna för de underordnade begreppen får flera bestämmningar ju längre ner i systemet man går. I en balansräkning kan även termen för det överordnade begreppet vara genomskinlig och lista upp de underordnade begreppen (såsom t.ex. *eget kapital, avsättningar och skulder*). Termernas genomskinlighet i balansräkningarna kan tänkas lämna rum för variation för de olika företagen. Inom

redovisning kan man vara ganska säker på att de gemensamma reglerna följs på detaljnivå, vilket skapar möjligheter att själv välja vilka delposter som slås samman i rapporteringen. I balansräkningens termer får kravet på korthet oftast vika för kravet på genomskinlighet. Det goda med balansräkningens termer är att de tack vare sina bestämmingar ofta lyckas visa begreppets plats i begreppssystemet.

Det är värt att notera att det även finns ur terminologisk synvinkel lyckade termval i mitt material. Ett exempel är termen för de olika delposterna för anläggningstillgångar i det sverigesvenska schemat för balansräkningen. 'Anläggningstillgångar' har tre underbegrepp och namnet på överbegreppet upprepas i vart och ett av underbegreppen (*immateriella anläggningstillgångar*, *materiella anläggningstillgångar* och *finansiella anläggningstillgångar*). I FB-termerna (*immateriella tillgångar*, *materiella tillgångar* och *värdepapper ingående i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar*) syns överbegreppet inte i termvalen. Den tidigare termen för den tredje posten, *värdepapper ingående i anläggningstillgångar och övriga långfristiga placeringar*, är dock genomskinlig om man tänker på kraven på en god term, men är ytterst lång, medan den sverigesvenska termen säger lika mycket både genomskinligt, i harmoni med systemet och relativt kort. Den nyare finlandssvenska termen *placeringar* fyller bra kravet på korthet.

Mitt material är mycket begränsat för en kvantitativ studie och resultaten kunde se något annorlunda ut i ett mera omfattande material. De längsta termerna både i fråga om antalet ord och i fråga om antalet bokstäver per term kan man dock hitta i mitt FB-material och i balansräkningar som är från år 1997. Termerna från år 2004 är både genomskinliga och relativt korta, korta åtminstone i jämförelse med de genomskinliga termerna från år 1997. Balansräkningens hierarki syns dock inte så klart i termvalen som tidigare.

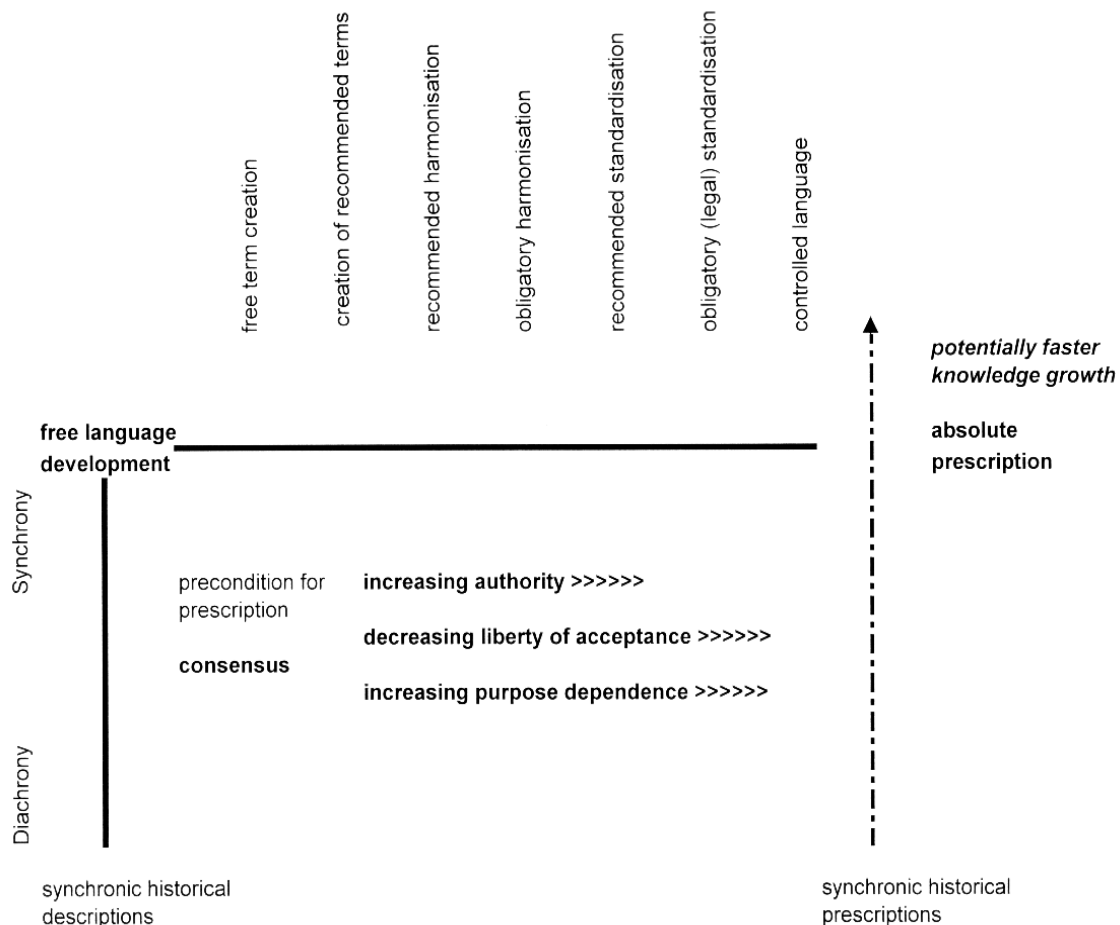
Jag har främst hittat delvis synonyma termer i mitt balansräkningsmaterial. Om gränsdragningen för vilka termer som kan anses vara synonyma ges enligt funktionella kriterier, kan egentligen två termer som representerar begrepp från olika hierarkiska nivåer i balansräkningens begreppssystem hamna i ett synonymt förhållande i två bolags balansräkningar. Denna observation stöds också av analyserna som handlar om skillnader mellan termanvändningen i olika bolag (se avsnitten 4.2 och 4.3).

Det är inte svårt att förstå varför språkplanering inom redovisning inte känns som en enkel uppgift. Det finns många normgivande organ som man måste ta hänsyn till, och såsom analysen av termernas struktur och längd har visat, är termerna på många sätt



inte av det lättaste slaget. Utgående från mina analyser i kapitlen 4 och 5 kan man konstatera, att det tycks finnas ett behov av terminologisk harmonisering inom området redovisning, eftersom variationen blir ganska stor redan i ett så begränsat material som mitt. Det verkar som om den normgivande källans termanvändning har en stark inverkan på termanvändningen i företagen.

Picht (2005: 198) har skapat en modell som beskriver graden av terminologisk standardisering. I den ena ändan av skalan finns fri språkutveckling, i den andra fullständig normering. Emellan de två ytterligheterna faller fritt termskapande, utformning av rekommenderade termer, rekommenderad harmonisering, obligatorisk harmonisering, rekommenderad standardisering, obligatorisk (lagstadgad) harmonisering och kontrollerat språk (se figur 33).



**Figur 33.** Grader av terminologisk språkplanering i förhållande till fri språkutveckling (Picht 2005: 198).

Betraktar man de forskningsresultat som jag har fått i kapitlen 4 och 5 med den här figuren som utgångspunkt, kan man konstatera, att man har tidigare tolkat de nationella lagarna så att termerna i dem kan tänkas ha haft näst intill lagstadgad

ställning (med formuleringen ”balansräkningen uppgörs enligt följande schema”, se t.ex. *Bokföringslag och -förordning* 1999: 79). IAS/IFRS är noga med begreppslig harmonisering, men har inte tagit ställning till språkanvändningen (se *IFRS/IAS 2006*: 184). Därför kan man tänka sig att man i samband med införandet av den internationella normen har tagit åtminstone ett steg tillbaka i den terminologiska harmoniseringen, ifrån rekommenderad standardisering till i vissa fall t.o.m. skapande av nya termer (jfr de nya termerna i materialet från 2004).

Picht (2005: 196) antar att föreskrifter har en påverkan på kognition och kunskapsutveckling. Han menar att vilken föreskrift som helst tvingar aktörerna till att uttrycka sig precis om vad de avser med den ifrågavarande saken under de ifrågavarande specifika kognitiva förhållandena och vid en bestämd tidpunkt. Detta har två positiva följder. När experterna skapar föreskrifter om något, måste de samtidigt skapa en stark konsensus om begreppets innehåll och omfång och det lingvistiska uttrycket som används för begreppet. I den här processen elimineras de oklara eller tvetydiga tankarna. För det andra skapar föreskrifterna jämförelsepunkter, så att vilken som helst kognitiv förändring eller ökning av kunskap kan uppskattas i jämförelse med det som man tidigare har föreskrivit. På dessa två sätt har man möjlighet att försäkra sig om att man skapar kunskapen snabbare och att den skapade kunskapen är mer säker än förr. (Picht 2005: 197.)

Redovisning har starka traditioner i fråga om harmonisering, tillämpning och tolkning av begreppsapparaten. Således kan man anta att man lättast kunde nå mål som betjänar språkplaneringen genom att fästa speciell uppmärksamhet vid termharmoniseringen i samband med det övriga harmoniseringsarbetet genom att dels ge uttryckliga råd om principer för termanvändningen, dels ge rekommendationer om vilka termer som gärna kunde användas. Uppgiften borde underlättas av det faktum, att balansräkning är en text som inte har syntax i lingvistisk mening. Det finns en term för varje rad i de olika delarna i ett bokslut, och man behöver därför inte satsa tid på att fundera för vilka enheter man behöver standardisera.

## 6 SÄRDRAG HOS BALANSRÄKNINGENS BEGREPP

Målet med det här kapitlet är att diskutera balansräkning ur en filosofisk synvinkel. Jag kommer även att föra en teoretiskt präglad diskussion kring balansräkningens karakteristika, jämfört med kapitlen 3, 4 och 5, där det fackinterna innehållet har fått mycket plats. Materialet för det här kapitlet består först och främst av balansräkningens begrepp och begreppssystem på en allmän nivå. Jag går bara exempelvis in på de enstaka bolagens och enskilda årens balansräkningar. Det primära materialet för analysen är således innehållet i de olika källorna (förfordningar, regler, läroböcker) som jag antar att bolagen i mitt material har tagit hänsyn till när de har upprättat sina årsredovisningar.

Först diskuterar jag konstruktionen av den sociala verkligheten och kunskapens uppbyggnad på ett teoretiskt plan och granskar samtidigt hurdan fenomenet begreppet 'balansräkning' är. Sedan går jag in på balansräkningens egenskaper, redogör för balansräkningens dikotomiska struktur och beskriver det begreppssystem som balansräkning är en del av och de begreppssystem som balansräkning består av. Därefter diskuterar jag abstraktionsnivån hos balansräkningens begrepp.

### 6.1 Den sociala verkligheten och den tysta kunskapen

Filosofen John Searle har beskrivit konstruktionen av den sociala verkligheten och diskuterat sättet hur människor skapar en objektiv samhällslig verklighet (se Searle 1997). Pengar, äktenskap, egendom, styrelseskick är alla fenomen som existerar endast i kraft av mänskliga överenskommelser, de har en objektiv existens endast eftersom vi tror på att de existerar. Det är fenomen som utgör vår kulturella och samhällsliga verklighet. Vi lever i den enda värld som finns tillgänglig för oss, men denna värld består av fenomen som beskrivs av såväl naturvetenskaper, som fysik och kemi, som av samhällsvetenskaper som psykologi, sociologi och ekonomi (Searle 1997: 11). Searle beskriver vilken metafysisk komplexitet våra handlingar uppvisar, trots att de samhällsliga institutionerna främst tycks bestå endast tack vare konventioner och gammal vana (Searle 1997: 15).

Searle beskriver de samhällsliga institutionernas karaktär och logiska strukturer. Han menar att en stor del av vår metafysiska existens härleds ur fysiken: det finns levande och icke-levande fenomen som står i orsaksrelationer till varandra (Searle 1997: 20). Dessa fenomen existerar oberoende av hur vi representerar dem. Om man börjar räkna upp ytterligare egenskaper i världen, upptäcker man att det går att göra en skillnad

mellan dessa inre egenskaper hos världen och egenskaper som existerar i relation till intentionaliteten hos en iakttagare, användare o.s.v. (Searle 1997: 23). Med andra ord går det att göra en skillnad mellan ett inre faktum och ett iakttagarrelativt faktum om ett föremål, t.ex. ”det här föremålet är en sten” (inre) och ”det här föremålet är en brevprens” (iakttagarrelativt) (eller i mitt material, ”det här föremålet är en materiell tillgång”). Den sociala verkligheten byggs upp via iakttagarrelativa egenskaper, som uppstår vid inre mentala fenomen när vi iakttar eller använder ett föremål. (Searle 1997: 26.) Vidare går det att skilja mellan råa fakta som existerar oberoende av alla mänskliga institutioner, och institutionella fakta som existerar bara inom mänskliga institutioner (såsom t.ex. språk) (Searle 1997: 41f.) Exempel på institutionella fakta är språket självt, att pengar är pengar, att vi har en bostad.

Searle (1997: 27) menar att den sociala verkligheten runt omkring oss uppstår ur tre beståndsdelar: tilldelandet av funktion, kollektiv intentionalitet och konstitutiva regler. Vi skapar en social realitet genom att tilldela olika objekt funktioner och roller (Searle 1997: 28). Detta sker så att människor som delar en gemensam intention om att behandla dessa objekt på samma sätt, också uppför sig med hänsyn till de regler som gäller för objekten (Searle 1997: 38f.). En formel som tilldelningen av den nya statusfunktionen har är ”x räknas som y i c” (Searle 1997: 54, 57ff.). Kollektiv intentionalitet tilldelar ett fenomen en ny status, skapar ett nytt faktum (Searle 1997: 38f.). Dessa metafysiska fakta lägger sig ”över” råa fakta och tolkar dem. Searle tar begreppet ’pengar’ som ett exempel på ett fenomen där den kollektiva intentionaliteten under en lång tidsperiod har utvecklats till ett institutionellt faktum genom tilldelning av statusfunktioner (Searle 1997: 51ff.; se mer om begreppet ’pengar’ i balansräkning i Nissilä 2007).

Searle gör en skillnad mellan regulativa regler (att vi väljer att köra på den ena sidan av vägen) och konstitutiva regler (att regeln om körning blir konstitutiv för sättet vi kör på) (Searle 1997: 42ff.). Institutionella fakta existerar bara innanför ett system av konstitutiva regler och skapas genom performativa (tal)handlingar (deklarationer) (ibid.). Skapandet av institutionella fakta är en process som kan försiggå utan att deltagarna är medvetna om att den sker. Vi behöver inte själva vara medvetna om fenomenets ontologi – d.v.s. de som deltar behöver inte nödvändigtvis veta att de utvecklar en institution och sin kollektiva intentionalitet, men de har ändå tilldelat en funktion. (Searle 1997: 61f.) Vid de tillfällen där tilldelning av statusfunktionen blir allmän, får den normativ status och blir regulativ. Förhållandet mellan regel och konvention är i några situationer klart. Till exempel är det en regel att ett föremål kan

fungera som pengar, men en konvention vilka föremål som kan fullgöra funktionen att vara pengar. (Searle: 1997: 63f.)

Jag ser balansräkning inom redovisningens fackområde som en uppsättning av konstitutiva regler. Reglerna baserar sig bl.a. på det institutionella faktum att t.ex. 'pengar' har tilldelats de funktioner 'pengar' har och på att det finns en kollektiv intentionaltet om att redovisning behövs. Att redovisa kan jämföras med att spela schack: reglerna för schack skapar möjligheten att spela schack, och är konstitutiva i den meningen att spelandet delvis skapas eftersom människor handlar enligt reglerna (Searle 1997: 42). På samma sätt kan redovisningens existens vara möjlig tack vare att reglerna existerar och att människor följer reglerna (på grund av att en annan mänsklig institution, lagstiftningen, kräver att de följs). Det anmärkningsvärda är att den institutionella verkligheten alltid skapas åtminstone delvis med hjälp av språket eller ett språkliknande system (Searle 1997: 50).

Språket är ett grundläggande socialt fenomen. Starkt förenklat kan man påstå att när språket uppstod i vår civilisation, uppstod samtidigt samhället. De viktigaste möjligheterna som språket öppnar för oss är att vi kan uttrycka förpliktelser och intensioner. Vi kan inte uttrycka institutionella fakta, såsom regler, ansvar, rättigheter eller förpliktelser utan språk, inte heller göra avtal eller reglera samhället så att vi kan vara säkra på den ömsesidiga förståelsen. (Searle 1997: 50f., 73f.) En del av vårt tänkande, t.ex. matematiska resonemang skulle vara empiriskt omöjliga utan tillgång till symboler (Searle 1997: 78). Searle menar att tanken är språkberoende på grund av att många fakta som svarar mot tanken är beroende av språket (ibid.). Det är svårt eller omöjligt att t.ex. inspirera, motivera, förklara eller leda helt utan språk. De språkliga uttrycken blir själva delar av de sociala fakta vi skapar. Denna tanke finns också hos Peirce (1994: 96), som ser begreppsbildningen som en serie av abstraheringsprocesser (se avsnitt 6.4). Konstaterandet att en representation kan vara språkavhängig, att den bara kan existera om den kan presenteras som existerande, är verklighet hos begreppen i mitt material – existensen av balansräkningens begrepp är starkt beroende av språkliga beskrivningar av begreppen.

Searle (1997: 141) menar att reglerna inte brukar vara kodifierade, och att fastän det finns kodifierade fall, såsom naturliga språk och egendom, som språkforskare, lagstiftare och advokater till en stor del har kodifierat, är de flesta av oss inte medvetna om kodifieringarna. Om vi råkar vara medvetna om kodifieringarna, måste vi ändå veta hur de kodifierade reglerna ska tolkas eller tillämpas (ibid.). Reglerna kan enligt Searle aldrig vara självtolkande och uttömmande. Han menar att vi i många situatio-

ner bara vet vad vi ska göra, utan att medvetet eller omedvetet tänka på reglerna. (Searle 1997: 157.) Det är fråga om färdigheter, som vi utvecklar för att uppfatta de institutionella strukturerna och reagera på dem (ibid.), så att vi beter oss enligt en uppsättning dispositioner som är känsliga för regelstrukturen (Searle 1997: 160). På det här sättet går Searle in på den andra diskussionen som jag anser vara viktig att föra för att jag ska kunna förklara existensen av balansräkningens begrepp, nämligen en diskussion om vad kunskap är för någonting.

Kunskap definieras som sann, berättigad tro (se t.ex. Gustavsson 2000: 30). Kunskap har i svenskan en dubbel betydelse ”att kunna” och ”att skapa” (Gustavsson 2000: 21). På det sättet får den både en subjektiv och en objektiv betydelse. Sett som ett subjektivt fenomen är det individen som skaffar sig och skapar kunskap som en ständig aktivitet. Som ett objektivt fenomen är kunskap ett resultat av denna process, och kan således betraktas som något färdigt utanför individen. (Ibid.). Från denna indelning härstammar den skiljelinje som gärna dras mellan kunskap och information: kunskap är något som ett subjekt (människa) har, medan information är enskilda uppgifter, även sådant som ingen ännu har läst eller betraktat (Gustavsson 2000: 22). Information blir till kunskap när en människa tolkar, bearbetar och förstår den. Det som kan anses vara ”objektiv” kunskap har ofta blivit säkerställt med hjälp av vetenskapliga kriterier för sanning. ”Objektiviteten” hos kunskap innebär även att den är lagrad utanför människan och den är en del av vetenskapens eller det kulturella arvets historia. (Gustavsson 2000: 28.)

Det finns många sätt att kategorisera kunskap, och jag presenterar här två av dem, ett mer allmänt och ett som är tillämpat på organisationsförhållanden. Det första, en aristotelisk förståelse av kunskap skiljer mellan vetenskaplig-teoretisk kunskap (*episteme*), praktisk-produktiv kunskap (*techne*), och praktiska klokhet (*fronesis*) (se Gustavsson 2000: 30ff.). *Episteme* är främst knuten till forskning och vetenskap, vetande, och *techne* handlar främst om det produktiva och det tekniska, kunnighet (Gustavsson 2000: 30f.). *Fronesis* är den politisk-etiska kunskapen som rör sig om människornas syften och ändamål med det som de gör, klokhet (Gustavsson 2000: 32f.). Denna indelning baserar sig på kunskapens funktionella natur. Att kunna upprätta en balansräkning kan tänkas kräva kunskap åtminstone om de två första aristoteliska kategorierna, man ska ha teoretiskt vetande om vad som ska göras och praktisk kunnighet för att veta hur det ska göras. Klokhet kan väl tänkas vara nyttig när man sedan överväger vilka åtgärder som ska vidtas på basis av den producerade informationen.

En balansräkning upprättas av individer som tillhör ett samfund, en organisation. Blackler (1995: 1023) presenterar en annan kategorisering av kunskap, som är en specifik kategorisering för kunskap inom organisationer. Denna kategorisering tar hänsyn till både kunskap och information som finns tillgänglig inom en organisation, och den baserar sig både på kunskapens egenskaper inom den kunskapsbärande individen och på kunskapens källa och form (se tablå 43). Enligt Blacklers kategorisering kan den kunskap som förekommer inom organisationer delas upp i fem kategorier: tillägnad (*embrained*), kroppslig (*embodied*), kulturiserad (*encultured*), förankrad (*embedded*) och kodad (*encoded*). De tre första beskrivs som subjektiva kategorier och de två sista som objektiva.

**Tablå 43.** Blacklers (1995) kunskapskategorier.

Slag av kunskap	Innehåll	Subjektiv	Objektiv
Tillägnad (embrained)	– tillägnade fakta och verksamhetsprinciper	x	
Kroppslig (embodied)	– färdighet, känsla för ”hur det ska göras”	x	
Kulturiserad (encultured)	– socialt byggda processer	x	
Förankrad (embedded)	– rutiner, teknologi, officiella sätt att agera		x
Kodad (encoded)	– manualer, instruktioner		x

De autentiska balansräkningarna i mitt material kan tänkas vara produkter av en process som kräver kunskap från alla dessa kunskapskategorier. Experterna har i sitt arbete tillägnat sig fakta och verksamhetsprinciper för hur en balansräkning ska upprättas, d.v.s. de känner grundligt till redovisningens institutionella verklighet. De har färdigheter att utföra de behövliga kalkylerna och de vet vem som inom den egna organisationen har de behövliga kunskaperna inom de olika arbetsfaserna. Därtill känner de till den behövliga teknologin, de nödvändiga officiella dokumenten samt rutinerna, den allmänt godkända praxisen inom redovisning, och klarar av att ta hänsyn till normen med dess otaliga instruktioner.

Min beskrivning av balansräkningens begrepp baserar sig främst på de två sista kategorierna i Blacklers kategorisering: de officiella normerna, d.v.s. beskrivningar på och instruktioner för hur man ska agera, hur den institutionella verkligheten fungerar i ett idéfall. Med andra ord sagt vet man på grund av mina analyser ”att” men får bara i begränsad omfattning kunskap om ”hur” t.ex. om man själv skulle behöva upprätta en balansräkning. Ett av syftena med mitt arbete är att beskriva balansräkningens begrepp och termer. Man kan analysera bara begrepp vars kännetecken man kan



observera. Balansräkningens begrepp är i högsta grad beroende av språkliga beskrivningar av begreppen. På det sättet är kunskapen om områdets begrepp explicit. Därtill finns det en faktor som är väsentlig för deras existens: sakexpertis, den kunskap som fackexperter har om begreppen på sitt eget fackområde. Min analys av balansräkningens begrepp baserar sig främst på den explicita beskrivningen av begreppen. Det som jag saknar är kännedom om hur begreppen tillämpas i praktiken; inför en uppgift att t.ex. räkna värdet på ett bolags omsättningstillgångar skulle jag vara tämligen hjälplös utan sakkunnig handledning. Jag vet i princip vad man räknar ihop, men vet inte hur. Den här typen av kunskap som ofta faller utanför läroböcker och andra beskrivningar av områdets begrepp, som man får via arbetserfarenhet, kallas för 'tyst kunskap'.

Innebörden hos den teoretiska kunskapen är simplificerat "veta att" och hos den praktiska kunskapen att "veta hur". Att "veta hur" kan innebära att man har både kunskaper som man kan beskriva och uttryck för och kunskaper som man inte kan redogöra för (Gustavsson 2000: 108). Gustavsson menar att en stor del av våra erfarenheter och sätt att vara är ordlösa och att de visar sig på olika sätt trots att de inte kan uttryckas verbalt (ibid.). Att kunskap är tyst kan innebära att den är oformulerbar, att den är för stunden oformulerad eller att den är nedtystad (Gustavsson 2000: 108f.). Det är fråga om tysta förutsättningar och samlade erfarenheter. All kunskap har en tyst dimension, men ingen kunskap är helt tyst. (Gustavsson 2000: 112f.) Den tysta kunskapen kan även syfta på vetande som inte står i fokus, "ledtrådar till en helhet" (Polanyi via Gustavsson 2000: 116f.). Om man ser tyst kunskap ur den här synvinkeln, beskriver min studie den tysta dimensionen hos balansräkningens begrepp och termer – jag observerar och ger uttryck för sådana egenskaper hos begrepp och termer och deras användning ur synvinklar som inte har blivit diskuterade förr.

## 6.2 Dikotomier i balansräkning

Målet med det här avsnittet i min avhandling är att undersöka hurdana dikotomier det finns i begreppssystemet balansräkning. Dikotomi definieras som "en (logisk) delning av en klass i två varandra uteslutande underklasser" (*Stora svenska ordboken* 1996). Avsnittet syftar till att beskriva och jämföra olika typer av begrepp i balansräkningen och ge ett förslag till hur man kan studera, definiera och kategorisera begrepp som syftar på sådana immateriella referenter som ingår i mitt material. Materialet för avsnittet består dels av begreppssystemet balansräkning på allmän nivå, såsom det beskrivs i läroböcker och normer för redovisning i Sverige och i Finland, dels av en-

staka, representativa begrepp ur balansräkning, igen på en allmän nivå. Jag har studerat definitioner på begreppen i olika källor, i lagtexter, i läroböcker och i uppslagsböcker.

Bokföringens konstruktion av den ekonomiska verkligheten baserar sig på den dubbla bokföringen. Dubbel bokföring är en av de äldsta och viktigaste metoderna för ekonomisk rapportering och den används över hela världen. (Corvellec 1998: 161.) Den dubbla bokföringen innebär att varje belopp för en transaktion bokförs två gånger, på debet och på kredit så att summorna hålls lika (Thomasson et al. 1997: 38). Den dubbla bokföringen dikotomiserar med andra ord en affärstransaktion; den noterar hur varje affärstransaktion påverkar det som företaget äger och hur samma affärstransaktion påverkar företagets skyldigheter (Corvellec 1998: 164). Fackmännen har genom praktiska och teoretiska ansträngningar noga kodifierat hur den dubbla bokföringen ska gå till och är lika noga med att principerna är exakta och att de följs (Corvellec 1998: 165).

Utvecklingen av den dubbla bokföringen har börjat i Venedig i Italien på 1300-talet. Det intressanta är att behovet av effektivare metoder har redan från början gått hand i hand med internationaliseringen och de ökande handelskontakterna, på samma sätt som även idag. Tydligt lärde man sig tekniken från mun till mun genom praktik bland handelsmän ända fram till år 1494, då den första sammanställningen och beskrivningen av den dubbla bokföringens teknik publicerades och började spridas, översättas och plagieras. (Corvellec 1998: 162.)

Spridningen av den dubbla bokföringen anses vara en av de viktigaste drivkrafterna bakom framväxten av kapitalismen och det vinstdominerade, resultatorienterade ekonomiska tänkandet. Den dubbla bokföringen har blivit en metod som har kraftigt teoretiskt, professionellt och juridiskt stöd, den dubbla bokföringen förutsätts bland annat implicit i de flesta nutida lagtexter om rapportering av ekonomisk verksamhet. Den dubbla bokföringen bestämmer vår bild av företaget genom att omvandla de ekonomiska händelserna till information i räkenskaperna. (Corvellec 1998: 163.) Det anses att man med hjälp av den dubbla bokföringen kan få en uppfattning om ett företags fysisk-ekonomiska resurser samt fordringarna på dessa resurser (Corvellec 1998: 165). Den dubbla bokföringen har förutom uppgiften att bokföra också den att kontrollera, jämte systematisk arkivering av räkningar och kvitton och extern revision. Om jämvikt och symmetri inte förverkligas, har bokföringen skett på ett felaktigt sätt (Corvellec 1998: 169f.).

Teoretikerna ser den dubbla bokföringen som en dikotomisering av den ekonomiska verksamheten, det är en enkel men genial beräkningsretorik som strävar efter symmetri och jämvikt mellan debet och kredit (Corvellec 1998: 166f.). Det påstås till och med att den dubbla bokföringen är mer än ett medel att beskriva ett företag – den är ett språk som konstruerar företag. Den dubbla bokföringen utgör med andra ord kärnan i organisationernas informationssystem. (Detta är en viktig motivering till att jag undersöker dikotomierna i en balansräkning: jag undersöker ett av de viktigaste paradigmen i företagsekonomi.) Förenklat bygger den dubbla bokföringens dualitet på givande och tagande eller vinster och förluster. (Corvellec 1998: 172f.)

Corvellec ifrågasätter försiktigt om en sju- eller åttahundra år gammal idé om att framställa ett företags egendomsförhållanden som ett tvådelat kassaskrin ensamt passar in i den postindustriella utvecklingen med helt nya former av varor, verksamheter och organisationer (Corvellec 1998: 171f.). På grund av att den dubbla bokföringen mäter allt i pengar, tystar den dubbla bokföringen ner andra dimensioner som lever i organisationer, mänskliga fenomen såsom fantasi, avsikt, potentialer, symbolik, politik, estetik och dynamik (Corvellec 1998: 173f.).

Det gemensamma med de olika delområdena inom företagsekonomi är att de söker att lösa de problem som företagen mött och ska klara av (Danielsson 1983: 22). På grund av att problemen representerar en stor variation av olika fenomen i de miljöer där olika företag är verksamma, har företagsekonomi tillägnat sig olika metoder från flera andra discipliner, med andra ord är företagsekonomi en tvärvetenskaplig disciplin. De metoder som används inom företagsekonomi är sinsemellan så olika som matematik, som handlar om logiska samband mellan enheter, och beteendevetenskaper, som studerar människornas beteende med hjälp av psykologiska, sociologiska och socialantropologiska metoder. Med andra ord kan man hävda att i företagsekonomi möter den teknisk-naturvetenskapliga och den humanistiska vetenskapssynen varandra. Det som gör analysen av företagsekonomins begrepp utmanande är att de olika specialområdena kan ha olika slags ontologier och påverkas av olika slags epistemologiska (kunskapsteoretiska) uppfattningar. Det är således troligt att begreppsbyggnad och -deskription är olika på de olika områdena (se Antia 2000: 81).

Ett huvudsyfte inom redovisningen är ur de bokföringsskyldigas synvinkel både i Finland och i Sverige att registrera företagets affärshändelser och på det sättet bjuda på information som används inom företaget för planering i form av budget, för kontroll och för information. Det andra huvudsyftet är att informera externa intresse-

grupper som långivare, skattemyndigheter och ägare, och på det sättet ge dem tillfälle att kontrollera vad som händer i företaget. (Thomasson et al. 1997a: 12f.; Ihantola & Leppänen 1998: 10.) Balansräkningen är en del av företagens lagstadgade årliga rapportering. Den är en del av bokslutet och dess uppgift är att visa företagens ekonomiska ställning vid räkenskapsperiodens slut. (Carlsson & Nygren 2004: 34.)

Det som underlättar begreppsanalysen i balansräkning är att det är fråga om ett färdigt uppställt system, som oftast presenteras på en enda sida och som också internationellt upprättas enligt samma principer. Eftersom balansräkningens form är lagstadgad och företagen ska iaktta 'god redovisningssed', följer företagen samma principer både i fråga om innehållet och i fråga om uppställningen i sina bokslut.

Flera av struktureringskriterierna i begreppssystemet balansräkning baserar sig på dikotomier av olika slag. Med hjälp av dikotomier kan man identifiera både studieobjektet och dess teoretiska och metodologiska grundsatser (Myking 2007: 281). Resultatet blir en förenkling, vilket kan ses som både för- och nackdel. Enligt Myking (2007: 271) kan dikotomier (liksom alla andra kontraster) anses ha tre huvudfunktioner: kognitiv, didaktisk och sociologisk funktion. I sin kognitiva funktion hjälper kontrasterna oss t.ex. att kategorisera och ordna vetande. I sin didaktiska funktion hjälper kontrasterna t.ex. vid fokusering, när kontrastering används som retoriskt grepp. I sin sociologiska funktion ger kontrasterna uttryck för t.ex. grupptillhörighet (ibid.) En god kontrast bygger på en egenskap där det är lätt att se två olika motpoler ('p' vs. 'inte p') (Cruse 1986: 262).

Enligt Picht (2005: 189) har användningsmöjligheterna av det dikotomiska tänkandet under de senaste åren väckt diskussioner både inom terminologi (se Myking 2007) och inom vetenskapsteori (se *Dikotomier* 1998). Picht (2005: 190) menar att begreppet 'dikotomi' har bara begränsade användningsmöjligheter i terminologi, eftersom den kommunikativa realiteten sällan kan ses i enbart svart och vitt. Han medger dock att det dikotomiska tänkandet fungerar i en akademisk diskussion som god utgångspunkt för en kognitiv process (ibid.).

En stor del av de väsentliga kännetecknen för begreppen syns i balansräkningens termer, och några av termerna har också ett termpar som uttrycker vilken sorts indelning det handlar om. Sådana här kännetecken är till exempel (exemplen är tagna ur mitt forskningsmaterial)

Materiell – immateriell (– finansiell)  
(*materiella tillgångar, immateriella tillgångar, finansiella anläggningstillgångar*)

Kortfristig – långfristig  
(*kortfristiga skulder, kortfristiga placeringar, långfristiga skulder*)

Bestående – rörlig / anläggnings- – omsättnings-  
(*bestående aktiva, rörliga aktiva, anläggningstillgångar, omsättningstillgångar*)

Eget – främmande  
(*eget kapital, främmande kapital*)

Bundet – fritt  
(*bundet eget kapital, fria reserver*).

För att få veta vad de ovan nämnda begreppsparen betyder, måste man dock ta reda på vad *kortfristig*, *eget* eller *bundet* betyder inom redovisning.

I tablå 44 finns två dikotomier, som båda syftar till en klar tudelning med tanke på de egenskaper som de mäter, de är de renaste dikotomierna jag har i mitt material. Dikotomin *materiell – immateriell* syftar på egenskaper hos tillgångar, dikotomin *vinst – förlust* på egenskap som årets resultat har (antingen + eller –).

**Tablå 44.** Två dikotomier som syftar på en egenskap hos referenten.

<b>Påtaglighet</b>	materiell	immateriell
+ / –	vinst	förlust

En grundläggande faktor i företagsekonomi är den som gäller värde (i pengar), vilket värde som sätts på de olika objekten och vem som har (äger) objekten eller värdena. I tablå 45 har jag samlat balansräkningens dikotomier som har att göra med värdet och vem som har det:

**Tablå 45.** Dikotomier med en aspekt på ägande som indelningskriterium.

<b>Att ha – att ha fått</b>	tillgångar	finansiering
	aktiva	passiva
	eget	främmande
<b>Att ha gett – att ha fått</b>	fördringar	skulder

Det grundläggande kriteriet då balansräkningen delas in i *debet* och *kredit* är olika synvinklar på ägande. Likaså delar man in kapitalet i det som är *eget* vs. *främmande*. I en balansräkning gör man också en skillnad mellan vilken funktion det man har (äger) har i företaget: om man har det som egendom eller om man har det för att det ska användas (se tablå 46):

**Tablå 46.** Dikotomier med de ägda objektens funktion som indelningskriterium.

<b>Att ha – att använda</b>	anläggningstillgångar	omsättningstillgångar
	bestående aktiva	rörliga aktiva

I tablå 47 finns två olika dikotomier. Den första, mål, kunde också finnas i tablå 45, eftersom det handlar om ägandet. I både placeringar och fordringar har man gett av det som man äger, men med olika mål. I placeringar har man gett pengar och väntar sig att få tillbaka vinst (mera pengar), i fordringar väntar man sig att få tillbaka pengar för en produkt som man har gett vidare.

**Tablå 47.** Dikotomier med mål vs. säkerhet som indelningskriterium.

<b>Mål</b>	<i>placeringar</i>	<i>fordringar</i>
<b>Säkerhet</b>	skulder	avsättningar

Den andra dikotomin i tablå 47 handlar också om ägandet. Det är fråga om betalningsförpliktelser som är säkra (*skulder*) eller om förpliktelser vars summa eller tidpunkt man inte är säker på (*avsättningar*). Båda tudelningarna i tablå 47 är mycket områdes-specifika och har därför en något vag grund med tanke på vilken egenskap som mäts, om man tänker på universella krav på goda oppositioner.

Tiden är ett viktigt kriterium för tudelning i balansräkning. Den enhet som räknas är i flera fall ett år d.v.s. en räkenskapsperiod, eller flera sådana. Det kan också handla om en viss överenskommen tidpunkt för transaktion, som man har under- eller överskridit (se sista raden i tablå 48).

**Tablå 48.** Dikotomier med tiden som indelningskriterium.

<b>Tid</b>	långfristig	kortfristig
	ackumulerad	periodens / årets
	räntebärande	icke-räntebärande
	förutbetald	upplupen

Kriteriet *räntebärande – icke-räntebärande* har inte sin grund enbart i tiden. Det kan finnas också *kortfristiga räntebärande skulder*. Tudelningen *räntebärande – icke-räntebärande* finns därför med också i följande kategori: dikotomier som syftar på en regel.

Flera av dikotomierna hänvisar ännu klarare än de tidigare presenterade till någon av de fackområdesspecifika reglerna. Sådana här dikotomier kan man se i tablå 49. För-

utom dikotomin *obligatorisk – frivillig* går alla par i tablå 49 att hitta i termerna i autentiska balansräkningar.

**Tablå 49.** Dikotomier med en fackområdesspecifik regel som indelningskriterium.

Hänvisar till en regel	<i>obligatorisk</i>	<i>frivillig</i>
	bundet	fritt
	enligt plan	utöver plan
	räntebärande	icke-räntebärande

Dikotomin *obligatorisk – frivillig* är inbyggd i fonderna för eget kapital: det är *avsättningar* som man enligt stadgarna måste göra och *reserver* som man får ha om man vill. Ännu år 1997 kallades dessa i finländska balansräkningar för *obligatoriska och frivilliga reserveringar* [sic!].

### *Diskussion*

I det här avsnittet har jag undersökt om det är möjligt att särskilja olika typer av begrepp genom att söka dikotomier i det begreppssystem där begreppen hör hemma. Det har visat sig att man redan utgående från begreppens språkliga former, termer och uttryck, kan dra slutsatser om vilka typer av begrepp det är fråga om.

Dikotomisering kan anses vara en inbyggd egenskap hos redovisningens begreppssystem eftersom den baserar sig på ett dualistiskt tänkande. Det är typiskt för balansräkningens begreppssystem att ordna begreppen enligt principen “är ‘p’” vs. “är inte ‘p’” till och med i normgivningen (se kap. 4). Detta är dock även en faktor som är till stor hjälp vid analys av de olika slags begreppen.

De flesta av balansräkningens dikotomier baserar sig på inlärd, områdesspecifika och av människan uppställda regler. Enligt Picht (2005: 190) kan man skapa olika typer av pseudo-dikotomier för flera olika användningsändamål, t.ex. av pedagogiska skäl för att göra en klar skillnad mellan olikheter. Sådana här pseudo-dikotomier existerar inte i ontologisk eller i logisk mening. De har skapats för att betona olika meningar om en sak, t.ex. olika synpunkter eller åsikter om ett problem eller en teori. (Ibid.) En del av de ovan beskrivna dikotomierna kan tänkas vara sådana här områdesspecifika pseudo-dikotomier. En analys av balansräkningens dikotomier är på sin plats, eftersom det ekonomiska tänkandet, såsom jag ovan har beskrivit det, så kraftigt bygger på och betonar dualiteten mellan debet och kredit.



I en mera djupgående analys är det möjligt att formulera nyckelfrågor om begreppens väsentliga kännetecken genom att iaktta indelningsprinciperna för de olika begrepps-paren. Det gäller händelser i företaget, olika aktörer som är inblandade och egenskaper hos de materiella och immateriella objekt som företaget har och byter.

I balansräkningen visar termerna ofta begreppens plats i systemet, men också uppställningen används effektivt som en vägvisare, som låter läsaren dra slutsatser om begreppens innehåll. I Nuopponens (1994: 150f.) kategorisering av logiska begreppssystem är balansräkning ett polyhierarkiskt system, på grund av att begreppen kan falla under flera olika överbegrepp (t.ex. *fordringar* finns både under *bestående aktiva* (samma som anläggningstillgångar i sesv) i form av *placeringar* och under *rörliga aktiva* (samma som omsättningstillgångar i sesv) under *fordringar*). Samtidigt är balansräkningen ett polydimensionellt logiskt begreppssystem – redan den grundläggande principen att man redovisar både för vad företaget äger och för varifrån medel till detta har kommit (summorna lika) är ett tecken på polydimensionalitet. En del av begreppen är likväl kombinerbara under olika indelningskriterier: man kan hitta 'aktier' både i *eget kapital* och i *placeringar*.

Balansräkning är ett system, där en del av begreppen tycks vara mera självständiga än andra. Det kan vara begrepp som hör till fackområdet redovisning och som också existerar utanför balansräkning (t.ex. 'eget kapital'). I balansräkningen finns det också begrepp som existerar enbart som poster eller uträknade värden i balansräkningen och vilkas innehåll är kontextbundet (t.ex. 'övriga tillgångar'). Samma typer av begrepp kan också falla under helt olika typer av poster, till exempel 'aktier' finns både i eget kapital och i placeringar, 'fordringar' både i placeringar (bestående aktiva) och som fordringar (rörliga aktiva). Med andra ord berättar begreppets plats i den synliga uppställningen om det överordnade begreppet.

Man kan tänka sig att placera balansräkningens begrepp på en skala, där det i den ena ändan finns sådana begrepp som faktiskt har någon anknytning till den påtagliga materiella världen och i den andra ändan sådana begrepp som syftar enbart på språkliga överenskommelser och regler om hur vissa värden ska räknas. Även om en del av de väsentliga kännetecknen baserar sig på dikotomier av olika slag, går det att formulera även andra nyckelfrågor som hjälper till i analysen. Sådana här är till exempel:

Skulder:

För vad?:

Pensionsskulder, skatteskulder

Av vem?:

Lån från penninginrättningar, leverantörsskulder

Hur? (regel om finansieringsformen):

Masskuldebrevslån

Lån mot konvertibla skuldebrev

Finansieringsväxlar

Balansräkningar innehåller också ”trikotomier”, tredelningar. Sådana här är till exempel:

Jord- och vattenområden – byggnader och konstruktioner – maskiner och inventarier

Material och förnödenheter – halvfärdiga produkter – färdiga produkter och varor

Immateriella tillgångar – materiella tillgångar – finansiella tillgångar

En diskussion om sådana här mikrobegreppssystem inom balansräkningen finns i följande avsnitt. Den sista trikotomin är ett intressant exempel på hur problemet med abstraktioner kan lösas. I företagsekonomi får olika typer av värdepapper, skuldebrev, kvitton och så vidare värde vid olika typer av transaktioner. På det här sättet har man åstadkommit ett slags påtagliga referenter till några annars så svårgripbara objekt. Picht (2007: 305) kallar sådana här referenter för ”Ersatzgegenstände”. Regler blir konkreta via tillämpningar.

### 6.3 Begreppssystemen inom balansräkning

Syftet med det här avsnittet är att beskriva ur terminologins synvinkel hurdana begreppssystem det finns inom och runtom en balansräkning. Enligt Nuopponen är ordnande och analys av begrepp i allmänhet viktigt för de flesta vetenskaper och många områden har skapat olika slags principer och procedurer för att systematisera sina begrepp (Nuopponen 1994: 25). Hon menar dock att man sällan kallar dem för ”begreppssystem”. Begreppssystem är ett system, som består av en koherent grupp av begrepp från samma ämnesområde och relationer mellan begreppen. (Nuopponen 1994: 25.) Begreppen och relationerna bildar tillsammans sammanhängande helheter, begreppssystem (Nuopponen 1994: 30). Analyserna i kapitlen 3 och 4 beskriver ur facklig synvinkel hur balansräkningen är uppbyggd.

Det tidigare avsnittet i det här kapitlet visar, att systematiseringen av redovisningens begreppsapparatur sker delvis med hjälp av dikotomisering, och att en del av dessa dikotomier syns även på den språkliga nivån, d.v.s. i termerna. En analys av dikotomier ger en förenklad bild av balansräkningens begreppssystem, och fungerar som ett inledande verktyg till att fokusera, kontrastera och kategorisera områdets begrepp. Majoriteten av balansräkningens dikotomier baserar sig på områdesspecifika regler. I mitt arbete gäller analysen av balansräkningens begreppssystem en analys av handlingar, händelser och aktörer i ett bolag, samt olika typer av materiella och immateri-

ella referenter som bolaget äger, lånar och byter (på den ontiska nivån. På begreppsnivån handlar det om de områdesspecifika reglerna om hur man räknar värde på dessa och bolagets tillämpning av begreppsapparaturen).

Det speciella med balansräkningens begreppssystem är att det kan finnas begrepp med olika grad av abstraktion på samma hierarkiska nivå inom samma begreppssystem. Existensen av balansräkningens begrepp baserar sig på överenskommelser inom lagar och normer och den ”allmänt godkända praxisen”. Karakteristika för begreppen och relationerna mellan begreppen kan inte observeras med sinnen, när karakteristika och relationer är språkliga beskrivningar av begreppen. Mitt antagande är att en analys av begreppssystemen inom och runt om en balansräkning kan ge information som hjälper till då det gäller att förstå de enstaka begreppens egenskaper.

#### *Begreppssystem eller temaklassifikation?*

Det speciella med att studera balansräkningens begreppssystem är att balansräkning presenteras som ett färdigt uppställt system. Balansräkning presenteras vanligen på en enda sida eller ett uppslag, och ordningen på de olika posterna är liknande både nationellt och internationellt såväl i de stora som i de små företagen (om posternas ordning se kapitel 4). I det här avseendet påminner balansräkningens begreppssystem om en temaklassifikation vid dokumentation. Uppgiften för temaklassifikationerna är att systematisera teman t.ex. på ett bibliotek (Nuopponen 1994: 41). Förekomstrelationerna i en temaklassifikation berör begreppens tillfälliga förekomst i ett dokument (ibid.). Två olika tankegångar kan leda en att tycka att balansräkning är en temaklassifikation. Den första tankegången börjar när man bortser från redovisningens begreppsapparatur, tar utgångspunkten i de verkliga objekten och ser balansräkning som en systematisk lista över bolagets egendom. Deltaljupplysningarna i balansräkningens noter stöder vidare uppfattningen om att det är fråga om en klassificerad lista: i noterna kan ett företag benämna t.ex. vilka bolag som hör till de viktigaste intressebolagen. Den andra tankegången får sin början när man ser på de scheman för en balansräkning som ges i lagstiftningen (t.ex. *Bokföringslag och -förordning 1999: 79f.*). Schemat ger en listformad modell för hur en balansräkning gärna ska presenteras, utan att ta någon ställning till de olika posternas innehåll.

I en balansräkning är begreppens väsen dock relevant för systematiseringen, och därför ser jag balansräkning som ett begreppssystem. Alla som upprättar en balansräkning accepterar vissa gemensamma principer (om redovisningens axiom se kapitel 3), som preciseras i lagstiftningen och tillämpas med hjälp av detaljerade rekommen-

dationer. Innehållet i en balansräkning är inte rätt om inte regelverket följs. Detta kräver en grundlig kännedom om redovisningens begreppsapparatur. Balansräkningens begreppssystem ger ur en ekonomisk synvinkel en uppfattning om företaget – det visar vad företaget äger och hur egendomen har blivit finansierad vid en bestämd tidpunkt. I en *hållbarhetsredovisning* ger företaget en uppfattning ur en annan synvinkel med hjälp av andra begrepp, och berättar t.ex. om sitt miljöarbete, samhällsansvar och sina personalresurser.

### *Flera system på varandra*

Man gör i terminologins teori en skillnad mellan tre systemtyper: ontiskt system, begreppssystem och termsystem (se t.ex. Nuopponen 1994: 29). Beståndsdelarna i ett ontiskt system är objekt och relationerna mellan dem, i ett begreppssystem begrepp och begreppsrelationer och i ett termsystem termer (språkliga uttryck för fackbegrepp) och relationerna mellan dem (ibid.).

Enligt Picht (2007: 305) blir abstraktionerna kommunikativa med hjälp av språkliga tecken (*Zeichen*). De språkliga tecknen, balansräkningens termer som ord, diskuteras i mitt arbete i kapitel 5. I det nu aktuella kapitlet har termerna en annan funktion: de är informationsbärare, och därför ett viktigt verktyg i analysen av balansräkningens begreppssystem. Analysgreppet är delvis semasiologiskt, d.v.s. information om begreppets innehåll och omfång som återspeglas i uttryck och lingvistiska former är viktig i analysen av begreppssystem. Delvis är analysgreppet onomasiologiskt. Det är inte möjligt att få tillräcklig information om begreppet bara genom att se på termen och termens plats i termsystemet, utan man måste gå djupare och ta innehållet i fackområdets informationssystem som utgångspunkt för begreppsanalysen.

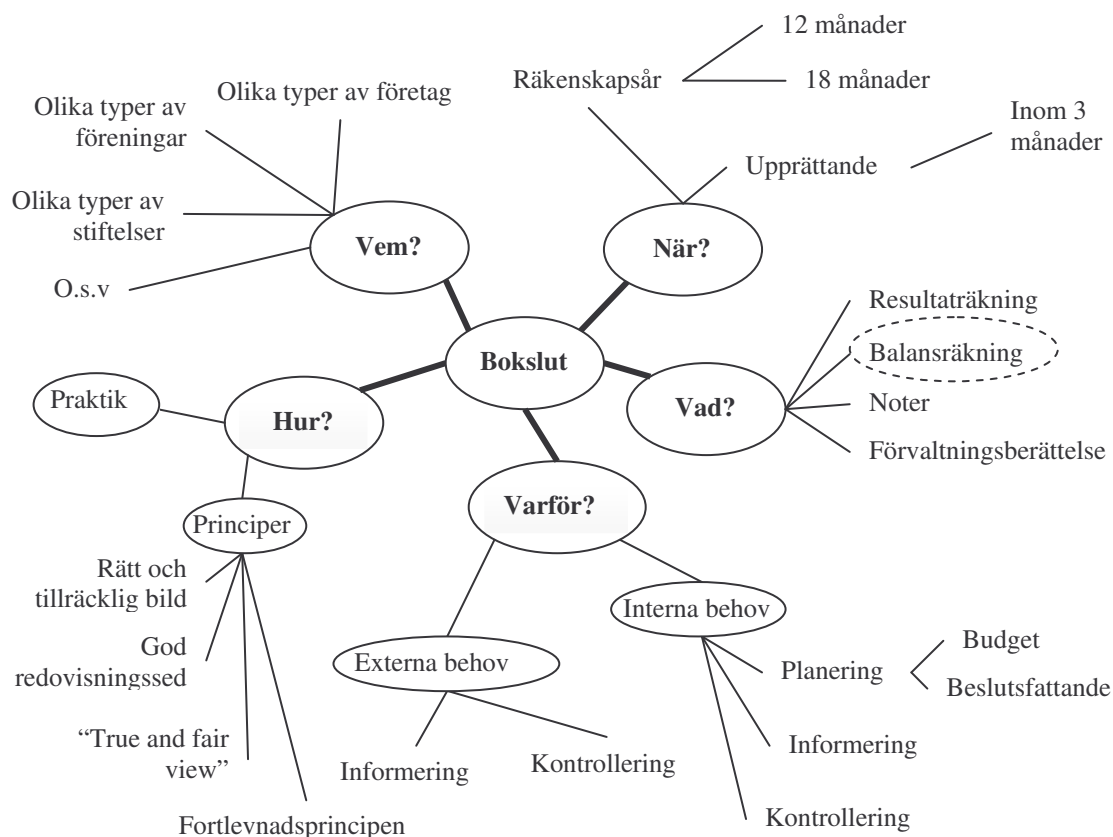
Jag har tre olika utgångspunkter för analysen av balansräkningens begreppssystem. Den första är som jag beskrivit ovan, språket, ytan. Såsom kapitel 5 har visat, är många av balansräkningens termer relativt genomskinliga och berättar något om begreppets innehåll eller visar begreppets plats i begreppssystemet. Den andra utgångspunkten är balansräkningens struktur, d.v.s. det vedertagna sättet att alltid presentera information i en viss ordning i en balansräkning. Termens plats i uppställningen spelar en viktig roll för tolkning av informationen (t.ex. *aktier* finns på flera olika ställen). Den tredje utgångspunkten är begreppsanalysen. I en balansräkning reflekterar begreppssystemet både fackområdets kunskap, d.v.s. kraven på en balansräkning, och den statiska (ontiska) situationen i ett bolag. Balansräkningens begreppssystem visar

vad olika typer av transaktioner har lett till och vilken egendom, vilka skyldigheter och fordringar bolaget har.

### *Makro- och mikrobegreppssystem*

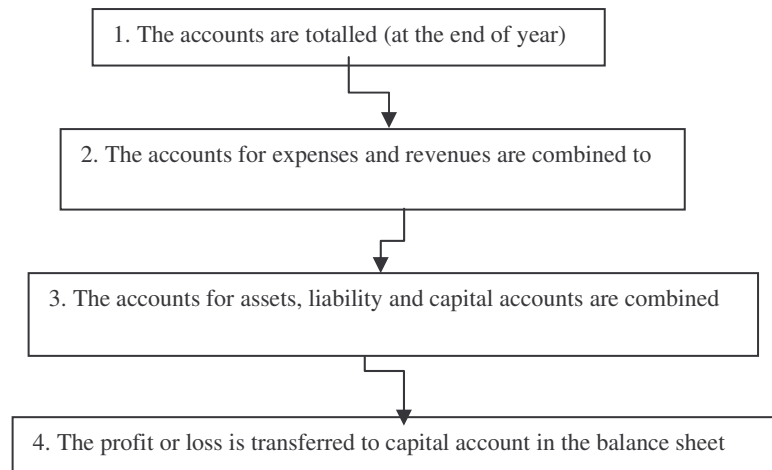
Nuopponen (1994: 238) gör en skillnad mellan mikro- och makrobegreppssystem. En presentation av ett begreppssystem på makronivån ger en möjlighet att ge en översikt över områdets alla begrepp. Makrobegreppssystemen består av mikrobegreppssystem, som i sin tur vidare består av begreppssystem. Enligt Nuopponen kan till och med ett begrepp i och för sig ses som ett system (Nuopponen 1994: 28). Detta kan man se även i mitt arbete när man ser på analysen av de enskilda begreppen i kapitel 4. Där avslöjar en analys av ett enskilda begrepp nya bakomliggande begreppssystem. Jag har avgränsat min studie till att gälla balansräkningens begreppssystem. De överordnade begreppssystemen som balansräkning är en del av uppfattar jag således som balansräkningens makrobegreppssystem. Delsystemen inom balansräkningens begreppssystem uppfattar jag som balansräkningens mikrobegreppssystem. I mitt arbete redogör jag för balansräkningens makrobegreppssystem och de olika ur min synvinkel intressanta tangerande fenomenen i kapitel 3, och för mikrobegreppssystemen ur facklig synvinkel i kapitel 4.

Figur 34 ger ett exempel på hur ett satellitsystem baserat på balansräkningens makrobegreppssystem kan tänkas se ut. Figuren är en förenklad illustration av begreppet 'årsredovisning'. Den bygger på nyckelfrågorna när, vad, varför, hur och vem, d.v.s. faktorer som kan tänkas ha betydelse vid jämförelse av finska, svenska och internationella redovisningsregler med varandra. Balansräkning är en detalj i systemet. I ett vidare sammanhang är en årsredovisning t.ex. en detalj i ett företags informationssystem eller ett medel för samhälllig kontroll, i ett snävare sammanhang är t.ex. ett bokslut en slutprodukt av ett års löpande bokföring av affärshändelser.



**Figur 34.** Satellitsystem baserat på begreppet 'bokslut'.

Balansräkningens begreppssystem kan ses ur två synvinklar, ur ontologisk och ur logisk synvinkel. Balansräkning är en produkt av en process, där olika faser måste följa varandra i en bestämd ordning. Nuopponen (1994: 177f.) kallar sådana här begreppssystem för temporala begreppssystem. Temporala begreppssystem hör till de ontologiska begreppssystemen (Nuopponen 1994: 158). Skillnaden mellan ett partitivt och ett temporalt begreppssystem är att ordningsföljden hos de olika faserna inte är viktig för de partitiva begreppssystemen, medan de olika faserna i temporala begreppssystem måste ordnas enligt processens referenter (Nuopponen 1994: 176). Figur 35 visar de faser som man går igenom när man avslutar konton för att upprätta ett bokslut ("The closing of the accounts"). I den här processen spelar den rätta ordningsföljden en väsentlig roll.

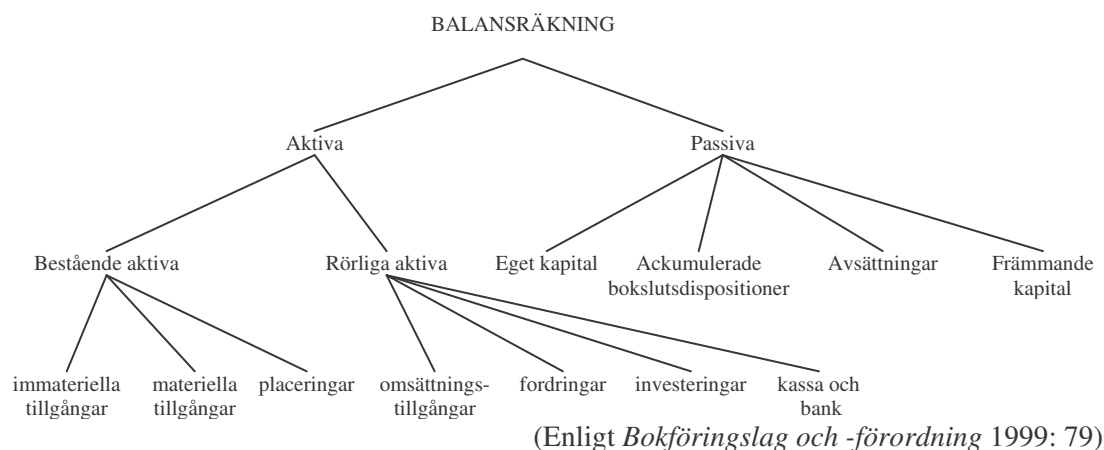


**Figur 35.** Closing of the accounts (Alexander & Nobes 2003: 35).

Även en balansräkning är en beräkning, där en summa följs av en annan, och dessa resulterar tillsammans i en slutsumma. Begreppsrelationerna mellan begreppen i en balansräkning är således konsekutiva – det finns föregångare och efterföljare, ett föregående skede och ett efterföljande skede. Detta gör en balansräkning till ett slags sekventiellt begreppssystem. (Jfr Nuopponen 1994: 119f.)

Systemet som balansräkningens begrepp utgör kan antingen ses som ett logiskt (generiskt) begreppssystem eller som ett partitivt begreppssystem. Om man ser balansräkningens begreppssystem som ett logiskt begreppssystem är begreppen i mitt material produkter av deduktion (jfr Nuopponen 1994: 134). Ett bolag har ett färdigt schema för balansräkningen och det fackliga vetandet definierar begreppens innehåll och omfång. Bolagen måste således tillämpa fackområdets vetande i sin egen ekonomiska verksamhet. De underliggande axiomen (se kapitel 3), t.ex. ”true and fair view” däremot är en produkt av en induktiv begreppsbildningsprocess. Enligt Nuopponen (1994: 133) uppstår ett begrepp enligt det induktiva sättet när referentföreteelsernas gemensamma egenskaper slås samman i tankarna. Liknande fenomen abstraheras till begrepp, som abstraheras vidare till följande abstraktionsnivåer, enligt t.ex. funktion, ursprung eller andra gemensamma kännetecken. (Ibid.) Som ett logiskt begreppssystem hör de två delarna (debetsida och creditsida) i balansräkningen till en helhet och de olika posterna har ordnats logiskt så att de faller under olika kategorier (materiell – immateriell, kortfristig – långfristig, eget – främmande o.s.v.).

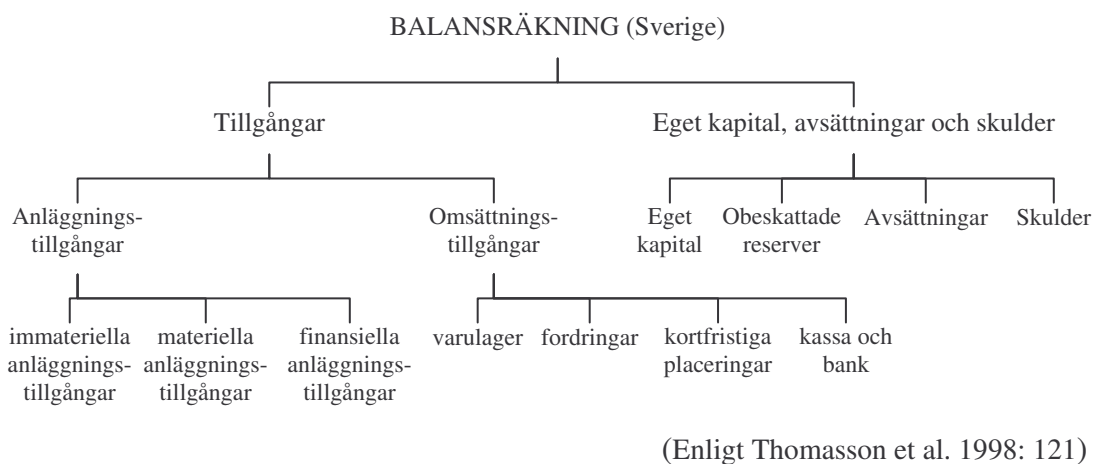




**Figur 36.** Ett logiskt begreppssystem över balansräkningens begrepp.

Enligt Nuopponens (1994: 150f.) kategorisering av logiska begreppssystem kan balansräkningens begrepp tänkas utgöra ett polyhierarkiskt begreppssystem, eftersom många av begreppen kan tänkas ha flera överordnade begrepp. 'Investeringar' t.ex. finns i balansräkning både i rörliga och i bestående aktiva. Samtidigt kan man tänka sig att begreppen utgör ett polydimensionellt logiskt begreppssystem, och ta den grundläggande principen att redovisa för både vad företaget äger och hur egendomen är finansierad som ett tecken på polydimensionalitet. Några av begreppen kan således sorteras enligt flera kriterier, t.ex. 'aktier' finns både i kapital och i placeringar.

Man kan också se en balansräkning som ett partitivt begreppssystem (se figur 37). Ur den synvinkeln är en balansräkning således ett ontologiskt begreppssystem. Man kan tänka sig att balansräkningens schema i de nationella förordningarna (se t.ex. Thomasson et al. 1997a: 121 och *Bokföringslag och -förordning 1999: 79f.*) och listan över balansräkningens rekommenderade omfång i IFRS (*Internationell redovisningsstandard i Sverige IFRS/IAS 2006: 183*) är en lista över kanoniska begrepp.

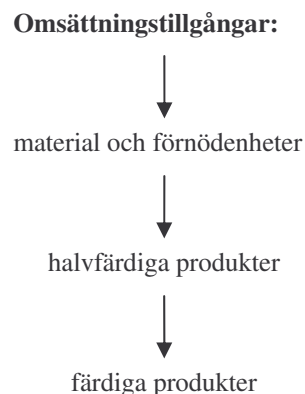


**Figur 37.** Balansräkningens begrepp som ett partitivt begreppssystem.

Balansräkningen består av två kanoniska delar, en debetsida och en kreditsida (se figur 37), och båda delarna av balansräkningen består av vissa överenskomna poster, en lista över begrepp som är nödvändiga för att systemet ska kunna kallas ”balansräkning” (se Nuopponen 1994: 161f.). Som ett partitivt begreppssystem är balansräkning således en konkret tillämpning av normerna. De överordnade begreppen inkluderar de underordnade. Enligt Nuopponen (1994: 166, 168) kan inklusion och identitet i partitiva begreppssystem påträffas både på begreppsnivån och på den ontiska nivån. Det är dock värt att påpeka att många av referenterna som räknas upp i en balansräkning inte har någonting med varandra att göra på den ontiska nivån (som objekt eller som fenomen), om man tänker t.ex. på varulager (som ett konkret lager av varor) och avsättningar (som en immateriell skapelse av människan).

### *Mikrobegreppssystem*

Dikotomisering är ett sätt att skapa systematik i balansräkningens begreppssystem. Det finns dock även andra sätt att kategorisera begreppen. Kategoriseringskriterierna för de olika posterna baserar sig på olika aspekter eller egenskaper hos själva begreppens referenter. Enligt BokF från 1992 blir t.ex. omsättningstillgångarna (varulager) kategoriserade enligt hur färdiga eller ofärdiga de konkreta referenterna är i produktionsprocessen, så att de obearbetade presenteras först, sedan de halvfärdiga och sist det färdigt producerade varulagret (se figur 38).



**Figur 38.** Ett begreppsligt utvecklingssystem inom begreppet ’omsättningstillgångar’.

Det här delsystemet i balansräkningens begreppssystem har således sin utgångspunkt i den utveckling som objekten går igenom i produktionen, och ordningen på dessa begrepp i balansräkningen följer det begreppsliga utvecklingssystemet i företagets produktion (se Nuopponen 1994: 196f.).

Den svenska Årsredovisningslagen (Thomasson et al. 1997a: 121) har ordnat de materiella anläggningstillgångarna i ett slags rangordning enligt referenternas storlek från de största till de minsta:

**Materiella anläggningstillgångar:**

byggnader och mark  
maskiner och tekniska anläggningar  
inventarier, verktyg och anläggningar.

Nuopponen (1994: 94) kallar relationerna mellan begreppen i ett sådant här system för begreppslik rangrelation.

En intressant egenskap hos balansräkningens begreppssystem är användningen av uteslutning vid begränsning av begrepp (se Nuopponen 1994: 115). Nästan vid var och en av tillgångs- och egendomsposterna används ett uteslutande begrepp för att nämna det som faller utanför den egentliga kategoriseringen. Sådana här uteslutande begrepp är t.ex. 'andra långfristiga fordringar', 'övriga kortfristiga placeringar', 'övriga avsättningar' och 'övriga skulder' (se Thomasson et al. 1997a: 121). *Andra* eller *övriga* kan i balansräkningen hänvisa antingen till ett eller flera begrepp som nämns före det uteslutande begreppet, men dock så att begreppen kan anses ha samma överordnade begrepp.

För de mer abstrakta posterna i balansräkningen, d.v.s. de finansiella och immateriella posterna på balansräkningens debetsida och för alla posterna på balansräkningens kreditsida går det att hitta några gemensamma principer för systematiseringen av begreppen. Det gemensamma kännetecknet för 'finansiella (anläggnings)tillgångar', 'fordringar' och 'främmande kapital' ('skulder') är pengarnas källa eller läge utanför bolaget. De sidoordnade begreppen refererar således till en källa (t.ex. kreditinstitut, leverantörer, kunder) där bolaget har fått pengar eller till en plats (t.ex. koncernbolag) där bolaget har placerat pengar (se tablå 50).

**Tablå 50.** Exempel på poster där källa eller läge är väsentligt kännetecken.

fordringar hos intresseföretag	skulder till kreditinstitut	aktier i koncernbolag
fordringar hos koncernföretag	skulder till koncernföretag	aktier i intressebolag
förskott från kunder	skulder till intresseföretag	
	leverantörsskulder	
	lån till delägare	

Den utomstående källan eller platsen för postens värde kompletteras i mikrobegreppssystemen t.ex. med postens form. Fackområdet definierar vilka former för egendom eller förpliktelse man kan ha inom företaget. Oftast har samma mikrobegreppssystem,

som använder källa eller plats som indelningsprincip, form som kompletterande princip. Det kan vara t.ex. 'aktier' och 'fonder'. Tablå 51 nämner några exempel på former i balansräkningarna.

**Tablå 51.** Exempel på poster där form är väsentligt kännetecken.

aktiekapital	överkursfond	växelskulder
	uppskrivningsfond	
	andra fonder	

Avsikten med egendomen eller skulden finns också med i mikrobegreppssystemen. Sådana här poster är speciellt avsättningsposterna 'avsättningar för pensioner' och 'avsättningar för skatter'. Inom 'immateriella (anläggnings)tillgångar' finns det poster, som har kategoriserats enligt de funktioner som utgifterna har orsakats av: t.ex. 'hyresrätter' och 'patent, licens och varumärken'. I de enskilda mikrobegreppssystemen (såsom balansräkningens begreppssystem för 'skulder') blandas de här systemiseringsprinciperna, så att systematiseringen sker enligt två eller flera principer tillsammans med den ovan beskrivna uteslutande begreppstypen. Därtill finns det poster som faller utanför någon av de ovannämnda principerna, såsom 'goodwill', 'balanserad vinst eller förlust' och 'årets resultat'.

### *Diskussion*

I det här avsnittet har jag presenterat exempel på hurdana makro- och mikrobegreppssystem det finns i en balansräkning. Liksom inom andra fackområden, kan makrobegreppssystemen formas genom att man följer universella metoder, d.v.s. genom att man använder en lista över nyckelfrågor. De väsentliga kännetecknen på detaljnivån i mikrobegreppssystemen baserar sig på fackintern kunskap. Mikrobegreppssystemen i balansräkning baserar sig för det mesta på en samling av olika typer av principer. Både begreppen och begreppssystemen får sin uppkomst genom fackinterna överenskommelser. Genom att se på balansräkningens begreppssystem får man en uppfattning om hurdana begrepp det finns i en balansräkning, speciellt vad gäller begreppens koppling till referenterna och objektvärlden.

Balansräkning är ett begreppssystem där några begrepp verkar vara mer självständiga än andra. Med detta avser jag att det finns begrepp som hör till redovisningens fackområde (och/eller närliggande fackområden) och som existerar utan balansräkningens kontext (t.ex. 'eget kapital'). Det finns också begrepp som existerar enbart som poster (uppräknade värden) i balansräkningen, och vars värde och egenskaper är bundna till

kontexten (t.ex. 'övriga kortfristiga tillgångar'). Dessa poster påminner om hjälpklasser eller skenklasser som finns till för att samla ihop de poster som inte passar in i de övriga kategorierna i systemet.

Abstraktionsgraden är en faktor som gör begreppsanalysen av balansräkningens begrepp utmanande. Det finns begrepp (t.ex. 'goodwill') som bara kan tänkas ha abstrakta egenskaper som i balansräkningen får ett värde (i pengar). Det finns även begrepp som har konkreta, materiella referenter (t.ex. 'materiella tillgångar') och som får sitt abstrakta kännetecken "värde i pengar" i ekonomiska rapporter. Denna skillnad är avgörande när jag i följande avsnitt presenterar min syn på karaktären hos balansräkningens begrepp. Man bör dock redan i det här skedet konstatera, att alla balansräkningens begrepp är mer eller mindre abstraktioner. Referenten för begreppet 'byggnader och konstruktioner' är inte de påtagliga objekten, utan deras 'värde'.

Min uppfattning är att om man betraktar en balansräkning som ett logiskt begreppssystem, kan man ifrågasätta om alla poster i en balansräkning är begrepp. Majoriteten av posterna kan betraktas som skenklasser som behövs för rapportering, medan själva begreppen finns "under ytan". Om man i stället ser på en balansräkning som ett partitivt (ontologiskt) begreppssystem, utgörs det av alla sina delar och alla delar på listan behövs för att räkningen ska kunna kallas *balansräkning*. Mot denna bakgrund kan man påstå att varje post (rubrik och summa) är ett tecken på ett bakomliggande begrepp.

Existensen av begreppet 'balansräkning' är det som gör att de olika posterna i en balansräkning blir sidoordnade och underordnade begrepp i ett system. I ett sådant här system kan man inte definiera ett begrepp som en del av ett enda begreppssystem, utan ett begrepp hör samtidigt till flera system. Relationerna i systemet präglas av starka vertikala och flerdimensionella nätverk mellan systemets begrepp (se Hundt: 1995: 60). Man kan därför diskutera, om avsikten med ett företags ekonomiska rapport är att den ska fungera som informationskälla för allmänheten, eller om det faktiskt är fråga om en "interfacklig" eller "inomfacklig" text vars tolkning alltid kräver sakexpertis.

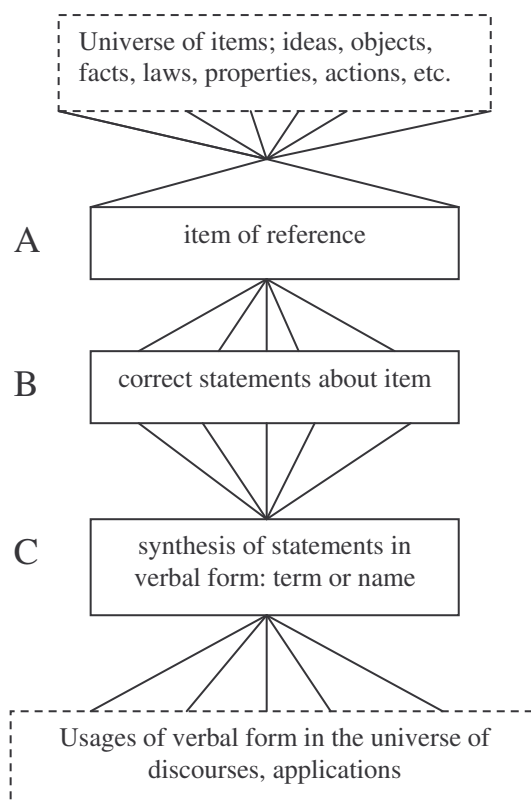
#### 6.4 Abstraktionsnivå hos olika typer av begrepp i balansräkningar

Vad betyder det att något är 'konkret' och 'abstrakt'? *Stora svenska ordboken* (1996) definierar *konkret* som något "som kan uppfattas med sinnen" och menar att motsatsen *abstrakt* tyder på något "som ej kan uppfattas med sinnen utan endast i tanken

el. fantasin”. *Filosoflexikonets* (1993) förklaring är att ’abstrakt’ betyder allmän, oåskådlig, som motsats till konkret, individuell, åskådlig och förnimbar. Mot denna enkla bakgrund kan man hävda att alla begrepp är produkter av tankeverksamhet och på det sättet abstraktioner. Således kan det inte finnas konkreta och abstrakta begrepp i en balansräkning. Referenterna som begreppen står för kan dock vara mer eller mindre påtagliga. Det finns inte t.ex. konkreta eller abstrakta tillgångar i balansräkning heller, i stället finns det materiella och immateriella nyttigheter.

Begreppen ’immateriell’ och ’materiell’ i redovisning har egna definitioner. ’Immateriella anläggningstillgångar’ är enligt Carlsson och Nygren (2004: 135) en sådan anläggningstillgång ”som har ett bestående värde för företaget utan att vara synligt påvisbar” och ’materiella anläggningstillgångar’ (Carlsson & Nygren 2004: 202) sådana ”som till skillnad från immateriella tillgångar är synligt påvisbara”. För det mesta utgörs de immateriella tillgångarna av utgifter, som har orsakats av bl.a. forskning och utveckling och rättigheter av olika slag. En utgift uppstår vid anskaffningstidpunkten av en resurs. Anskaffningstidpunkten är knuten till fakturerings- eller betalningsdatum. (Carlsson & Nygren 2004: 319.) De materiella tillgångarna utgörs av värden på påtagliga objekt, såsom byggnader och maskiner, men även av förskottsbetalningar för sådana här objekt (Carlsson & Nygren 2004: 202).

Dahlberg har utvecklat en analytisk begreppsteori (Dahlberg 1978: 13f.; Antia 2000: 95), som hon illustrerar med hjälp av en figur (se figur 39). Enligt teorin väljer eller fokuserar man på en referent (A) i en objektvärld. Den tankemässiga objektiviseringen kräver att man formulerar korrekta/riktiga utsagor (B) om det valda objektet, så att utsagorna kan verifieras med hjälp av bevis eller en intersubjektiv överenskommelse. Detta görs vanligen av en gemenskap av experter. Man väljer även ett uttryck (C), som dock inte nödvändigtvis är verbalt, som står för de här utsagorna och som används av diskursen.



**Figur 39.** Dahlbergs modell för begreppsbildning (Dahlberg 1983: 17).

Det som har väckt min uppmärksamhet i denna modell är att ett begrepp abstraheras enligt Dahlberg (ibid.) med hjälp av utsagor (se figur 39 ovan). Denna syn är i harmoni med Searles tankar som jag har presenterat i avsnitt 6.1 om hur den sociala verkligheten konstrueras med hjälp av språket. Redovisningens regelverk är utan tvivel en social konstruktion, som lever i form av utsagor. Det är först tillämpningen av dessa utsagor som skapar anknytningen till den ontiska fenomenvärlden. För tillämpning behövs det en människa, en individ som tolkat och förstått den existerande (skriftliga) informationen om fackområdets begrepp och därtill tillägnat sig behövliga andra kunskaper om hur regelverket tillämpas i praktiken.

Enligt Peirce (1994: 96) är begreppsbildningen en serie av abstraheringsprocesser:

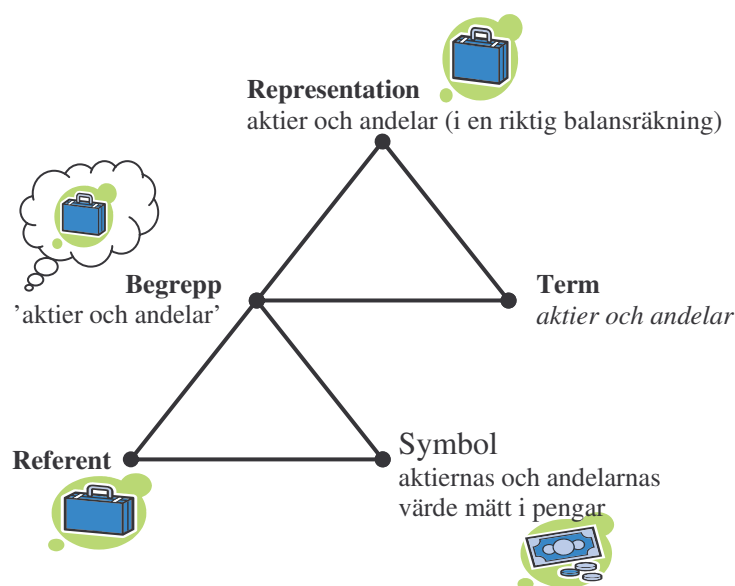
“Hvis et tegn er noget andet end sitt Objekt, må der eksistere, enten i tanken eller i udtrykket, en forklaring eller et argument eller en anden kontekst, der viser hvordan – på hvilket system eller af hvilken grund Tegnet repræsenterer det Objekt eller den mængde af Objekter som det gør. Nu udgør Tegnet og Forklaringen tilsammen et andet Tegn, og eftersom forklaringen vil være et Tegn, vil den sandsynligvis kræve en yderligere forklaring, som tilsammen med allerede udvidede Tegn vil udgøre et endnu større Tegn; og hvis vi går videre på samme måde, vil vi, eller burde vi, til sidst nå Tegnet i sig selv, der rummer sin egen forklaring og forklaringen på alle sine væsentlige dele; og ifølge denne forklaring har enhver af disse dele en anden del som sit Objekt”. (Peirce 1994: 96).



Man kan således tänka sig att presentera begreppen i en balansräkning som produkter av två parallella begreppsbildningsprocesser. Det finns nämligen två verkligheter representerade i en balansräkning, A och B. A är den som existerar: företag som har tillgångar, eget kapital och skulder i olika former och B den som förutspår att A existerar (en idévärld) och reglerar hur värdena för de existerande objekten ska räknas. I en balansräkning realiseras båda samtidigt: det finns en verklighet som skildras med hjälp av redovisningens regelverk.

Alla begrepp inom balansräkning som utgör mitt empiriska forskningsmaterial från företagen har 'värde i pengar' som gemensamt kännetecken. Förenklat betyder detta att när man i redovisning syftar på begreppet 'maskiner', syftar man, förutom på de konkreta referenterna, också på det värde i pengar som maskiner har. Värdet räknas enligt vissa regler, som är specifika för redovisning och som enbart experter på företagets produktion och ekonomi klarar av att tillämpa. Figur 40 illustrerar varför begreppet 'pengar' är så betydelsefullt för balansräkningens begrepp. Figuren baserar sig på Ogdens och Richards semiotiska triangel (se t.ex. Laurén et al. 1997: 77f.), där begrepp är en mental föreställning om referenten och term en avtalsmässig symbol för begreppet. Jag har utvidgat modellen med ytterligare en triangel för att illustrera olika lager av verklighet hos balansräkningens begrepp. Själva idén att expandera triangelmodellen till en dubbel triangel är inte min egen, utan den har introducerats av Sowa (2000) och har diskuterats i den terminologiska litteraturen av Wright (2006).

I figuren tas begreppet 'aktier och andelar' som exempel. De två triangelarna illustrerar två lager av verklighet. Den nedre representerar redovisningens regelverk, den fackspecifika metodiken som möjliggör att fenomenet eller referenten som "aktier och andelar" existerar. Begreppet 'aktier och andelar' är i den nedre triangeln en mental föreställning om fenomenet (referenten) "aktier och andelar" och symbolen pengar representerar möjligheten att mäta dess värde. På samma sätt uppstår redovisningens begrepp 'byggnader' och 'skulder' o.s.v. Målet med den nedre triangeln i figuren är att illustrera verkligheten, återge på vilket sätt objekten eller fenomenen åter kan bli materialiserade i form av pengar.

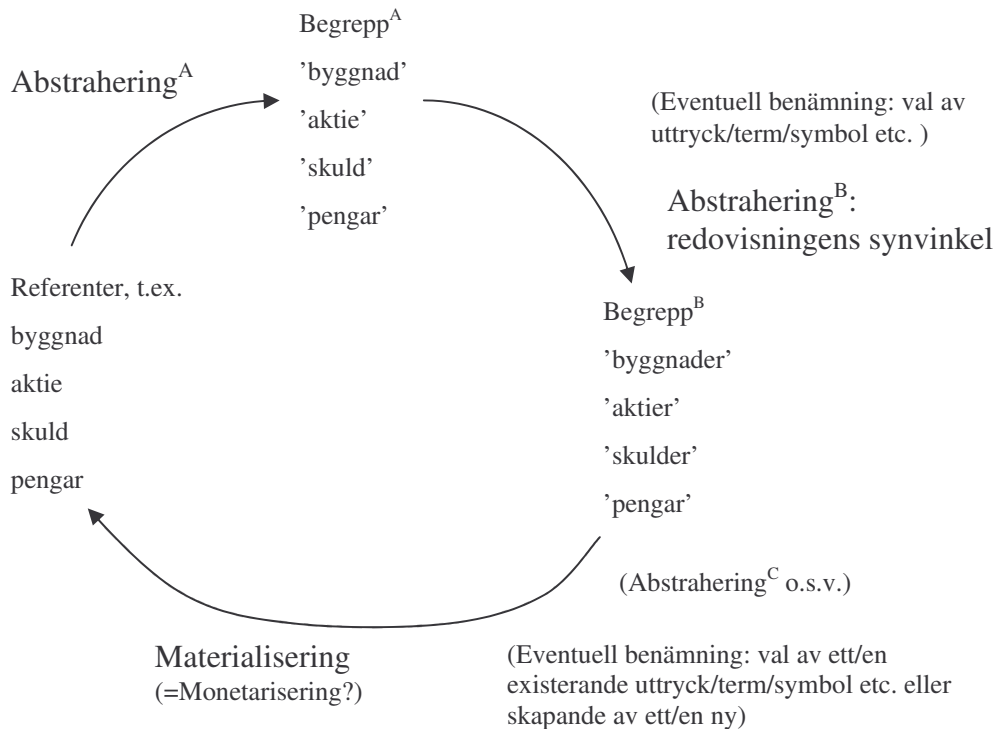


**Figur 40.** Den dubbla begreppstriangeln för begreppet 'aktier och andelar'.

Den övre triangeln representerar tillämpningen av den verklighet som redovisningens regelverk (den nedre triangeln) utgör. Begreppet 'aktier och andelar' har i ett företags balansräkning en referent, som är en representation av begreppet, d.v.s. ett individuellt begrepp 'aktier och andelar' hos ett visst bolag vid en viss tidpunkt. Begreppet betecknas på språklig nivå med termen *aktier och andelar* (se den övre triangeln i figuren). Termen *aktier och andelar* är inte ensam relevant information i en balansräkning, utan är betydelsefull bara tillsammans med den efterföljande siffran. Aktiernas och andelarnas värde får en symbol, som består av 'aktiernas och andelarnas' värde mätt i 'pengar' och det språkliga tecknet (termen). På det här sättet kan samma begrepp 'aktier och andelar' ha två slags referenter: den fackinterns överenskommen om att aktier och andelar är en form av ett företags förmögenhet (illustreras av den nedre triangeln) och den realiserade tillämpningen av regeln, riktiga aktier och andelar hos ett bolag (illustreras av den övre triangeln). Den övre triangeln syftar på det konkreta, d.v.s. tillämpning av regler som realiseras i balansräkningen och som markeras med hjälp av språket. Den nedre triangeln representerar fackinterns kunskap om begreppet och existensen av symbolvärdet 'pengar'. Redovisning ser begreppet 'pengar' främst ur en mätenhets synvinkel.

Jag har på ett enkelt sätt med hjälp av figur 41 vidare illustrerat hur jag anser att balansräkningens begrepp står i förhållande till den ontiska verkligheten som en serie av institutionella verkligheter som ingriper i varandra (jfr Searle 1997: 49f.). Till vänster står objekt och fenomen med olika grad av abstraktion som finns i världen,

t.ex. byggnader, aktier, skulder och pengar (självreferentiella fakta, se Searle 1997: 45f.). Av dessa abstraheras begreppen 'byggnad', 'aktie', 'skuld' och 'pengar' högst i mitten av figuren. I redovisning betraktar man alla dessa begrepp med en fackspecifik metodik, så att man kan tala om ytterligare en abstraheringsprocess. Där uppstår redovisningens begrepp 'byggnader', 'aktier', 'skulder' och 'pengar' till höger i figuren. Det speciella med denna andra process är att dess mål är att återge på vilket sätt objekten eller fenomenen åter kan bli materialiserade i form av pengar, vilket illustreras med hjälp av en pil nederst i figuren. Benämning av begrepp sker både i samband med begreppsbildning<sup>A</sup> och i samband med begreppsbildning<sup>B</sup>. Mitt antagande är att speciellt begrepp<sup>A</sup> som står för materiella eller konkreta referenter har samma benämning även för begrepp<sup>B</sup>.



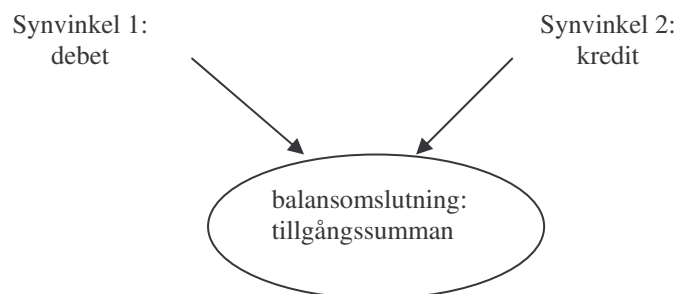
**Figur 41.** Förbindelser mellan abstraktionsnivåer hos balansräkningens begrepp.

Jag antar även att processen ser olika ut för olika typer av referenter. Byggnader går igenom hela cykeln för de upprepade abstraheringsprocesserna såsom jag har förklarat ovan. Referenterna aktier och skulder påverkas åtminstone delvis av redovisningens syn på dem redan i den första abstraheringsfasen. I den andra abstraheringsfasen fokuseras redovisningens synvinkel på några aspekter på dessa fenomen och antalet begreppskännetecken ökar o.s.v. På det här sättet får de ekonomiska fackbegreppen sin prägel av långa vertikala begreppsräckor (se Hundt 1995: 60), såsom t.ex. 'aktiekapital' har (se 'aktiekapital' i avsnitt 4.3.3).

Det speciella med 'pengar' är i min cirkel (figur 41) att de inte ändras. Pengar är pengar både som referent, begrepp<sup>A</sup> och begrepp<sup>B</sup>, jämfört med en byggnad, som som begrepp<sup>B</sup> i redovisningens regelverk ändras till 'det värde i pengar som byggnaden har' (i en balansräkning 'det värde som alla byggnader i bolagets ägo har vid en bestämd tidpunkt'). Det finns dock även andra möjligheter att betrakta begreppet 'pengar' (se Nissilä 2007). Begreppet<sup>A</sup> 'pengar' har således färre begrepps-kännetecken än begreppet<sup>B</sup> 'pengar'. Det institutionella begreppet är dock starkt bundet till det vardagliga penningbegreppet, vilket i praktiken gör 'pengar' både till ett konkret och till ett materiellt fenomen (se Hundt 1995: 10). På det här sättet blir termerna i en balansräkning ikoner i Peirces kategorisering av tecken:

"Et ikon er et tegn, der kun refererer til det Objekt, som det betegner, i kraft af sine egne egenskaber, som det i alle tilfælde besidder, uanset om der faktisk eksisterer et sådant objekt eller ej" (Peirce 1994: 100)... "Ikonet har ingen dynamisk forbindelse med det objekt, det repræsenterer; det sker simpelt hen, at dets egenskaber ligner objektets, og vækker lignende sansefornemmelser i det sind, der ser det som en lighed" (Peirce 1994: 133).

Balansräkningens slutsumma, *balansomslutning*, utgörs av företagets tillgångssumma vid en viss tidpunkt (Carlsson & Nygren 2004: 34). I en balansräkning redogör man ur två synvinklar, ur en debetsynvinkel och ur en kreditsynvinkel, för hur denna summa har kommit till i ett företag (se figur 42).



**Figur 42.** Två synvinklar på tillgångssumman.

Ur synvinkel 1 utgörs summan av olika typer av tillgångar i den verkliga världen: långfristiga och kortfristiga, immateriella, materiella och finansiella tillgångar av olika slag. Ur synvinkel 2 utgörs summan av finansieringsmedel av olika slag: eget och främmande kapital samt avsättningar, som är av långfristig eller kortfristig art.

Dahlberg (1978: 19, 32) har kategoriserat formerna för de olika typerna av referenter enligt Aristoteles. Kategorierna presenteras i tablå 52:

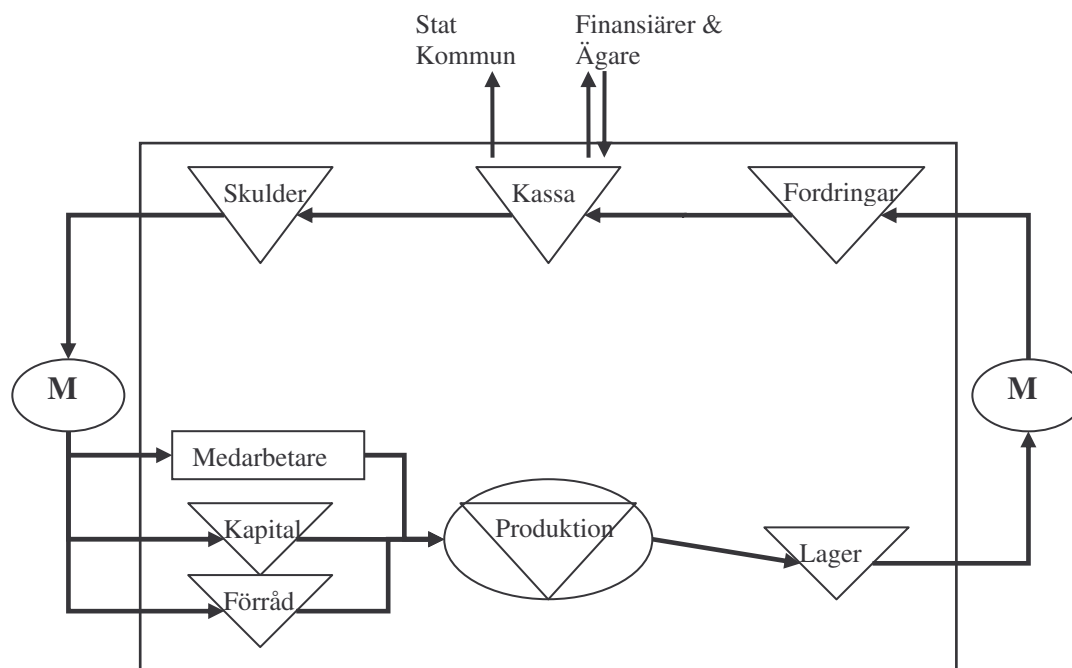
**Tablå 52.** Dahlbergs kategorier för begreppsreferenter (1978: 19, 32).

<u>Formkategorier</u>	<u>Underkategorier</u>
enheter	principer
	immateriella objekt
	materiella objekt
egenskaper	kvantiteter
	kvaliteter
	relationer
aktiviteter	operationer
	tillstånd
	processer
dimensioner	tid
	position
	rum

Dahlberg kompletterar listan med *former* och *strukturer* av olika slag (Dahlberg 1978: 34f.). Därtill presenterar hon ytterligare tre områden som utgörs av resultat av mänskligt tänkande: *materiella produkter* (konsument, konsumentvaror och kapitalvaror samt service), *intellektuella produkter* (vetenskaper, information, dokument, nyheter) och *andliga produkter* (språk, konstverk och andra metafysiska arbeten) (Dahlberg 1978: 35). De tre sistnämnda är intressanta ur synvinkeln för min undersökning, eftersom de passar nästan som sådana för kategorisering av tillgångar, d.v.s. för tillämpning av synvinkel 1 på ett företags tillgångssumma, bara ordningen är omvänd jämfört med den i en balansräkning.

Med tanke på Dahlbergs kategorier är begreppen i mitt forskningsmaterial på det sättet problematiska, att deras referenter å ena sidan tangerar flera av de presenterade kategorierna, å andra sidan tycks alla höra till de tänkta kategorierna *materiella* och *intellektuella produkter*. Det gemensamma för begreppen är att de har 'värde i pengar' som ett gemensamt kännetecken. De har en anknytning till den ontiska världen, vilket gör dem till *materiella produkter*. Det omfattande regelverket inom redovisning för hur begreppen bildas och enligt vilka principer man räknar värde för dessa materiella produkter gör att begreppen är även *intellektuella produkter*.

Danielsson (1983: 152) åskådliggör årsredovisningen som en modell som presenteras i figur 43. Den är en ytterst förenklad avbildning av flödena och processerna inom ett företag. Det intressanta ur min synvinkel är, att han menar att man kan uppfatta de avbildade processerna även som tillståndsförändringar över bestämda tidsperioder, så att t.ex. flödet av råvaror under en period avbildas som summan av råvaror under perioden. (Danielsson 1983: 153.)



**Figur 43.** Årsredovisning (enligt Danielsson 1983: 152).

Peirce (1994: 29ff.) anser att människan uppfattar verkligheten på tre nivåer som *firstness*, *secondness* och *thirdness*. *Firstness* består av kvaliteter som existerar som potentialiteter, egenskaper hos objekt och enheter. *Secondness* är fakta, villkor och relationer. *Thirdness* utgörs av lagar, kontinuitet, ordning, lagenligheter o.s.v. (ibid.).

Om man tänker (kraftigt förenklat) på balansräkningens begrepp som olika lager av verklighet, kan man se figuren ovan som en avbildning av det andra lagret (det första utgörs av de fenomen som överlag existerar i världen). Årsredovisningen är i figuren en statisk avbildning av en serie olika processer som pågår inom ett företag under en tidsperiod. I fråga om begreppet 'balansräkning' utgörs en del av referenterna av dessa processer, en del är delaktörer eller statiska föremål som är med i processerna. Redovisningens regelverk utgör ett tredje lager, det abstraherar det avbildade och ger reglerna för hur den verklighet som avbildas i figuren borde skildras med redovisningens medel (mätas med 'pengar' som måttenhet). Redovisningens regelverk skapar en idé om en idealredovisning. Inom företagsekonomi åskådliggörs de teoretiska begreppen med hjälp av s.k. *case studies* (Puskala 2003: 76). Dessa används både som exempelfall i litteraturen (speciellt i läroböckerna) och som undervisningsmetod, och de har funktionen att visa hur teori tillämpas i praktiken (ibid.). IAS/IFRS t.o.m. innehåller sådana här exempelfall (se t.ex. *IFRS/IAS 2006*: 496). Det här är ett sätt att synliggöra en del av fackområdets tysta kunskap.

## 6.5 Diskussion

Målet med det här kapitlet har varit att besvara undersökningens forskningsfråga ”Hurdana begrepp finns det i balansräkningen?” ur en filosofisk synvinkel. Jag har diskuterat både balansräkningsbegreppets mest centrala beståndsdelar, de viktigaste principerna för systemstruktureringen i en balansräkning och begreppens förhållande till den ontiska världen. Ett centralt kännetecken för begreppen inom företagsökonomi är att de har sin basis i regler som uppställs av människor. Områdets begrepp och begreppssystem uppkommer av praktiska behov. De är andliga verktyg som människan har skapat för att kunna reglera värdemätningen av olika slags konkreta och abstrakta föremål. Ett exempel på mått som människan har skapat som grund för sina iakttagelser är begreppet ’pengar’. Redovisningens fackområde ger en fruktbar grund för funderingar, främst eftersom det är en bransch som kopplar tätt samman den teoretiska kunskapen och det praktiska arbetet, som representerar olika typer av kunskap.

Uppkomsten av en balansräkning kan samtidigt ses både som en produkt av deduktion och som en produkt av induktion. Reglerna generaliserar detaljerna till en norm, en uppsättning av konstitutiva regler. Bolagen betraktar objekten i sin räkenskapsmiljö genom den här uppsättningen av regler, så att de passar in i normen. På det här sättet kan balansräkning fungera både som ett logiskt begreppssystem och som ett ontologiskt begreppssystem. Balansräkningens uppställning är ett viktigt verktyg för att göra balansräkningens huvudbegrepp genomskinliga, så att de underordnade posterna i uppställningen fungerar som begreppskännetecknen för huvudbegreppen. Dikotomierna i sin tur fungerar som ett viktigt systematiserande grepp, men jag kan (av egen erfarenhet) påstå att de har även en viktig didaktisk funktion i redovisningen.

Min analys av fallet balansräkning på en allmän nivå kan tänkas ha sitt värde i att forskningsobjektet är en levande social konstruktion. Analysen kan således användas som tankeväckare och underlag för en vidare utveckling av en känneteckenanalys. Då är det viktigt att vara medveten om hurdana sociala konstruktioner och hurdana former av kunskap sådana här begrepp kan basera sig på.



## 7 SLUTDISKUSSION

Syftet med min avhandling har varit att skapa en bas för utveckling av metoder som kan tillämpas vid analys av begrepp som syftar på immateriella referenter. Jag har närmat mig ämnet genom att beskriva fenomenet balansräkning i form av en fallstudie. Forskningsfrågorna för min undersökning har utgått från den fackområdesmässiga kommunikationssituationen. Den viktigaste av dessa har varit ”Hurdana begrepp och termer finns det i svenska balansräkningar?”.

Som material har jag använt 10 balansräkningar från tre olika räkenskapsperioder. Det är ett sverigesvenskt bolags, ett finländskt bolags samt ett finsk-svenskt bolags svenskspråkiga balansräkningar från åren 1997, 1999 och 2004. Balansräkning har visat sig vara ett på många sätt fruktbart forskningsobjekt. Balansräkning är ett färdigt uppställt system, som oftast presenteras på en enda trycksida och som också internationellt upprättas enligt samma principer. Bolagen följer samma huvudprinciper både i fråga om innehållet och i fråga om uppställningen i sina bokslut, vilket har kunnat användas som utgångspunkt vid jämförelsen av balansräkningarna. Redovisning är en bransch där den teoretiska kunskapen och det praktiska arbetet hela tiden inverkar på varandra. Områdets begrepp baserar sig på regler som uppställs av människor (jfr figur 3) och begreppen och begreppssystemen får sin uppkomst av praktiska behov. Jag har använt materialet på två olika sätt: a) som en korpus för en praktisk jämförande studie i vilka likheter och skillnader det finns mellan de olika balansräkningarna från olika tidpunkter och med något olika samhälleliga bakgrunder, och b) som underlag för filosofiska frågeställningar kring begreppens väsen. Det finns en växelverkan mellan de olika delområdena. Materialet har ställt vissa krav på metoderna. Metoderna i sin kontext har mynnat ut i en analys både på den mest generella nivån av språkplaneringsaktiviteten och på den teoretiska nivån inom terminologin.

Metoden i min studie har varit jämförande och kvalitativ, och analysen har baserat sig på terminologins teori, sociolingvistik och språkplanering. Jag har diskuterat balansräkning som en produkt av dess sociolingvistiska bakgrund och reflekterat över vilka språkplaneringsåtgärder som är synliga eller frånvarande i mitt material. På det här sättet har jag samtidigt redogjort för makrobegreppssystemen som balansräkningen hör till. Därefter har jag jämfört balansräkningar med varandra utgående från olika aspekter: jag har sett på begreppssystemen, begreppen och termanvändningen. Därigenom har jag skapat en beskrivning av mikrobegreppssystemen som balansräkningen består av i Sverige och i Finland vid tre olika tidpunkter och gett en uppfattning om hurdana termer det finns i balansräkningar och hur de används. I den här

delen av mitt arbete har jag gjort både jämförelser mellan balansräkningar från olika tidpunkter och jämförelser mellan balansräkningar som följer de sverigesvenska, de finländska och de internationella redovisningsprinciperna. Resultaten har jag tolkat ur både terminologins, sociolingvistikens och språkplaneringens synvinklar.

I slutet av mitt arbete har jag fört en filosofiskt präglad diskussion kring begreppens natur i balansräkning. Jag har diskuterat hurdana begreppsliga och kunskapsmässiga konstruktioner det är fråga om och studerat vilka slags system balansräkningens begrepp har bildat. Det här delmomentet i min avhandling har handlat om en fallstudie i begreppet 'balansräkning' på en generell nivå ('generell' i motsats till de 10 specifika balansräkningarna).

### *Undersökningens betydelse*

Min undersökning är en analys av fallet balansräkning på en allmän nivå och tio fall av autentiska balansräkningar. Resultatens värde för terminologin ligger i att det är fråga om en beskrivning av faktisk termanvändning i en verklig kontext. En sådan här beskrivning kan tänkas bidra till en djupare förståelse av fackbegreppens egenskaper. Referenterna t.ex. har i terminologi blivit behandlade på samma sätt oberoende av deras karaktär. (Se Pozzi 2007.) Mitt arbete diskuterar referenter för balansräkningens begrepp som sociala konstruktioner samt diskuterar vilken typ av kunskapsbildning det ligger bakom begreppen. Min undersökning är en analys av immateriella begrepp, som konstrueras med hjälp av språk och siffror.

I min analys har jag visat att sociolingvistiska orsaker som påverkar bolagens val av termer och uppställningssätt för balansräkningen är såväl samhälleliga som redovisningsmässiga och företagsspecifika. I fråga om språkplanering har min undersökning visat på ett behov av språkplanering och terminologisk harmonisering inom området redovisning. I relation till Haugens (1987: 64) modell för språkplanering finns det flera offentliga aktörer som kunde tänkas ha möjlighet att föra både policyplanering och kultivering och som har möjlighet att påverka såväl språksamfundet som det norm- eller standardgivande språket. Området har sedan gammalt en stark harmoniseringstradition. Det finns instanser som har auktoritet på området och vars tolkningar och rekommendationer den fackområdesmässiga gemenskapen är van vid att ta hänsyn till (FAR i Sverige, Föreningen CGR i Finland). Eftersom de internationella föreskrifterna först och främst gäller de största bolagen behöver man inte heller få hela språkgemenskapens godkännande av termrekommendationerna, det skulle räcka med ett antal fackexperter i samverkan med ett antal professionella

terminologer (jfr Picht 2005: 194f.). De största bolagen börjar även ha etablerade arbetsvanor i fråga om teknisk harmonisering, eftersom en enhetlig användning av terminologi är en förutsättning för t.ex. effektiv och trygg teknisk dokumentation i många större företag och organisationer (ibid.). Man skulle således kunna tro att en standardisering av redovisningens terminologi inte vållar oöverkomliga problem, så snart behovet blir erkänt.

För att besvara min primära forskningsfråga har jag diskuterat det fackområdesmässiga vetandet inom redovisning, språkplanering på olika nivåer samt de terminologiska metoderna. Jag har sökt flera olika svar på frågan om hurdana begrepp och termer det finns i balansräkningar. Balansräkning kan ses både som en produkt av deduktion vs. som en produkt av induktion: lagen/de internationella reglerna har generaliserat detaljerna till en norm. Bolagen samlar detaljerna i sin räkenskapsmiljö för att de ska passa in i normen. Både de nationella lagarna och den internationella normen IAS/IFRS innehåller avsnitt som kallas för definitioner: ”med X menas Y” eller ”XX är det X som...” o.s.v. (se t.ex. *IFRS/IAS 2006*: 132ff.). Detta har som resultat att balansräkning kan betraktas antingen som ett logiskt begreppssystem eller som ett ontologiskt begreppssystem.

Flera av balansräkningens huvudbegrepp görs genomskinliga genom balansräkningens uppställning. De tydliggörs bl.a. med hjälp av dikotomisering. Huvudbegreppen (eller -posterna) får sitt omfång av de underordnade posterna, som inte alltid är ekonomins begrepp. Det är egendom vars värde har uppskattats enligt vedertagna, normerade principer. De underordnade posterna i balansräkningens uppställning visar med sin placering begreppskännetecknen för huvudbegreppen. De synliga kännetecknen, begreppets omfång, visas på det här sättet i balansräkningen. Begreppets innehåll, d.v.s. hur värdet för de olika posterna bokförs, räknas och redovisas är fackintern kunskap. En del av principerna beskrivs i bokslutet, men hur man tillämpar principerna i praktiken för att få fram summorna för rapporten är den del av isberget som ligger under ytan i en balansräkning.

Jag har sökt svar även på frågan om svenskspråkiga balansräkningar är olika i Sverige och Finland. På samma sätt som en individ, kan också ett företag tänkas samtidigt tillhöra flera olika sociala system (referensgrupper). Företaget är verksamt i ett visst land, har vissa produkter och kunder, en viss typ av finansiering, organisation och personal. Detta syns i mitt material så att valen av termer påverkas av landets normer eller av det internationella systemet som företaget har beslutat följa. Lika mycket påverkar allmänt godkänd praxis inom området redovisning (god redovisningssed).

Samtidigt fungerar företaget enligt de utmaningar och krav som hör till den bransch där företaget är verksamt. Ett företag är också ett samfund, ett socialt system i sig med en egen företagskultur. Allt detta sätter sin prägel också på den delen av företagets rapportering som är noggrant normerad.

Enligt mina analyser sker språkplanering både på makro- och på mikronivåer. Makronivån utgörs av regelverk för språkbruk som ges uppifrån. Den officiella språkstyrningen är oftast medveten, och i min undersökning gäller det speciellt uppriktandet av de normgivande källorna för mitt material både i Sverige och i Finland. Mikronivån utgörs av de beslut som fattas i själva företagen varje gång när en text produceras i företaget. Att företaget väljer käll- och målspråken för sin årsredovisning är i sig redan ett språkpolitiskt ställningstagande. Min studie visar dock något om fackmännens viktiga roll vid val av uttryck och väcker en ännu obesvarad fråga om hur medvetna experterna är om sin roll som terminologer och språkvårdare. Övergången till IFRS verkar ha flyttat språkplaneringstygdpunkten från makronivå till mikronivå.

Den tredje forskningsfrågan har sökt svar på om begrepp och termer ändras i svenskspråkiga balansräkningar kronologiskt (från år 1997 till år 1999 och år 2004). Det som har gjort jämförelsen av balansräkningar från olika räkenskapsperioder intressant har varit att man i mitt finländska material följer olika normer i varje årgång jag har med, d.v.s. 1997, 1999 och 2004. Mitt sverigesvenska material har följt två olika normer, den nationella lagen åren 1997 och 1999 samt de internationella redovisningsprinciperna (IFRS) år 2004. Sammanfattningsvis kan man konstatera att varje norm har lett till många slags förändringar i balansräkningarnas begrepp och termer från år 1997 fram till åren 1999 och 2004. Mitt material visar tecken på både sammanslagningar, omstruktureringar och differentiering av begrepp (jfr figur 10). Jag har i min analys illustrerat med hjälp av trädformade figurer hur balansräkningens extension och antalet underordnade begrepp som presenteras i balansräkningen reduceras. Därtill visar mitt material både ändringar i begreppens intensioner och extensioner. Inre begreppsändringar syns i vissa fall i form av en förändrad term (se figur 10), men inte alltid. Begreppens innehåll har även förändrats när värderingsprinciperna för de olika posterna förändrats i samband med normförändring. Begreppen har således fått nya kännetecken och eventuellt förlorat några av sina gamla kännetecken.

*Utvärdering av resultaten*

Mitt material från vetenskapsområdet företagsekonomi har gett en fruktbar grund för olika typer av funderingar eftersom det är fråga om en bransch som kopplar tätt samman den teoretiska kunskapen och det praktiska arbetet. Områdets begrepp fungerar som tankemässiga verktyg som människan har skapat för att reglera värdemätning av konkreta och abstrakta föremål. Ett mått för iakttagelserna i fråga om balansräkningens begrepp är inom redovisningens fackområde begreppet 'pengar' som har visat sig vara ett mångfasetterat fenomen. Jämförelsen av balansräkningarna har gett upphov till några teoretiska funderingar. Vad var det egentligen jag jämförde med vad? Jag har testat gränserna för att definiera begreppet 'term' genom att diskutera vad som i en balansräkning är en term och vad som är en fackspråklig fras eller en uppräknings. Jag har också testat gränserna för att definiera begreppet 'begrepp' i samband med att jag bestämt mig för vad som är ett begrepp och vad som kan anses vara referenter till begreppen i mitt material.

Jag har i min undersökning presenterat de terminologiska kategoriseringsmöjligheterna kring och inom balansräkningen med målet att ge en så mångsidig bild som möjligt (flersidig, inte detaljerad!). Hundt (1995: 61) har konstaterat, att det av praktiska skäl finns en skillnad mellan en fackmans uppfattning om ett begreppsområde och en teoretisk beskrivning av samma område. En teoretisk beskrivning strävar efter att ge en så mångsidig bild som möjligt, medan en fackman kan lita på att experterna inom hans eget fackområde är specialiserade, så att han i praktiken har behov endast av en förenklad beskrivning av hela fältet. På det här sättet reduceras komplexiteten hos ett begreppsområde i praktiken, till förmån för en effektiv kommunikation i vardagen. (ibid.) Hundt ser m.a.o. fackkommunikationen inom ett fack som en skala från vardagskommunikation till teoretisk beskrivning av fackområdet. Min empiriska beskrivning av redovisningens regelverk baserar sig främst på definitioner i läroböcker och uppslagsverk (för en diskussion om den ekonomiska diskursgemenskapens akademiska genrer se Puskala 2003: 76f.). Ur redovisningens akademiska synvinkel är det således troligt att min beskrivning av den fackområdesmässiga begreppsapparaturen ur en fackmans synvinkel förefaller något ytlig och förenklande. Däremot torde den terminologiska analysen av begreppsapparaturen ha mer att bidra med.

I min avhandling har jag visat vilken mängd av olika variabler som påverkar begreppssystematiseringen och termanvändningen i fallet balansräkning. Dessa variabler utgörs av de olika kontexter ett företag är verksamt i och realiserar på nivåerna av referent, begrepp och term. Beskrivningen av dessa variabler har resulterat i en

filosofiskt präglad diskussion kring begreppens karaktär, där jag förklarar både begreppens beroende av grundläggande sociala konstruktioner och deras fackområdesmässiga grundelement. Resultatet har blivit en bas som kan användas för en vidareutveckling av analys av immateriella begrepp. Som grund för en sådan vidareutveckling föreslår jag en tre gånger tre -modell. De huvudvariabler som jag föreslår att är värda att undersöka går från det större och det allmänna till det mer begränsade och mer specifika. Det är 1. samhället i förhållande till fackområdet, 2. fackområdets egna kunskapsstrukturer och 3. expertens och den tysta kunskapens roll inom områdets fackliga vetande. De andra tre variablerna gäller det undersökta fackområdet och 1. dess referenter i förhållande till dess begrepp, 2. det i vilken form och med vilka medel information om begreppen lagras och vidarebefordras och 3. den eventuella språkplaneringen och dess former på fackområdet.

#### *Förslag till fortsatt forskning*

Jag har i min studie diskuterat begreppens väsen och relaterat begreppen till den (verkliga) ontiska fenomenvärlden. För att denna diskussion ska kunna utvecklas till en egen metod, skulle jag dock vilja se ett vidare utvecklingsarbete, som skulle ta sin utgångspunkt i fackområdets beskrivning av begreppen (normer, läroböcker) i ett mer omfattande material där dessa beskrivningar tillämpas (jfr mitt material från balansräkningar). På det här sättet kunde man åstadkomma en täckande känneteckenklassifikation och utveckla en metod för att undersöka begrepp med immateriella referenter.

Ett tema för ett fortsatt forskningsprojekt kunde vara att samla material från olika slags företag i samband med att företaget tillägnar sig en ny norm, och se vilken slags språkplanering som sker och hur medveten språkplaneringen är i företagskommunikation.

Eftersom jag har utfört min undersökning i form av en fallstudie, är mitt material kvantitativt begränsat med tanke på en jämförande kvantitativ studie mellan svenskan i Sverige och i Finland. Resultaten kunde se något annorlunda ut i ett mera omfattande material. En framtida möjlighet att fortsätta forska i balansräkningar kunde vara att göra en studie i ett större antal svenska bokslut. För detta ändamål kunde man välja ett antal centrala poster i bokslut, i ett större antal bokslut på svenska från Sverige och Finland. På det sättet kunde man med större reliabilitet uttala sig om de tendenser som min analys (i kap. 4 och 5) visar.

*Praktisk tillämpning av resultaten*

Tengström (via Gustavsson 2000: 27) menar att individens kunskapsförmåga inte har påverkats av att informationsmängden ökat. På det sättet borde humanismens svar på allt mediebrus och informationsöverflöd vara att skapa nya instrument och kunskapsformer för att underlätta orienteringen (ibid.). Enligt Niiniluoto (1997: 70) kan vetenskap ses som en samhälleligt organiserad verksamhet, som mänskligheten använder för att ännu bättre kunna anpassa sig till sin omgivning. Med hjälp av vetenskap producerar man vetande om naturen och om kommunikation mellan människor och ger en uppfattning om regelbundenheter och orsaksrelationer i dem. Detta vetande ger möjligheter till att förutse och kontrollera och på det sättet till att planera och styra den mänskliga verksamheten och den samhälleliga produktionsprocessen. (Ibid.) Jag vill gärna se mitt arbete som en replik i diskussionen, och hoppas att repliken både bidrar till den terminologiska diskussionen om 'begreppets' väsen och öppnar någons ögon för ett eventuellt behov av bättre planering.



## SUMMARY

The concepts and terms in the balance sheet – theoretical development and empirical anchorage

### *The aim of the study*

The main purpose of my study is to discuss the phenomenon of immaterial concepts in oflight of a case study in balance sheets. Characteristic of the balance sheet as a concept system is that within one system, the concepts may have a variable degree of abstraction at the same level of hierarchy. In my research, I describe and compare the different types of concepts and suggest how the concepts referring to abstract objects may be studied, defined and categorized. I describe the terms and concepts of the balance sheet from several viewpoints, that is, from the point of view of terminology, from the point of view of sociolinguistics and from the point of view of language planning. I am interested in what kind of concepts and terms are to be found in Swedish language balance sheets. The terminological point of view is interesting in my data mainly because of the concept formation in financial accounting. It is the immaterial concepts that refer to abstract objects.

My secondary aim is to describe the terms of balance sheets as linguistic units and to (show and) discuss the reasons for the terminological differences found in balance sheets. Swedish is used as an official language in administration both in Sweden and in Finland. In Sweden it is the only official language, whereas in Finland it is one of two official languages. The societies in Sweden and Finland are quite similar and the standard written Swedish is common to both countries, however, still both varieties of the Swedish language are characterized by some features that are dependent on the country in which it is used. In other words, Swedish is a *pluricentric* language. The term *pluricentric* describes according to Clyne (1992a: 1) “languages with several interacting centres, each providing a national variety with at least some of its own (codified) norms”.

New knowledge within technology and natural sciences is typically produced by accumulating factual, empirical knowledge about concrete referents. In business economics, knowledge is based on theories that include definitions of the concepts of a specific field and hypotheses about the connections and regularities within the reality of the objects of the fields. In other words, new knowledge is produced both at the level of concept, at the level of language and at the level of theory. This is why the special field of business economics is one of the special fields that produce theoretical

concepts that only have meaning in their own special field. Thus, their concepts organize themselves. Therefore, the concepts are difficult or impossible to describe with theories that rely on simple mechanical or dynamical models (Toft 1992: 119f.) In my doctoral thesis, I present and analyse some observations on the specific features of the concepts of balance sheets with a specific view on the theory of terminology.

#### *The material studied*

My data consists of concepts and terms from the special field of financial accounting. I have chosen 10 Swedish balance sheets from the years 1997, 1999 and 2004. There are three companies involved: SCA from Sweden, UPM-Kymmene from Finland and Stora Enso, a merged Finnish-Swedish company. All the balance sheets are presented in Swedish.

*Financial accounting* is an example of a subject field that can be described as a “domain-in-use”. In entering the books the perceptions of individual experts influence the produced balance sheet. The concepts of *financial accounting* have been established by means of consensus-making and acceptance by both international and national bodies (i.e. EU, and Swedish and Finnish law-making bodies). (See Kristiansen 2007.) The degree of abstraction is what makes concept analysis challenging when analysing concepts in a balance sheet. As I have discussed in my study, some of the concepts, for example ‘goodwill’, can be thought to have only abstract characteristics that are always measured in monetary terms. Other concepts have concrete objects which only get their abstract characteristic of ‘value’ in financial reports, for example, ‘material goods’. The concepts of the balance sheet are all more or less abstractions. The objects of the concept ‘buildings and constructions’ are not the tangible objects, but their *value*.

One of the main goals of financial accounting, given the requirement of keeping books, is to register the financial dealings of the enterprise and thereby produce information needed to carry out the budgeting, controlling and informing activities of the enterprise. Another main goal is to inform the external interested parties, like partners, financiers, lenders, tax authorities and owners, and thereby allow them to verify what is happening in the enterprise (Thomasson et al. 1997a: 12f; Ihantola & Leppänen 1998: 10). According to current legislation, the balance sheet is an important financial statement that should be included in the annual report of an enterprise. It is also a part of the annual accounts and its main purpose both in Sweden and Finland is to show the financial position of the enterprise at the end of the

financial period. The financial position is defined primarily through information about how the enterprise's funds have been used (capital use) and from where the enterprise has received its funding (capital obtaining) (Carlsson & Nygren 2004). The balance sheet is usually presented on one page, and enterprises follow the same main principles both nationally and internationally in drawing up their financial statements. This concerns the contents as well as the formation of the financial statements. There are both differences and similarities between the accounting systems in Sweden and Finland. The differences between the systems lead to differences in annual reports of the different companies.

The accounting acts of both Sweden and Finland give detailed formats on how a balance sheet should be drawn up. (Thomasson et al. 1997a: 121, *Accounting act and -ordinance* 1999: 124) Additionally, both acts point out that another and a more detailed presentation format may be used if necessary for the understanding and reflection of the actual situation of the company (ibid.). From the beginning of 2005 all publicly traded EU-companies have been obliged to follow the International Financial Reporting Standard (IFRS) in drawing up their financial reports (*Official Journal of the European Communities* 2002). IFRS differs from the national accounting acts on many points. For example it lists the items that are to be included in an annual account and offers very detailed information on how the amounts/figures are to be calculated, but does not give a format or linguistic recommendations for the presentation. In my data, the balance sheets of 2004 are drawn up according to IFRS. It is of interest to see whether these harmonized balance sheets are also harmonized in their term and concept use.

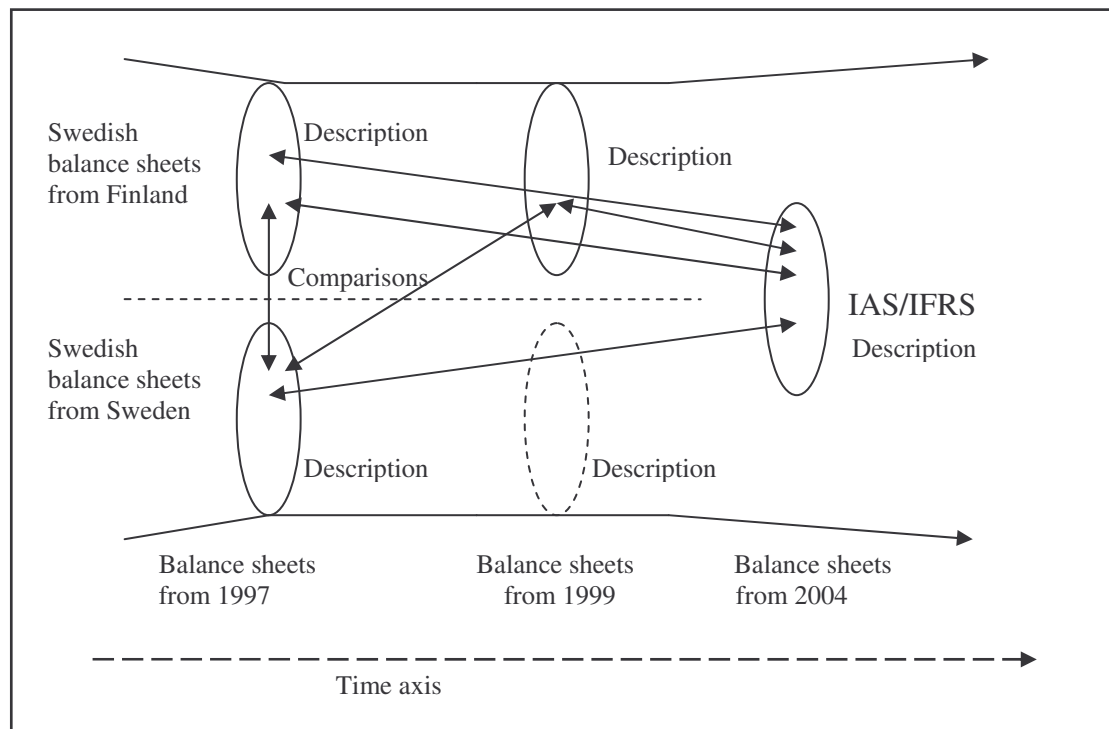
### *The theoretical frame of reference*

My approach is mainly contrastive, qualitative and is based on theories of terminology and language sociology. The main tool in analysing, systemising and comparing the concepts is the terminological concept analysis.

In my study, I have looked at balance sheets as LSP texts, in relation to their social contexts. I have described the contents of the special field of annual accounting, studied the relevant financial accounting acts and the acts and regulations concerning language use in Sweden and Finland. I have also prepared a questionnaire that have been presented to in order to investigate the factors that can be thought to be dependent on individual experts. I have looked at the variation in the balance sheets and discuss the reasons for conceptual and terminological differences between

balance sheets against these backgrounds. In my thesis I give examples of different types of macro and micro concept systems which can be found in a balance sheet. The observations of all these more or less empirical studies raise questions about the actual nature of the concepts of the balance sheet that are I have then discussed separately in my thesis.

In order to investigate the different types of concept systems, the material has been analyzed from three different points of view. The first point of view is the linguistic surface, namely the sign. Many of the terms in balance sheets are relatively transparent, i.e. they state something about both the intension of the concept and the position of the concept in the concept system. The second point of view is the way the balance sheet is drawn up. The context of the term, i.e. which function the expression of the concept has in the arrangement, plays an important role in balance sheets. The third point of view is the concept level, which reflects the individual financial issues in each enterprise, i.e. both different kinds of transactions (dynamic concepts), and assets, i.e. the monetary value awarded to different kinds of property (static concepts). My viewpoint is on the one hand semasiological in that I use the expressions and the linguistic forms of the concepts when performing the preliminary concept analysis. On the other hand, my viewpoint is also onomasiological, as I begin my analysis from the concepts and concept systems and base it on the contents of the special subject field.



**Figure 44.** Method of description and comparison (modified after Kageura 2002, The dynamics of terminology).

The method of description and comparison of my data is illustrated in figure 44. The dashed arrow at the bottom of the figure illustrates the time that runs from the years 1997 and 1999 to 2004. The five ovals illustrate the data of my study: the data from Finland above the dashed line, the data from Sweden below the dashed line and the data established according to IAS/IFRS in the middle to the right in the figure. The oval for the data from Sweden in year 1999 is drawn with dashed line because the norm (according to Swedish legislation) for the balance sheets of 1997 and 1999 is the same, where as the other four ovals are drawn with whole lines, to indicate different separate norms. The arrows between the ovals illustrate comparisons that I do both between the data from the two countries and the three years.

### *The findings*

My analysis (chapter 3) shows that the balance sheet is a text whose forms and contents are regulated by legislation within the frame of society. The norms of the specialist area are defined by financial accounting as a discipline. These two frames are partly similar to each other, partly different from each other in Sweden and in Finland. At the same time, a company's annual report is written within the language constraints in either Sweden or Finland, but also under the language constraints found

within the specific companies as organizations. The differences between the Swedish and Finnish systems are, thanks to both historical factors and lively business contacts, quite solvable when \ compared with many other language pairs. It is still a fact, however, that different legislation and different norm giving organizations in Sweden and in Finland cause terminological variation in the balance sheets. From a pluricentric point of view it is typical of a writer from a dominating centre that the Swedish version is first and foremost intended for readers in Sweden. The Sweden-Swedish writers do not mention the Finland-Swedish readers at all as a target group. Also the Finnish companies see the Sweden-Swedish readers often as more important than the Finland-Swedish ones. In my data it seems that the frame of the society and the frame of the specialist area are more important than the frame of context when choosing Swedish terms (for balance sheets in my material).

The results of my study (chapter 4) show terminological variation in the balance sheets within the studied years, the two countries and the different norms followed. In terminological meaning the enterprises can be thought to make their choices of the contents of the balance sheet at three levels: at the level of object, at the level of concept and at the level of term. (1.) At the level of object it is naturally relevant to include an item in the balance sheet if a sum exists and leave it out if it does not exist in the enterprise. (2.) At the level of concept the enterprises have freedom to present an item by listing one or several of the related concepts, or let one, usually the superordinate concept, represent the item, or include the item in some other item. (3.) At the level of term different enterprises can choose synonyms or partial synonyms to one and same concept. In my data, the balance sheets from Sweden seem somewhat more homogenous than the balance sheets from Finland. The common international norm that the enterprises follow in 2004 does not have any homogenizing effect in terminological meaning even though the concepts are harmonized.

According to my observations (chapter 5), the terms of the balance sheet are relatively long. I suggest that the main reason is more relevant for the terms of a balance sheet to be see-through rather than short. The linguistic representations, terms and designations for the concepts are to be helpful in drawing conclusions about different types of concepts. The terms from the Finnish enterprises seem to be longer than the terms from the Swedish enterprises. The reason might be the fact that the balance sheets from Finland in my data are translations from Finnish or English. The most common elements of the terms have been a part of the Swedish vocabulary for several centuries.

Understanding the system of which the concepts are part is considered essential to the understanding of the nature of the individual concepts in the system (chapter 6). The balance sheet and its concepts are the products of negotiation and social constructions. Therefore the role of language, their linguistic descriptions and signs play an essential role for their existence. In balance sheets, the objects of the concepts are on the other hand the events, actions and actors in the enterprise, as well as different types of tangible and intangible objects that an enterprise has and exchanges, on the other hand the field specific knowledge on how to measure their value.

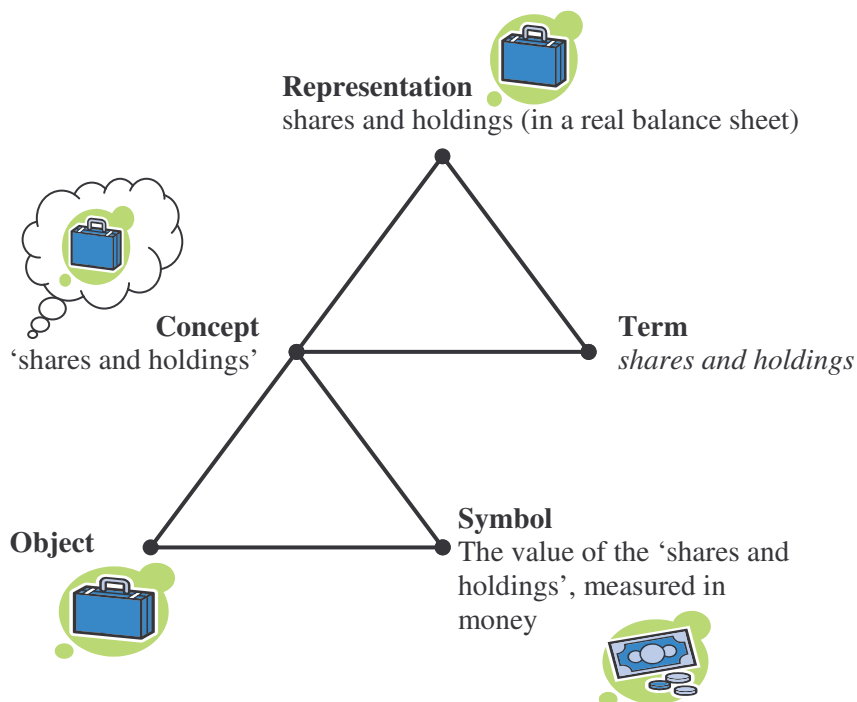
It seems that the macro concept system can be formed by following quite universal methods, by using a list of key questions. In micro concept systems, i.e. at subordinate levels, to find and comprehend the essential criteria is a matter of expertise. Investigating the different types of concept systems related to the concept 'balance sheet', has offered an insight into the relations between the different concepts and the qualities of individual concepts. My analysis shows that several of the systematizing criteria in balance sheets are based on different kinds of dichotomies (Myking 2007: 281). By studying them more closely, I have been able to both identify the objects of my study and learn about their theoretical and methodological principles. My study of dichotomies in the balance sheet gave me a simplified idea about what kind of concept relations are to be found in the concept system of a balance sheet. Thus it helped both in focusing, contrasting and categorizing my object of study (Nissilä 2006). The majority of the dichotomies in the balance sheet are based on man-made regulations that are specified in the special field of business economics and financial accounting. Observing the classification criteria for the concept pairs (dichotomies) is useful in a more comprehensive analysis to formulate key questions about essential concept characteristics.

Categorising criteria for the different items are based on different aspects of the objects the concepts refer to. Both the concepts and the concept systems are based on regulations and norms on how the values of different referents should be considered, that is, the concepts and concept systems are products of agreement. The concept system formed by the concepts in a balance sheet could be treated as a logical (generic) concept system, or as a partitive concept system. As a logical concept system, concepts in an authentic balance sheet from my material can be seen as a product of deduction (see Nuopponen 1994: 134). Enterprises have a prearranged formula for a balance sheet with given concepts as a model, and they need to apply accounting regulations in order to adjust their own business to the system and concepts regulated by law. The underlying regulations and requirements for presenting a 'true and fair



view' of the special field of financial accounting are on the contrary the products of an inductive concept formation process. According to Nuopponen (1994: 133) in induction phenomena of the same kind are abstracted into concepts, which are further abstracted into concepts of the following abstraction levels. Similar phenomena are classified into groups according to their function, origins or other common features.

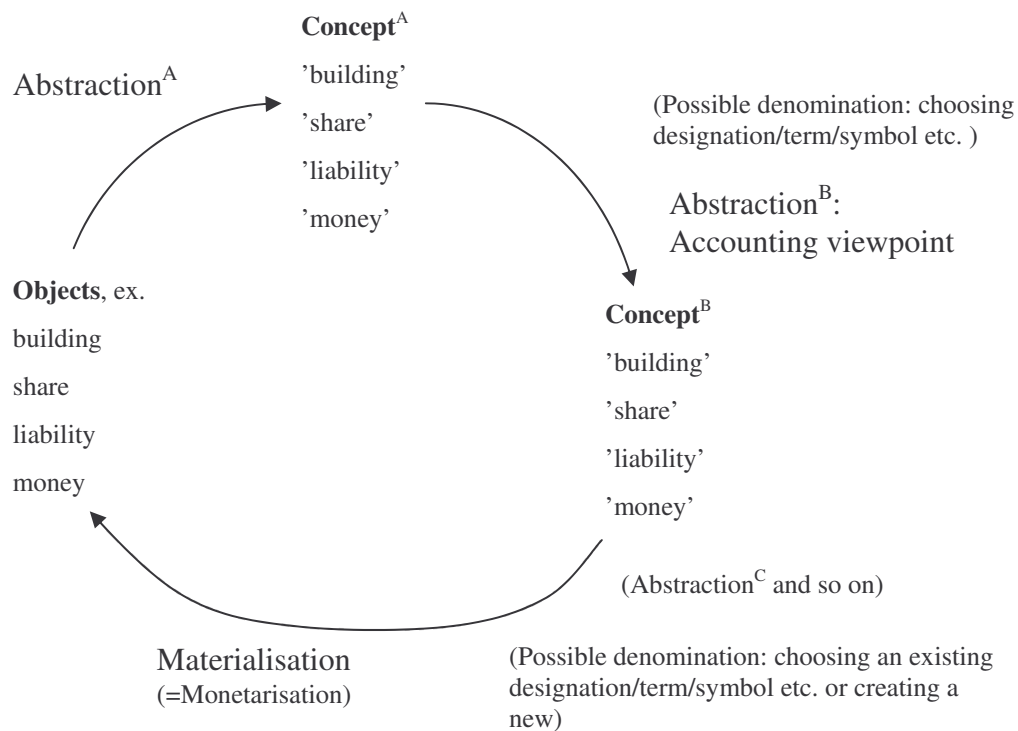
The term *shares and holdings* does not alone provide any relevant information in a balance sheet, but receives its significance together with the followed amount and the other items in the same balance sheet. That is why the concept 'shares and holdings' can be considered as also having a symbol in the figure, that is, the value of the shares and holdings measured in 'money'. The same concept, the concept of 'shares and holdings' has an object, i.e. an establishment invented by the experts in the special field of financial accounting, who have stated that an enterprise can have assets in form of shares and holdings. This is how the concept of 'shares and holdings' can be illustrated as a two-fold triangle. The actual idea of expanding the triangle model to a two-fold triangle is not my own. It has been introduced by Sowa (2000) and has been discussed in terminological literature by Wright (2006).



**Figure 45.** The double concept triangle of the concept 'shares and holdings' (modified after Sowa 2000).

The upper triangle refers to the actual situation in an enterprise, that is, to the application of the subject field's agreements. In the upper triangle the concept is designated at

the level of language by the term. The lower triangle represents the field-specific knowledge of the concept, all the facts, agreements and rules that are produced in order to be able to measure the value of the object in terms of? ‘money’. In business economics, ‘money’ plays an important role by being the unit of measurement for everything that exists. The existence of the concepts is based on notions produced by texts from the special field of financial accounting.



**Figure 46.** The abstraction processes of the concepts of a balance sheet.

The concepts of a balance sheet can very simplified be thought of as layers of reality. This way, the concepts of the balance sheet can be thought to go through a chain of abstraction processes. The first one occurs when we consciously or unconsciously all the time categorize all kinds of objects of the world. An annual account is a static description of a series of different kinds of processes that have occurred in an enterprise within a period of time. In the concept of ‘balance sheet’, one part of the objects represents these processes, another part represents the agents and the static objects that participate in the processes. The regulations of financial accounting, i.e. the field-specific knowledge on how to register, value and account for the reality, constitute another layer of reality for an enterprise. It is another abstraction process that gives the mediums for how to describe the enterprise’s reality from the viewpoint of financial accounting. That is, to describe all the processes using ‘money’ as a unit of measurement.

The regulations create an idea of an ideal financial report. In business economics, the theoretical concepts are therefore often concretized using case studies as examples (Puskala 2003: 76). They are used both in literature as examples and as a method of teaching. Their function is to show how the theories are to be applied in practice. Even IFRS uses case studies as examples. Another example of this concretising, is the observation that in business studies, the different types of securities, promissory notes, vouchers, etc. are valued differently in different types of transactions. This way, the objects, which otherwise are difficult to comprehend, have been given a kind of tangible object. Even more, the regulations become concrete via their applications. According to my interpretation, this is a way of implicating the importance of tacit knowledge in the special field of financial accounting.

### *Conclusion*

In the special field of financial accounting, language plays a major role not only as a medium of interaction, but also as an elementary condition for the existence of the concepts of the special field. The analysis of the financial accounting ways of thinking by researching the context and the cultural perspectives of the balance sheet creates a three stage model that may be useful in analysing immaterial concepts in general. The elements in this model are the different contexts for the specific field (society in relation to the special field), concept and term variation in the special field and the actual nature of concepts, objects and terms and the role of the expert and the tacit knowledge of the special field. These should be studied by considering the relationship between concepts and objects, and the way how the knowledge is stored and communicated in the special field. Of importance are also the possible actions of language planning at different levels.

The field of specific communication may even in my study be seen in a continuum from the everyday communication to the theoretical description of the special field. According to both my empirical observations and theoretical discussion, there is a factor of tacit knowledge that could deserve more attention in studying the nature of the concepts. Tacit knowledge could be identified by studying the behaviour of the experts for instance with methods for identifying attitudes. The results of my study raise a question, namely whether the representatives of the different special fields are themselves aware of all the knowledge that will not be mentioned in their written and formal documentations, but which are instead to be observed when studying their actions and methods from an outsiders' point of view.

## LITTERATUR

### Forskningsmaterial:

ENSO: Årsredovisning för året 1997  
SCA: Årsredovisningar för åren 1997, 1999 och 2004  
STORA ENSO: Årsredovisning för åren 1999 och 2004  
STORA: Årsredovisning för året 1997  
UPM-KYMMENE: Årsberättelser för åren 1997, 1999 och 2004

### Litteratur:

*Accounting Act and Ordinance* (1999). 2<sup>nd</sup> edition. The Finnish Institute for Authorized Public Accountants. Helsinki.

*Aktiebolagslag* (2006). Citerad 19.12.2006. <http://www.finlex.fi/sv>.

*Aktiebolagslag 1975:1385*. <http://www.notisum.se/>.

Alexander, D. & Ch. Nobes (2003). *Financial Accounting. An International Introduction*. Essex: Pearson education limited.

Allén, S. (1972). *Tiotusen i topp. Ordfrekvenser i tidningstext*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Andersson, Bo (1997). *Årsredovisningsförrådet. Några kontrastiva iakttagelser*. TeFa nr 22. *Texter i europeiska skrivsamhällen 2*. Forskningsgruppen för text- och fackspråksstudier. Uppsala: Uppsala universitet.

Annamalai, E. (1992). Multiple centres of language development – the case of Tamil. I: *Pluricentric Languages. Different Norms in Different Nations*, 93–99. Red. M. Clyne. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Antia, B.E. (2000). *Terminology and Language Planning. An Alternative Framework of Practice and Discourse*. Terminology and lexicography research and practice. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.

Antia, B.E. (2001). Metadiscourse in terminology: thesis, antithesis, synthesis. I: *Terminology Science & Research*. Vol. 12 (2001), no. 1–2. Journal of the International Institute for Terminology Research IITF, 65–84. Red. B. Toft & H. Picht. Vienna: TermNet.

Arntz, R. & H. Picht (1989). *Einführung in die Terminologiearbeit*. Studien zu Sprache und Technik. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag.

Axelmann L., D. Phillips & O. Wahlqvist (2004). *IAS/IFRS 2005. En jämförelse mellan International Financial Reporting Standards och Redovisningsrådets rekommendationer*. Ernst & Youngs nätskrift. Oktober 2004. [http://www.ey.com/global/download.nsf/sweden/IASboken2005/\\$file/IAS-Boken2005.pdf](http://www.ey.com/global/download.nsf/sweden/IASboken2005/$file/IAS-Boken2005.pdf).

- Bank- och finansterminologi* (2006). Terminologicentrum TSK. Citerad 19.12.2006. [http://www.tsk.fi/bank/index\\_sv.html](http://www.tsk.fi/bank/index_sv.html).
- Bhatia, V. (1999). Integrating products, processes, purposes and participants in professional writing. I: *Writing: Texts, Processes and Practices*, 21–39. Red. K. Hyland. London & New York: Longman.
- Blackler (1995). *Knowledge, Knowledge Work and Organizations. An Overview and Interpretation*. *Organization studies* 16 (6), 1021–1046. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Bokföringsförordning 1339/1997* (1997). <http://www.finlex.fi/sv>.
- Bokföringsförordning 1575/1992* (1992). <http://www.finlex.fi/sv>.
- Bokföringslag 1999:1078* (1999). <http://www.notisum.se/>.
- Bokföringslag 1336/1997* (1997). <http://www.finlex.fi/sv>.
- Bokföringslag 1976:123*. (1976) <http://www.notisum.se/>.
- Bokföringslag 655/1973* (1973). <http://www.finlex.fi/sv>.
- Bokföringslag och -förordning* (1999). Tarkistettu 2. painos. KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. Jyväskylä: Gummerus.
- Bokföringslag och -förordning* (1998). KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. Jyväskylä: Gummerus.
- Bokföringslag och -förordning* (1995). KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry. Jyväskylä: Gummerus.
- Bucher, A-L (2006). Terminologicentrum TNC 2003–2005. I: *Ord och termer. Nordterm i Reykjavík 9.–11.6.2005*. Red. Á. Þorbergsdóttir. *Nordterm* 14, 322–325. Reykjavík: Íslensk málstöð och Nordterm.
- Budin, G. (2006). Terminology studies in the german-speaking countries. I: *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. *Linguistic Insights*, 36. *Studies in language and communication*, 91–106. Red. H. Picht. Bern: Peter Lang
- Budin, G. (1996). *Wissensorganisation und Terminologie. Die Komplexität und Dynamik wissenschaftlicher Informations- und Kommunikationsprozesse*. Hrsg. H. Kalverkämper. *Forum für Fachsprachen-Forschung*, Band 28. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Budin, G. (1994). Do we need an object theory? I: *Terminology Science & Terminology Planning. Theoretical Issues of Terminology Science*. IITF Series 4, 203–208. Red. J.K. Draskau & H. Picht. Vienna: TermNet.

- Budin, G., Ch. Galinski, W. Nedobity & R. Thaller (1988). Terminology and knowledge data processing. I: *Terminology and Knowledge Engineering. Supplement*, 50–60. Red. H. Czap & Ch. Galinski. Frankfurt am Main.
- Bästa redovisningen 2006* (2007). Den nordiska börsen i Stockholm. Citerad 23.11.2007. [http://www.omxgroup.com/digitalAssets/38203\\_Basta\\_redovisningen\\_2006.pdf](http://www.omxgroup.com/digitalAssets/38203_Basta_redovisningen_2006.pdf).
- Börsstiftelsen (2005). *Hur förändras bokslutet? Guide om IFRS-standardernas verkningar*. Helsingfors: Börsstiftelsen. Citerad 19.12.2006. <http://www.pörssiäitiö.fi>.
- Cabré, M.T. (1998). *Terminology. Theory, Methods and Applications*. Terminology and lexicography. Research and practice. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Carlsson, P. & A. Nygren (2004). *Ekonomisk uppslagsbok*. Näsviken: Björn Lunden Information.
- Clyne, M. (1992a). Pluricentric Languages – Introduction. I: *Pluricentric Languages. Different Norms in Different Nations*, 1–9. Red. M. Clyne. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Clyne, M. (1992b). German as a pluricentric language. I: *Pluricentric Languages. Different Norms in Different Nations*, 117–147. Red. M. Clyne. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Clyne, M. (1992c). Epilogue. I: *Pluricentric Languages. Different Norms in Different Nations*, 455–465. Red. M. Clyne. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Cooper, R.L. (1989). *Language Planning and Social Change*. Cambridge University Press.
- Corvellec, H. (1998). Böckerna kan inte avslutas om inte debet är lika med kredit. Den textuella konstruktionen av organisationer genom dubbel bokföring. I: *Dikotomier. Vetenskapliga reflektioner*, 160–179. Red. F. Miegel & F. Schoug. Lund: Studentlitteratur.
- Cruse, D.A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge textbooks in linguistics. Cambridge university press.
- Dahlberg, I. (1978). *Ontical Structures and Universal Classification*. Sarada Ranganathan Endowment for Library Science. Bangalore.
- Dahlberg, I. (1983). Terminological definitions: characteristics and demands. *Problèmes de la définition et de la synonymie en terminologie*, 15–34. Girsterm.
- Danielsson, A. (1983). *Företagsekonomi. En översikt*. Lund: Studentlitteratur.

- Dikotomier. Vetenskapliga reflektioner* (1998). Red. F. Miegel & F. Schoug. Lund: Studentlitteratur.
- Donmoyer, R. (2000). Generalizability and the single-case study. I: *Case Study Method. Key Issues, Key Texts*, 45–68. Red. R. Gomm, M. Hammarsley & P. Foster. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Edlund, L-E. & B. Hene (1992). *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Förlags AB Wiken.
- Europeiska unionens officiella tidning* (2003). L261/15. <http://eur-lex.europa.eu/sv/index.htm>.
- Fagerström, A. & S. Lundh (2006). *Financial Accounting in the Nordic Countries*. Linköping: Linköpings universitet.
- Felber, H. & G. Budin (1989). *Terminologie in Theorie und Praxis*. Forum für Fachsprachen-Forschung. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Felber, H. (1984). *Terminology Manual*. Paris: Unesco and Infoterm.
- Filosofilexikonet* (1993). Red. Lübcke, P. Köpenhamn, Stockholm: Forum.
- Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2., durchgesehene und ergänzte Aufl. Tübingen: Niemayer.
- Forskningscentralen för de inhemska språken (2003). Citerad 9.1.2003. <http://www.kotus.fi/pasvenska/>.
- Föreningen CGR (2007). Citerad 19.2.2007. <http://www.kht.fi/svenska/>.
- GICS – Global Industry Classification Standard* (2005a). *GICS Sector Definitions*. Citerad 21.9.2005. <http://www.msci.com/equity/gics.html>.
- GICS – Global Industry Classification Standard* (2005b). *GICS Structure and Sub-Industry Definitions*. Citerad 21.9.2005. <http://www.msci.com/equity/gics.html>.
- Gomm, H., M. Hammarsley & P. Foster (2000). Case study and generalization. I: *Case Study Method. Key Issues, Key Texts*, 98–115. Red. R. Gomm, M. Hammarsley & P. Foster. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Grandell, A. (1972). *Redovisningens utvecklingshistoria*. Göteborg: Tidskrifts AB Företagsekonomi.
- Gunnarsson, B-L. (1987). Facktexten och den sociala kontexten. En analysmodell. I: *Facktext. Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter* 18, 72–95. Red. B-L. Gunnarsson. Malmö: Liber.



- Gustavsson, B. (2000). *Kunskapsfilosofi. Tre kunskapsformer i historisk belysning*. Wahlström & Widstrand.
- Haarala, R. (1981). *Sanastotyön opas*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 16. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Haglund, S. (2002). ”Engelska som concernspråk”, *Språkvård* 2/2002, 10-13.
- Hansegård, N-E. (2000). *Dialekt eller språk? Om de västsamiska och norrbottenfinska skriftspråken*. Ursus. Skriftserie utgiven av Finsk-ugriska institutitionen i Uppsala, 7. Uppsala universitet.
- Haugen, E. (1987). *Blessings of Babel. Bilingualism and Language Planning*. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter.
- Hundt, M. (1995). *Modellbildung in der Wirtschaftssprache. Zur Geschichte der Institutionen- und Theoriefachsprachen der Wirtschaft*. Reihe Germanistische Linguistik, 150. Hrsg. H. Henne, H. Sitta & H.E. Wiegand. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Ihantola, E-M. & P. Leppänen (1998). *Yrityksen kirjanpito. Perusteet ja sovellusharjoitukset*. 7. painos. Tampere: Gaudeamus.
- Ihantola, E-M. & P. Leppänen (1997). *Yrityksen kirjanpito. Perusteet ja sovellusharjoitukset*. 6. painos. Tampere: Gaudeamus.
- Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006* (2006). Stockholm: Far Förlag.
- ISO 1087-1* (2000). *Terminology Work – Vocabulary*. Part 1: Theory and application. International Organization for Standardization.
- ISO 704* (2000). *Terminology Work – Principles and Methods*. International Organization for Standardization.
- Jolkkonen, L. (2006). Rapport från Terminologicentralen TSK 2003–2005. I: *Ord och termer. Nordterm i Reykjavík 9.–11.6.2005*. Nordterm 14, 316–318. Red Á. Þorbergsdóttir. Reykjavík: Íslensk málstöð och Nordterm.
- Järvinen, R., E. Prepula, V. Riistama, Y. Tuokko (1998). *Uusi kirjanpitolainsäädäntö – kirjanpito ja tilinpäätös*. Ekonomia. Helsinki, Porvoo, Juva: WSOY.
- Kageura, K. (2002). *The Dynamics of Terminology. A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth*. Terminology and lexicography. Research and practice. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Kaplan, R. & R. Baldauf (1997). *Language Planning. From Practice to Theory*. Multilingual matters, 108. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg: Multilingual matters.

- Karsten, K. & M. Reuter (1990/1998). Termer och uttryck i årsredovisningar. I: *Språkbruk* 4/1990. Artikeln som finns i internet är uppdaterad den 23 november 1998. <http://kaino.kotus.fi/www/ordlistor/redoart.html>.
- Kauppatieteellisen tiedekunnan opinto-opas* (2006). Vaasan yliopisto. Vaasa. Citerad 19.12.2006. [http://www.uwasa.fi/kauppatieteet/oppaat/ktt\\_07/laskentatoimi.pdf](http://www.uwasa.fi/kauppatieteet/oppaat/ktt_07/laskentatoimi.pdf).
- Kirjanpitolain uudistus 1998 – keskeiset muutokset*. Helsinki: KPGM Wideri Oy Ab, 1998.
- Kloss, H. (1978). *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. 2. erweiterte Auflage. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann.
- Kommitén för svenska språket (2002). *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. SOU 2002:27. Statens offentliga utredningar. Citerad 1.11.2002. <http://www.spraknamnden.se>.
- Koskela, M. & N. Puuronen (1996). Intryck med färg och bild. En pilotundersökning av nio årsberättelser. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XVI. Våra 10.–11.2.1996*, 114–123. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut: 21. Vasa.
- Kotler, P., G. Armstrong, J. Saunders & V. Wong (1996). *Principles of Marketing*. The European edition. Prentice Hall Europe.
- Kristiansen, M. (2007). Domain dynamics and language planning. A comment on Niina Nissilä's paper "Studying concepts of business economics with terminological methods". I: *16<sup>th</sup> European LSP Symposium 2007, Hamburg. 28<sup>th</sup> August 2007. Colloquium "New Voices in Terminology and Future Research Directions"*. Under publicering.
- Kristiansen, M. (2004). *The Multi-disciplinary Nature of the Social Sciences. Investigating Disciplinary Autonomy in Organisational Behaviour by means of Terminological Analysis*. Bergen: University of Bergen & Norwegian school of economics and business administration. [Dr.art. avhandling]
- Kukkonen, H. (1984). *A Design Language for a Self-planning System: a Procedural Development Study based on Practical Experiments with Small-group Housing*. Acta polytechnica Scandinavica. Civil engineering and building construction series, 82. Helsinki: The Finnish academy of technical sciences.
- Lag om aktiebolag* (1978). Citerad 19.12.2006. <http://www.finlex.fi/sv>.
- Lag om aktiebolag* (1997). KHT-yhdistys – Föreningen CGR r.y. Jyväskylä: Gummerus.

- Landqvist, H. (2000). *Språklagstiftning i Sverige och Finland. Ett sociolingvistiskt perspektiv*. Meddelanden från Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet (MISS), 31. Göteborg.
- Laurén, Ch. & H. Picht (1992). Terminologiläran og dens anvendelse. I: *Terminologiläran och dess relationer till andra områden*. Nordisk forskarkurs i Mariehamn, Åland september 1990. Nordterm 4. Stockholm.
- Laurén, Ch. & M. Nordman (1987). *Från kunskapens frukt till Babels torn. En bok om fackspråk*. Stockholm: Svenskt tryck.
- Laurén, Ch. & R. Wiklund (1978a). Fackspråk: Redovisning på finlandssvenska. I: *Finlandssvenskan – fakta och debatt*. 97–106.
- Laurén, Ch. & R. Wiklund (1978b). *Redovisningens terminologi*. Svensk-finsk-svensk. Otava.
- Laurén, Ch. (1993). *Fackspråk. Form, innehåll, funktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Laurén, Ch., J. Myking & H. Picht (1997). *Terminologi som vetenskapsgren*. Lund: Studentlitteratur.
- Leitchik, V.M. & S.D. Shelov (2006). Some basic concepts of terminology: traditions and innovations. I: *The Theoretical Foundations of Terminology Comparison between Eastern Europe and Western Countries*. Proceedings of the colloquium held on 18 August 2003 in Surrey, Guilford, UK. Content and communication. Terminology, language resources and semantic interoperability, Band 3, 39–57. Red. G. Budin, Ch. Laurén, H. Picht, N. Pilke, M. Rogers & B. Toft. Würzburg: Ergon Verlag.
- Leppiniemi, J., A. Tallberg, J. Turpiainen, T. Ali-Torppa, H. Koskinen, Ch. Savtschenko & M. Jyrkkiö (1998). *Uusi kirjanpitolaki käytännössä*. Tietosanoma Oy.
- Ljung, P., P. Nilsson, U. E. Olsson m.fl. (1994). *Företag och Marknad. Samarbete och konkurrens*. Lund: Studentlitteratur.
- Lönnqvist, R. (2004). Uppdateringar till årsredovisning i aktiebolag och koncerner. *Kursmaterial för kurs i kalkylering och redovisning på Företags-ekonomiska institutionen vid Uppsala universitet*. Citerad 19.12.2006. <http://www.fek.uu.se/ikt/KoRv05/>.
- Mourier, L. (1998). Financial reporting – improving quality in translation. I: *LSP. Identity and Interface. Research, Knowledge and Society. Proceedings of the 11th European Symposium on Language for Special Purposes*. Vol. II: 834–843. Red. L. Lundquist, H. Picht & J. Qvistgaard. Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Myking, J. (2007). Dichotomies: impossible and indispensable? I: *Evidence-based LSP. Translation, Text and Terminology*, 265–283. Linguistic insights 47.

Studies in language and communication. Red. K. Ahmad & M. Rogers.  
Bern: Peter Lang.

- Myking, J. (2001). Against prescriptivism? The 'sociocritical' challenge to terminology. I: *Terminology Science & Research, Vol. 12 (2001), no. 1–2. Journal of the International Institute for Terminology Research IITF*, 49–64. Red. B. Toft & H. Picht. Vienna: TermNet.
- Myking, J. (1997). The sign models of terminology – Recent developments and current issues. I: *Terminology Science and Research. Vol. 8 (1997), no 1/2*, 51–62.
- Niiniluoto, I. (1997). *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Nilsson, S. (2002). *Redovisningens normbildare*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, S-A. (1998). *Accounting of Goodwill. The Development of Methods in Britain, Germany and the United States*. ([http://www.lub.lu.se/cgi-bin/show\\_diss.pl/soc\\_117.html](http://www.lub.lu.se/cgi-bin/show_diss.pl/soc_117.html)).
- Nissilä, N. (2007). Salt, guld, sedlar, cybercash. Vad är pengar egentligen? I: *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. VAKKI-symposium XXVII. Vasa 9.–10.2.2007*, 225–236. Publikationer för översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet vid Vasa universitet 34. Vasa.
- Nissilä, N. (2006). Begreppssystem i balansräkningar. I: *Ord og termer. Nordterm 2005. 9.–11.6.2005 i Reykjavík*, 103–113. Red. Á. Þorbergsdóttir. NordTerm 14. Reykjavík.
- Nissilä, N. & N. Pilke (2005). Synonymi i fackkommunikation – några exempel inom ekonomi och teknik. I: *Terminologiskt smörgåsbord. Nordterm 2003. 12.–14.6.2003 i Visby, Sverige*, 204–220. Red. H. Nilsson & Terminologisentrum TNC. NordTerm 12. Stockholm.
- Nissilä, N. & N. Pilke (2004). Variation på uttrycksnivå – om synonymi i en ordlista. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XXIV. Vasa 7.–8.2.2004*, 200–210. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut: 31. Vasa
- Nissilä, N. (2001). Redovisningssvenska i Sverige och Finland – en närmare granskning av begreppet 'omsättningstillgångar'. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XXI. Vasa 10.–11.2.2001*, 210–220. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut 20. Vasa.
- Nordman, M. (1992). *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordman, M. (1994). *Minilekter. Om de små textgenrernas språk*. Tutkimuksia 178, Språkvetenskap 23. Vasa: Vasa universitet.

- Nuolijärvi, P. (2000a). Finska, svenska, samiska och andra språk i det tvåspråkiga Finland. I: *Språk i Norden 2000. Årsskrift för Nordisk språkråd og språknemndene i Norden*. Red. B. Lindgren, H. Holmberg, E. Sommardahl, A. P. Kristinsson & S. Nestor. Nordisk språkråd.
- Nuolijärvi, P. (2000b). Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. I: *Kieli, diskurssi & yhteisö*, 13–37. Red. K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Nuopponen, A. (1987). *Begreppssystem och deras betydelse för terminologisk analys*. Licentiatavhandling i svenska. Vasa.
- Nuopponen, A. (1994). *Begreppssystem för terminologisk analys*. Acta Wasaensia No 38, Språkvetenskap 5. Vaasan yliopisto.
- Nuopponen, A. (1996). Att strukturera kunskap. Om systematisk begreppsanalys. I: *Terminologi – system og kontekst. Nordisk minisymposium 1996*, 171–196. KULTs skriftserie nr. 71. Red. J. Myking, R. Sæbøe & B. Toft. Oslo: Noregs forskningsråd.
- Nuopponen, A. (1999). Mihin terminologian teoriaa ja menetelmiä voidaan hyödyntää? I: *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantunte-musta*, 91–99. Red. K. Kuhmonen. Helsinki: Tekniikan sanastokeskus ry.
- Nykysuomen sanakirja* (1996). 14. painos. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Official Journal of the European Communities (2002). *Regulation (EC) 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the Application of International Accounting Standards*. L 243 Vol 25, 11 September 2002. <http://eur-lex.europa.eu/en/index.htm>.
- Peirce, C.S. (1994). *Semiotik og pragmatisme*. Udvalgt og oversat fra amerikansk efter ”Collected papers”, ”Charles S. Peirce’s letters to lady Wellby” samt ”Charles S. Peirce: Selected Writings”. Moderne tænkere. Danmark: Gyldendal.
- Picht, H. (2007). Konversion zwischen verschiedenen semiotischen Repräsentationsformen für Gegenstände und Begriffe. I: *Evidence-based LSP. Translation, Text and Terminology*, 297–308. Linguistic insights 47. Studies in language and communication. Red. K. Ahmad & M. Rogers. Bern: Peter Lang.
- Picht, H. (2005). Normative and descriptive terminology work – A real dichotomy? I: *Vital Problems of the English Linguistics and Linguistic Didactics*, 189–198. Red. S. Shelov. Moscow: Prometheus Publishing House.
- Picht, H. (2003). Zur Repräsentation von immaterielle Gegenständen. Der Fall ”Thor“. I: *Språk som formar vär(l)den. Festskrift till Christer Laurén på 60-årsdagen*, 237–248. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 241. Språkvetenskap 40. Red. S. Björklund, M. Koskela & M. Nordman. Vasa.



- Picht, H. (1996a). Fachkommunikation – Fachsprache. I: *Multilingualism in Specialist Communication. Proceedings of The 10th European Symposium on Language for Special Purposes*, 27–45. Red. G. Budin. Wien: TermNet.
- Picht, H. (1996b). Terminologiens teori. Historisk udvikling og 'state-of-the-art'. I: *Terminologi – system og kontekst. Nordisk minisymposium 1996*, 11–26. KULTs skriftserie nr. 71. Red. J. Myking, R. Sæbøe & B. Toft. Oslo: Noregs forskningsråd.
- Pilke, N. (2000). *Dynamiska fackbegrepp. Att strukturera vetande om handlingar och händelser inom teknik, medicin och juridik*. Acta Wasaensia No 81, Språkvetenskap 15. Vaasan yliopisto.
- Pilke, N. (2002). The concept and the object in terminology science. I: *Terminology Science & Research. Journal of the International Institute for Terminology Research*. Vol. 13., no. 1–2, 7–26.
- Pilke, N. (2006). Framework for LSP communication – special focus on nomination strategies. I: *The Theoretical Foundations of Terminology Comparison between Eastern Europe and Western Countries*, 111–120. Proceedings of the colloquium held on 18 August 2003 in Surrey, Guilford, UK. Content and communication. Terminology, language resources and semantic interoperability, Band 3. Red. G. Budin, Ch. Laurén, H. Picht, N. Pilke, M. Rogers & B. Toft. Würzburg: Ergon Verlag.
- Pozzi, M. (2007). Comments on Niina Nissilä's paper: Studying concepts of business economics with terminological methods. I: *16<sup>th</sup> European LSP Symposium 2007, Hamburg. 28<sup>th</sup> August 2007. Colloquium "New voices in terminology and future research directions"*. Under publicering.
- Puskala, J. (2003). *Fackkommunikativ kompetens, i synnerhet textuell. Finsk- och svenskspråkiga ekonomie studerande informerar på svenska om ett företagsförvärv*. Acta Wasaensia No 116, Språkvetenskap 24. Vaasan yliopisto.
- Puuronen, N. (1995). *Sanaliittotermit ja ammattikieliset fraasit – tutkimus ammattikieleen kuuluvista sanaliitoista*. Terminologisen tutkimuksen seminaari. Vaasan yliopisto. Opublicerad.
- Reuter, M. (1992). Swedish as a pluricentric language. I: *Pluricentric Languages. Different Norms in Different Nations*, 101–116. Red. M. Clyne. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Reuter, M. (1996). Termer och uttryck i årsredovisningar. I: *Översättning och språkriktighet*, 89–104. Helsingfors.
- Reuter, M. (1998). Termer och uttryck i årsredovisningar. I: *Översättning och språkriktighet*, 89–107. Helsingfors.

- Räty, P. & V. Virkkunen (1996). *Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö*. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Räty, P. & V. Virkkunen (2002). *Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö – IAS-raportointi*. Helsinki: WSOY.
- Sager, J.C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamin.
- Sanastotyön käsikirja. Soveltavan terminologian periaatteet ja työmenetelmät* (1989). Tekniikan Sanastokeskus ry. (red.) Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto SFS r.y. och Tekniikan Sanastokeskus. SFS-käsikirja 50. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy.
- Schmatzer, J. (1995). *Multidimensionale und integrative Untersuchungen komplexer Fachtexte. Am Beispiel ausgewählter Jahresberichte US-amerikanischer börsennotierter Industrieaktiengesellschaften*. Wien: Braumüller.
- Searle, J. (1997). *Konstruktionen av den sociala verkligheten*. Göteborg: Daidalos.
- Sowa, J.F. (2000). Ontology, metadata and semiotics. I: *Conceptual Structures: Logical, Linguistic and Computational Issues*. Lecture notes in AI#1867, 55–81. Red. B. Ganter & W. Mineau. Berlin: Springer-Verlag. Citerad 5.1.2007. <http://users.bestweb.net/~sowa/peirce/ontometa.htm>.
- Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge University Press.
- Språkförsvaret (2007). *Utkast till språklag för Sverige*. Citerad 14.9.2007. <http://www.sprakforsvaret.se>.
- Språkrådet (2007). Citerad 16.5.2007. <http://www.sprakradet.se>.
- Stora svenska ordboken* (1996). Stockholm: Norstedts Förlag AB.
- Suonuuti, H. (2006). *Sanastotyön opas*. Sanastokeskus TSK ry. Helsinki
- Suonuuti, H. (2004). *Terminologiguiden. En introduktion till terminologiarbete i teori och praktik*. Terminologacentrum TNC. Solna.
- Svenska akademiens ordbok (SAOB)* (1898–). Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Lund: Gleerup.
- Svenska språknämnden (1998). Citerad 29.10.2002. <http://www.spraknamnden.se/>.
- Svenska språknämnden (1998). *Förslag till handlingsprogram för att främja det svenska språket*. Citerad 29.10.2002. <http://www.spraknamnden.se/arkiv/handlingsprogram.html>.



- Svenska språknämnden (2002). *Yttrande över betänkande av Kommittén för svenska språket. "Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket"*. Citerad 1.11.2002. <http://www.spraknamnden.se/>.
- Svensson, D. & T. Isacson (2004). Del 2: Goodwillpostens värde ska testas. *Dagens Industri*, 5.7.2004. Citerad 17.12.2004. <http://www.di.se>.
- Taloustiedon Taloussanasto* (1995). 6. painos. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Talvitie, Jyrki K. (2002). *Svensk-finsk ordbok för teknik och affärsliv*. 5. upplaga. Helsinki: WSOY.
- Tauli, V. (1968). *Introduction to a Theory of Language Planning*. *Studia philologiae Scandinavicae Uppsaliensia*, 68. Uppsala: Uppsala universitet.
- Teleman, U. & M. Westman (1997). Behöver vi en nationell språkpolitik? I: *Språk-vård* 1997: 2, 5–16.
- Temmerman, R. (2000). *Towards New Ways of Terminology Description. The Socio-cognitive Approach*. Terminology and lexicography research and practice. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.
- Terminologiordlista* (1986). Centralen för teknisk terminologi: 9. Helsinki.
- Terminology Science & Research (TSR)* (2001). Journal of the International institute for terminology research, Vol. 12 (2001), no. 1–2. Red. Toft, B. & H. Picht. Vienna: TermNet.
- Thagard, P. (1992). *Conceptual Revolutions*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- The Theoretical Foundations of Terminology Comparison between Eastern Europe and Western Countries* (2006). Proceedings of the colloquium held on 18 August 2003 in Surrey, Guilford, UK. Content and communication. Terminology, language resources and semantic interoperability, Band 3. Red. G. Budin, Ch. Laurén, H. Picht, N. Pilke, M. Rogers & B. Toft. Würzburg: Ergon Verlag.
- Thomasson, J., P. Arvidson, H. Lindquist, O. Larsson & L. Rohlin (1997a). *Den nya affärsredovisningen*. Upplaga 10:2. Malmö: Liber Ekonomi.
- Thomasson, J., P. Arvidson, H. Lindquist, O. Larsson & L. Rohlin (1997b). Bilaga till *Den nya affärsredovisningen* Upplaga 10:1. Malmö: Liber Ekonomi.
- Toft, B. (1992). Begrepsrelationer i terminologi og vidensteknik. I: *Terminologi, EDB og vidensteknik*, 104–125. Proceedings af 2. nordisk symposium om "Terminologi, EDB & vidensteknik". Varde: Handelshøjskole Syd.
- Wallentin, Ch. & L. Estevall (1997). *Ekonomernas uppslagsbok*. Malmö: Liber Ekonomi.

- Vikør, L.S. (1988). *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Oslo: Novus Forlag.
- Visakorpi, T. (2004). Taloudellinen raportointi siirtyy IAS/IFRS -aikaan. *Presentation i Sijoitusmessut 10.11.2004*. Finansinspektionen.
- Ward Schofield, J. (2000). Increasing the generalizability of qualitative research. I: *Case Study Method. Key Issues, Key Texts*, 69–97. Red. R. Gomm, M. Hammarsley & P. Foster. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Wright, S.E. (2006). From the semiotic triangle to the semantic web. I: *The Theoretical Foundations of Terminology Comparison between Eastern Europe and Western Countries*, 69–99. Proceedings of the colloquium held on 18 August 2003 in Surrey, Guilford, UK. Content and communication. Terminology, language resources and semantic interoperability, Band 3. Red. G. Budin, Ch. Laurén, H. Picht, N. Pilke, M. Rogers & B. Toft. Würzburg: Ergon Verlag.
- Wüster, E. (1985). *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*. 2. Auflage. Herausg. vom Fachsprachlichen Zentrum, Handelshochschule Kopenhagen.
- Wüster, E. (1959/60). Das Wort der Welt, schaubildlich und terminologisch dargestellt. I: *Sprachforum*. Zeitschrift für angewandte Sprachwissenschaft zur überfachlichen Erörterung gemeinwichtiger Sprachfragen aller Lebensgebiete. 3. Jahrgang, Heft 3/4, 183–204. Bonn: H.Bouvier u. co. Verlag.
- Yin, R.K. (1994). *Case Study Research. Design and Methods*. 2nd edition. Newbury Park: SAGE Publications.

Årsredovisningslag 1995:1554. <http://www.notisum.se/>.

### **Övriga källor:**

- Wiklund, R. (2007). *Kommentarer till Niina Nissiläs avhandling*. 4.5.2007. Personlig kommunikation.